

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПІРКО МАРІЯ ІВАНІВНА

УДК [930.2:655.58/.59](477.83/.86)''1919/1939''

**УКРАЇНСЬКА КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА
В ГАЛИЧИНІ (1919–1939 рр.): ІСТОРИЧНІ УМОВИ,
ПРОБЛЕМАТИКА, ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ**

Спеціальність – 032 “Історія та археологія ”

Галузь знань – 03 “Гуманітарні науки”

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Пірко М.І.

Науковий керівник:
Якимович Богдан Зіновійович
доктор історичних наук, професор

Львів 2021

АНОТАЦІЯ

Пірко М. І. Українська книговидавнича справа в Галичині (1919–1939): історичні умови, проблематика, внесок у національний рух. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 “Історія та археологія” в галузі знань 03 “Гуманітарні науки”. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації проведено комплексний аналіз української книговидавничої справи в Галичині у міжвоєнний період, її організаційних засад, ідеологічного спрямування, особливостей тематики книжкових видань та їх впливу на формування читацьких інтересів, рівень освіти і культури, формування національної свідомості українців в умовах бездержавності.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше ґрунтовно проаналізовано вплив нормативно-правової бази міжвоєнної Польщі щодо українського національно-культурного руху, передусім книговидавничої справи; простежено динаміку українського книговидання в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст. Досліджено організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків, шляхи книгорозповсюдження та їх ефективність у доведенні видавничої продукції до народу, зацікавленість читачів окремими жанрами і тематикою, а також з’ясовано внесок друкованого слова в культурно-просвітнє, етичне й естетичне виховання українського народу.

Практичне значення одержаних результатів. Фактичний матеріал і висновки роботи можуть використовуватися у лекційних курсах з новітньої історії України, історії видавничої справи, при підготовці узагальнювальних праць з історії та культури України, наукових студій, підручників, довідкової літератури, а також викладання спеціальних курсів з історії України, краєзнавства, книгознавства для студентів гуманітарних факультетів закладів вищої освіти України.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання роботи, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, зазначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробки проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади дослідження. Питання і проблеми, пов'язані з історією української книги, фрагментарно висвітлені в узагальнених дослідженнях з історії України; працях вітчизняних і польських науковців про суспільно-політичне життя українських земель в контексті державної політики міжвоєнної Польщі; книгознавчих студіях та з історії періодики, дослідженнях про діяльність українських товариств, громадських організацій, інтелігенції на теренах галицького краю.

У другому розділі дисертації проаналізовано суспільно-політичні чинники, що впливали на реалізацію національно-культурних потреб українців Галичини у міжвоєнний період, які опинилися у складі відновленої Польської республіки. Понад третину її громадян становили представники національних меншин, а в окремих воєводствах, зокрема у Галичині, поляки як представники титульної нації були в абсолютній меншості. Сприйняття урядовими колами й польською громадськістю поліетнічності як загрози суверенітету держави призвели до послідовної колонізаційної та асиміляційної політики щодо українців: недотримання міжнародних договорів та внутрішніх законів, ліквідація народних інституцій, шкільництва, жорсткий контроль за видавничою і культурною діяльністю.

Досліджено вплив правової бази Польської держави щодо українського національно-культурного руху, передусім книговидавничої справи. Видавничі організації як комерційні підприємства провадили діяльність на основі спеціального дозволу влади, оскільки друкована продукція суттєво впливала на громадське життя, відповідно, вимагала державного контролю. У 20–30-х рр. ХХ ст. діяльність українських видавництв регламентувала правова база Польської держави, яку формували чинні законопроекти і Австро-Угорщини та вже нові Другої Речі Посполитої. Вони проголошували свободу

друку, забороняли цензуру, не ставили високих вимог щодо видавничої активності, за винятком обов'язкових вихідних даних книги та безкоштовних примірників для державної реєстрації і громадських бібліотек. Відповідно, порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом, що призводило до конфіскацій за статтями Кримінального кодексу, судових процесів і штрафних санкцій.

На основі друкованих видань того часу висвітлено динаміку українського книговидання в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст., розвиток видавничої мережі в регіоні – до виготовлення і розповсюдження друкованих видань, окрім Львова, Станиславова, Тернополя, долучилися установи у різних містах Галичини (Жовкві, Коломиї, Перемишлі, Самборі, Рогатині тощо).

У третьому розділі проаналізовано ідеологічні, громадсько-організаційні засади створення і діяльності видавничих установ, книговидавнича активність яких залежала від політичних, соціально-економічних та культурних змін, що відбувалися на території краю зокрема, і в державі загалом. Видавничу мережу галицького регіону формували приватні видавництва, які розповсюдили чимало українських друків для дітей, молоді й дорослих, інтелігенції та селян (“Світ Дитини” М. Таранька, “Русалка” Г. Гануляка, “Українська Преса” І. Тиктора та інші); національні кооперативи і громадські об'єднання: культурно-просвітні товариства, наукові та релігійні установи, політичні партії, спортивні організації. Найактивнішими видавцями були громадські товариства, покликані вирішувати нагальні потреби українського суспільства (освітні, економічні, культурні тощо) та які мали багатий довоєнний видавничий досвід й авторитет у галичан, зокрема “Просвіта”, УПТ “Рідна Школа”, Наукове товариство імені Шевченка, “Сільський Господар”.

Досліджено видавничу кооперацію як одну з організаційних форм національного руху та засіб реалізації інтелектуальних потреб українців.

Серед них “Червона Калина”, “Бистриця”, “Ізмарагд”, “Діло”, “Союз українських книгарень і накладень” та інші. Кооперативні організації та уділові спілки, із великим статутним та обіговим капіталом, відігравали провідну роль в українському видавничому русі у міжвоєнній Галичині, слугували не лише дієвим засобом захисту інтересів українських підприємців, авторів та читачів різних соціальних груп, а й спрямовували народну ініціативу в культурне русло, робили доступнішими умови купівлі книжок у сільській місцевості.

Комплексно вивчено тематику книжкових видань, їх функціональне призначення, читацьку аудиторію та її пріоритети у виборі літератури. Особливістю галицьких книжок була традиція єдності національного та християнського світоглядів. Більшість видавців акцентували увагу на недорогій видавничій продукції для читачів різних вікових та соціальних груп, інші – на унікальності тексту, якісних та художньо-мистецьких виданнях. Головними напрямками книгодруків були: художня література, драматичні твори, література з історії та культури українського народу, підручники для школи і самоосвіти, господарські видання, дитячі книжки, рідше – громадсько-політична література. У 20–30-х рр. ХХ ст. побачили світ нового типу книжкові серії та окремі книжки (зокрема, бібліофільські видання), вагомі наукові проєкти, які до нашого часу не тільки не втратили своєї вартості, але є зразком для сучасних гуманітаріїв за змістом і формою (“Українська Загальна Енциклопедія”, “Велика історія України”, “Історія українського війська” тощо).

У четвертому розділі досліджено шляхи книгорозповсюдження в Галичині та їх ефективність у доведенні видавничої продукції до народу. Серед них: продажі друкованої продукції книгарнями, видавництвами, друкарнями, окремими особами та комплектування бібліотек (громадські, шкільні, бібліотеки національно-культурних товариств), читалень. Деякі видавництва практикували безкоштовну роздачу видань як премії за вчасну

передплату, літературні нагороди чи додаткову мотивацію школярів за успіхи у навчанні.

Українські діячі та видавці докладали максимум зусиль, щоб полегшити умови доступу чи покупки (локація книгарні, складу, видавництва, ціна, актуальність) друкованих видань, розширити аудиторію споживачів книжки. Упродовж 20–30-х рр. в Галичині діяло не менше 14 українських книгарень у Львові, Коломиї, Станиславові, Тернополі. Друковані видання галицьким читачам, у містах і селах, пропонували точки продажу споживчих кооператив, а також пункти передплати друкованих видань, які створювали при видавництвах. Попри зростання інтересу до книжкових видань у населення, купівельна спроможність через брак фінансів залишалася низькою. Щоб не купувати примірник, галичани відвідували випозичальні: могли взяти літературу під заставу, для домашнього читання або працювати в закладі. Установи пропонували широкий асортимент видань українською та чужоземними мовами, усіх жанрів і для різних вікових груп.

Українська книговидавнича справа в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст., з одного боку засвідчила поступ української культури, а з іншого – стала потужною зброєю національного руху. За допомогою друкованого слова і тісного діалогу з усіма верствами суспільства, український провід навчав і виховував не лише мешканців краю, а й українців Лемківщини, Наддніпрянщини, Волині, Буковини, Закарпаття та в еміграції, розширював їхні культурні обрії, консолідував літературну спадщину наших авторів, впливав на розвиток політичних й культурних процесів на етнічних українських землях.

Ключові слова: українська книговидавнича справа, Галичина, пресове законодавство, цензура, видавництва, видавнича кооперація, друкована неперіодична література, національна свідомість, український національний рух.

ABSTRACT

M.I. Pirko. Ukrainian Book Publishing in Galicia (1919–1939): Historical conditions, problems, contribution to the development of the national movement. Qualifying research dissertation in the form of a manuscript.

Dissertation to obtain the academic degree of Doctor of Philosophy, specializing in “History and Archeology (032)” in the discipline “Humanities (03)”. Ivan Franko National University of Lviv, Lviv. 2021.

This dissertation is devoted to deep analysis of the Ukrainian book publishing in Galicia in the interwar period, its organizational foundations, ideological orientation, publication themes and the impact on the development of readers’ interests, levels of education and cultural development, and contribution to an increase in the national consciousness of Ukrainians in a period of statelessness.

Academic originality of the research results. The research thoroughly analyzes, for the first time, the impact of the juridical framework of interwar Poland on the Ukrainian national and cultural movement, with special attention to book publishing. The dynamics of Ukrainian book publishing in Galicia in the 1920s and 1930s is traced. The organizational framework for the establishment and activity of publishing centers, book distribution systems and their efficiency in delivering the published material to the public, the interest of readers in different genres and subjects are investigated, as well as the contribution of the printed word to the development of the cultural, ethical and aesthetic education of Ukrainians.

The practical significance of the results obtained. The work’s actual material and conclusions can be used in courses on the modern history of Ukraine, the history of publishing, in the preparation of generalized works on the history and culture of Ukraine, in research studies, textbooks, reference books, as well as in teaching special courses on Ukrainian history, local history, bibliography for students of humanities faculties of higher educational institutions in Ukraine.

In the introduction the relevance of the dissertation topic is substantiated, the purpose and objectives of the work are defined, the object and the subject of research

are formulated, the academic novelty and practical significance of the results are indicated.

The first section analyzes the current status of research concerning the question, its source base and the theoretical and methodological principles of research. Issues and questions, which are related to the history of Ukrainian books are covered fragmentarily in the generalized research on the history of Ukraine: the works of Ukrainian and Polish scholars on the socio-political life in the Ukrainian regions in the context of the governmental policies of interwar Poland; bibliographical studies and the history of periodicals, research on the activities of Ukrainian organizations, public organizations, and intellectuals in Galicia.

The second section of the dissertation analyzes the social and political factors that influenced the implementation of programs which responded to the national and cultural needs of Ukrainians in Galicia in the interwar period, who were part of the restored Second Republic of Poland. More than a third of its citizens were members of national minorities, and in some voivodships, in particular in Galicia, Poles as members of the titular nation were in the absolute minority. The view of government circles and many Poles considered multi-ethnicity as a threat to the sovereignty of the state, which led to a policy of consistent Polonization and assimilation in relation to Ukrainians including non-compliance with international treaties and national laws, closing of public institutions and school, and strict control over publishing and cultural activities.

The work covers the impact of the legislative framework of Polish state on the Ukrainian national-cultural movement, and first of all book publishing as well as publishing organizations as commercial entities operated under a special permit issued by the authorities, and printed materials, which significantly influenced public life and, accordingly, required state control. In the 1920s and 1930s the activity of Ukrainian publishing houses was regulated by the laws of the Polish state, which were comprised of the legislation extant of Austria-Hungary and the then-new Second Republic of Poland. The laws underscored the freedom of the press, banned censorship, and did not set high standards for publishing activity, with the exception

of mandatory source data for books and free copies for state registration and for public libraries. Accordingly, the violation of legal norms arose through the printing and distribution of book copies with materials deemed “harmful” to Polish citizens, which led to their confiscations under articles of the Criminal Code, as well as criminal cases and penalties.

The dynamics of Ukrainian book publishing in Galicia in the 1920s and 1930s is examined on the basis of the printed publications of that period. The number of non-periodical literature in that period grew gradually, and only in the late 1920’s (1928–371 titles) exceeded the number of publications of the pre-World War I period (1913–362 titles). In the 1930s, the selection of Ukrainian printed materials was supplemented by new books. In the period between 1935 and 1939, Galicia publishing houses released an average of approximately 450 titles annually. The largest number of books was published in 1937 – 810 titles. In addition to Lviv, Stanislaviv and Ternopil, publishing centers in various Galicia cities (Zhovkva, Kolomyia, Peremyshl¹, Sambir, etc.) also produced and distributed printed publications.

The third section analyzes the ideological, social and organizational principles underlying the establishment and operations of publishing houses, whose publishing activity depended on the political, social, economic, and cultural changes which took place in the region in particular and in the country as a whole. The publishing network in the Galicia region consisted of private publishing houses, which distributed many Ukrainian publications for children, youth and adults, intelligentsia and peasants (M. Taranko’s “Child’s World”, H. Hanuliak’s “Mermaid”², I. Tiktor’s “Ukrainian Press” and others) through national cooperatives and public associations, cultural and educational societies, academic and religious institutions, political parties and sports organizations. The most active publishers were national cultural societies founded to address the immediate needs of Ukrainian society (educational, economic, cultural, etc.), which had a rich pre-war publishing experience and had

¹ Peremyshl as part of contemporary Poland is now identified as Przemysł.

² “Rusalka”.

the respect of Galicia residents. These included “Prosvita”, the “Ridna Shkola” Ukrainian Pedagogical Society, the Shevchenko Scientific Society and “Farmer”³.

The author studied publishing cooperatives as one of the organizational forms of the national movement and a means of responding to the intellectual demands of Ukrainians. Among them are “Chervona Kalyna”, “Bystrytsia”, “Izmarahd”, “Dilo”, “Union of Ukrainian Bookstores and Publishers” and others. Cooperatives and unions, financed through large authorized and working capital, played a leading role in the Ukrainian publishing movement in interwar Galicia, serving not only as an effective means of protecting the interests of Ukrainian entrepreneurs, authors and readers of various social groups, but also directed public initiatives in the cultural sphere, enabling the distribution of books in rural areas to make these publications more accessible.

The topics of books, their functional purpose, readership and its priorities in the choice of literature are comprehensively studied in the work. A feature of Galician books was the tradition of unifying national and Christian values. Most publishers focused on inexpensive publishing products for readers of different ages and social groups; others – on the uniqueness of the text, quality and on art publications. The main topical ranges of book printing were: fiction, dramatic works, literature on the history and culture of the Ukrainian nation, textbooks for school and self-education, business publications, children’s books, and less frequently, social and political literature. In the 1920’s and 1930’s new types of book series and individual books (including bibliophilic publications) and important academic projects were published, which have not lost their value to this day and are a model for modern humanities in content and form. These include the “Ukrainian General Encyclopedia”, “Great History of Ukraine”, “History of the Ukrainian Army”, etc.).

The fourth section examines the ways in which books were distributed in Galicia and their effectiveness in bringing the published materials to the people. Among them: sales of printed products by bookstores, publishing houses, printing

³ “Silskyi Hospodar”

houses, individuals and acquisition by libraries (public, school, national-cultural society libraries) and reading rooms. Some publishers practiced free distribution of publications as a bonus for timely subscriptions, as a literary award or to provide additional motivation of students for academic success.

Ukrainian activists and publishers made every effort to simplify the availability or purchase (location of the bookstore, warehouse, publishing house, price, relevance) of printed publications, in order to expand consumer audiences for a book. During the 1920's and 1930's, there were at least 14 Ukrainian bookstores in Galicia in Lviv, Kolomyia, Stanislaviv, and Ternopil. Printed publications were offered to Galician readers, in towns and villages through sales outlets in community cooperatives, as well as through subscription points for printed publications which were established by the publishing houses. Despite the growing interest in books among the population, consumer demand remained low due to a lack of finances. In order not to buy a copy, Galicia residents visited libraries or book rentals: they could choose a book in exchange for collateral, to read at home or they could work in one of these institutions. Such organizations offered a wide range of publications of all genres and for different age groups in Ukrainian and foreign languages.

The Ukrainian publishing business in Galicia in the 1920s and 1930s witnessed the development of Ukrainian culture on the one hand, while on the other hand it became a powerful weapon of the national movement. With the help of the printed materials and close dialogue with all segments of society, the Ukrainian leadership taught and educated not only the inhabitants of the region, but also all Ukrainians in the Lemkivschyna, Naddnyprianshchyna, Volhynia, Bukovyna, Zakarpattia regions as well as among emigres, which enlarged their cultural horizons, consolidated the literary heritage of Ukrainian authors, and influenced the development of political and cultural processes in ethnic Ukrainian lands.

Key words: Ukrainian book publishing, Galicia, press legislation, censorship, publishing houses, publishing cooperatives, printed non-periodical literature, national consciousness, Ukrainian national movement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України:

- 1) Пірко М. Культурно-просвітницька місія “Української Бібліотеки” Івана Тиктора в національному та ідеологічному просторі українців. *Схід*. 2017. (№ 2). С. 44–52.
- 2) Пірко М. Ретроспектива українського книговидання у міжвоєнній Галичині (за матеріалами літературно-наукового журналу “Дзвони”). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 541–556.
- 3) Пірко М. Історична проза як засіб ідеологічного впливу на світогляд українців в міжвоєнний період (на основі книжок “Бібліотеки для всіх «Ряст»”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018. Вип. 18. С. 192–206.
- 4) Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань Івана Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 404–423.
- 5) Пірко М. Видавничі проекти Державного Секретаріату ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 79–87.
- 6) Пірко М. Іван Франко у видавничій практиці “Просвіти” й НТШ у міжвоєнний період. *Історична пам'ять*. 2019. № 2 (41). С. 40–49.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

- 7) Пірко М. Українсько-польський видавничий діалог у міжвоєнний період. *Spheres of Culture*. Люблін, Польща. Vol. XVIII. 2019. S. 231–241.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

- 8) Пірко М. Читацький інтерес галицької інтелігенції (на матеріалах архіву Івана Калиновича). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з*

актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. 2018. Вип. 18. С. 84–88.

9) Пірко М. Українська книга у міжвоєнний період: Іван Тиктор та його “Бібліотеки”. Збірник тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції *“Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук”*. Київ, 2019. С. 18–22.

10) Пірко М., Якимович Б. Західноукраїнська Шевченкіяна міжвоєнного періоду: студії з бібліологічного краєзнавства (1918–1940). Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції *“Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти”*. Львів, 2019. С. 120–122.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень.....	16
Вступ.....	17
Розділ 1. Історіографія та джерела	
1.1. Історіографічний огляд.....	22
1.2. Характеристика джерел.....	34
1.3. Методологія роботи.....	47
Розділ 2. Політика польської влади щодо реалізації національно-культурних потреб українців	
2.1. Суспільно-політичні чинники та їх вплив на розвиток української видавничої справи.....	55
2.2. Динаміка українського книговидання в Галичині.....	69
2.3. Пресове законодавство Другої Речі Посполитої та його вплив на українську видавничу справу.....	82
Розділ 3. Українські видавництва в Галичині: особливості функціонування й тематична спрямованість	
3.1. Громадсько-організаційні засади та діяльність видавничих осередків.....	104
3.2. Видавнича кооперація як засіб реалізації національних та інтелектуальних вимог українців.....	131
3.3. Характеристика книжкового ринку і читацькі пріоритети.....	148
Розділ 4. Українська книговидавнича діяльність як чинник національного руху українців	
4.1. Способи поширення українських видань.....	172
4.2. Книговидавнича продукція та її роль у культурно-просвітньому і національному вихованні.....	193
Висновки.....	209

Список джерел та літератури.....	216
Додатки.....	244

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АНУМ – Асоціація незалежних українських митців
ВПУВ – “Взаїмна поміч українського вчителства”
ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка
КПЗУ – Комуністична партія Західної України
НТШ – Наукове Товариство імені Шевченка
ОУН – Організація Українських Націоналістів
РСУК – Ревізійний Союз Українських Кооператив
УВО – Українська Військова Організація
УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква
УНДО – Українське національно-демократичне об’єднання
УНІК – Український Науковий Інститут Книгознавства
УНР – Українська Народна Республіка
УПТ – Українське Педагогічне Товариство (“Рідна Школа”)
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УСС – Українські Січові Стрільці
ФНС – Фронт національної єдності

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

к.к. – австрійський Кримінальний кодекс
п.к.к. – польський Кримінальний кодекс
зл. – злотий
мп. – польська марка
гр. – грош
дол. – долар

ВСТУП

Актуальність теми. У міжвоєнний період мешканці Галичини опинилися у складі відновленої Польської республіки, уряд якої перешкоджав вільному розвитку рідної мови, культури, традицій непольського населення. Дбаючи про збереження національних інтересів українська інтелігенція заснувала низку громадських організацій, які становили основу культурно-просвітнього руху в регіоні та мали неабияке значення для поживлення процесу українського відродження. Важливим структурним елементом у розбудові українського громадянського суспільства залишалося друковане слово, яке впливало на політичне, соціально-економічне, культурно-освітнє, літературно-мистецьке і наукове життя.

В умовах бездержавності, вагомим чинником освітнього і культурного виховання населення та формування нації залишалася література рідною мовою. Відтак, актуальність дослідження визначається потребою аналізу української книговидавничої справи в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст. в контексті національної політики урядів Польщі.

Вивчення правової бази Польської держави щодо видавничої справи, організаційних засад та функціонування інституцій, що видавали і розповсюджували книжкову продукцію є необхідними для розуміння соціокультурних процесів у міжвоєнному суспільстві, особливо його регіональних проявів. Вивчення галицьких видавничих проєктів дозволяє з'ясувати внесок авторів та видавців у загальноукраїнський літературний і науковий процеси, в поширення нових ідей свого часу й окреслити читацькі інтереси галичан. Водночас аналіз шляхів і методів книгорозповсюдження дають можливість простежити їх ефективність у доведенні видавничої продукції до народу, а відтак, її внесок в культурно-освітній поступ і національний рух українців.

У дисертації розглянуто вплив суспільно-політичних чинників та правової бази Польської держави на розвиток української книжкової справи, громадсько-організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків,

тематичну спрямованість книгодруків, шляхи їх розповсюдження та попит серед галичан.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в рамках наукової теми кафедри історичного краєзнавства історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: “Галичина наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст.: суспільство, культура, історична пам’ять” (номер державної реєстрації №0115U003555).

Мета роботи – на основі ґрунтовного, об’єктивного і комплексного аналізу дослідити організаційні засади, ідеологічні орієнтири, культурно-просвітню діяльність і тематику видань українських видавничих організацій в Галичині у міжвоєнний період, з’ясувати внесок книжкової продукції в освітнє та культурне виховання української нації в умовах бездержавності.

Основними завданнями праці є:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади дослідження, ввести до наукового обігу нові архівні матеріали;
- виявити суспільно-політичні чинники, що впливали на реалізацію національно-культурних потреб українців;
- дослідити вплив пресового законів на книговидавничу справу в Галичині, її динаміку, географічні особливості;
- проаналізувати громадсько-організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків у 20–30-х рр. ХХ ст.;
- охарактеризувати тематику книжкових видань, їх функціональне призначення, читацьку аудиторію та її пріоритети у виборі літератури;
- визначити шляхи книгопоширення і роль книгозбірень та просвітніх установ у культурному житті українців;
- висвітлити внесок авторів та видавців у загальноукраїнський літературний, науковий і національно-культурний процеси;

- простежити вплив друкованих видань на культурно-просвітнє, етичне й естетичне виховання українського народу.

Об’єкт дослідження – українська книговидавнича справа* в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст. її організаційні засади, ідеологічне спрямування й тематика видань.

Предмет дослідження – вплив української книги на рівень освіти і культури, зростання свідомості та розвиток національного руху українців Галичини в умовах державної політики міжвоєнної Польщі.

Хронологічні рамки: нижня межа, 25 червня 1919 р. – коли Верховна Рада Паризької конференції санкціонувала захоплення польськими військами Галичини та її передачу під тимчасове управління Польщі за умови надання їй автономії й проведення плебісциту. Верхня, 1939 р. – початок Другої світової війни та приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.

Географічні межі дослідження охоплюють етнічні українські території Галичини: сучасні Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську області України, а також м. Перемишль, що нині входить до складу Республіки Польщі.

Наукова новизна роботи зумовлена формулюванням історичної проблеми, яку донині не виокремлювали як об’єкт і предмет спеціального наукового дослідження. У дисертації *вперше в українській історичній науці*:

- виявлено, опрацьовано та введено до наукового обігу значний масив документальних джерел, які стосуються невідомих або малодосліджених фактів з розвитку видавничої справи українців Галичини у міжвоєнний період;
- ґрунтовно проаналізовано вплив пресових законів міжвоєнної Польщі щодо української книговидавничої справи;

* Книговидавнича справа – сфера суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу і виробничо-господарську діяльність видавничих осередків та окремих осіб, які займаються створенням, виготовленням і розповсюдженням книжкової продукції.

- простежено динаміку українського книговидання в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст.;
- досліджено видавничу кооперацію, як одну з організаційних форм національного руху, та засіб реалізації інтелектуальних потреб українців;
- проведено комплексне дослідження тематики української книжки в умовах державної політики міжвоєнної Польщі;
- з'ясовано внесок українського друкованого слова у боротьбі за реалізацію просвітньої ідеї і втілення у життя національних прагнень українців;

уточнено:

- характер українсько-польських відносин на ниві книговидання;
- організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків, кількість друкованих неперіодичних видань, шляхи книгорозповсюдження, зацікавленість читачів окремими жанрами і тематикою;
- біографічні деталі життя і творчості українських авторів та видавців;

набули подальшого розвитку твердження:

- українська книговидавнича справа як чинник культурного поступу й національного руху українців;
- книжкова культура як чинник модернізації галицького суспільства.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що фактичний матеріал, висновки роботи можуть використовуватися у лекційних курсах з новітньої історії України, історії видавничої справи, при підготовці узагальнювальних праць з історії та культури України, наукових студій, підручників, довідкової літератури, а також викладання спеціальних курсів з історії України, краєзнавства, книгознавства для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України.

Апробація результатів дослідження відбулась на таких наукових конференціях: XII науковий семінар “Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.” (до 155-річчя від дня народження Є. Х. Чикаленка й 176-річчя від дня народження М. П. Старицького; Київ, 2016); XIV Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців” (Київ, 2018); Міжнародна наукова конференція “Західно-Українська Народна Республіка: революція, державність, соборність: До 100-річчя утворення ЗУНР” (Львів – Івано-Франківськ, 2018); Всеукраїнська наукова конференція “Національна ідея, державність, соборність: До 150-річчя «Просвіти»” (Львів, 2018); Міжнародна наукова конференція “Транскордонна спадщина як основа польсько-білорусько-української співпраці” (Івано-Франківськ, 2018); Звітні наукові конференції викладачів та аспірантів Львівського університету історичного факультету за 2018–2020 рр.; Міжнародна науково-практична конференція “Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук” (Київ, 2019); Міжнародна наукова конференція “Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти” (Львів, 2019); VII краєзнавча конференція “Історичні пам’ятки Галичини” (Львів, 2020).

Публікації. Основні результати пошуку та наукового дослідження відображені у 8 статтях, з них 6, опублікованих у наукових фахових виданнях України та 1 у закордонному виданні.

Структура дисертації. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел у 307 позицій та додатків (11 назв). Основний текст дисертації становить 215 с. Загальний обсяг дослідження – 260 с.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ

1.1. Історіографічний огляд

До питань і проблем, які стосуються українського книговидання в Галичині у міжвоєнний період зверталися різні дослідники, однак скеровували вони свою увагу відповідно до заданої мети і цілей своїх наукових праць. Комплекс опрацьованої літератури доцільно проаналізувати за проблемно-хронологічним принципом.

Для характеристики суспільно-політичного життя міжвоєнної Галичини в контексті національної політики Польської республіки актуальними залишаються праці, які почали з'являтися одночасно з подіями того часу. Питання становища етнічного населення краю у Другій Речі Посполитій, їх стосунки з державою та польським суспільством, авторські проекти розв'язання української проблеми та його бачення ролі польського чинника в історичній долі українців знайшли відображення у розвідці С. Томашівського⁴.

Розвиток національного книговидання неможливо вивчати без переосмислення українсько-польських відносин у міжвоєнний період. Вони формують нове бачення політичної, соціально-економічної ситуації на західноукраїнських землях, які впливали на освітні та культурні процеси того часу.

У роки незалежності опубліковано низку праць про суспільно-політичну історію західноукраїнських земель в контексті національної політики урядів Польщі. Проблеми українсько-польських відносин періоду боротьби за українську державність на теренах Галичини у 1918–1923 рр., вплив на них зовнішньо- і внутрішньополітичних чинників проаналізував О. Красівський⁵.

⁴ Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі. Переклад стенограми відчиту, улаженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12.IV.1929. Львів, 1929. 48 с.

⁵ Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 304 с.

Дослідник висвітлив зміст двох основних концепції польських політичних сил щодо українського питання (інкорпораційної та федеративної), які сформувалися ще задовго до відновлення незалежності Польщі; політико-правовий статус українського населення на початку 20-х рр. ХХ ст. і структуру національно-політичного табору, його ставлення до Польської держави.

Важливе значення мала праця Л. Зашкільняка і М. Крикуна “Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів”⁶. Автори ґрунтовно проаналізували суспільно-політичне життя краю, зміни національної політики Польської держави, які відбувалися до і після санаційного перевороту 1926 р. (політика національної асиміляції, пропагована ендеками, і державної асиміляції, ініційована табором Юзефа Пілсудського) та їхній вплив на українське суспільство.

Динаміку етнічного складу населення Галичини, зокрема Львова, в контексті суспільного розвитку краю дослідив Р. Лозинський⁷. Автор наголошує, що у міжвоєнний період польський уряд вживав заходи, спрямовані на підвищення питомої ваги поляків у складі населення регіону, особливо у 20-х рр., а соціальний статус українців у головних містах трьох воєводств був значно нижчим, ніж інших етнічних груп.

Ідеології політичних партій Галичини та їх впливи на українське суспільство висвітлює монографія І. Васюти “Політична історія Західної України (1918–1939)”⁸. Автор, на основі архівних і статистичних джерел, окрім політичного і національного питання, аналізує соціально-економічні, освітні й культурні проблеми того часу, розвиток національної кооперації в Галичині. Огляд практичної реалізації статутних вимог партійних угруповань, зачепив пресо- та книговидавничу справу, які певною мірою, підпорядковувалися ідеології політичних структур.

⁶ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.

⁷ Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 358 с.

⁸ Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменяр, 2006. 335 с.

У монографії “Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939)” В. Комар⁹ охарактеризував особливості польської державної політики у Галичині в рамках “прометеївського руху”, яку намагався реалізувати режим “санації” у другій половині 20-х рр. ХХ ст., а також еволюцію поглядів пілсудчиків у бік ендецьких методів розв’язання української проблеми (“пацифікація” етнічного населення Галичини восени 1930 р.).

Громадсько-політичний розвиток української спільноти Галичини у 20–30-х рр. ХХ ст. в контексті національного відродження та визвольних змагань висвітлює М. Швагуляк¹⁰. Автор об’єктивно висвітлив події кінця 20-х та першої половини 30-х років ХХ ст., коли в українському політичному середовищі з’явилися тенденції до компромісу з Польською державою і які врешті привели до угоди між проводом УНДО і представниками уряду. Дослідник розглянув фактори, що привели до суспільно-політичної кризи в Галичині 1930 р., проаналізував політику “пацифікації” супроти етнічних мешканців краю і активну діяльність українських націоналістів у відповідь.

Українсько-польські відносини в галицькому регіоні у ХХ ст. активно обговорювалися на міжнародних конференціях в роки незалежності. Зокрема, спроби врегулювання українсько-польських взаємин у міжвоєнній Польщі та їх реальні результати висвітлив Л. Зашкільняк¹¹.

Діяльність українських політичних партій, громадсько-політичних діячів, культурно-освітніх товариств і духовенства, їхній вплив на розвиток національного шкільництва, відстоювання політичних, мовних і культурних прав українців в контексті національно-освітньої політики Другої Речі Посполитої проаналізувала у монографії О. Руда¹².

⁹ Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 360 с.

¹⁰ Швагуляк М. Історичні студії: українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (др. пол. ХІХ – пер. пол. ХХ ст.). Львів: “Тріада плюс”, 2013. 748 с.

¹¹ Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі: сподівання і реалії. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* : матеріали міжнародно-практичної конференції, Івано-Франківськ, 21–22 листопада, 1996. С. 155–160.

¹² Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.

Основні нормативно-правові аспекти функціонування видавничої справи в Галичині у міжвоєнній Польщі в українській та польській історіографії висвітлені спорадично. У невеликій статистичній розвідці бібліограф Я. Мушковський¹³ проаналізував вплив пресового законодавства Польської держави на видавничу галузь у 1920-х рр. Правові засади функціонування системи обов'язкового примірника друківаних видань для громадських бібліотек і державної реєстрації, на основі законодавчих актів, проаналізував польський бібліотекар і педагог Є. Габерле¹⁴.

Не висвітлено належним чином в історіографії цензуру як засіб впливу на громадську думку та контролю за інформацією у міжвоєнній Польщі. Однак, певні аспекти цієї тематики прослідковуємо у праці Б. Токарського¹⁵, який згадує про вплив цензури на просвітянські бібліотеки і читальні в Самбірському повіті в контексті аналізу їх діяльності. Узагальнено вплив пресового законодавства на книговидання в Тернополі у 20–30-ті рр. ХХ ст. у науковій статті проаналізувала Т. Решетуха¹⁶.

Ідеологічні та культурологічні засади створення і діяльності видавничих організацій Галичини в контексті розвитку національного книговидання репрезентовано в історичних працях, книгознавчих студіях та історії періодики українських і польських науковців.

Дослідження видавничої активності громадських організацій розпочалося ще в 30-ті рр. ХХ ст. Основні етапи функціонування УПТ “Рідна Школа”, роботу його видавництва, книгарні проаналізував Л. Ясінчук¹⁷.

Інтерес до національного книговидання, зокрема видавничих осередків у Станіславівському воєводстві, тематиці друківаних видань, проявила українська еміграція у США, зусиллями якої вийшов збірник матеріалів до історії краю “Альманах Станіславівської землі”. Сюди увійшла стаття

¹³ Muszkowski J. Sprawa książki w nowej ustawie prasowej. Kraków, 1928. 45 s.

¹⁴ Gaberle E. Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawnej i dziś: z opracowaniem zbioru artykułów ustaw i rozporządzeń: szkic historyczno-systematyczny. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1928. 75 s.

¹⁵ Токарський Б. Село Лука – моя любов і журба: документальна повість. Львів: Гердан Графіка, 2006. 160 с.

¹⁶ Решетуха Т. Українськомовне книговидання в Тернополі 20–30-х років ХХ століття в умовах посилення утисків та цензурних обмежень. *Український інформаційний простір*. 2018. Вип. 1. С. 172–184.

¹⁷ Ясінчук Л. 50 літ “Рідної Школи”, 1881–1931. Львів: “Рідна Школа”, [1931]. 230 с.

редактора-упорядника Б. Кравцева “Станиславівські видання і видавництва”¹⁸, а також студії українських діячів, які створювали, видавали і поширювали книжки у міжвоєнний час: І. Ставничого, Е. Жарського, М. Островерхи, М. Климишина та інших.

Загальне уявлення про розвиток видавничої справи, становлення національного книговидання в Україні, його місця і ролі в історико-політичних і культурологічних процесах подають книгознавчі дослідження Т. Ківшар, Я. Ісаєвича. У монографії “Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)” Т. Ківшар¹⁹ звертає увагу на соціальну потребу в книжці як основному інструменті суспільної комунікації, як дієвому факторові культурних і громадських перетворень; наголошує на стрімкому розвитку громадської ініціативи на ниві книговидання, зокрема в Галичині, що мала виразний національно-патріотичний характер, всупереч фінансовій скруті, обмеженій матеріально-технічній базі та несприятливим політичним умовам.

Визначним внеском в історію дослідження української книжки стала фундаментальна монографія Я. Ісаєвича “Українське книговидання: витoki, розвиток, проблеми”²⁰, останній розділ якої по-новому стисло подає історію українського книговидання XIX–XX ст. Вчений пропонує узагальнені висновки щодо розвитку української видавничої справи на теренах усіх українських земель, звертає увагу на провідні видавничі осередки Галичини, на роль кооперації в організації та розбудові видавничої справи. У праці дослідник наголошує, що деякі успіхи українське книговидання в Галичині у міжвоєнний період, попри антиукраїнський характер урядової політики, мало завдяки активності громадянства, зазначає про існування в Галичині приблизно 50 українських видавництв і подає дещо занижені показники

¹⁸ Кравців Б. Станиславівські видання і видавництва. *Альманах Станиславівської землі* : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред.-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. С. 530–535.

¹⁹ Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.): монографія. Київ: Логос, 1996. 340 с.

²⁰ Ісаєвич Я. Українське книговидання: витoki, розвиток, проблеми. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 518 с.

української друкованої продукції. Безумовно, внаслідок об'єктивних причин та обмеженого обсягу монографії, Я. Ісаєвич не зміг подати інформацію, що претендувала б на вичерпну повноту.

Громадсько-організаційні засади та діяльність видавничих осередків, характеристика книжкової тематики, яку пропонували галицькі видавці для українських читачів різного віку, соціальних групи та фахових зацікавлень широко висвітлена у дослідження львівських істориків.

Особливості утворення і функціонування видавництв, товариств, спілок на теренах Галичини, які друкували й поширювали книжки для дітей, досліджувала Г. Корнеєва (загалом 22 видавництва)²¹.

Активність товариства “Просвіта” на ниві книговидання ґрунтовно дослідили І. Зуляк, А. Середяк. У монографії І. Зуляк²² комплексно й всебічно розглядає працю Товариства у міжвоєнний період як основу культурно-просвітницького руху, проаналізовано завдання просвітян у видавничій сфері: об'єктивно висвітлювати події економічного і політичного характеру, відображати динаміку соціальних відносин, зазначаючи їх впливів, і водночас, впливаючи на них, формувати репертуар для широких народних мас, боротися за збереження й розвиток рідної мови.

У колективному науково-популярному “Нарисі історії «Просвіти» А. Середяк²³ акцентує увагу на видавничій діяльності просвітян в суспільно-політичних та економічних умовах того часу, розвиткові мережі філій та читалень товариства, просвітянських бібліотек; подає коротку характеристику і кількісні показники видавничих проєктів, зауважує, що тематична спрямованість видань “Просвіти” залишався майже незмінною, особливо ті, які користувалися найбільшим попитом у населення: художня література, історичні книжки, історія літератури, суспільствознавство. У статті

²¹ Корнеєва Г. Українська дитяча книжка Галичини (друга половина XIX ст.–1939 р.): історичко-книгознавчий аспект. Львів, 2004. 300 с.

²² Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939). Тернопіль: Воля, 2005. 946 с.

²³ Нарис історії “Просвіти” / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. Львів–Краків–Париж: Просвіта, 1993. 232 с.

“Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства «Просвіта»)»²⁴, дослідниця звертає увагу на співпрацю просвітян із українськими видавничими установами в Галичині, зокрема концерном “Українська Преса” І. Тиктора, їхні спроби охопити культурно-просвітницькою роботою українське населення Лемківщини, яка особливо потребувала матеріальної та організаційної підтримки в 30-х рр. ХХ ст.

Видавничу практику педагогічного товариства “Рідна Школа”, основні шляхи поширення друкованих видань та їх вплив на виховання українських громадян в контексті історико-культурного розвитку Галичини висвітлила у дисертації О. Плитус²⁵.

Видавничу активність Наукового Товариства імені Шевченка (НТШ), книжкові фонди бібліотеки, співпрацю з науковими установами в Києві, Варшаві узагальнено подає В. Кубійович²⁶. Автор підкреслює значення НТШ у розвитку української науки, боротьбі за самостійність українського народу і його місце у національно-культурному відродженні Галичини.

Про внесок товариства “Сільський Господар” у розвиток сільськогосподарських знань через видання календарів, часописів, науково-популярної літератури господарського й економічного характеру, довідкових видань тощо, наголосила Л. Родіонова²⁷.

Видавнича діяльність провідних літераторів, істориків, політиків тощо і їх внеску у культурний і національний розвиток українців, про яку замовчували у радянський період, все частіше привертає науковців. Редакторську і видавничу працю М. Таранька, періодичні видання для дітей та молоді, книжкові серії видавництва “Світ Дитини” проаналізувала у наукових

²⁴ Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 404–423.

²⁵ Плитус О. Роль Товариства “Рідна Школа” у книжковому русі Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2012. 20 с.

²⁶ Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949). Львів, 1991. 53 с.

²⁷ Родіонова Л. Роль товариства “Сільський Господар” у розвитку сільського господарства західноукраїнських земель (20–30-і роки) : дис. ... канд. екон. наук : 08.01.04. Тернопіль, 2001. 239 с.

статтях і дисертації Л. Кусий²⁸. Окрім того, авторка дослідила видавничу діяльність Г. Гануляка і тематичний репертуар видавництва “Русалка” у Львові²⁹. Участь Б. Заклинського в учительському видавничому процесі в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст. на основі епістолярної спадщини педагога висвітлює студія Є. Домбровської³⁰. Видавничу практику літературного критика, журналіста і видавця О. Моха досліджували М. Комариця³¹, Т. Шпрінгер³²; видавничі стратегії М. Рудницького – С. Когут³³. Книговидавничі проєкти талановитого дитячого письменника і видавця А. Лотоцького висвітлив Б. Якимович³⁴.

Вагомий внесок митрополита Андрея Шептицького у розвиток греко-католицької церкви, української освіти й культури, видавничої справи та українського суспільства загалом у міжвоєнний період, висвітлює монографія львівської дослідниці Л. Гентош³⁵.

Поза увагою дослідників соціально-економічних та культурно-просвітніх процесів у Галичині залишається видавнича кооперація як засіб реалізації національних та інтелектуальних вимог українців.

Ідеологічні засади створення та діяльність кооперативу “Червона Калина” в загальних рисах висвітлив український емігрант А. Качор³⁶.

²⁸ Кусий Л. Часопис Михайла Таранька “Світ Дитини” (1919–1939 рр.). *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą* / Pod red. J. Dzieniakowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2007. С. 245–259; Кусий Л. Михайло Таранько – редактор і видавець української періодики та книжкових серій для молоді і дітей (1919–1939) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікації : 27.00.05. Київ, 2009. 18 с.

²⁹ Кусий Л. Видавнича діяльність Григорія Гануляка у Львові (1910–1939). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2009. № 1. С. 141–142.

³⁰ Домбровська Є. Богдан Заклинський і учительський видавничий процес у Галичині 20–30-х рр. ХХ ст. (із матеріалів родинного архівного фонду Заклинських у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 184–198.

³¹ Комариця М. Католицька акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Моха: інтерпретаційні моделі. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2011. Вип. 1. С. 436.

³² Шпрінгер Т. Олександр Мох як літературний критик, журналіст і видавець. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Вип. 36. С. 168–178.

³³ Когут С. Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду: ідеї, проєкти, перспективи. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 267–277.

³⁴ Коритко Р., Якимович Б. Антін Лотоцький і його казка “Котигорошок”. *Лотоцький А. Котигорошко: (До 125-річчя від дня народження)*. Львів: ВД “Панорама”, 2006. 88 с.

³⁵ Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.

³⁶ Качор А. “Червона Калина”: 60-річчя її славної видавничої діяльності. Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1983. 24 с.

Книговидавничу активність “Червоної Калина”, тематику друків та їх вплив на формування національного світогляду українців проаналізував Б. Якимович³⁷. Також львівський історик, в контексті аналізу книговидавничої діяльності І. Франка охарактеризував роботу кооперативної спілки “Всесвітня Бібліотека” І. Калиновича³⁸. Кооперативне видавництво “Бистриця” у Станиславові та редакторську працю його очільника видавця, бібліографа І. Чепиги згадує В. Мороз³⁹. Про діяльність видавничої спілки “Нові Шляхи” в контексті аналізу редакційно-видавничої праці А. Крушельницького згадують у колективній публікації М. Зуляк та І. Зуляк⁴⁰.

Діяльність окремих видавничих спілок у Львові (“Хортиця”, “Червона Калина”, “Слово”) в контексті комплексного аналізу соціально-економічної діяльності українців Галичини у 20–30-х рр. ХХ ст. висвітлила у монографії львівська дослідниця О. Пасіцька⁴¹.

Характеризуючи книжкову справу науковці, в основному, спиралися на інформацію про провідні видавничі центри у Львові, провінційні події лише іноді згадували. Вагома роль у дослідженні книговидання на провінції належить І. Монолатію, який одним з перших, у загальних рисах охарактеризував видавничі інституції в Коломиї у міжвоєнний період⁴². Коломию як видавничий центр західноукраїнської провінції розглядав М. Васильчук⁴³, який ґрунтовно подає особливості розвитку пресо- і книговидання у місті в міжвоєнний період в умовах політики Польської держави.

³⁷ Якимович Б. Літописці нескореної нації: До 80-річчя діяльності видавництва “Червона Калина”. *Україна та українці: Події далекі і близькі. Вибрані праці*. Львів, 2014. С. 57–61.

³⁸ Якимович Б. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 691 с.

³⁹ Мороз В. Редактор Іван Чепига. *ШП*. 2013. 13 лютого. (№ 6). С. 6. URL: <https://www.academia.edu>

⁴⁰ Зуляк І., Зуляк М. Редакційно-видавничі праці Антона Крушельницького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Історія*. 2018. Вип. 1. С. 105–117.

⁴¹ Пасіцька О. “Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (20 – 30-ті роки ХХ ст.). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2019. 572 с.

⁴² Монолатій І. Коломия як видавничий центр західноукраїнської провінції (друга пол. ХІХ – перша чверть ХХ ст.). *Бібліотечний вісник*. 1996. (№ 4). С. 24–26.

⁴³ Васильчук М. Українська видавничіа справа в Коломиї (друга половина ХІХ–ХХ ст.). 2-ге вид., переробл. і доп. Коломия: Вік, 2012. 224 с.

Загальну інформацію довідкового характеру про громадсько-культурне життя на західноукраїнських землях, видавничі осередки, заклади освіти, наукові установи, книгарні, політичні партії, подають універсальні енциклопедичні видання – “Енциклопедія українознавства”, “Енциклопедія сучасної України”⁴⁴ та галузеве енциклопедичне видання “Наукове Товариство імені Шевченка”⁴⁵. Статті про видатних особистостей з фактографічними даними робили видання незамінними у науковій роботі.

Особливості літературного життя Галичини, проблеми книгорозповсюдження, роль громадських, шкільних чи приватних книгозбірень у культурно-освітньому житті тогочасного суспільства і їх впливу на формування національної свідомості мешканців Галичини все частіше стають об’єктом наукових досліджень.

Тенденції розвитку літературного процесу на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст., його ідеологічне різноголосся, тематичну і жанрову спрямованість крізь призму найпомітніших творчих індивідуальностей того часу висвітлив М. Ільницький⁴⁶.

Шляхи та способи доведення видавничої продукції до українських читачів в контексті книжкової та антикварної торгівлі у “мультикультурному” Львові висвітлює І. Котлобулатова у студії “Книгарі та книгарні в минулому Львова”⁴⁷. На основі джерельного матеріалу авторка досить вичерно описує діяльність Книгарні НТШ, “Української книгарні й антикварні”

⁴⁴ Р. М. Видавництва. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 245–246; “Вогні”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 297; Кравців Б. Книга. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 3: Перевид. в Україні. Львів, 1994. С. 1049–1054; Витанович І. Кооперація. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 3: Перевид. в Україні. Львів, 1994. С. 1124–1129; Кубійович В. “Рідна школа”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 7: Перевид. в Україні. Львів, 1998. С. 2518–2520; Українсько-руська Видавнича Спілка. *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 9: Перевид. в Україні. Львів, 2000. С. 3455; Гринько М. Дешева Книжка. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23875

⁴⁵ Купчинський О. Будучність. *Енциклопедія Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 2, Бібл. – Вес. Львів, 2014. С. 401–402.

⁴⁶ Ільницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. Львів: ВНТЛ, 1998. 148 с.; Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ ст. Львів: Місіонер, 1999. 236 с.

⁴⁷ Котлобулатова І. Книгарі та книгарні в минулому Львова. Львів: Аверс 2005. 240 с.

І. Громницького, товариства “Просвіта”, видавництва “Русалка” Г. Гануляка, “Добра Книжка” О. Моха, московського видавництва “Слово” та професійної організації “Союзу українських книгарень і накладень”.

Діяльності бібліотек українських педагогічних та національно-культурних товариств у міжвоєнному Львові, читацькі зацікавлення українських школярів висвітлила М. Надрага⁴⁸. Про І. Крип’якевича як популяризатора української історії, активного громадського і культурного діяча інформують дослідження Р. Крип’якевича⁴⁹, Н. Клименко⁵⁰.

Панорамну картину “галицького читання” у міжвоєнний період, яка віддзеркалювала ідеологічні та естетичні орієнтації тогочасного соціуму, а також друковані видання товариства “Просвіта” ХІХ – першої половини ХХ ст. як культурну пам’ять і прояв національної ідентичності галичан проаналізував львівський історик Р. Голик⁵¹. Роль друкованого слова на формування особистості українських діячів, зокрема Д. Донцова, його любов і повагу до книжок висвітлює студія Г. Сварник⁵².

Розвиток видавничої справи у Другій Речі Посполитій, зокрема міжвоєнному Львові, відтворено у працях польських дослідників. Але, українське книговидання вони розглядали побіжно, акцентуючи увагу на видавничій ініціативі польських громадських і культурних організацій, приватних видавництв, книгарень, антикварень. Посилаючись на фонди львівських архівів та бібліотек, Е. Вуйцік дослідила вплив на книговидання

⁴⁸ Надрага М. Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова 1918–1939 рр.: організація, структура, діяльність : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2016. 274 с.

⁴⁹ Крип’якевич Р. Іван Крип’якевич – популяризатор історії України. *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* / відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2001. С. 874–878.

⁵⁰ Клименко Н. Іван Крип’якевич і діяльність Крайового комітету охорони військових могил. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2016. Вип. 28. С. 386–390.

⁵¹ Голик Р. Між Дмовським і Донцовим: читання, інтелектуальні та ідеологічні течії в Галичині 1920–30-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія книгозн. біблот. та інф. технол.* 2012. Вип. 7. С. 65–83; Голик Р. Книжний світ “Просвіти”: культурна пам’ять і національна ідентичність української Галичини ХІХ – першої половини ХХ століття. *Товариство “Просвіта”: в обороні української ідентичності, духовності та культури (до 150-ти літнього ювілею)* / Наук. ред. І. Орлевич. Львів: Логос, 2019. С. 28. 23–63.

⁵² Сварник Г. Книгозбірня й архів Дмитра Донцова крізь призму долі власника. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ рукописів. Львів, 2019. 88 с.

політичних, соціальних, економічних, освітніх та культурних чинників⁵³; взаємовідносини між польськими й українськими видавцями, книгарями у багатонаціональному Львові⁵⁴; коротко проаналізувала видавничу працю як спеціалізованих видавництв, книгарень, так і культурно-просвітницьких, наукових, спортивних, релігійних організацій: НТШ, “Просвіти”, “Рідної Школи”, “Української Преси”, “Світу Дитини”, “Української книгарні й антикварні”, “Сокола-Батька” та інших⁵⁵.

Огляд діяльності основних видавничих центрів, які публікували різножанрові переклади зі світової літератури М. Рудницького, Б. Лепкого, Б. Заклинського та інших в контексті літературно-культурного процесу Західної України подає А. Василик⁵⁶.

Проблеми національної ідентичності, формування культурної свідомості українців Галичини через історичну прозу та белетристику 1930-х рр. дослідила С. Андрусів. Вплив християнської філософії та суспільного життя на літературу, проблеми національної самототожності, ідеологічне протистояння між різними літературними угрупованнями в окреслений період, питання взаємозв'язку між естетичним і етичним, на основі публікацій у тогочасних періодичних виданнях проаналізувала М. Комариця⁵⁷.

Отже, в сучасній українській та польській історіографії зростає інтерес до видавничої справи у Галичині у міжвоєнний період: опубліковано чимало праць, які стосуються окремих сюжетів історії книговидавництва, організації видавничих осередків, шляхів книгорозповсюдження і тематики друківаних видань. Але більшість публікацій висвітлюють пов'язані з темою проблеми

⁵³ Wójcik E. Polski ruch księgarski we Lwowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego. *Kultura książki ziem wschodnich i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek): paralele i różnice* / red. J. Gwioździk i E. Różycki. Katowice, 2004. S. 404–418.

⁵⁴ Wójcik E. Środowisko księgarskie Lwowa w dwudziestolecu międzywojennym. Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku / red. G. Vrona, O. Kolosovska. T. 10. Lwów, 2011. S. 108–117.

⁵⁵ Wójcik E. Produkcja wydawnicza w wielonarodowym lwowie – postulaty badawcze. Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2015. Вип. 20. С. 293–307.

⁵⁶ Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові. *Иноземна філологія*. 2009. Вип. 21. С. 233–241.

⁵⁷ Комариця М. Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. Львів, 2007. 328 с.

фрагментарно. Водночас прогалиною у дослідженні суспільно-політичного розвитку українців Галичини у 20–30-х рр. ХХ ст. залишається організація книговидавничої справи в контексті історичних умов і законодавства для її розвитку, громадської активності видавати і споживати друковану продукцію на регіональному та загальноукраїнському рівнях.

1.2. Характеристика джерел

Дисертація виконана на базі широкого кола джерел: архівних матеріалів, публікацій тогочасної преси та аналізу масиву книжкових видань. Значна їх частина зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО), Державному архіві Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), Державному архіві Тернопільської області (далі – ДАТО), відділах україніки, рукописів, наукової бібліографії та рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника), науковій бібліотеці Львівського національного університету імені І. Франка, Львівській обласній універсальній науковій бібліотеці, краєзнавчому музеї “Бойківщина” у Самборі.

У науковій роботі широко використано інтернет-джерела, зокрема цифрових бібліотек “Культура України” Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, “Polona” Національної бібліотеки та інших культурних інститутів Польщі, електронної бази правових актів Польщі (Internetowy System Aktów Prawnych – ISAP), комерційного фонду в Сан-Франциско “Internet Archive” із посиланнями на електронні каталоги чи бібліотеки провідних навчальних закладів у світі та приватних колекцій, online каталоги наукових бібліотек Гарвардського університету, Наукового товариства імені Шевченка у США, Товариства польських бібліотекарів, бібліографічну базу даних WorldCat. Проте, каталоги і фонди бібліотек не можуть служити вичерпним джерелом. Багато книг на сьогодні втрачено під

час двох світових воєн та інших державних проектів урядів Польської держави, радянської Росії, розпорошено поміж приватними колекціонерами, і відомості про них можна знайти лише у бібліографічних джерелах.

Матеріали про розвиток національного книговидання в Галичині представлені різними типами джерел:

- 1) законодавчі, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів влади;
- 2) статистичні джерела;
- 3) документи та матеріали українських національно-культурних товариств, організацій, видавництв;
- 4) бібліографічні посібники та каталоги;
- 5) літературні джерела;
- 6) періодичні видання;
- 7) джерела особового походження.

Законодавчі та нормативно-правові акти. Знання правової бази Другої Речі Посполитої допомагає зрозуміти загальні умови функціонування та розвитку осередків книжкової справи у Польській державі, на її українських теренах зокрема. Видавничий рух у Галичині регламентували законодавчі акти Польської держави та деякі Австро-Угорської імперії. Сюди належали: Конституції 1921 р.⁵⁸, пресові закони, що стосувалися загалом друкованого слова (австрійські закони про пресу від 1862 р., 1868 р. і 1894 р.; пресові Декрети від 1919 р.⁵⁹; Розпорядження про пресу від 1927⁶⁰ і 1938 рр.⁶¹); закони про промисловість (австрійські – 1859 і 1883 рр.⁶²; Розпорядження від 1927 р.)

⁵⁸ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 44. Poz. 267. S. 633–658.

⁵⁹ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów prasowych. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 186. S. 286–291; Dekret w przedmiocie przepisów tymczasowych o zakładach drukarskich, i składach druków. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 146. S. 190–192.

⁶⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maj 1927 r. o prawie prasowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398. S. 549–559; Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 r. zmieniające niektóre postanowienia ustaw karnych o rozpowszechnianiu nieprawdziwych wiadomości i o zniewagach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398 i 399. S. 559–560.

⁶¹ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. Prawo prasowe. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1938. Nr. 89. Poz. 607 i 608. S. 1333–1341.

⁶² Ustawa Przemysłowa według patentu ces. z dnia 20 grudnia 1859 r. i noweli z dnia 15 marca 1883 r.: z wstępem historycznym i dodatkiem. Lwów: Nakładem Księgarni J. Milikowskiego, 1884. 232 s.

та державний промисловий податок від 1923, 1925 і 1932 рр.⁶³; Кримінальні кодекси (австрійський від 1852 р., польський від 1932 р.⁶⁴). Більшість із документів опубліковані в тогочасних офіційних друкованих органах “*Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*”, “*Monitor Polski*” та в електронній базі правових актів Польщі у вільному доступі. Частину згаданих правових актів, включно із законами Австро-Угорської імперії, що регулювали видавничу діяльність у Другій Речі Посполитій, зокрема південних воєводствах (територія Галичини), зібрали та упорядковали польські державні службовці у виданнях “Збірник найважливіших законів й адміністративних розпоряджень (загальних та регіональних), що діють у Речі Посполитій”⁶⁵ та “Пресове законодавство: збірник законів, розпоряджень, постанов та судові повноваження” (2 т.)⁶⁶.

Законодавчі документи визначали норми життя українського суспільства, умови створення чи реєстрації громадських і кооперативних об’єднань, приватних установ, характер взаєностосунків між ними й державними структурами тощо⁶⁷. Умови Ризького договору (1921) інформують про перемир’я між Польщею та радянськими республіками – Росією і Україною, а також детальний опис граничної лінії, за яким Галичина

⁶³ Ustawa o państwowym podatku przemysłowym z dnia 15 lipca 1925 r. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1925. Nr. 79. Poz. 550. S. 1156–1178; Obwieszczenie ministra Skarbu z dnia 27 stycznia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o państwowym podatku przemysłowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1932. Nr. 17. Poz. 109 i 110. S. 252–278.

⁶⁴ Polski kodeks karny z 11. VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksy karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem / w oprac. K. Sobolewski, A. Laniewski. Lwów: Księgarnia nakładowa M. Bodeka, 1932. 227 s.

⁶⁵ Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych (ogólnych i dzielnicowych): obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej / w opracowaniu St. Szaputowicza, T. Sikorskiego. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka, 1925. 603 s.

⁶⁶ Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów. Tom I / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, 1933. 292 s.; Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów. Tom II / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, 1934. 144 s.

⁶⁷ Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 1. Poz. 733. S. 1951–1974.

опинилася під владою поляків⁶⁸. Про поділ галицького краю на воєводства дізнаємося із ухвали варшавського сойму від 3-го грудня 1920 р.⁶⁹.

Важливі для наукової роботи джерела зберігаються у Державному архіві Львівської області (ДАЛО). Умови організації українського видавничого процесу та форми контролю державних органів влади за діяльністю національно-культурних товариств, їх активністю на ниві книговидання досліджено за матеріалами фонду 1 “Львівське воєводське управління. Президіальний відділ і підвідділ громадської безпеки” (опис 58)⁷⁰ та фонду 11 “Львівський окружний суд. Відділ цензури” (опис 29)⁷¹. Вони охоплюють документи прокуратури, листування воєводської і повітової адміністрацій із органами поліції, доноси повітових староств, реєстрацію нових видавництв (кооператив “Друкар” у Львові), короткі біографічні довідки про відповідальних редакторів, конфісковані примірники українських книжок.

Організаційні моменти праці кооперативних видавничих спілок та контроль поліції за їх діяльністю прослідковано за матеріалами фонду 110 “Львівське міське староство” (описи 1, 3, 4)⁷². Значення для дисертаційної роботи документи спостережень поліції за видавничими організаціями, інформація про обшуки книгарні “Рідної Школи” та списки конфіскованої друкованої продукції з Національного музею у Львові.

Інформацію про зловживання воєводською управою та поліцією своїми повноваженнями, циркуляри Міністерства внутрішніх справ про встановлення нагляду за друкованими виданнями знаходимо у фондї 243 “Львівське міське управління поліції” (опис 1)⁷³.

Вплив цензури у Тернопільському воєводстві на книговидання простежуємо за матеріалами фонду 231 “Тернопільське воєводське

⁶⁸ Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą w Rydze dnia 18 marca 1921 roku. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 49. Poz. 300. S. 814–867.

⁶⁹ Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 117. Poz. 768. S. 2064–2066.

⁷⁰ ДАЛО. Ф. 1. Оп. 58. Спр. 142, 423.

⁷¹ ДАЛО. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 4063, 5787, 8336, 8337, 8349, 8631, 8632.

⁷² ДАЛО. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 618, 1074, 1081; ДАЛО. Ф. 110. Оп. 4. Спр. 570, 573.

⁷³ ДАЛО. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 426.

управління” ДАТО представлені щомісячними звітами, донесеннями та листуванням воєводської адміністрації з повітовими староствами про посилення нагляду за друкованим виданнями, заборону і конфіскацію “Кобзаря” Т. Шевченка⁷⁴. Накази комісаріату поліції, слідчого відділу, списки видань та брошур, які підлягають конфіскації за антидержавний характер зберігаються у фонді 275 “Тернопільський міський комісаріат державної поліції”. У справі 461 того фонду зберігаються, також, документи про конфіскацію накладу повісті А. Чайковського “До слави” із друкарні у Тернополі⁷⁵.

Діяльність видавничих осередків у Станиславівському регіоні допомогли висвітлити матеріали ДАІФО. У фонді 6 “Станиславівське повітове староство”, знаходимо документи про реєстрацію торгівельно-промислового товариства “Народний Базар і Українська Книгарня” в Станиславові⁷⁶. У фонді 68 “Станиславівське воєводське управління державної поліції” (опис 2) зберігається звіт повітових староств про вплив політики “пацифікації” на українські друковані видання у трьох воєводствах Галичини⁷⁷.

Статистичні джерела. Дослідження книготорговельної та бібліотечної мережі регіону, аналіз загальної характеристики освітньо-культурної ситуації ґрунтується на статистичних матеріалах. Динаміку видавничого руху в Галичині в умовах політики Другої Речі Посполитої репрезентує офіційний орган “Statystyka druków”⁷⁸, у якому подавали інформацію про періодичні та неперіодичні видання польської держави. Репертуар формували із друкованої продукції офіційно зареєстрованих видавництв, які згідно з декретами Президента Речі Посполитої, зобов’язувалися передавати один примірник видання до Національної Бібліотеки у Варшаві. Каталог видавали чотири рази на рік від 1929 до 1939 рр. (видали лише перший квартал), а друковану

⁷⁴ ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. 236, 459, 1151, 1744, 1746, 1941, 1942.

⁷⁵ ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 461.

⁷⁶ ДАІФО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 92.

⁷⁷ ДАІФО. Ф. 68. Оп. 2. Спр. 155.

⁷⁸ Statystyka druków. Warszawa. 1932–1939.

продукцію ділили за критеріями: мова видання, цільова аудиторія (для дітей чи дорослих), жанри і роди літератури, поділ на спеціалізації, типи видавництва тощо. Безумовно, інформація щодо кількості видань на території Галичини є відносною, оскільки не всі видавництва подавали примірники видань до реєстрації. Робота зі статистичними джерелами, їхньою повнотою, методикою збору й опрацюванням, вимагає історико-порівняльного метода – зіставлення статистичного матеріалу з іншими видами історичних джерел, зокрема бібліографічних.

Документи та матеріали українських національно-культурних товариств, організацій, видавництв. Важливе значення для нашої студії мають джерела ЦДІА України у Львові. Особливості розвитку українського книговидання в Галичині – організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків, характеристику книжкового ринку допомогли висвітлити фонди національних інституцій: “Наукове Товариство імені Шевченка, м. Львів” (фонд 309)⁷⁹, “Видавничий кооператив «Червона Калина», м. Львів” (фонд 316)⁸⁰, “Товариство «Просвіта», м. Львів” (фонд 348)⁸¹, “Видавництво журналу «Світ Дитини» у Львові” (фонд 528)⁸², “Редакція «Української Загальної Енциклопедії», м. Львів” (фонд 328)⁸³. Архівні фонди містять протоколи загальних зборів та засідань, щорічні звіти, реєстраційні книги членів організацій, сплати членських внесків, фінансові рахунки, листування з органами державної влади, громадськими організаціями, фізичними особами.

Способи поширення українських видань, читацькі зацікавлені у містах і селах досліджено на основі звітів про роботу бібліотек, читалень просвіти, комплектацію фондів (закуплена і подарована література) та їх використання, списки передплатників друкованої продукції, кореспонденцію видавництв,

⁷⁹ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 28, 43, 66, 190, 193, 196, 806, 807, 899.

⁸⁰ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 316. Оп. 1. Спр. 31.

⁸¹ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 154, 6401, 6386а, 6409, 6429, 6496, 6503, 6531, 6532, 6533, 6534, 6558, 7633.

⁸² ЦДІА України, м. Львів. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 1.

⁸³ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 328. Оп. 1. Спр. 122.

книгарень, громадських організацій, критичні замітками провідних українських діячів щодо літературного процесу в Галичині.

Цінну інформацію про діяльність книгозбірні НТШ, коло читацьких інтересів галичан містить Колекція мікрофільмів № 9 – архів Наукового Товариства ім. Шевченка з Національної бібліотеки у Варшаві⁸⁴. Приватна кореспонденція політичних та громадських діячів, представників редакторських колективів різних ідеологічних напрямків, дозволяє з'ясувати також їхні погляди на видавничу справу загалом, культурно-просвітній розвиток українців.

Доповнюють матеріали ЦДІА України у Львові документи ДАЛО про діяльність видавничої спілки “Всесвітня Бібліотека” І. Калиновича (фонд 306). Вони розкривають тематичну спрямованість книжок видавництва, інформують про книжковий рух у бібліотеках читалень “Просвіти” в 1926 р.⁸⁵.

У фонді 122 “Просвіта” відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаніка зберігається документи про діяльність лемківської комісії товариства “Просвіта”, розповсюдження україномовної друкованої на Лемківщині, щоб зберегти населення регіону від денационалізації⁸⁶.

Бібліографічні покажчики та каталоги. Незамінним джерелом для реконструкції тематики української книжки Галичини є видавничо-книготорговельні каталоги українських видавництв, книгарень: УПТ “Рідної Школи”⁸⁷, Товариства “Просвіта”⁸⁸, “Світ Дитини”⁸⁹, видавництва “Русалка”⁹⁰, Української Книгарні й Антикварні у Львові⁹¹ та інших⁹². Вони містять

⁸⁴ ЦДІА України, м. Львів. Колекція № 9. М/ф. 68009, 68690, 80371.

⁸⁵ ДАЛО. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 43, 97, 102, 120.

⁸⁶ ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Ф. 122. Спр. 21.

⁸⁷ Ілюстрований каталог видавництв Українського Педагогічного товариства у Львові. Львів, б/р. 48 с.

⁸⁸ Каталог книгарні Товариства “Просвіта”. Львів: Товариство “Просвіта”, 1939. 36 с.

⁸⁹ Каталог “Діточої Бібліотеки” видавництва “Світ Дитини”. Львів: Світ Дитини, [1939]. 8 с.

⁹⁰ Каталог видавництва “Русалка” / під ред. Г. Гануляка. Львів, б/р. 16 с.; Новий ілюстрований каталог видавництва “Русалка”. Львів: Русалка, 1924. 8 с.

⁹¹ Каталог Випожичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні у Львові”. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1926. 94 с.; Каталог Випожичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні” у Львові. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1929. 88 с.

⁹² Каталог видавництва “Бистриця”. Коломия–Станиславів, 1920. 6 с.; Накладня і книгарня А. Бардаха: Каталог книжок власного накладу і чужих накладів. Львів, 1927. 9 с.; Каталог випозичальні “Ізмарагд”. Львів, 1930. 80 с.

інформацію про видавництво, товариство чи книгарню, перелік друкованої продукції з цінами, наявність чи відсутність книжки на складі. Про відповідальний підхід редакції до видавничої справи свідчили короткі описи книжкових видань, часто із похвальними словами, ілюстраціями, поділом на літературу для дітей і дорослих, за типами й жанрами видань⁹³, корисних порад для читачів та коротких довідок про книжкові серії галицьких видавництв⁹⁴. Деякі каталоги пропонували бюджетні та дорожчі мистецькі варіанти видання для населення з різними матеріальними достатками.

Переважна більшість книжкових видань містила на обкладинках або в кінці тексту видавничо-книготоргівельну бібліографію поточного характеру: публікували списки книжкових бібліотек чи позасерійних видань, адресу, де можна купити примірник, умови продажу, систему знижок тощо.

З-поміж використаних бібліографічних джерел відзначимо польську державну бібліографію “Urzędowy wykaz druków nieperjodycznych wydanych na terenie Rzeczy Pospolitej Polskiej”, яка від 1928 до 1939 рр. систематично реєструвала українські видання в Галичині⁹⁵. Західноукраїнську книгу міжвоєнного періоду охоплює “Bibliografia Polska, 1901–1939”⁹⁶, а за 1922–1928 рр. – “Przewodnik bibliograficzny”⁹⁷.

Джерельною базою для наукової студії є списки конфіскованих і заборонених українських книжок, які видавали періодично. Зокрема, С. Магальяс “Спис конфіскованих і заборонених українських книжок і друків у Польщі до 30 червня 1937 р.”⁹⁸ або “Спис цензурованих українських п’єс, дозволених владою до вистави”⁹⁹.

До четвертої групи джерел зараховуємо й бібліографічні покажчики. В роки незалежності України укладено низку каталогів, що відображають

⁹³ Каталог накладні М. Матвійчука. Львів. 1938. 48 с.

⁹⁴ Ілюстрований цінник книжок власних і комісових накладні М. Матвійчука. Львів. 1929. 48 с.

⁹⁵ Urzędowy wykaz druków nieperjodycznych wydanych na terenie Rzeczy Pospolitej Polskiej. Warszawa. 1928–1939.

⁹⁶ Bibliografia Polska, 1901–1939. Warszawa. 1986–2018.

⁹⁷ Przewodnik bibliograficzny. Kraków. 1920–1933.

⁹⁸ Магальяс С. Список конфіскованих і заборонених українських книжок і друків у Польщі до 30 червня 1937 р.: Порадник для бібліотек. 2-ге вид. Львів: “Просвіта”, 1937. 75 с.

⁹⁹ Список цензурованих українських п’єс, дозволених владою до вистави, Львів: “Просвіта”, 1929, 38.

тематику української книжки, містять інформацію про вихідні відомості: як та хто друкував книжку, ціну, наклад, що допомагає об'єктивно відтворити тогочасну книговидавничу справу, можливості поширювати та набувати друковані видання. Динаміку українського книговидання до 1931 р. досліджено на основі багатотомної повної бібліографії української книги в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції за 1914–1939 рр. (донині вийшло друком 4 томи)¹⁰⁰, яку видає колектив ЛННБ України ім. В. Стефаника. Реалізація видавничого проєкту дозволить заповнити “білу пляму” у бібліографічному репертуарі західноукраїнської книжки міжвоєнного періоду.

Допоміжними в роботі були тематичні й персональні бібліографічні покажчики (“Видання «Червоної Калини»”¹⁰¹, “Видання «Просвіт» Галичини, 1968–1938”¹⁰² і “Товариство «Просвіта» у Львові”¹⁰³, “Видання Івана Тиктора та концерну «Українська преса»”¹⁰⁴, видання КПЗУ¹⁰⁵); анотований покажчик змісту журналу “Книжка”¹⁰⁶.

Про вилучені з бібліотек, книгарень радянською цензурою україномовні галицькі видання міжвоєнного періоду інформує збірник документів і

¹⁰⁰ Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 1 : 1914–1919 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2010. 472 с.; Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 2 : 1920–1923 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2012. 804 с.; Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 3 : 1924–1927. У 2-х книгах. Кн. 1 : 1924–1925 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2015. 448 с.; Кн. 2 : 1926–1927. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2016. С. 449–1022; Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 4 : 1928–1931. У 2-х книгах. Кн. 1 : 1928–1929 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2018. 498 с.; Кн. 2 : 1930–1931. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2018. С. 499–1044.

¹⁰¹ Передирій А. Видання “Червоної Калини” (1922–1939): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2004. 357 с.

¹⁰² Видання “Просвіт” Галичини, 1868–1938: [бібліографічний покажчик] / Уклад. С. Зворський, наук. ред. А. Корнієнко. Київ: Абрис, 1996. 244 с.

¹⁰³ Головата Л., Суц Л., Бербека О. Товариство “Просвіта” у Львові (1868–1939): покажчик видань. 2-ге вид., випр. І допов. НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Львів, 2008. 520 с.

¹⁰⁴ Видання Івана Тиктора та концерну “Українська преса”: бібліографічний покажчик (1923–1977) / уклад. В. Денисюк. Львів, 2000. 368 с.

¹⁰⁵ Машотас С. Комуністична партія Західної України: бібліографічний покажчик матеріалів і публікацій за 1919–1967 рр. Львів: Каменяр, 1969. 439 с.

¹⁰⁶ Когут С. Книжка (1921–1923): вісник українського книжкового руху: систематичний покажчик змісту. НАН України, ЛННБ ім. В. Стефаника. Львів, 2003. 97 с.

матеріалів про переміщені і втрачені фонди ЛННБ України ім. В. Стефаника впродовж 1939–1945 рр.¹⁰⁷.

Літературні джерела. Головним джерелом наукової студії є книжкова продукція галицьких видавництв, яка зберігається у фондах бібліотек, архівів, музеїв, приватних колекціях і які були в ужитку галичан у міжвоєнний період. Друковані видання репрезентують історичні умови, за яких вони створені, а в системі цінностей українського соціуму відігравали неоднакову роль. Книга як історичне джерело, охоплює мовні, географічні, хронологічні, ідеологічні, тематико-типологічні, мистецькі, поліграфічні (папір, формат, обкладинка/палітурка) та фінансові характеристики, комплекс видавничих засад. Вихідні дані книжок: місце видання, наклад, ціна, читацька аудиторія, приналежність до серійної бібліотеки, відображають умови, в яких створювали книжки, а в декотрих випадках – як їх поширювали й використовували; формують уявлення не лише про загальний рівень культури й освіти в галицькому краї, а й її регіональні особливості, соціальне середовище, в якому побутувала книга, читацькі інтереси місцевого та сільського населення, фінансові можливості покупців.

Книжкові примірники низки маловідомих видавничих фірм були чи не єдиним інформаційним джерелом про їхнє існування, допомогли виявити загальні риси та особливості формування книгозбірень, визначити джерела та шляхи книгопоширення. Вагому роль тут відіграли книжкові знаки (екслібриси), штампи (бібліотек, книгарень, випозичалень, приватних книгозбірень), власницькі, дарчі записи, маргіналії (позначки та коментарі читача), завдяки яким вдалося окреслити географію культурних і наукових контактів галицької інтелігенції, з'ясувати вплив цензури на українське книговидання.

¹⁰⁷ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945): збірник документів і матеріалів / упор. Г. Сварник та ін. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2010. 620 с.

Зрозуміло, книговидавничий репертуар вимагає об'єктивного аналізу, використання додаткових джерел, бо лише наявність чи відсутність у бібліотеках певної книги не говорить про факт знайомства з нею галичан, її вплив на культурно-просвітнє і національне виховання. Донині у фондах книгозбірень є багато примірників, які, очевидно, ніхто й не відкривав (не розрізані друковані аркуші), а стан збереження виявляє технічну спроможу видавничої галузі на той період.

Джерела особового походження. Вагомим джерелом для наукової студії були листування, спогади, щоденники – все те, що не відображено в офіційній хроніці та документації. Вони містять низку важливих деталей про видавничу справу, книгопоширення та читацькі вподобання, які дозволили сформувати рельєфнішу уяву про книжкову культуру мешканців краю.

Заслуговують на увагу особові фонди українських діячів у ЦДІА України у Львові. Фінансове становище видавничих осередків та роль греко-католицького проводу в національному книговиданні простежуємо через звернення редакцій, культурних, освітніх установ до митрополита Андрея Шептицького (фонд 358)¹⁰⁸. Про організаційні та фінансові проблеми галицьких видавців, видавничі проекти українських інституцій інформують листи, збережені в особових фондах “Крушельницький Антін” (фонду 361)¹⁰⁹ та “Андрусак Микола” (фонду 388)¹¹⁰.

Важливим джерелом для наукової студії був особовий фонд 57 “Іван Калинович” відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника, у якому знайдено чимало відомостей, що висвітлюють роботу українських видавництв, редакторів, громадсько-культурних діячів. Значення мала документація видавництва “Всесвітня Бібліотека” в Золочеві, фінансові рахунки, переліки друкованих видань, які збереглися на складі, листування,

¹⁰⁸ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 154.

¹⁰⁹ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 94.

¹¹⁰ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 47.

рукописи наукових студій І. Калиновича, висилка книжок для передплатників¹¹¹.

Спогади сучасників подій 20–30-х рр. ХХ ст. допомогли прояснити подробиці приватного життя галицької інтелігенції та простого люду, особисту оцінку суспільних подій, зрозуміти атмосферу того періоду. У мемуарній літературі найчастіше описували перші знайомства та враження від книг у дитинстві та юнацтві (В. Макар¹¹², М. Климишин¹¹³, випускники Академічної гімназії у Львові¹¹⁴, члени спортивно-руханкового товариства “Сокіл-Батько”¹¹⁵). Про розвиток народної освіти, важке життя українських учителів, їхні спроби виховувати учнів у національному дусі дізнаємося зі спостережень Уляни Кравченко¹¹⁶.

Матеріали листування переважно інформують про поточні враження від культурного-мистецького життя. Так, з українським письменником, громадсько-політичним діячем А. Чайковським пов’язано чимало подій у книжковій справі та літературному житті краю, а його кореспонденція висвітлює становлення письменника як особистості, його видавничу активність, коло читання, взаємовідносини з національними товариствами, фінансові питання та умови розвитку для книговидання. Актуальною для дисертації була стаття Г. Сварник про конфіскацію історичної повісті А. Чайковського “До слави” у третьому томі видання¹¹⁷. Цінним джерелом стало листування письменника, літературного критика, редактора і видавця М. Рудницького із письменником М. Мочульським, у яких він зазначає про вплив ідеології на видавничу справу, рекомендує видавничі осередки, звертає

¹¹¹ ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 57. Спр. 15, 24, 28, 51, 207, 246.

¹¹² Макар В. Пройдений шлях: Спомини. Т. 1 : Від Бистриці до Бугу (1911–1929). Торонто: Видання Вид. Спілки “Гомін України”, 1983. С. 429.

¹¹³ Климишин М. В поході до волі: Спомини. Т. 1. Вид. друге. Детройт: Українська Книгарня, 1987. С. 25.

¹¹⁴ Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові: На 100-річчя першого українського іспиту зрілости (1878–1978) / упоряд. Б. Романенчук. Філадельфія–Мюнхен, 1988. С. 417.

¹¹⁵ “Сокіл-Батько” спортивно-руханкове товариство у Львові : Альманах 1894–1994 / ред. І. Гургула. Львів: Основа, 1996. 267 с.

¹¹⁶ Кравченко У. Спогади учительки. Коломия: б/в, 1936. 130 с.

¹¹⁷ Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 1. Львів, 2002. 514 с.; Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 2. Львів, 2002. 468 с.; Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 3. Львів, 2002. 576 с.

увагу на організаційні недоліки видавничих фірм, критикує відомих українських письменників та не шкодує похвали для “доброї книжки”¹¹⁸.

Періодика. Українська преса й часописи міжвоєнного періоду відображали складне суспільно-політичне, соціально-економічне, культурне і релігійне становище українців у складі Польської держави. В урядових виданнях публікували чимало свідомих фальсифікацій, недостовірної інформації, перекручувань. Тому, як справедливо зазначає І. Зуляк, робота із періодичними виданнями вимагає критичного осмислення, об’єктивної перевірки, всебічного й порівняльного аналізу інформації на основі співставлення інформації з інших джерел¹¹⁹. Опрацювання періодичних видань вимагає враховувати ідеологічні позиції, загальний культурний та соціальний контекст, з яких подається той чи інший матеріал.

Автор опрацювала такі періодичні видання, як: “Діло”, “Наш Прапор”, “Народна Справа”, “Наш Лемко”, “Українська Культура”, “Дзвони”, “Літературно-науковий Вістник”, “Книжка”, “Бібліотечний Порадник”, “Учительське Слово”, “Назустріч”, “Шлях навчання і виховання”, “Українська Школа”, “Книжник”, “Добра Книжка”.

Міжвоєнні книгознавчі часописи: “Книжка”, “Бібліотечний Порадник”, “Книжник” містили, в основному, повоєнну бібліографію видань, з розширеним описом, анотацією та рецензіями; методичні рекомендації громадських діячів, просвітян, як впорядковувати бібліотеки, вибирати книжки для читання, особливо дітям, і як їх краще запам’ятовувати; засади перекладацької діяльності та ролі друкованого слова у вихованні, культурному і національному розвитку. Багато уваги, дописувачі журналу “Книжка”, звертали на кооперативну форму видавничих установ, її переваги, наголошували на фінансовій стабільності кооператив тощо.

Проблемам українського книговидання у міжвоєнний період на сторінках “Діло” присвячені статті М. Галущинського, В. Дорошенка,

¹¹⁸ Мочульський М. Вибране: твори / упор. Є. Баран та ін. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 796 с.

¹¹⁹ Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період... С. 56.

І. Кедрин-Рудницького, М. Рудницького, С. Сірополка та інших провідних українських письменників, літераторів, науковців.

На сторінках періодики друкували критичні огляди політики уряду Другої Речі Посполитої, нотатки про становище українського національного руху, освітнє, культурно-мистецьке життя українців, статистичні дані, рецензії, бібліографію, нові книжкові видання, цензурні списки. Поряд з цими інформаційними матеріалами сусідила реклама, що коротко інформувала читачів про послуги місцевих та повітових закладів книжкової справи, тематичний репертуар пропонований видавцями та книгарнями, сезонні чи святкові розпродажі тощо.

Отже, тематика наукової студії зумовила використання широкого кола джерел: законодавчі, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів влади; статистичні джерела; документи та матеріали українських національно-культурних товариств, організацій, видавництв; бібліографічні посібники та каталоги; літературні джерела; періодичні видання; джерела особового походження. Їх критичний аналіз уможливили відтворити українську книговидавничу справу в Галичині у міжвоєнний період, дали змогу об'єктивно оцінити внесок книжкових видань у культурно-просвітнє і національне виховання мешканців краю.

1.3. Методологічні основи дослідження

Українську книговидавничу справу в Галичині в контексті державної політики урядів міжвоєнної Польщі досліджено на двох рівнях: емпіричному і теоретичному. Емпіричний рівень охоплює практичний досвід, у якому книговидавнича справа виступає об'єктом наукової роботи і дозволяє відтворити реалії тогочасного життя, прослідкувати вплив книговидання на культурно-просвітнє і національно-свідоме виховання українців краю. Теоретичний рівень зумовив необхідність розглядати широке коло питань у нерозривній єдності з іншими складовими культурного життя Галичини. У

сукупності – це утворило цілісну систему громадсько-культурних відносин в регіоні, що діяла в умовах державної політики міжвоєнної Польщі.

У дисертації використано низку термінів і понять, які потребують уточнення та конкретизації, зокрема “книга”, “книговидавнича справа”, “національна свідомість”, “національний рух”.

Базовим терміном дисертації виступає “книга”. Попри тривалу історію вивчення однастайності в науковому визначенні поняття “книга” й досі немає. Наявні в науці інтерпретації цього терміну постійно рухаються від предметно-конкретного бачення артефакту відповідного обсягу та матеріального типу до філософського бачення у ній “сховища” будь-якої думки і слова, оформлених у видимий знак, усе те, що могло б за певних технічних видозмін отримати вид і характер книги у найвужчому розумінні цього слова. Найбільш вдало для нашої студії термін сформулював М. Куфасєв: “книгою зветься збір аркушів – рукописних чи друкованих, – що висловлюють думку і слово одного або багатьох авторів і об’єднаних в інтересах автора, видавця або власника, внутрішньо й зовнішньо в одне ціле”¹²⁰.

Відповідно, “книга” набуває статусу узагальненої категорії, яка охоплює коло і дорослого, і дитячого читання, і різні форми їхнього видавничого втілення. Але для друкованих видань міжвоєнного періоду з огляду на формат, обсяг тексту, художньо-технічне оформлення, а також тогочасну термінологію, яку лише формували, більше відповідає поняття “книжка”. Вважаємо, що термін “книга” і “книжка” є синонімами одного поняття. Зазвичай під друкованою книгою розуміють книжкове видання, обсяг якого перевищує 48 сторінок. Але у міжвоєнних умовах виходило друком багато невеличких за обсягом видань, навіть до 10 сторінок, які були актуальними за змістом і мали всі книжкові ознаки. Їх також, до числа неперіодичних видань, зараховувала польська влада при впорядкуванні офіційної статистики. Друковану продукцію обсягом від 4 до 48 сторінок називають брошурами.

¹²⁰ Куфасєв М. Книга як поняття і предмет науки та бібліографія як документальна наука про книгу. *Бібліологічні вісті*. 1925. (№ 1/2). С. 11.

Окрім видань, які без застережень відповідають поняттю “книга”, до статистики українських неперіодичних друків долучено серіальні видання та календарі, зареєстровані статути, звіти, звідомлення різних організацій і товариств, чимало з яких до сьогодні не збереглися, і відомості про них знаходимо переважно у бібліографічних джерелах. До загальної статистики не враховуємо україномовні книжкові видання, що з’явилися за межами Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств (друки українських видавництв в еміграції), а також аркушеві видання обсягом від 1 до 4 сторінок, зокрема образки, мапи, плакати тощо.

Під поняттям “книговидавнича справа” традиційно розуміють сферу суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, які створюють, виготовляють і розповсюджують книжкову продукцію¹²¹. Українське книговидання в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст. розглядаємо як комплекс заходів, скерованих на підготову і випуск друкованої продукції у світ, як складову частину загальноукраїнського видавничого процесу, один із чинників культурного поступу і національного руху українців. Саме тому, звертаємо увагу на культуру поширення книги (рівень організації книжкової торгівлі, збереження та використання книг у бібліотеках та просвітніх установах) та культуру читання (формування читацьких інтересів, придбання книг, процес читання та засвоєння культурної спадщини). Разом – вони є складовими елементами міждисциплінарного поняття “книжкова культура”, під яким в рамках дисертації в історичній площині розуміємо всі матеріальні та духовні аспекти книги й світу книг. Це дає можливість описати одиничну книгу та її складники, а також пояснити зібрання книг (видавничу тематику, книготорговельний асортимент, бібліотечну колекцію, список книг для читання). Окрім того, дозволяє вивчати і людей – творців та носіїв книжкової культури, якими можуть бути всі, хто дотичний до творення, розповсюдження

¹²¹ Про державну підтримку книговидавничої справи : Закон України від 20. 11. 2003 р. № 1300-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15>

та використання книги, тобто від автора (творця) до видавця, книгаря, які одночасно самі є читачами.

Дослідження книговидавничої продукції та її внеску в культурно-просвітне й національне виховання українців нерозривно пов'язане з національною свідомістю. Вона відтворює сукупність економічних, соціальних, політичних, моральних, естетичних, релігійних тощо поглядів, уявлень, що характеризують рівень розвитку нації¹²². Сучасник того часу, політик і громадсько-культурний діяч Володимир Целевич запропонував власне визначення “нації”¹²³, яка “мусить ще мати свідомість своєї окремішності й мати власну державу або змагати до того, щоби її здобути”¹²⁴. Національна свідомість, на його думку, “це те все, що держить разом членів нації, що творить з мільйонів одиниць стихійну спільноту в днях радості й горя. Національної свідомості не можна вирвати з душі одиниць ніяким насильством... Як довго жевріє в серцях мільйонів національна свідомість спільних змагань, так довго живе нація і немає сили її знищити”¹²⁵.

У дисертації автор досліджує формування національної свідомості українців через книжкові видання в контексті видавничого процесу Галичини у 20–30-ті рр. ХХ ст. Впливали на цей поступ політичні партії, культурно-просвітні товариства, релігійні організації, видавництва, наукові установи тощо. Саме вони відповідали за тематику і друк книжок, виховували українську молодь у патріотичному дусі, спроможною відстоювати національну ідею та боротися за незалежність.

Усі заходи українців, зокрема у міжвоєнний час, усі поразки і перемоги зводилися до консолідації української спільноти, оборони мови і права на самостійну державу та її визнання на світовому рівні, утвердження демократичних засад у всіх сферах суспільного життя. Саме тому, під

¹²² Свтух В. Свідомість національна. *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс, 2012. С. 282.

¹²³ Під словом “нація” автор розуміє активну спільноту, котра відстоює свою самостійність. Відповідно, слово “нарід” асоціює з поняттям чогось пасивного, менш розвиненого.

¹²⁴ Целевич В. Нарід. Нація Держава. Вінниця: Накладом автора, 1934. С. 11.

¹²⁵ Там само. С. 15.

терміном “національний рух” розуміємо історичний процес зростання національної самосвідомості серед членів етнічної спільноти, які об’єднувалися, щоб втілити спільну ідею, ставили вимоги, щоб реалізувати політичні, культурні і економічні права нації, формували образи її майбутнього.

Для комплексного висвітлення проблеми наукової роботи, що лежить в історичній площині, закономірним стало рішення поєднати загальнонаукові (індукція та дедукція, аналіз та синтез, абстрагування та інші), спеціальні історичні (генетичний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний тощо) та історико-книгознавчий методи.

Застосування *індуктивного методу* передбачає пізнати загальне через дослідження одиничного. Він органічно пов’язаний з *методом дедукції*, що полягає у висвітленні подій і явищ від загального до часткового, одиничного, від загальних тверджень до окремих висновків. Ці методи застосовувалися впродовж усього дослідження розвитку українського книговидання в Галичині у міжвоєнний період. Так, конкретні фактологічні матеріали щодо політичного, культурно-просвітнього чи національного процесів в окремих місцевостях регіону у той час, наприклад цензура, допомогли з’ясувати особливості українського видавничого процесу в контексті державної політики Другої Речі Посполитої, діяльності видавничих осередків, оцінити вплив книжок на рівень національної освіти і культури різних соціальних і вікових груп, збереженні власної самобутності.

За допомогою *методу аналізу і синтезу* проаналізовано загальний стан наукової розробки тематики дослідження в українській і світовій історіографії та визначено методологічну цінність окремих наукових підходів. Цей метод застосовано під час опрацювання архівних матеріалів, зокрема офіційних документів державних органів влади, поліції, що стосуються видавничої практики українських громадських організацій, товариств, видавництв, цензури друкованих видань і їх поширення, які часто містять інформацію тенденційного характеру, що вимагала враховувати тогочасні історичні умови,

ідеологічні підходи. Подібні документи вимагають зіставлення з іншими джерелами, зокрема тогочасними періодикою, книжками чи спогадами сучасників.

Відповідно до засад *історичного та логічного методів* висвітлено організаційні засади, ідеологічне спрямування української книговидавничої справи в Галичині й тематику друкованих видань, паралельно в просторовому (терени Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств, які входили до складу Польської держави) і в часовому (міжвоєнні роки) вимірах. Це стало можливим саме завдяки поєднанню цих методів, оскільки лише в сукупності вони відображають єдність процесу людського пізнання в часі та просторі. Історичний і логічний методи уможливили аналіз діяльності видавничих осередків в контексті суспільно-політичних і культурно-просвітніх процесів міжвоєнної Польщі.

Вагому роль для студії мав *метод абстрагування* – зосередження уваги на властивостях і відношеннях, які безпосередньо стосуються об'єкта наукового дослідження. Актуальність методу полягає в тому, що реальні суспільні процеси характеризуються великою кількістю властивостей та особливостей, охопити які в одному дослідженні практично неможливо. Метод абстрагування дозволив зосередитися на видавничій діяльності українців у міжвоєнній Галичині, передусім книжковій продукції, спрямованій формувати та зберігати національну свідомість в умовах асиміляційної політики Польської держави.

Принцип сходження від абстрактного до конкретного застосовано також для переходу від загального поняття “українська кооперація в Галичині” до дослідження діяльності конкретних кооперативних організацій та уділових спілок, які готували і видавали друковану продукцію.

Метод абстрагування органічно поєднаний з *методом узагальнення*, що дав змогу сформувати цілісну картину видавничої активності українських культурно-просвітніх товариств, наукових установ, релігійних організацій, політичних партій, приватних та кооперативних видавництв Галичини, які

доклали чимало зусиль, щоб зберегти власну мову, традиції, культуру та піднести національну свідомість громадян, і сформулювати відповідні висновки.

У дослідженні використано *системно-структурний метод*, який зобов'язав розглядати українську книговидавничу справу в Галичині як цілісну систему, що складається із структурних елементів – видавничих осередків (культурно-просвітні товариства, громадські організації, спеціалізовані видавництва тощо), шляхів книгопоширення, які впливають один на одного. Різновид методу – структурно-функціональний аналіз, допоміг висвітлити особливості функціонування і взаємозв'язку окремих елементів системи: організацію і структуру видавничих осередків, книгозбірень, просвітніх установ, громадську і культурну діяльність мешканців краю.

Суть *генетичного методу* полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій та змін досліджуваної реальності у процесі її розвитку. Застосування цього методу дозволило простежити історичні витoki державної політики відновленої Польщі щодо українського населення Галичини та його національно-культурних потреб, послідовно розкрити діяльність окремих видавничих фірм та організацій, визначити причинно-наслідкові зв'язки і закономірності їх розвитку, охарактеризували українських діячів, залучених до книговидання, в індивідуальній неповторності.

Історико-порівняльний метод використано, досліджуючи особливості функціонування різних типів видавничих інституцій, шляхи книгопоширення та особливості друкованої продукції, зокрема акцентуючи увагу на книжкових серіях як найпоширеніших видавничих проєктах 20–30-рр. ХХ ст. та з'ясовуючи їх виховний вплив на різні вікові та соціальні групи. Завдяки цьому методові вдалося порівняти організаційні засади видавничої активності наявних суспільно-політичних сил в регіону, окремих діячів, які мали різну фінансову підтримку, а також виявити деякі закономірності усіх складових книговидавничої справи.

Виокремлення в межах досліджуваної теми важливих проблем і зосередження на кожній з них у хронологічному порядку, тобто застосування *проблемно-хронологічного методу*, дало змогу виявити особливості суспільно-політичного розвитку міжвоєнної Галичини, зміни в культурно-освітній і національній політиці Другої Речі Посполитої, об'єктивно висвітлити й оцінити діяльність видавничих установ, шляхи поширення друків і внесок книжкових видань у культурно-просвітнє і національне виховання українців.

Статистичний метод використовувався, щоб дослідити динаміку українського книговидання у міжвоєнній Польщі.

Теоретико-методологічні засади дослідження зумовлені специфікою його об'єкта, предмета і поставлених завдань. Закономірним рішенням стало застосувати *історико-книгознавчий метод* як додатковий вивчаючи історичні реалії, зокрема історико-культурні. За допомогою цього методу розглядаємо тематику друків певної епохи, принципи формування видавничих серій та окремі книжкові примірники. Друковану спадщину міжвоєнного періоду, з одного боку, сприймаємо як єдине ціле, як історико-культурну пам'ятку, що існує на даний час, з іншого – як матеріал для реконструкції видавничого процесу різних періодів і різних регіонів. Книжкові примірники, що зберігаються в бібліотеках та музеях, вивчаємо в контексті їхнього побутування в різних історичних умовах. Розглядаємо матеріальні елементи книги: дизайн видання, палітурка. Книгознавчий метод дозволяє прослідкувати історію книжкових зібрань, узагальнити інформацію про читацькі вподобання, визначити рівень їхньої книжкової культури.

Отже, застосовані методами наукового дослідження допомогли викласти матеріал у послідовній та логічно завершеній формі, об'єктивно відобразити політику Польської держави щодо реалізації національно-культурних потреб українців, формування українського книжкового ринку в контексті видавничого процесу міжвоєнної Польщі.

РОЗДІЛ 2

ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ УКРАЇНЦІВ У КНИГОВИДАВНИЦТВІ

2.1. Суспільно-політичні чинники та їх вплив на розвиток української видавничої справи.

Після Першої світової війни на місці колись могутніх імперій формувалися національні держави, встановлювався новий політичний порядок. Головну роль відводили принципу самовизначення нації, однак, дотримувалися його не всі європейські країни. Особливої гостроти на міжнародній арені набуло “українське питання”. Зацікавлені його розв’язати якнайшвидше були відновлювана Польська республіка, більшовицька Росія та західні держави, які брали активну участь у цьому процесі.

Поразка українсько-польської війни (1918–1919), в результаті якої Галичина опинилася під військовою окупацією Польської держави, поставила населення західноукраїнських земель перед необхідністю вирішувати націотворчі завдання в нових, складніших умовах. Уряд Другої Речі Посполитої відкрито проводив антиукраїнську політику. У січні 1920 р. влада розпустила Галицький крайовий сойм, а поняття “українець”, “Галичина” замінила термінами “русин” і “Східна Малопольща”¹²⁶. Ухвалою варшавського сойму від 3 грудня 1920 р. Галичину поділили на чотири воєводства: Краківське, Львівське, Станиславівське і Тернопільське¹²⁷. До Львівського воєводства з політичних міркувань приєднали західні повіти з переважно польським населенням, які раніше належали до Краківського. Мета такого адміністративного поділу визначалася тим, щоб ліквідувати адміністративну єдність Галичини, показати перевагу в краї польського

¹²⁶ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. С. 461.

¹²⁷ Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 117. Poz. 768. S. 2064–2066.

населення, яке, мовляв, домагається інкорпорації цих земель до складу Польської держави¹²⁸.

Остаточну ухвалу щодо територіальної приналежності українських земель мала визначити Ліга Націй, оскільки Польща керувала краєм на правах військової окупації після ліквідації Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). За Варшавським договором польський уряд домогся відмови Української Народної Республіки (УНР) від Галичини на свою користь, а 18 березня 1921 р. такої ж відмови від радянської Росії за Ризьким мирним договором. Більше того, українці в Польщі, “на підставі рівноправностей національностей” і в межах законодавства, отримали право вільного розвитку культури, мови, створювати громадські організації, кооперативи¹²⁹.

До складу відновленої Польської республіки увійшли землі Галичини на яких кількісно переважало етнічне українське населення з різним соціально-економічним і культурним розвитком, політичною орієнтацією, рівнем національної свідомості. За переписом 1921 р. у трьох галицьких воєводствах жило майже 4,8 млн. осіб, приблизно 61 % становили українці, поляки – 27,2 %, євреї – 11,1 %¹³⁰. Суттєві відмінності простежувалися у співвідношенні сільського і міського населення. Українських міщан найбільше було в складі Станіславівського воєводства (в результаті адміністративно-територіального поділу в 1925 р.), тоді як у Львівському і Тернопільському переважали поляки. Відповідно, на початку 1920-х рр., понад 70% мешканців краю жило в селах і були власниками невеликих господарств¹³¹.

Провідниками українського руху була і залишалася українська інтелігенція, кількість і активність якої зростала (хоча і надто повільно) на початку ХХ ст., а після Першої світової війни значно зменшилася за рахунок активної участі в лавах Українських Січових Стрільців та вимушеної

¹²⁸ Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменяр, 2006. С. 95.

¹²⁹ Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą w Rydze dnia 18 marca 1921 roku. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 49. Poz. 300. S. 827.

¹³⁰ Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. С. 167.

¹³¹ Там само. С. 167.

політичної еміграції повоєнного часу. До неї відносилися урядовці, учителі, люди вільних професій, літератори, митці, духовенство. Саме ця нечисленна група (не більше 1 %¹³²) взяла на себе відповідальність зберігати і поширювати культурні цінності, формувати духовний клімат, творити ідеологічні та світоглядні переконання українців галицького краю через видання і розповсюдження друкованої продукції.

Ще задовго до здобуття незалежності в польській політиці увиразнилися дві основні концепції розв'язання українського національного питання: інкорпораційна, сформована національно-демократичним табором (ендецією), і федералістська, вироблена і підтримувана Юзефом Пілсудським та його оточенням. Обидві концепції обґрунтовували польські претензії на західноукраїнські землі й відрізнялися між собою лише засобами досягнення мети. У першій половині 1920-х рр. у польських урядових колах переважали погляди націонал-демократів, котрі спрямовували свої зусилля на побудову держави для польської нації (інкорпораційна концепція), виступали проти будь-яких проєктів автономії чи інших заходів, які сприяли б національному розвитку українського народу. Вони хоч і визнавали культурну відмінність українців, але не вірили у їхні сили збудувати власну державу¹³³.

Із віддаленням воєнних подій актуальнішим ставало питання пошуку і розробки нових форм проживання українців у складі Польської республіки. Створені ще в австрійські часи національні культурні, освітні, наукові та видавничі організації відновлювали свою роботу. Зокрема, Наукове Товариства імені Шевченка та Книгарня НТШ, "Просвіта", Українське Педагогічне Товариство, Українська Видавнича Спілка та інші. Поступово налагоджувалося українське громадське та економічне життя, відновлювалася кооперація. Згідно з Конституцією від 17 березня 1921 р. національні меншини отримали право вільного розвитку преси (маємо на увазі друковане

¹³² Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. С. 60.

¹³³ Там само. С. 61.

слово загалом) та її розповсюдження на території держави, заборонялася цензура видань¹³⁴. Незважаючи на різну спрямованість і завдання національних організацій, об'єднань, товариств в окреслений період, їх головною метою був захист і піднесення української, освіти, науки, культури.

Не вирішене “українське питання” на міжнародній арені посилювало суспільне напруження галицького соціуму, міжнаціональну конфронтацію, яка проявилася в актах вандалізму проти українських осередків. На початку вересня 1922 р. газета “Діло” повідомляла про вибухівку, яку підкинула польська поліція в будинок товариства “Просвіта” у Львові напередодні Загальних Зборів Союзу Народів. Ймовірно, метою акції було: “знищити машиновий відділ друкарні, щоби позбавити в цім важкім часі українське громадянство своєї преси; дальше зрушити хоч частину будинку, де міститься багато українських інституцій, щоби... припинити на довший час всяку діяльність тих інституцій...” та пошук антидержавної, “нецензурної” літератури¹³⁵. У листопаді того ж року після ревізії польськими жандармами у бібліотеці НТШ підкладено вибухівку, що завдала чималих збитків установі¹³⁶.

Щоб зберегти за собою українську територію, польський сойм 26 вересня 1922 р. ухвалив “Закон про засади загального воєводського самоврядування, зокрема Львівського, Тернопільського та Станиславівського воєводств”, який мав забезпечити усі права та можливості національно-культурного розвитку українцям. Але закон не був конкретизований виконавчими інструкціями та постановами і залишився лише на папері. Його прийняли з тактичних міркувань, насамперед, для демонстрації міжнародній спільноті урядової активності польської влади, щоб таким робом легітимізувати свою експансію на західноукраїнських землях¹³⁷. На думку історика, громадсько-політичного діяча С. Томашівського, певною мірою,

¹³⁴ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 44. Poz. 267. S. 652, 655–656.

¹³⁵ Спокою і рівноваги. *Діло*. 1922. 26 вересня. (№ 20). С. 1.

¹³⁶ Кревецький І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Львів, 1929. С. 8.

¹³⁷ Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр... С. 161–162.

вплинуло “побоювання” уряду Польщі, щоб громадські інституції в руках українців не перетворилися в “огнища протидержавної акції”¹³⁸.

Уже наприкінці 1922 р. в ході домовленостей і поступок між державами Антанти міжнародна ситуація змінилася на користь Польщі, а 14 березня 1923 р. Рада Амбасадорів підписала рішення про анексію Польщею галицького краю, офіційно затвердила східні кордони держави за Ризьким мирним договором.

Національна політика уряду Польщі впливала на ставлення українського суспільства до держави: політичні партії та громадські організації не визнавали польського адміністрування, вважали польську владу “окупаційною”. Консолідації поміркованої інтелігенції та патріотичної молоді на початку 1920-х рр. сприяли університетські курси, які через заборону влади перетворилися на Український таємний університет (1921–1925) і стали важливим чинником реалізації ідеї творення автономного національно-культурного життя у міжвоєнній Польщі.

Боротьбу українців за права розвивати національну освіту в контексті справи про “історію повстання і розвій українського університету у Львові” висвітлив Василь Мудрий у праці “Огляд боротьби за огнище української культури західних земель України” (1923), яку видала українська Крайова студентська рада у Львові. Але спроби українців самостійно творити окреме національне життя шляхом розвитку громадської активності перед обличчям польської влади, у квітні 1923 р. привели до арешту львівською поліцією студента правничого факультету Львівського університету Володимира Мартинця за розповсюдження того видання. Далі, у пошуках книжки, провели ревізії в друкарні НТШ, палітурні товариства “Просвіта”, Крайовім союзі кредитовім і помешканню В. Мартинця, але обшуки були марні¹³⁹.

¹³⁸ Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі. Переклад стенограми відчиту, улаженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12.IV.1929. Львів, 1929. С. 26.

¹³⁹ Арештування. *Діло*. 1923. 17 квітня. (№ 9). С. 4.

З метою прискорити процес інкорпорації Галичини, асиміляції етнічного населення краю, особливо активну діяльність польський уряд провадив щодо утисків української мови, шкільництва, культури. Влада конфісковувала навчальну літературу, де вжито “Україна” чи “український”. Так, у квітні 1924 р. із шкільних бібліотек вилучили і заборонили не лише підручник Івана Крип'якевича “Оповідання з історії України” (1918), книжечку для дітей Володимира Андрієнка “Огляд бувальщини українського народу” (1921), український буквар Миколи Матвійчука¹⁴⁰, а й підручники з греко-католицької релігії Леоніда Лужницького “Катехизм” (1921), “Літургіка” (1923)¹⁴¹.

Посилився контроль поліції за діяльністю українських діячів, яка дозволяла собі відвідувати засідання культурних товариств (зібрання у філіях “Просвіти”, загальні збори НТШ), поштою, приватним листуванням. У пошуках “забороненої” літератури на території Галичини поліція “розпочала лови й по вагонах, чіпляючись до подорожніх, які везуть “підозрілі” пакунки, пачки книжок з міських книгарень і бібліотек”¹⁴². У такий спосіб вилучили десяток дитячих книжок львівського видавництва М. Таранька в адвоката Володимира Загайкевича під час поїздки зі Львова до Перемишля¹⁴³. Дня 31 січня 1924 р. тернопільська поліція завітала до сільської читальні “Просвіти” Зборівського повіту, переглянула видання у бібліотеці, деякі з них конфіскувала (“Наша школа в ярмі” [Львів, 1908], часописи “Український Голос”, “Новий Час”), а шафу з книжками замкнула й опечатала¹⁴⁴.

Мовні закони від 31 липня 1924 р., що обмежували вживання української мови в адміністраціях, суді та школі, негативно вплинули на розповсюдження

¹⁴⁰ Цікаво, що український буквар М. Матвійчук уклав з допомогою Шкільної комісії під керівництвом шкільного візитатора, радника кураторії І. Матієва. Видало його державне Видавництво шкільних книжок під назвою “Перша книжечка до читання для української дівчорі” у 1922 р. Мабуть, польський уряд не був стовідсотково переконаний у територіальній приналежності Східної Галичини, а кураторія ще не показала свого істинного обличчя. Згодом, це ж видавництво видало істотно відредагований текст букваря під скороченою назвою “Перша книжечка до читання”. На місці національно-патріотичних віршів “Про рідну мову”, “Ми Українці!”, портрету Т. Шевченка, підписів до ілюстрацій “Українські діти моляться”, “Отче наш рідною мовою” розмістили матеріали про Польську державу.

¹⁴¹ Герасимович І. Польський наступ і наша оборона. *Діло*. 1924. 3 липня. (№ 145). С. 1.

¹⁴² Конфіскація “Кобзаря”, словників і “Літопису”. *Діло*. 1924. 22 квітня. (№ 89). С. 3.

¹⁴³ Там само. С. 4.

¹⁴⁴ Переслідування українського культурного руху: нові три факти. *Діло*. 1924. 20 березня. (№ 62). С. 3.

друкованої продукції в Галичині – польський уряд вживав заходи, щоб обмежити доведення українських книжок до читачів. Того ж року, Міністерство внутрішніх справ видало циркуляр встановити нагляд за друкованими виданнями та змістом, а повітові адміністрації мали регулярно надсилати звіти до воєводського уряду, щоб “формуванню видавничу базу і уникнути антидержавних статей”¹⁴⁵. Як правило, листи про нагляд за українськими громадськими організаціями до повітової влади, Дирекції поліції у Львові надходили під грифом “таємно”. Командант тернопільської поліції Юзеф Торвінський, у листі до Дирекції львівської поліції від 7 листопада 1924 р., зауважив, що “уряд через страх перед неправильним інформуванням друкми людности вже перебільшує свої повноваження і переходить букву закону”¹⁴⁶.

Розвиток українського книговидання в Галичині ускладнювала економічна ситуація в державі. Воєнні дії на території краю привели до великих людських і матеріальних втрат, спричинили спад виробництва у всіх галузях. Через інфляцію різко піднялися ціни на друковані видання: на початку 1920-х рр. ціна паперу зросла від трьох сотиків за аркуш до трьох марок¹⁴⁷, а витрати на друк і зарплати працівників – на 20–30 %. За таких умов книжки подорожчали на 100–200 %¹⁴⁸. Грошова реформа в 1924 р. запровадила до обігу злотий як єдину валюту Польської держави. Вона допомогла зупинити гіперінфляцію (1 злотий = 1 800 000 польських марок), але змусила галичан економити. Продажі книжок зменшувались, а на полицях книгарень і складах було багато непроданих видань.

Після травневого перевороту 1926 р. у Польщі до влади прийшов уряд на чолі з Ю. Пілсудським, який намагався реалізувати концепцію федералізму – відродження колишньої величчї й могутності Речі Посполитої

¹⁴⁵ Циркуляри Міністерства внутрішніх справ до Львівського воєводського управління про встановлення нагляду за друкованими виданнями. *ДАЛО*. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 426. Арк. 13.

¹⁴⁶ Там само. Арк. 15.

¹⁴⁷ Просвіта до українського народу. Львів: Накладом тов-ва “Просвіта”, 1921. (“Народня Бібліотека”. Ч. 5). С. 15.

¹⁴⁸ Prz. Gr. Чи тепер книжки дорогі? *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 4.

через розширення кордонів держави на засадах федерації, щоб віддалити Росію від східних кордонів Польщі¹⁴⁹. Нова влада прагнула “оздоровлення” політичного й економічного життя в державі, що передбачало й поліпшення відносин у сфері національної політики в рамках “прометеївського руху”. У той час прометеїзм підтримувався апаратом влади, а в національних внутрішніх справах офіційне визнання отримала програма державної асиміляції, що зводилася лише до наміру задовольнити потреби українців Галичини у галузі самоуправління, економіки, мови та культури¹⁵⁰. Визначивши стратегічну лінію державної політики, табір санації не зумів виробити шляхів та методів її реалізації. Ідея широкої автономії в межах Польської держави для українського суспільства, яку пропонували польські соціалісти Тадеуш Голувко і Леон Василевський і, яка могла забезпечити економічний та культурний розвиток населення, допомогти уникнути народних рухів, не мала суттєвого впливу на зміну національної політики уряду Ю. Пілсудського до кінця міжвоєнного періоду.

Українська суспільність продовжувала гуртуватися навколо політичних партій та громадських організацій. За єдність українського народу і соборну незалежну державу виступало Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО), яке заснували у Львові в 1925 р. на базі дотеперішньої народно-трудової і радикальної партії. УНДО, як і його попередниця – національно-демократична партія, претендувало на роль загальнонаціонального представництва¹⁵¹, виступало за політичну та економічну стабільність у польсько-українських стосунках, за розвиток кооперативного руху, який вважали найкращою формою національної солідарності¹⁵². Засобом комунікації між українськими політиками й населенням були друковані видання. Члени УНДО в різних містах Галичини

¹⁴⁹ Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011, С. 75.

¹⁵⁰ Там само. С. 268–269.

¹⁵¹ Швагуляк М. Історичні студії: українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (др. пол. XIX – пер. пол. XX ст.). Львів: “Тріада плюс”, 2013. С. 335.

¹⁵² Пасіцька О. “Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (20 – 30-ті роки XX ст.). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2019. С. 68.

(Перемишль, Самбір, Тернопіль) проявили активність на ниві книговидання. У 1926 р. УНДО розпочало видавати серію “Політична Бібліотека” (13 випусків), яку формували статті громадсько-політичної тематики О. Черкавського, В. Загайкевича, В. Целевича, Д. Левицького, промови українських послів у польському соймі, передруки тематичних нотаток з календарів. Під впливом політичної сили перебували культурно-просвітні та громадські організації, спортивні товариства, торгівельно-господарські об’єднання та провідні видавництва: “Просвіта”, “Рідна Школа”, “Союз Українок”, видавнича спілка “Діло”, видавництва Івана Тиктора (на початку діяльності), Михайла Таранька, “Український Голос” (Перемишль).

Помітний вплив на розвиток політичного, економічного та культурного життя української спільноти справляли радикали, які після об’єднання у 1926 р. утворили Українську Соціалістично-Радикальну партію (УСРП). Вона стояла на позиціях українського соціалізму, виступаючи за обмеження приватної власності, справедливого розподілу землі для селян та розбудову національного життя на кооперативних засадах¹⁵³. Провідними членами партії були громадсько-політичний діяч Михайло Матчак, автор підручників про кооперацію Карло Коберський, Іван Макух, Матвій Стахів та інші. Під впливом радикалів перебували видавничі осередки “Ізмарагд”, “Самоосвіта”.

Поширені в галицькому суспільстві були проросійські тенденції, активно пропагувані Комуністичною партією Західної України (КПЗУ). Коли місцева інтелігенція, що потерпала від польських чиновників, у 1920-х рр. захоплювалася здобутками “українізації” культури, то селяни, які становили більшість населення регіону, шукали способу вирішити соціальні проблеми на засадах нової економічної політики в радянській Україні. Інформацію про життя українців за Збручем, вони сприймали як правду, яка може здійснитися через об’єднання українських земель в одній державі. Радянофільські настрої зачепили молодь, інтелігенцію та робітництво, були поширені як в

¹⁵³ Пасіцька О. “Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”... С. 75.

соціалістичних, так і ліберально-демократичних середовищах¹⁵⁴. У Львові діяли кооперативні видавничі спілки, що розповсюджували тематичну літературу (“Нові Шляхи”, “Книжка”). Але наприкінці десятиліття ці настрої в провідних національно-політичних угрупованнях почали згасати і згодом були подолані.

Носієм національної ідеї та невід’ємним складником духовного життя українців Галичини була Греко-Католицька Церква, яку очолював митрополит Андрей Шептицький. Духовенство користувалося значною довірою та повагою у населення, впливало на формування громадської думки. Греко-католицькі провідники розуміли, що збереження українців як нації є можливим лише за умови розвитку національної освіти¹⁵⁵. Вони підтримували народне шкільництво, культурно-просвітні, мистецькі товариства, спортивні організації, кооперативний рух не тільки фінансово, а й долучалися практично. В січні 1927 р. Андрей Шептицький уклав таємний договір і купив 33,3 % акцій видавництва “Новий Час” Івана Тиктора у Львові¹⁵⁶. Угода довгий час була утаємниченою, в чому, очевидно, були зацікавлені обидві сторони. Співпраця виявилася довгою і плідною. А наприкінці жовтня 1930 р., І. Тиктор звернувся до митрополита з проханням посприяти у кредиті від Земельного гіпотечного банку в розмірі до 15 000 зл.¹⁵⁷.

У другій половині 20-х рр. ХХ ст. відбувався швидкий розвиток організованого громадського життя, зростає роль фінансово-кредитних, господарських, культурно-просвітніх товариств, молодіжних осередків. Власне в тих українських середовищах, що опікувалися матеріальною і культурно-духовною сферою (помірковані галицькі політики з УНДО, УСРП, греко-католицьких об’єднань) визрівала думка про політичний компроміс з

¹⁵⁴ Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939)... С. 203.

¹⁵⁵ Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. С. 570.

¹⁵⁶ Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. С. 283.

¹⁵⁷ Листування з українськими видавництвами в Галичині, Закарпатті і Польщі про надання грошової допомоги, надсилку часописів, журналів, співробітництво й інші питання. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 154. Арк. 40.

польською владою. Стурбованість напруженими українсько-польськими відносинами на шпальтах преси і в друкованій продукції висловлювали Андрей Шептицький, М. Галуцинський, С. Томашівський, котрий зміст своєї позиції виклав у брошурі “Десять літ українського питання в Польщі” (Львів, 1929).

Унікаючи кардинальних кроків у справі Українського університету, в рамках прометеївського руху, польський уряд у 1930 р. заснував Український Науковий Інститут (УНІ) у Варшаві, щоб активізувати співпрацю і видавничий діалог українських та польських вчених. Тут працювали Олександр Лотоцький (директор інституту), Роман Смаль-Стоцький, Богдан Лепкий та інші. Установа підтримувала обмін друкованою літературою з НТШ у Львові. Галицькі науковці надсилали опубліковані твори Т. Шевченка в Україні, Женеві для реалізації видавничого проєкту “Повне видання творів Т. Шевченка” у 16 томах у столиці¹⁵⁸ (робота тривала від 1932 до 1939 рр., – не вийшли друком три томи цього зібрання (I, V, XIII), хоча й були готові). Значну частину видань Інститут друкував у львівській друкарні НТШ.

Соціально-економічні процеси, національна політика уряду Польщі вплинули на появу радикально-національної ідеології “інтегрального націоналізму” Дмитра Донцова, котрий підтримував контакти з підпільною Українською Військовою Організацією (УВО), і створення у 1929 р. Організації Українських Націоналістів (ОУН). Націоналістичне підпілля вело активну діяльність проти Польщі: поширювало пропагандистську друковану продукцію, організовувало саботажні акції, влаштовувало терористичні акти проти представників польської адміністрації¹⁵⁹.

На початку 1930-х рр. політика прометеїзму наштовхнулася на спротив національно-демократичного табору в Польщі. Його представники, зокрема Роман Дмовський, зводили український народ до рівня окремих етнографічних

¹⁵⁸ Листи Українського Наукового Інституту в Варшаві про обмін літературою. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 899. Арк. 4, 15, 22.

¹⁵⁹ Швагуляк М. Історичні студії: українці на роздоріжжях... С. 418.

груп – гуцулів, лемків, бойків, поліщуків тощо, котрих, за умови збереження певних культурних та мовних особливостей, треба “повернути до польськості”. Світова економічна криза, загострення внутрішньополітичного життя в Польщі (зміна кабінету міністрів, розпуск парламенту, вибори, боротьба за владу) і труднощі у зовнішній політиці держави, робили ендецьку ідеологію більш зрозумілою для польської громадськості, на відміну від теорій пілсудчиків, що були розраховані на далеку перспективу¹⁶⁰. У таборі санації поступово відбувалася еволюція у бік ендецьких методів розв’язання української проблеми, наприклад “пацифікація” етнічного населення Галичини восени 1930 р.

Невдоволення польської влади викликала діяльність українських культурно-освітніх і економічних установ та організацій, які, певною мірою, послаблювали колонізаторські й асиміляторські зусилля Польського уряду і впливали на формування національної свідомості українських мешканців краю в умовах бездержавності¹⁶¹. Через “пацифікацію” були заарештовані редактор газети “Діло” В. Мудрий, двічі – керівник видавництва “ОКА” в Коломиї О. Кузьма¹⁶². На декілька місяців призупинила діяльність книгарня “Рідної Школи”¹⁶³.

У вересні 1930 р., у пошуках націоналістичної літератури, поліція провела ревізій та обшуки у видавництвах “Червона Калина”, “Діло”, Головному відділі “Просвіти”, але окрім примірника інтерпеляції Українського Соймового Клубу щодо листопадових подій того року у Львові, не знайшли більше нічого забороненого¹⁶⁴. В Дрогобичі, після обшуку будинків українських товариств і кооператив, конфіскували чимало художньої літератури, зокрема белетристичні видання національних письменників і переклади творів Віктора Гюґо, Стефана Цвайґа та інших¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі... С. 269–270.

¹⁶¹ Швагуляк М. Історичні студії: українці на роздоріжжях... С. 466.

¹⁶² Останні вісти: Арештування. *Діло*. 1930. 28 жовтня. (№ 240). С. 4; Останні вісти: Арештування. *Діло*. 1930. 4 листопада. (№ 246). С. 4.

¹⁶³ Ревізії й арештування. *Діло*. 1930. 2 листопада. (№ 245). С. 1–2.

¹⁶⁴ Спостереження за видавничим союзом “Діло” у Львові. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 1081. Арк. 3.

¹⁶⁵ Ревізії й арештування на провінції. *Діло*. 30 вересня. 1930. (№ 216). С. 5.

Політика “пацифікації”, що набула розголосу на міжнародній арені, змусила обидві сторони приступити до переговорів. У 1930–1931 рр. відбулось декілька таємних зустрічей польських урядовців з українськими політиками з УНДО, але вони не привели до жодних домовленостей – Польща не була готова до поступок на користь українців Галичини і запровадження тут елементів автономії.

В умовах загострення ситуації в краї помітно зростає політична активність церковного проводу, виразно окреслилися дві релігійно-політичні орієнтації. Перша, група консервативного напрямку на чолі з єпископом Григорієм Хомишиним (тяжіла до уніфікації обрядових форм східної і західної гілок католицької церкви, агітували за запровадження цілібату серед духовенства), яка у 1930 р. заснувала Українську Католицьку Народну Партію (УКНП). Друга, так звані “візантиністи” (виступали на захист традиційних для українців східних обрядових форм), яких ідейно підтримував митрополит Андрей Шептицький¹⁶⁶. Він ініціював створення Українського Католицького Союзу (УКС), який у своїй діяльності дотримувався б засад католицької віри, стояв на ґрунті легальної опозиції до держави¹⁶⁷. У другому десятилітті міжвоєнного періоду, простежуємо чималий вплив УГКЦ і на книговидання. Тематичний репертуар книжкових видань формували релігійні і національно-історичні тексти для дітей і дорослих, в яких кожна група вкладала свою ідеологію.

Невдоволення громадськості викликали нові закони польського уряду про зміни у самоврядуванні, шкільництві, організації товариств, кооперації, прийняті у першій половині 30-х рр. ХХ ст. Вони посилювали державний контроль над системою освіти у Польщі, громадськими організаціями та обмежили вплив національної кооперації на території Галичини.

¹⁶⁶ Комариця М. Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. Львів, 2007. С. 9–10.

¹⁶⁷ Митрополит Андрей. Український Католицький Союз. *Діло*. 1930. 26 жовтня. (№ 239). С. 1.

Влітку 1935 р. після тривалих і складних таємних переговорів польських урядовців із українськими політиками, в основному з УНДО, було досягнуто угоди про “нормалізацію” польсько-українських стосунків. Домовленість спричинила деяке поліпшення культурного та економічного становища українців у Польській державі, але не мала якоїсь обов’язкової легітимності. Зміна керівної верхівки у 1937 р., загострення міжнародної ситуації, консолідація суспільства перед загрозою війни змусили польську владу відмовитися від угоди і повернутися до політики обмеження прав українців¹⁶⁸.

Вступ радянського війська на територію Галичини у вересні 1939 р. призвів до ліквідації українських організацій та видавництв. Деякі з них відновили свою діяльність в еміграції (І. Тиктор “Клуб приятелів української книги” (Вінніпег, Канада), Олександр Мох “Добра Книжка” (Торонто), Осип Залеський “Ліра” (Буффало, США)), намагаючись самотужки виховувати українців на чужині в дусі національних традицій, піднімати їхній культурний та освітній рівень, поширювати ідею самостійності України. Безліч книжок із ще не реорганізованих чи не знищених видавництв, друкарень, шкільних бібліотек, випозичалень вилучили цензори – вбачали в них велику небезпеку для держави. На титульних аркушах заборонених книжок зазначали причину їх вилучення: “національний”, “нац. изд.” – націоналістичне видання (К. Сосенко “Пражерело українського релігійного світогляду”, В. Калина “Курінь смерти УСС: спогади старшини”); “католич.” “религиоз.”, “религия” – релігійні книжки; “за змістом” чи “за содержанием” – вилучені без наказів органів цензури; “реакц. изд.” – реакційне видання; “секретно” (“Екслібрис: збірник Асоціації незалежних українських митців”) та інші вирoki¹⁶⁹ (Додаток 1). А всі видання, що побачили світ за Австро-Угорщини і міжвоєнної Польщі в каталогах індексували літерою “И” (“иностранное”).

¹⁶⁸ Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі: сподівання і реальності. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* : матеріали міжнародно-практичної конференції, Івано-Франківськ, 21–22 листопада, 1996. С. 160.

¹⁶⁹ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945): збірник документів і матеріалів / упор. Г. Сварник та ін. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2010. 620 с.

Отже, у міжвоєнний період українська спільнота Галичини входила до складу Польської республіки, якій через міжнародні договори та внутрішні закони держави гарантували право на самоуправління, вільний розвиток мови, культури, релігії, свободу друку. Спроби українців самостійно творити окреме національне життя шляхом розвитку громадської активності перед обличчям польської влади призводили до відкритої антиукраїнської політики.

Неоднорідним застала Польща і галицьке суспільство, яке різнилося соціально-економічним, культурним розвитком та рівнем національної свідомості. У соціальній структурі населення, значно переважали селяни, а частка української інтелігенції не перевищувала 1 %. Найвпливовішою політичною силою в галицькому суспільстві було УНДО, яке виступало за єдність українського народу і соборну незалежну державу. Певний вплив на економічний та культурний розвиток українців справляла УСРП. Носієм національної ідеї та невід'ємним складником духовного життя українців Галичини в окреслений період залишалася Греко-Католицька Церква, яку очолював митрополит Андрей Шептицький.

2.2. Динаміка українського книговидання в Галичині

Після поразки національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. українські землі були розділені між сусідніми державами. В умовах міжвоєнної політики Галичина й надалі залишалася культурним П'ємонтом українців. А державотворчу функцію на себе знову взяла література, яка допомагала знаходити шляхи протистояння кризі людського і національного духу¹⁷⁰. Відповідальну місію – відстоювати національну ідею, видаючи та розповсюджуючи українську книжку в окреслений період, взяли на себе культурно-просвітницькі організації, кооперативи, приватні підприємці.

¹⁷⁰ Ільницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. XX ст. Львів: ВНТЛ, 1998. С. 4.

Правові основи функціонування видавничих інституцій, як і різних видів підприємств, визначило австрійське законодавство. Згідно із “Законом про промисловість” від 20 грудня 1859 р. і змін до того закону від 15 березня 1883 р., які продовжували діяти у відновленій Польщі, зокрема в Галичині, видавництва зараховували до промислових підприємств, що провадили діяльність на основі спеціального дозволу влади – концесії. До занять та промислів за концесією зараховували всі організації, продукція яких впливала на громадське життя, відповідно, вимагала державного контролю (§ 1)¹⁷¹. Право на будь яку активність мешканців держави, пов’язану із виготовленням, друком і поширенням літературних чи мистецьких творів, відтворених механічним чи хімічним способом (видавництва різного типу, друкарні, книгарні й актикварні, випозичальні, склади друків тощо) проголошував § 15 промислового закону¹⁷². Дозвіл на видавничу діяльність видавали за умови, що власник має фахову освіту або досвід роботи в обраній галузі промисловості (§ 23)¹⁷³. Цей параграф не впливав на видавців лише шкільних підручників, релігійних книжок (молитовників), календарів та образків, а також канцелярських друків (формулярів, цінників, бланків). Австрійський промисловий закон передбачав свободу підприємницької діяльності, об’єднання в акціонерні спілки чи товариства, а також, свободу літературної та мистецької активності, видання власних творів без отримання концесії чи реєстраційного свідоцтва від органів влади (згідно з цісарським патентом від 20 грудня 1859 р.)¹⁷⁴.

У міжвоєнний період діяльність видавничих інституцій в Галичині продовжувало регулювати промислове законодавство польського уряду (“Закон про державний промисловий податок” від 14 травня 1923 р., “Закон про державний промисловий податок” від 15 липня 1925 р., Розпорядження

¹⁷¹ Ustawa Przemysłowa we dług patentu ces. z dnia 20 gradnia 1859 r. i noweli z dnia 15 marca 1883 r.: z wstępem historycznym i dodatkiem. Lwów: Nakładem Księgarni J. Milikowskiego, 1884. S. 11.

¹⁷² Ibidem. S. 31.

¹⁷³ Ustawa Przemysłowa we dług patentu ces. z dnia 20 gradnia 1859 r... S. 44.

¹⁷⁴ Patent Ceserski z dnia 20 grudnia 1859 r., mocą którego nowa ustwa przemysłowa w całym obszarze państwa się wprowadza s z dniem I maja 1860 obowiązująca zaczyna. Ustawa Przemysłowa we dług patentu ces. z dnia 20 gradnia 1859 r. ... S. 37.

президента Речі Посполитої “Про промисловий закон” від 7 червня 1927 р., “Постанова міністра фінансів про деякі зміни до закону про державний промисловий податок” від 27 січня 1932 р.). Майже всі українські осередки (видавництва, друкарні, книгарні, кооперативні спілки), які видавали і розповсюджували неперіодичні друки зараховували до комерційних підприємств, яким необхідно купити реєстраційне свідоцтво (або концесію) і сплачувати податок від доходів видавництва без врахування витрат (в 1920-х рр. – 2 %¹⁷⁵, від 1932 р. залежав від обігу і складав 0,5–2 %¹⁷⁶). Ціни свідоцтв, які видавали на один рік, залежали від місцевості: у Львові за них платили 65 зл., у Коломиї, Перемишлі, Станиславові, Стрию й Тернополі – 50 зл., у Бережанах, Жовкві, Золочеві, Самборі, Сокалі, Рогатині, Чорткові, Яворові – 40 зл., а у всіх решта містах і повітах – 25 зл.¹⁷⁷.

Нагляд за видавничими організаціями, книгарнями і друкованими виданнями провадили поліція, прокуратура, повітові та воєводські адміністрації, що виконували розпорядження Міністерства внутрішніх справ, Міністерства віровизнань та народної освіти, і відповідно звітували їм. Від службовців у справах преси вимагали знання польської, української, німецької мов, ідишу на розмовному рівні та письмі¹⁷⁸. Повноваження органів безпеки значно розширили державний переворот 1926 р. і зміна внутрішньої політики, а також діяльність українських націоналістів на початку 1930-х рр.

Упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. на території краю діяли близько 220 видавничих осередків, які видавали і доводили до українського читача книжкову продукцію (підраховано на основі друкованих видань того часу). За формою організації вони поділялися на: приватні видавництва (І. Тиктора,

¹⁷⁵ Статті 4–6 “Ustawy w przedmiocie państwowego podatku przemysłowego” z dnia 14 maja 1923 r. (Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych (ogólnych i dzielnicowych): obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej / w opracowaniu St. Szaputowicza, T. Sikorskiego. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka, 1925. S. 329–359.

¹⁷⁶ Стаття 7, п. 2. (Obwieszenie ministra Skarbu z dnia 27 stycznia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o państwowym podatku przemysłowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1932. Nr. 79. Poz. 109 i 110. S. 225).

¹⁷⁷ Ustawa o państwowym podatku przemysłowym z dnia 15 lipca 1925 r. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1925. Nr.79. Poz. 550. S. 1172–1173, 1177; Obwieszenie ministra Skarbu z dnia 27 stycznia 1932 r... S. 277.

¹⁷⁸ Wójcik E. *PolskiruchksięgarskiweLwowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Kulture książki ziem wschodnich i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek): paralele i różnice / red. J. Gwóźdźnik i E. Różycki. Katowice, 2004. S. 407.*

М. Таранька, О. Моха та ін.) та видавничі організації, до яких зараховували і національні товариства (“Рідна Школа”, НТШ та ін.), і кооперативні об’єднання (“Червона Калина”, “Діло”, РСУК та ін.)¹⁷⁹. Серед українських кооператив слід виділити акціонерні товариства, уділові спілки, які засновували для практичної реалізації культурно-просвітницьких ідей, збереження історії української нації, зокрема видавничий кооператив “Бистриця”, “Червона Калина”, Українська Видавнича Спілка. Також, до видання друкованого слова та поширення його серед українців, долучилися всі види кооперативних об’єднань, майже всі громадські організації, їхні філії в різних містах, і навіть селах, низка редакцій періодичних видань та немала когорта українських діячів, аматорів.

Характерною особливістю книговидання в Галичині у міжвоєнний період було розширення географії – на території краю створюються нові видавничі осередки. У Львівському воєводстві, окрім Львова, друковану продукцію видавали в Дрогобичі, Жовкві, Золочеві, Перемишлі, Раві-Руській, Самборі, Стрию (*Додаток 2*).

Зміна столиць ЗУНР: Львів (листопад 1918 р.), Тернопіль (листопад – грудень 1919 р.), Станиславів (січень – травень 1919 р.), призвели до переміщення центру видавничої практики зі Львова до повітових центрів. Зрозуміло, масштаби поширення друкованої продукції стали меншими, але це дозволило розширити горизонти культурно-просвітньої політики молодій державі. Уряд хотів отримати підтримку більшої кількості населення, розвивати національну школу не тільки у просвітньому центрі Галичини – Львові, а виховувати патріотизм української молоді всюди. Тому, видавнича діяльність була кроком до співпраці політичної еліти з народом, до взаєморозуміння та боротьби.

Це пожвавило книговидання у Станиславівському воєводстві, зокрема в Коломиї, Станиславові, Рогатині (*Додаток 3*). Богдан Кравців писав: “Після

¹⁷⁹ Р. М. Видавництва. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 246.

Львова Станиславів був до 1939 р. одним із більших центрів українського видавничого руху на терені Східньої Галичини”¹⁸⁰. На думку професора Я. Ісаєвича, другим після Львова осередком книговидання була Коломия¹⁸¹, про свідчить діяльність видавничих установ і кількість книгодруків: 14 фірм, половина з яких проіснували впродовж усього міжвоєнного двадцятиліття, зокрема “Загальна Книгозбірня” Д. Николишина та видавництво “ОКА” О. Кузьми. У 1930-х рр. зростає роль Станиславова як видавничого центру воєводства, зокрема у виданні релігійної літератури, через активну працю Греко-Католицької Церкви та її місцевого очільника Григорія Хомишина.

Найменш активними були видавництва на Тернопільщині (*Додаток 4*). Лідером на ринку книговидання у воєводстві залишалося головне місто – Тернопіль. У 1920–1921 рр., після створення Галицької Соціалістичної Радянської Республіки, в місті діло “Всегалицьке радянське видавництво”, яке очолив Іван Кулик (15 видань). Після підписання Ризького договору з Польщею у 1921 р. видавництво припинило діяльність.

Отже, у 20–30-х рр. ХХ ст. мережа українських видавничих осередків у Галичині розрослася, а самі їхні очільники старалися постійно модифікувати стратегію і тактику, щоб витримувати конкуренцію та приваблювати своїми книжками читачів. Водночас, актуальною для регіону була оцінка українського видавничого руху в газеті “Діло”: “Галицька провінція досить мало активна на видавничому полі, – поза пару більшими містами (Коломия, Станиславів, Перемишль, Тернопіль), що можуть похвалитися зорганізованими видавництвами, всі інші центри, навіть дуже оживлені, хоч й мали проекти власних видань, якимось боються приступити до їх реалізації”¹⁸².

Щодо кількості друкованої неперіодичної літератури, яку поширювали українці Галичини в 20–30-х рр. ХХ ст. інформує державна статистика видань

¹⁸⁰ Кравців Б. Станиславівські видання і видавництва. *Альманах Станиславівської землі* : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред.-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. С. 530.

¹⁸¹ Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2002. С. 408.

¹⁸² Н. Н. З минулого Жовкви: Історична читанка. Видання філії “Просвіти” в Жовкві, 1930 р. *Діло*. 1930. 7 жовтня. (№ 231). С. 4.

в Польщі. Формували її на основі обов'язкових примірників, які, згідно з пресовими законами, доставляли видавці чи друкарі до повітової адміністрації і громадських бібліотек. Метою статті про обов'язкові примірники було не лише надати адміністративним та судовим органам право контролю за формою і змістом усієї друкованої продукції, а й “зберегти на вічні часи” декілька копій кожного видання, як вияв культурного розвитку нації та безкоштовно укомплектувати книжкові фонди державних та міських бібліотек новими друками зі всієї Другої Речі Посполитої. На думку польського бібліотекаря, педагога Яна Мушковського, котрий у 20-х рр. ХХ ст. очолив працю над упорядкуванням статистики неперіодичних видань Польської держави, була це особлива форма податку, яку не застосовували до інших галузей промисловості. Обов'язкові примірники мали бути надруковані на бездеревному папері, який є міцніший і краще зберігається. Хоча витрати були незначними, але окремий друк вимагав додаткового часу і значно ускладнював традиційний робочий графік¹⁸³.

На початковому етапі класифікацією і статистикою неперіодичних видань займалася редакція “Бібліографічного довідника” (“Przewodnika Bibliograficznego”, 1924–1928), яку очолював бібліограф, кустош Оссолінеуму (1920–1939) Владислав Віслоцький, і які “не вважали за обов'язок” подавати польські наукові студії разом із працями мовами національних меншин Польщі¹⁸⁴. У лютому 1928 р. розпочав діяльність Інститут бібліографії при Національній бібліотеці у Варшаві, і з того часу усю друковану продукцію реєстрували в збірнику “Урядовий список видань, опублікованих в Польській Республіці” (“Urzędowy Wykaz Druków, wydanuch w Rzeczypospolitej Polskiej”). Безумовно, інформація у статистичних і бібліографічних виданнях щодо кількості україномовної друкованої продукції на території Галичини є відносною, оскільки не всі організації подавали назви книжок і часописів до

¹⁸³ Muszkowski J. Sprawa książki w nowej ustawie prasowej. Kraków, 1928. S. 6–7.

¹⁸⁴ Ibidem. S. 18.

реєстрації. Проте й донині не можемо стверджувати, що знаємо достеменно кількість друкованих видань в регіоні у міжвоєнний період.

Іван Крип'якевич, аналізуючи розвиток національної книжкової справи, писав, що до війни Галичина видавала 47 % всієї української продукції. У 1919 р. вийшло 860 видань, в Галичині – 45, тобто 5 %, у 1923 р. – 1217, на західних землях – 321, тобто 26 %, у 1924 р. – 1568 назв, у Галичині – 149, тобто 9 %. Отже, від 1923 р. динаміка книговидання зростає, але її частина від загальної кількості видань в середньому складає 5–9 %¹⁸⁵.

На початку 20-х рр. ХХ ст. українське населення Галичини сподівалося, що “українське питання” буде справедливо вирішене на міжнародній арені. Брак суспільно-політичної єдності української громади, вплив внутрішньої політики уряду та зовнішніх чинників, зумовили появу низки видавничих осередків, що різнилися між собою ідеологічною позицією, суспільно-політичним спрямуванням, конфесійною орієнтацією і тематикою друкованих видань.

У той період провідну роль на ниві книговидання займали національні товариства, яким вдалося швидко відновити свою діяльність після війни і які мали вирішувати нагальні потреби українського суспільства (політичні, економічні, освітні, культурні тощо): Наукове Товариство імені Шевченка та Книгарня НТШ, “Просвіта”, Українське Педагогічне Товариство, Українська Видавнича Спілка. Активність проявляло товариство середніх і вищих шкіл “Учительська Громада” у Львові, а також філія у Перемишлі.

Водночас патріотично налаштована інтелігенція краю створює нові видавництва чи відновлює роботу призупинених. Невелику за обсягом літературу для дітей та молоді розпочинає поширювати видавництво “Світ Дитини” М. Таранька. Значний відсоток книгодруків на початку 1920-х рр. становлять драматичні твори відновленої фірми Г. Гануляка “Русалка”. Твори українських авторів та переклади на засадах християнської моралі для молоді

¹⁸⁵ Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у західній Україні в міжвоєнний період... С. 328.

видавали “Добра Книжка” О. Моха, видавництво студентського вісника “Поступ”, що виникли при Марійському товаристві молоді у Львові. Книжки релігійного змісту активно поширювало видавництво Чину св. Василя Великого у Жовкві, що мало власну друкарню (упродовж 1920–1923 рр. василіяни надрукували 37 назв).

За підрахунками автора у трьох галицьких воєводствах динаміка книговидання у час невизначеності адміністративно-юридичного підпорядкування західноукраїнської території була такою: 1919 р. – 101 видання, 1920 р. – 143, 1921 р. – 229, 1923 р. – 237 назв (Додаток б). В основному, це були передруки, зокрема навчальних підручників рідною мовою, відбитки та невеликі брошури. З’являються книжки про українське національне питання в новій державі та народну освіту, дитяча література, перевидання творів українських класиків, календарі та молитовники. Тематично переважала організаційна і методична література відновлених чи новостворених громадських організацій.

Активність проявили видавництва Станиславівського воєводства. Зокрема в Рогатині (“Журавлі”, “Сині дзвіночки”) лише за 1923 р. з’явилося 17 назв українських книжок, в Коломиї у 1920 р. вийшло друком 5 назв, у 1921 р. – 18, у 1922 р. – 12, а в 1923 р. – 16. Чимало українських видань поширила кооперативна спілка “Бистриця” в Станиславові. Натомість, у Тернопільському воєводстві в 1920 р. з’являлося друком 5 назв, у 1921 р. – 1, у 1922 р. – 2, 1923 р. – 1 і жодної української книги у 1924 р.

У другій половині 1920-х рр., в період становлення організованого громадсько-політичного, культурно-просвітнього життя українців, книговидавнича справа розвивалася на нових засадах. Головну роль відіграла ідея національної кооперації. Створення спілкових організацій в Польській республіці на основі демократичних принципів передбачав кооперативний закон від 1920 р. У міжвоєнний період в Галичині відновили роботу, а також виникли нові кредитні, споживчі та виробничі кооперативи, які об’єднувалися у повітові та крайові товариства, наприклад “Народна Торгівля”,

“Центросоюз”, “Цетробанк”. Ідейно-організаційним і контрольним центром був Ревізійний Союз Українських Кооператив (РСУК). Кожна акціонерна спілка отримала право розповсюджувати власні видання (часописи), щоб інформувати населення про їх діяльність¹⁸⁶.

Від середини 1920-х рр. поширилась практика оприлюднювати статuti і щорічні фінансові звіти про діяльність установ. З’явилася свого роду мода на подібні видання. Кожне товариство, його філії чи кружки в різних містах Галичини, торгівельно-споживчі кооперативи, промислові й кредитні фірми видавали свого роду канцелярську документацію (річні звіти, баланси та кошториси) у книжковому вигляді, літературу господарського характеру та календарі для селян як додатки до часописів. Друкована продукція організацій та комерційно-виробничих підприємств була жанрово одноманітною, невибагливою у поліграфічному й естетичному плані, але її кількість була великою. Це вплинуло на географічну розпорошеність місць видань і друкування – воліли видавати її швидко й зручно, а тому в найближчому видавництві.

Динаміка книговидання в регіоні у той період поступово зростає, і лише наприкінці 20-х рр. ХХ ст. видавнича продукція кількісно випередила довоєнний період (у 1913 р. – 362 назви¹⁸⁷): у 1925 р. видавничі осередки поширили 275 назв, у 1926 р. – 268, у 1927 і 1928 рр. – 371, 1929 р. – 408 видань. Активність проявили організації у Львові, Коломиї, Перемишлі (кооператив “Народний Базар”, видавництво “Українського Голосу”, товариство “Епархіяльна Поміч”), Станиславові. Окрім великих міст у трьох воєводствах, книжкову продукцію видавали і на провінції: кооператив “Український Базар” та видавництво “Гориквіт” в Стрию, “Народний Базар” в Сокалі, філія “Рідної Школи” в Яворові, культурно-просвітні товариства в Дрогобичі, Золочеві, Самборі, кооператив “Українська Книгарня” в Чорткові.

¹⁸⁶ Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 1. Poz. 733. S. 1952.

¹⁸⁷ Кравців Б. Книга. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 3: Перевид. в Україні. Львів, 1994. С. 1051.

Серед книжкових видань переважали друки українських кооперативних спілок, зокрема “Червоної Калини”, “Ізмарагду”, “Діло”, Ревізійного Союзу Українських Кооператив, товариства “Сільський Господар” і приватні наклади студій про економічне життя, кооперацію та господарство. Як додатки до пресових органів виходять друком книжкові серії для масового україномовного читача, яким було галицьке селянство. Зокрема, “Бібліотека «Нового Часу»” та “Бібліотека «Народньої Справи»” видавництва І. Тиктора.

Від середини 20-х рр. зростає кількість друкованої продукції різних політичних сил: видавничі серії “Політична бібліотека” УНДО та “Політична бібліотека” Української Партії Праці, видавничий кооператив “Громада” УСРП, видавництво партії “СельРоб”. Проросійську ідеологію через друковану продукцію, разом із КПЗУ, пропагували галицькі радянофільські часописи, літературні угруповання та видавництва, зокрема “Нові Шляхи”, “Книжка”, “Вікна”, “Культура” (загалом 7 видавничих осередків). На початку 1930-х рр., з припиненням виходу журналу “Нові Шляхи”, комуністичний напрямок у літературному процесі Галичини, по суті припиняє існування¹⁸⁸.

Видавництва греко-католицької церкви, окрім релігійної літератури, активно розповсюджували художні твори українських письменників, які поєднували національну ідею та християнську мораль. Зокрема, книжки “Нашого Приятеля”, “Доброї Книжки”, Української Католицької Організації, Марійського товариства молоді, видавництва “Богословія” у Львові та ЧСВВ у Жовкві.

Зростає кількість друкованої продукції і в Тернопільському воєводстві (у 1928 р. з’явилося друком 23 назви), особливо драматичних творів, історичних повістей, белетристики через активність видавництв “Чар-Зілля” Василя Семчишина, “Подільська Театральна Бібліотека” і “Поділля” Володимира Мартиневича.

¹⁸⁸ Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ ст. Львів: Місіонер, 1999. С. 21.

У роки світової економічної кризи галицькі читачі отримали виразно меншу кількість видань: 1931 р. – 305 назв, 1932 р. – 343, 1933 р. – 364. А вже наступного, року 1934, вийшло друком 429 книжкових найменувань. Через фінансові труднощі та високу конкуренцію, видавати книги тоді продовжували провідні видавництва у Львові (“Червона Калина”, “Русалка”, “Українська Преса”, ЧСВВ, “Добра Книжка”, НТШ, “Українська книгарня і антикварня” та інші), в Коломиї (“Рекорд”, “Жіноча Доля”). Тернопільські організації в 1931–1932 рр. видавали лише по 4 назви, у 1933–1934 рр. – по 3 книжки.

На видавничу активність галичан наприкінці 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., окрім економічної кризи, вплинули диференціація українського політичного життя і зростання радикальних тенденцій у суспільстві, що відобразилося на зміні національної політики польського уряду. Свободу друку, заборону цензури видань, гарантовані Конституцією Польської республіки, обмежував контроль за видавничими осередками, а далі – конфісковані книги, штрафні санкції або знищене майно. У листопаді 1928 р. через напад на будинок “Просвіти” у Львові, в палітурні товариства було знищено готові до друку накладу книжкових видань, непродані ще примірники “Бібліотечного порадника”, “Народньої Просвіти”, “Аматорського Театру”, чимало приватних книжок, які надіслали галичани для створення оправи, на суму 45 000 зл. і друкарських форм (кліше) на 10 000 зл. Серед них була продукція видавничого кооперативу “Друкар” на суму 2 700 зл., Національного музею у Львові – “вартість безцінної рукописи годі подати”, три видання спілкового видавництва “Літературні Перлини” загальним накладом 16 430 примірників на суму 21 043 зл. та інші¹⁸⁹.

Незважаючи на складні суспільно-політичні обставини того часу, перешкоди в організаційному та ідейному розвитку культурного і наукового життя українців Галичини, у 1930-х рр. залишалися певні можливості для

¹⁸⁹ Архів товариства “Просвіта” у Львові: статут; документи організації та діяльності Головної управи, філії й читальень. ЦДІА України, м. Львів. Колекція № 9. М/ф. 68690. Кадр. 135–136.

політичних і творчих дискусій, самореалізації мистецьких талантів¹⁹⁰. Українські діячі консолідують свою активність на ниві книговидання, а мережа національної кооперації та культурно-просвітніх товариств доводить видавничу продукцію до широкої селянської аудиторії. У другій половині 30-х рр. ХХ ст. кількість українських видань була такою: у 1935 р. – 420, у 1936 р. – 595, у 1937 р. – 810, у 1938 р. – 626, а в 1939 р. – 296 назв. Тематика книжок була різноманітною і, всупереч цензурному наглядові, в основному, відображала весь спектр тодішніх політичних напрямів, соціально-економічних, освітніх і культурних процесів. Про динаміку росту книговидання, яскраво свідчить грошовий обіг у друкарні НТШ: у 1923 р. – 52 265 16 зл., 1933 р. – 118 453 71 зл., у 1934 р. – 122 220 29 зл.¹⁹¹.

У 1930-х рр. книжки продовжували видавати і розповсюджувати в різних містах Галичини. Зокрема, у Перемишлі діяли видавництва “Краса і сила” (1933), “Криниця” (1934–1938), “Самоцвіт” (1934), товариства “Епархіяльна Поміч” (1926–1936) і прихильників мистецтва “Стривігор” (1936–1939); у Самборі – видавництва “Русло” (1930), “Чмелик” (1937–1938), філія “Просвіти”, товариство “Бойківщина” (1931–1939); у Стрию – “Наш Світогляд” (1935–1937); у Жовкві – видавництва ЧСВВ, “Українська Книжка” (1938–1939); у Рогатині – видавництва “Сині дзвіночки” (1923–1936), “Журавлі” (1923–1936), “Ми молоді!” (1928–1939, Союзу протиалкогольних гуртків у Рогатині). Найактивнішими серед провінційних міст регіону були видавничі осередки в Коломиї.

Певною мірою, на збільшення масиву книжкової продукції вплинули практика друкувати цікаві студії українських діячів як відбитки чи передруки із часописів, журналів, газет. Це було фінансово вигідніше, дозволяло уникнути частих конфіскації через зміст видання (як правило, відбитки/передруки робили з попередніх видань, звісно, які не були

¹⁹⁰ Ільницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка... С. 15.

¹⁹¹ Листування з видавництвами й редакціями про видання наукових робіт і періодичної літератури. ЦДІА України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 196. Арк. 27.

заборонені) і коштували вони дешевше. Такі друки, мали свою цінність – чимало з них робили на основі книжок або періодики, які на той час вже були бібліографічною рідкістю, а часом маловідомі серед галицьких читачів (видання радянської України). Наприклад, праця М. Зерова “Нове українське письменство” (Київ, 1925)¹⁹², яку частково після смерті автора, в серії “Літературна Бібліотека”, перевидав кооператив “Ізмарагд” двома брошурами “Іван Котляревський” (1938) та “Григорій Квітка-Основ’яненко” (1938).

Вагомий внесок у розвитку видавничої справи в Галичині у міжвоєнний період належить українським друкарням. Як видавничі осередки, вони мали фахових працівників, які готували авторський рукопис до друку, робили коректу, друкували, опрацювали. Найпопулярнішими серед них були: друкарня НТШ, Ставропігійського Інституту, видавничої спілки “Діло”, “Бібльос” у Львові; друкарня отців Василіян у Жовкві; друкарні Михайла Бойчука та Вільгельма Бравнера у Коломиї; друкарня Льва Данкевича і “Союзна Друкарня” у Станиславові; друкарня Кнолера і сина в Перемишлі; друкарня Х. Школьника в Рогатині та багато інших.

Зросту національного книговидавання у 20–30-х рр. ХХ ст., з одного боку, сприяло пресове законодавство Польської держави за яким розпочати видавничу діяльність було не складно, а вимоги до видавців і друків неперіодичної літератури були лояльнішими, ніж до видання газет, часописів і їх відповідальних редакторів. Водночас, не всі книжкові видання, ще й цілим накладом (в середньому 2000 примірників), доходили до галицьких читачів через конфіскації і заборону розповсюдження друків. Окружний суд Коломиї впродовж 1930–1937 рр. конфіскував 42 українські видання, які бібліотеки мали вилучити із книжкових фондів, зокрема “Міжнародня мова есперанто” О. Кузьми, “Чорна рада” П. Куліша, “Мала історія України” І. Крип’якевича, декілька київських, харківських та чернівецьких видань¹⁹³.

¹⁹² Літературна бібліотека для школи. *Діло*. 1938. 20 березня. (№ 61). С. 9.

¹⁹³ Списки літератури, конфіскованої в бібліотеках читалень в Галичині, переданих товариству з додатком посвідчень про передплату. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6429. Арк. 1–3.

Отже, у міжвоєнній Польщі правову основу діяльності видавничих осередків, а також умови їх заснування, регулювало промислове законодавство, яке передбачало свободу підприємницької діяльності, об'єднання в акціонерні спілки чи товариства, а видавництва зараховувало до комерційних підприємств, що провадили діяльність на основі спеціального дозволу влади.

До виготовлення і розповсюдження друкованої продукції, окрім Львова, Станиславова, Тернополя, долучилися видавничі осередки у різних містах Галичини (Коломиї, Перемишлі, Самборі тощо). Форпостом національного книговидання у 20–30-х рр. ХХ ст. залишалося місто Львів. Динаміка видання неперіодичної літератури у міжвоєнний період зростала поступово, і лише наприкінці 1920-х рр. (1928 р. – 371 назва) кількісно випередила довоєнний період (1913 р. – 362 назви). У 1930-х рр. масив української друкованої продукції поповнювали нові книжки. Впродовж 1935–1939 рр. за рік в середньому галицькі видавництва друкували приблизно 450 назв. Найбільше книжкової продукції видали у 1937 р. – 810 назв, але через конфіскації і заборону друків заради безпеки Польської держави, не всі видання дійшли до

2.3. Пресове законодавство Другої Речі Посполитої та його вплив на українську видавничу справу

Створення нової законодавчої системи було одним із першочергових завдань, які постали перед урядом Польщі після проголошення незалежності у 1918 р. До складу відновленої держави увійшли території, які раніше належали Австро-Угорщині, Росії та Німеччині і мали різні традиції, історію, освітній та культурний рівні населення, підпорядковувалися різним нормативно-правовим актам. З метою уніфікувати правову базу щодо видавничої галузі, відновленої Польської держави з неоднорідним національним складом, міністр внутрішніх справ видав Декрети “Про тимчасові пресові правила” і

“Про друкарні та склади друків” від 17 лютого 1919 р.¹⁹⁴. Після їх оголошення, нормативні акти почали діяти лише в центральних і західних воєводствах, оскільки питання кордонів Польщі ще розглядали на міжнародній арені, а на “східних кресах” – точилася війна з українцями.

У 1920-х рр. і до 1938 р. (за винятком періоду від 7 червня 1927 р. до 28 лютого 1930 р.) видавничу діяльність регулювали австрійські пресові закони (“Закон про пресу” від 17 грудня 1862 р., “Зміни до закону про пресу” від 15 листопада 1868 р., Закон “Про зміни до пресового закону і закону про кримінальні порушення” від 9 липня 1894 р.). Всупереч своїй назві, правові акти впливали не лише на газетні видання, а загалом на всю друковану продукцію, твори мистецтва, призначені для розповсюдження й відтворені поліграфічним (на друкарських машинах, літографічні видання) або хімічним способом (гектографічні видання¹⁹⁵). Пресові закони були доволі лояльними до видавця і друкованого слова, а вимоги щодо заснування нових видавничих організацій буди невисокі. Цензурні обмеження були пов’язані, насамперед, зі змістом видань, а не з їхньою мовою. У 20–30-х рр. ХХ ст. виконавча й судова влада краю почала впроваджувати у практику нові постанови польського уряду, які доповнювали пресові закони і посилювали репресивну цензуру.

Австрійське пресове законодавство охоплювало організацію та провадження видавничої діяльності, розповсюдження друкованих видань, а також адміністративні й кримінальні правопорушення з боку видавців. Закон надавав право кожному мешканцеві (якщо він отримав концесію на промислове підприємство), самостійно чи за участю інших, займатися видавничою діяльністю і поширювати друковану продукцію у визначеному для того місці (§ 3), після повідомлення про свій намір органам безпеки (поліції). За невиконання статті передбачався грошовий штраф від 20 до

¹⁹⁴ Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów. Tom I / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, 1933. S. 7–8.

¹⁹⁵ Гектографічні видання робили за допомогою апарату гектографа, що використовується для швидкого розмноження друкованої продукції при зниженій вимозі до якості відтиснення. Цим способом можна отримати близько 100 копій (Словник сучасних поліграфічних термінів: книга редактора / укладач В. Шпак. Київ: ДП “Експрес-об’ява”, 2019. С. 25).

200 зл. Шляхами “розповсюдження” були продаж, надсилання або безкоштовна роздача друкованих примірників широкому колу читачів, розвішування оголошень у громадських місцях, читальнях, випозичальнях тощо (§ 6). До періодичних видань належали друки, які з’являлися не рідше ніж один раз на місяць і не мали самостійної цілісності (§ 7)¹⁹⁶. Відповідно, усі решта друки зараховували до неперіодичних видань (книжки, брошури, зшитки, серіальні видання тощо).

Пресовий закон передбачав вихідні відомості до кожного друкованого видання: автор, назва, місце друку, назва видавництва або прізвище видавця (§ 9). Друкар або видавець упродовж восьми днів (ця умова діяла лише для неперіодичних видань) з дня публікації мали передавати безкоштовно по чотири примірники кожного друкованого видання до державних установ (§ 18). Параграфи 28, 34–40 пресового закону вводили обмеження щодо змісту друків. Якщо частина чи навіть декілька речень праці порушували норми кримінального права, то покарання має відповідати статтям кримінального кодексу і поширюється на всіх осіб, які брали участь у створенні видання та його розповсюдженні (§ 28). Ухвали суду про “шкідливий” для польського суспільства зміст текстів друкованої продукції, доповнювала заборона їх поширювати, яку оголошували в офіційному пресовому органі (§ 36). На випадок заборони друкованих видань, суд мав право постанови знищити увесь наклад або окремі частини книги, а також знищити друкарські форми (кліше), які можна використати для створення нових копій (§ 37)¹⁹⁷.

У змінах до “Закону про пресу” від 15 листопада 1868 р. зазначалося, що видавця/друкаря неперіодичної літератури, частина змісту якої містить адміністративне (проступок), але не кримінальне порушення, можна звинуватити у недбалості до своїх обов’язків. За це передбачалось грошове

¹⁹⁶ Ustawa prasowa z dnia 17 grudnia 1862 roku. *Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecniwa sądów* / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa, 1933. S. 80.

¹⁹⁷ Ustawa prasowa z dnia 17 grudnia 1862 roku... S. 81–92.

покарання від 40 до 400 зл. або арешт від 1 до 6 місяців (§ 3)¹⁹⁸. Метою статті було посилити відповідальність учасників книговидавничого процесу (автора, видавця, друкаря) щодо змісту видань, які вони розповсюджували. Решта змін в тому акті та законі від 9 липня 1894 р. стосувалися періодичних видань (часописів, газет) і відповідальних редакторів.

Свободу друку, згідно з пресовими законами і Австро-Угорщини, і Польської республіки обмежували норми кримінального права. У міжвоєнний період на території Польщі, аж до 1932 р., продовжував діяти Кримінальний кодекс від 27 травня 1852 р. і зміни внесені до нього від 23 травня 1873 р. Окремі його статті визначали кару за порушення законодавства через зміст друкованих видань, стосувалися відповідальності недобросовісного видавця (§§ 7, 10, 65, 122, 300, 302, 303, 304, 305, 308, 309, 310, 487–495). Порушниками закону у таких випадках, були не лише автор, перекладач, видавець або книгар, друкар, відповідальний редактор (для періодичних видань), а всі особи, причетні до видання чи розповсюдження “шкідливих” друків (§ 7). Будь-яка конфіскація книжкових примірників мала посилатися на конкретні статті пресових законів та кримінального кодексу. В основному, польська влада всі арешти через зміст друкованих видань, листів, малюнків зводила до: порушення громадського спокою – намагалися викликати зневагу або ненависть проти держави, підбурювали, заохочували або намагалися схилити до непокори, протидіяти чи опиратися законові, судовим рішенням (§ 65); образи честі й гідності глави держави, критику влади, неповагу до уряду й сойму, інших національностей, релігійних обрядів (§ 300–303); за поширення неправдивої інформації, звинувачення когось у правопорушенні, перекручені прізвища інших осіб чи наклепи проти них (§ 487–492). Закон передбачав і різну міру покарання. Наприклад, за порушення громадського спокою – арешт з позбавленням волі від 1 до 5 років (§ 65), а за порушення честі й гідності –

¹⁹⁸ Ustawa z 15 października 1868 r. *Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecznictwa sądów* / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa, 1933 S. 93–94.

від одного місяця до одного року (§ 493)¹⁹⁹ і, згідно зі змінами, внесеними від 1873 р., якщо не було оскарження конфіскації друку, прокурор мав право рекомендувати судові заборонити поширення того видання на території держави (§ 493)²⁰⁰.

Після підписання Ризького договору, який певною мірою затвердив кордони Польської держави, в серпні 1921 р., на території Галичини вступили в дію Декрети Міністра внутрішніх справ від 17 лютого 1919 р. Декрет “Про тимчасовий пресовий закон” проголошував свободу преси (стаття 1); подавав чітке формулювання терміну “друковані видання”, до яких зараховували усі видання призначенні для розповсюдження: книжки, брошури, часописи, газети, плакати, ноти, малюнки, карти, відтворені механічним або хімічним способом (стаття 2); передбачив необхідність зазначати на кожному друкованому примірнику назву видавництва, внесеного до реєстру промислових організацій (за концесією), а також, назву й адресу друкарні (стаття 3).

Як і “Закон про пресу” від 1852 р., Декрет зберіг статтю про обов’язкові безкоштовні примірники для Міністерства внутрішніх справ (2 примірники) і громадських бібліотек (7 примірників; стаття 5). Будь-які порушення пресових законів через друковані видання мав вирішувати суд (стаття 26). Якщо надрукований текст виходив за межі правових норм, то передбачався арешт окремих видань і початок судової справи (стаття 27). Арешт втрачав дію, якщо впродовж місяця суд не виніс ухвали конфіскувати цілий наклад і заборонити його розповсюдження (стаття 28)²⁰¹.

Декрет “Про друкарні і склади друків” визначав умови, за яких мешканці Польської держави можуть розпочати видавничу діяльність та міру покарання для тих, хто порушив пресові закони. “Відкрити видавничу установу, тобто

¹⁹⁹ Ustawa karna o zbrodniach występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 r. *Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów...* S. 109–117; Ustawa o postępowaniu karnem z dnia 2 maja 1873 r. *Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów...* S. 121–125.

²⁰⁰ Ustawa o postępowaniu karnem z dnia 2 maja 1873 r... S. 125.

²⁰¹ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów prasowych. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 186. S. 286–291.

друкарню, літографію або інші заклади для розмноження нот, ілюстрацій... склади друків, видавництва, які готують і продають видання, випозичальні” (стаття 1) мав право кожний громадянин, якому виповнився 21 рік і він не мав судимості (стаття 2). Про намір відкрити видавництво, друкарню і та ін. спочатку мали повідомити повітову адміністрацію і подати заяву із такою інформацією: ім’я та прізвище власника, локацію установи (стаття 1), щоб отримати ліцензію (концесію). Якщо впродовж двох тижнів власникові не прийшла відмова щодо відкриття закладу з поясненням, то він мав право розпочинати свою діяльність. Контроль за видавництвами/друкарнями (час контролю не зазначений) здійснювала повітова адміністрація – спеціальні службовці у справах преси. Вони перевіряли реєстрові (“шнурові”) книжки, до яких керівники закладів мали записувати усі виконані замовлення, наклад і формат друкованих видань (стаття 7,8). Щоб і надалі виготовляти і розповсюджувати видання, усі чинні організації, мали впродовж двох тижнів подати до органів влади інформацію про власника й адресу установи (стаття 12)²⁰².

Декрети польського уряду від 1919 р. проголошували свободу друкованого слова, і водночас передбачали вплив держави на розвиток українського суспільства Галичини через конфіскацію видань за зневагу або ненависть щодо держави, форми правління, уряду, інших національностей, релігії, поширення неправдивої інформації тощо.

Пресові Декрети які діяли в 1921–1927 рр. не містили статті про термін давності порушення через друковані видання, до якого застосовували кримінальний кодекс і який становив шість місяців (§ 40 “Закону про пресу” від 1862 р.)²⁰³.

Відповідно, поліція отримала право вилучати із бібліотек культурно-просвітніх товариств, складів друку примірники українських видань, які

²⁰² Dekret w rzedmiocie rzepisów tymczasowych o zakładach drukarskich, i składach druków. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 146. S. 190–192.

²⁰³ Ustawa prasowa z dnia 17 grudnia 1862 roku... S. 92.

пройшли цензуру і вже давно їх поширювали між населенням. У 1924 р. окружний суд Львова постановив конфіскувати книжку В'ячеслава Будзиновського “Під одну булаву”, надруковану в 1920 р. видавничою спілкою “Діло”, за порушення громадського спокою (§ 65 к.к.) і знищити увесь наклад згідно з § 493 к.к.²⁰⁴.

Після зміни влади у державі в 1926 р., з метою створити єдину правову базу для контролю за видавничою діяльністю, на території Польщі, з червня 1927 р. почало діяти два Розпорядження президента Речі Посполитої “Про пресовий закон” і “Про деякі зміни до кримінального кодексу щодо поширення неправдивої інформації та зневагу” від 10 травня 1927 р. Пресовий закон проголошував свободу друку, яку обмежували статті того закону і кримінального кодексу (стаття 1). До друкованих видань, згідно зі статтею 2, зараховували усі графічні видання, відтворені механічним (поліграфічним) або хімічним способом; до журналів – належали видання, які не мали самостійної цілісності, з’являлися хоча б раз на три місяці під одною назвою і з порядковою нумерацією (стаття 3). Новий закон зберіг статті про: зазначення на кожному примірнику назви й адреси видавництва чи друкарні (стаття 6); безкоштовні обов’язкові примірники, які видавець/друкар мали доставити до повітової адміністрації упродовж семи днів (з’явилася умова, що вони мають бути на якісному, тобто дорожчому, папері; статті 9, 10); реєстрову (“шнурову”) книжку з усіма виконаними замовленнями, яку перевіряли службовці у справах преси (стаття 18); нагляд і контроль за видавничими установами, складами друків тощо здійснювала повітова влада (стаття 19)²⁰⁵. Щодо грошових штрафів через зміст друкованих видань, то вони залежали від порушення: проступок виносив від 300 до 1000 зл., а злочин згідно з кримінальним кодексом – до 5000 зл.²⁰⁶.

²⁰⁴ Справа конфіскації української книги “Під одну булаву”. ДАЛО. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 4063. Арк. 1.

²⁰⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maj 1927 r. o prawie prasowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398. S. 549–559.

²⁰⁶ Ibidem. S. 553.

Згаданий вище правовий акт доповнювало Розпорядження президента “Про деякі зміни до кримінального кодексу щодо поширення неправдивої інформації та зневагу”. Документ визначав кару за поширення неправдивої чи перекрученої інформації у змісті видання, що може викликати неспокій громадськості (до двох років арешту; стаття 1); за образи, сумніви щодо честі й гідності глави держави (арешт від 3 місяців до 5 років або грошовий штраф); за оголошення військової інформації, закритих судових засідань, заборонених оголошень, зневагу державної влади, порушення громадського спокою і підбурювання населення, грошові санкції становили від 200 до 5000 зл.²⁰⁷.

Розпорядження президента від 1927 р. “видані зі силою закону” (на основі закону “Про повноваження Президента Речі Посполитої видавати розпорядження, які мають силу закону” від 2 серпня 1926 р.) викликали загальне невдоволення громадських діячів всієї держави і польський сойм відхилив їх 19 вересня 1927 р. На практиці, їх застосовували ще й на початку 1930-х рр. і “на їх основі переводжено безчисленні конфіскати нелюбих урядові часописів, а навіть історичних повістей (“До слави” А. Чайковського)...”²⁰⁸, зросла кількість судових процесів проти авторів і видавців. У 1928 р. Тернопільське повітове староство конфіскувало цілий наклад видання Володимира Мартиневича “Пам’ятні могили!”, яку видала “Подільська Театральна Бібліотека”. Староста Т. Маліцький у листі до прокурора зазначав, що у книжці автор описав збройну боротьбу “на території Східної Малопольщі впродовж червня 1918 р. до липня 1919 р.”, “політичне становище руського народу на території Речі Посполитої”²⁰⁹. Але Окружний суд відхилив розгляд справи, бо не побачив у тексті характеру злочину і наклад повернули В. Мартиневичу.

²⁰⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 r. zmieniające niektóre postanowienia ustaw karnych o rozpowszechnianiu nieprawdziwych wiadomości i o zniewagach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398 i 399. S. 559.

²⁰⁸ Амністія за пресові провини. *Діло*. 1930. 9 березня. (№ 53). С. 1.

²⁰⁹ Листування з повітовими староствами і органами поліції про конфіскацію деяких періодичних видань. *ДАТО*. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1151. Арк. 5, 12.

На основі Розпоряджень від 1927 р. було чимало конфіскацій друкованих примірників у трьох воєводствах, а пресові видання регулярно повідомляли українську спільноту про дії польської цензури. Зокрема, як коломийське староство заарештувало цілий наклад історичної повісті Івана Филипчика “За Сян!: (Історична повість з кінця X і з початку XI століття в Україні)”²¹⁰ (Коломия: “ОКА”, 1929), п’єсу на три дії Дениса Березовського “Згідлива семейка”²¹¹ (Тернопіль: “Рекорд”, 1928), другий наклад безсмертного твору Миколи Гоголя “Тарас Бульба” (Коломия: “ОКА”, 1929; конфіскацію відмінили через три місяці)²¹². У Львові, на другий день після виходу із друку, поліція конфіскувала брошуру Івана Герасимовича “На тривогу!” (видання “Рідної Школи”, 1929), і лише завдяки своєчасному втручання українського адвоката Володимира Старосольського цю неправомірну ухвалу скасували²¹³. Не оминула польська цензура видань НТШ: у вересні 1929 р. поліція конфіскувала наклад першого тому “Кобзаря” Т. Шевченка з поясненнями Миколи Сабати. До видання увійшло 14 поем, зокрема “Причинна”, “На вічну пам’ять Котляревському”, “Іван Підкова”, “До Основ’яненка”, “Думи мої”²¹⁴.

До посиленого контролю за видавничою діяльністю і нової хвилі конфіскацій привела “пацифікація” за розпорядженням Ю. Пілсудського. За період від 1 серпня до 30 листопада 1930 р. у трьох воєводствах поліція, внаслідок регулярних перевірок українських осередків (в кожному повіті за той період відбулася хоча б одна ревізія) вилучила близько 280 українських примірників за їхній антидержавний характер (галицьких та закордонних видавництв), понад 80 примірників нелегального часопису УВО “Сурма”, десятки брошур УВО та листочок “Десять заповідей ОУН”, 1 карту України²¹⁵. Упродовж лютого – квітня 1930 р. тривав процес конфіскації восьми скринь

²¹⁰ Конфіскація останнього числа бібліотеки “Ряст”. *Діло*. 1929. 5 січня. (№ 5). С. 3.

²¹¹ Сконфіскована книжка. *Діло*. 1929. 12 лютого. (№ 32). С. 5.

²¹² Конфіскація “Тараса Бульби”. *Діло*. 1929. 3 квітня. (№ 73). С. 3.

²¹³ Потрібна книжка. Знесення конфіскації брошури “На тривогу!”. *Діло*. 1929. 17 серпня. (№ 183). С. 5.

²¹⁴ Цікава конфіскація. *Діло*. 1929. 25 вересня. (№ 213). С. 5.

²¹⁵ Список місцевостей Львівського і Станіславівського воєводств, які охопила пацифікація. *ДАІФО*. Ф. 68. Оп. 2. Спр. 155. Арк. 37–49.

книжок і манускриптів (796 кг), які надіслала віденська фірма “Leinkaf” для Національного Музею у Львові. Серед заборонених речей, які зберігали у Книгарні НТШ через брак місця у музеї, були: україномовна книжкова продукція віденських та львівських видавництв після 1917 р. (820 одиниць), альбоми і відзнаки Українських Січових Стрільців (далі УСС)²¹⁶.

Після відхилення пресових Розпоряджень від 1927 р., на території держави видавничу справу знову регулювали австрійські пресові закони, які, на думку державних службовців, “при тогочасному розвитку друкарської техніки і поступу видавничої справи загалом” були неповними і застарілими. “Недолік [пресового] закону від 1862 р. – у ньому немає статті про нагляд за друкарнями і складами друкованих видань”, – зазначив керівник відділу безпеки Львівського воєводства у звіті про нагляд за друкарнями за квітень 1931 р²¹⁷. Тому, всупереч чинному пресовому закону (австрійському), нагляд за видавничими установами провадили на основі Розпорядження президента “Про пресовий закон” від 1927 р. (статті 18, 19), а в деяких старостах його поєднували із санітарною чи технічною перевіркою. У повітах контроль проводили не регулярно, а у Львові – приблизно один раз на місяць. Роботу наглядових органів полегшували самі керівники тих інституцій – щоб не порушувати закон, вони самостійно передавали примірники обов’язкових видань і своєчасно вписували замовлення (назва видання, видавець) до реєстрової книжки. Окрім того, автор звіту зазначав, що багато керівників друкарень і складів видань у повітах не знали, що знову набув чинності австрійський пресовий закон²¹⁸.

У квітні 1931 р. Окружний суд у Львові, без об’єктивних причин, конфіскував “Атлас «Самоосвіти»: Збірник географічних мап, статистичних таблиць та краєвидів”, надрукований в Яворові видавничою спілкою

²¹⁶ Списки книг конфіскованих поліцією в українському народному музеї у Львові. ДАЛО. Ф. 110. Оп. 4. Спр. 573. Арк. 3, 37–38.

²¹⁷ Листування з Міністерством Внутрішніх Справ Польщі й повітовими старостами Тернопільського воєводства про контроль цензурою друкованих видань та нагляд за типографіями на території воєводства. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1744. Арк. 152.

²¹⁸ Там само. Арк. 152.

“Громада”. Причина заборони – дві карти “Етнографічна (народна) Європа”, “Де живе український народ”, які, на думку суду, були фальшивими з картографічного і наукового боку та мали на меті викликати зневагу й ненависть до польського населення (§ 65 к.к.). Насправді, упорядник використав “язикову мапу” географа, картографа, геополітика, професора (1911–1931) Львівського університету Еугеніюша Ромера та К. Нітша із авторитетного польського видання “Geograficzno-statystyczny atlas Polski” (1916), на основі якого відновлювали кордони Польщі у 1919–1921 рр.²¹⁹. На карті автори позначили територію, де населення розмовляло “малоруською”, тобто українською мовою, і до якого Е. Ромер ставився вкрай неприхильно. У серпні “Атлас «Самоосвіти»” перевидали у Львові, але вже без тих двох мап (Додаток 7–8).

У 1932 р. Окружний суд у Тернополі затвердив конфіскацію двох видань творів Т. Шевченка у Скалатському повіті: примірник “Кобзаря” виданий в Києві–Ляйпцігу (1919) з приватної бібліотеки адвоката Григорія Олійника у с. Грималовичі та “Кобзар: народне видання” за редакцією Василя Сімовича (Катеринослав, 1921) у читальні “Просвіти” в с. Глібів. Причиною заборони книжок був текст національно-патріотичної поеми “Гайдамаки”, який “породжував ненависть” українців щодо польської національності й держави (§ 65 к.к.)²²⁰. У виданні 1919 р. цензура викреслила окремі уривки та рядки на С. 96 (рядки 982–985), С. 97 (рядки 991–995), С. 102 (рядки 1149–1156), С. 103 (рядки 1156–1176), С. 108 (рядки 1306–1327), С. 110 (рядки 1372–1380), С. 120 (рядки 1670–1678), а в народному виданні “Кобзаря” за редакцією В. Сімовича ті самі рядки надруковані на сторінках 60, 61, 65, 68, 69 і 74²²¹. Слід зазначити, що з усіх вилучених збірок поезії Т. Шевченка, саме народне видання В. Сімовича увійшло до списку “руських” (українських) заборонених книжок

²¹⁹ Справа конфіскації українського друкованого видання “Атлас Самоосвіти”, за нанесення карти “Де живе український народ” з додатком конфіскованого екземпляру. *ДАЛО*. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 5787. Арк. 6–7.

²²⁰ Інформація повітових старостів про конфіскацію і заборону поширення окремих друкованих видань на території воєводства. *ДАТО*. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1942. Арк. 15.

²²¹ Листування судових органів із повітовими старостами з питання конфіскації “Кобзар” Шевченка. *ДАТО*. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1746. Арк. 7.

на території Другої Речі Посполитої на основі постанов Міністерства внутрішніх справ та судових рішень від 1934 р.²²².

Для уніфікації правових норм щодо порушень через друковані видання у вересні 1932 р. на території держави запровадили новий кримінальний кодекс. Документ зберіг окремі статті із австрійського (1862), німецького (1875) та російського (1903) кодексів, значно розширив права поліції та прокуратури, збільшив розмір штрафних санкцій. На конфіскацію видань впливали статті про порушення громадського спокою (152–171). За публічні образи чи зневагу до держави або польського народу в змісті книжки, передбачався арешт із позбавлення волі до 3 років (стаття 152). За заклики до злочину чи їхньої похвали у друках – арешт з обмеженням свободи до 5 років, а якщо вони стосувалися державного устрою та безпеки – до 10 років позбавлення волі (стаття 154). Хто розповсюджував, переховував чи перевозив видання, що містять заклики до порушень чи їх похвалу підлягав арешту до трьох років (стаття 155), а за поширення неправдивої інформації серед громадськості через книги – арешт від двох років і грошовий штраф (стаття 170). Образу або зневагу релігійних канонів, храмів, об'єднань у друкованій формі супроводжував арешт до трьох років (стаття 173).

На відміну від австрійського, польський кримінальний кодекс регулював питання контролю за видавничою справою (зберіг статті 292–309, 318–324, 348–353, 624–634 про нагляд за видавничими осередками з російського Кримінального кодексу від 1903 р.) через низку вимог до власників видавничих установ, книгарень, авторів, відповідальних редакторів та обмежень щодо розповсюдження друків і їхнього змісту²²³.

У листі від 1933 р. до історика, дійсного члена НТШ, відомого публіциста Миколи Андрусика тодішній співробітник концерну “Українська Преса” Дмитро Паліїв писав: “Минулого тижня було 3 конфіскації за

²²² Списки видань та брошур, які підлягають конфіскації. ДАТЮ. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 752. Арк. 13зв.

²²³ Polski kodeks karny z 11. VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksy karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem / W oprac. K. Sobolewski, A. Laniewski. Lwów: Księgarnia nakładowa M. Bodeka, 1932. S. 204–220.

порядком! А знаєте, скільки витрати приносить кожна конфіскація? Кругло 500 зл [отих]!”²²⁴. І це лише одинокий приклад. Відомо також про конфіскацію книжкової продукції видавництва І. Тиктора: праці Василя Кархута “Вістря в темряві” (про це дізнаємося із нумерації чисел серії “Українська Бібліотека” та примітки до книги Миколи Голубця “Рік грози і надій 1914”), восьми сторінок оповідання Івана Керницького “Святоіванські вогні” (печатка на 20-ій сторінці), сенсаційної повісті Богдана Полянчика “Стріл у ночі” та дитячого співаника “Хлопці ж бо то, хлопці, як соколи!” (про конфіскацію останніх видань зазначено на титульних аркушах). Основною причиною конфіскацій, очевидно, була патріотична тематика книжок.

Контроль за видавничим рухом полегшував польській владі проводити детальну цензуру видань, що потрапляли до навчальних закладів і читалень. Навіть у селах, поліція контролювала репертуар просвітянських бібліотек, забороняла й вилучала книжки, які будили патріотичний дух населення. У 1933 р. в селі Лука (Самбірський повіт) конфіскували в читальні “Просвіти” такі примірники: Ю. Шкрумеляк “Битва під Зборовом” (Львів, 1923); П. Франко “Битва під Пилявцями” (Львів, 1923); Г. Хоткевич “Богдан Хмельницький – гетьман України” (Львів, 1932); “Вісті з Запорожжя” (Львів, 1933); І. Крип’якевич “Історія України для народу” (Львів, 1929); Календар “Просвіти” на 1897 р. (Львів, 1896); Т. Шевченко “Поезії” (Львів, 1902); “Нагінка на руську церкву і народність колись і тепер” (Львів: Народне Слово, 1908)²²⁵.

У 1934 р. Тернопільський судовий округ поширив список книжок заборонених для читалень “Просвіти”, який містив 105 позицій українських видань, що з’явилися друком упродовж 1920-х рр. Друковану літературу галицьких видавництв заборонили на основі австрійських пресового закону і кримінального кодексу (§§ 487–490 і 493) та Розпорядження “Про пресовий

²²⁴ Листування з редакціями українських газет, журналів, наукових видавництв про опублікування статей, рецензій, оглядів, підготованих М. Андрусюком та їх оплату. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 3.

²²⁵ Токарський Б. Село Лука – моя любов і журба: документальна повість. Львів: Гердан Графіка, 2006. С. 93.

закон” від 1927 р. Тут і твори Франка, і Чайковського “Козацька помста”, і Кащенко “Борці за правду”, навчальна література, “Історії України” В. Будзиновського, Д. Дорошенка тощо²²⁶.

Вплив пресового законодавства і цензури на українське книговидання, найяскравіше демонструє процес конфіскації історичної повісті українського письменника, адвоката, політика, громадського і культурного діяча Андрія Чайковського, який тривав з перервами шість років. На початку січня 1929 р. повітова влада в Тернополі заарештувала весь наклад першого тому книжки “До слави” (3000 прим.) місцевого видавництва “Чар-Зілля” ще в друкарні на основі пресового закону від 1927 р. Причиною став зміст історичної повісті, який виходив за межі § 65 к.к. (порушення громадського спокою)²²⁷. У червні після протесту автора конфіскацію відхилили, наклад повернули і він “майже в цілості розійшовся” поміж українцями²²⁸. У вересні 1932 р., коли набрав чинності польський кримінальний кодекс, виявилось, що національно-патріотичний твір А. Чайковського, згідно зі статтею 152, містив злочинні твердження щодо Польської держави і тернопільська прокуратура знову його конфіскувала. Так як про цей “арешт” не знав ні видавець, ні автор – оскарження справи не було і видання заборонили розповсюджувати. Один примірник повісті “До слави” в 1933 р. поліція вилучила з бібліотеки читальні “Просвіти” у Збаразькому повіті й розпочала дві кримінальні справи: через текст книжки і щодо членів управи читальні, за те, що зберігала заборонену літературу²²⁹. Казус полягав в тому, що згадані статті різних кримінальних кодексів за своїм змістом були однакові – регулювали порушення громадського спокою, але мали досить розпливчасте формулювання. На це звернув увагу громадсько-політичний діяч, посол до сойму від УНДО (1926–1938) та захисник інтересів А. Чайковського перед Окружним судом у

²²⁶ Списки видань та брошур, які підлягають конфіскації. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 752. Арк. 11–11зв.

²²⁷ Розпорядження Тернопільського староства та слідчого управління про конфіскацію окремих видань “Сяйво” і заборона подальшого видавництва. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 461. Арк. 3–4.

²²⁸ Історія одної конфіскації. Діло. 1935. 22 лютого. (№ 47). С. 3.

²²⁹ Там само. С. 3.

Тернополі (отже, був добре обізнаний із суттю справи) Степан Баран в інтерпеляції до міністра справедливості у Варшаві від грудня 1934 р. і просив скасувати ухвалу суду. Долю історичної повісті остаточно вирішили 24 січня 1935 р. – міністр затвердив конфіскацію і заборонив розповсюджувати, а також наголосив, що стаття 152 кримінального кодексу охороняє авторитет і достоїнство Польської держави, тоді як § 65 австрійського кримінального кодексу цієї охорони не давав, а про народ взагалі не згадував²³⁰.

Найчастіше в документах прокуратури про заборону чи конфіскацію української книжкової продукції після впровадження нового кримінального права, фігурувало пояснення “зневага щодо держави і польського народу” (стаття 152 п.к.к.), “заклики до злочинів проти державної безпеки або їхньої похвали” (стаття 154 п.к.к.), і відповідно, “за поширення неправдивої інформації серед громадськості” (стаття 170 п.к.к.), але без посилання на статті пресових законів. Так, у березні 1937 р. слідчий відділ у Тернополі отримав розпорядження від прокуратури Тернопільського воєводства про конфіскацію і заборону брошури Мирона Кордуби “Територія і людність українських земель” з друкарні НТШ (1935), і зшиток за січень 1934 р. “Великої історії України” (видання І. Тиктора у Львові). Основна причина конфіскації – антидержавний характер видань (статті 154, 155 п.к.к.), бо автори стверджували, що південно-східні воєводства Польської держави (мова йде про Галичину) є українськими і там мешкають, в основному, українці, які називають поляків “чужоземцями”²³¹. У Станиславівському воєводстві, того ж року, за “пропаганду націоналістичних гасел сепаратизму” (154 п.к.к.) влада конфіскувала і заборонила брошуру Лідії Горбачевої “Що мусить знати кожна українка” (Львів, 1937)²³², книжки Дмитра Николишина “Листопадава

²³⁰ Сварник Г. Справа конфіскації історичної повісті Андрія Чайковського “До слави”. *Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 3.* Львів, 2002. С. 237–238, 274–276.

²³¹ Розпорядження Тернопільського слідчого відділу про конфіскацію антидержавних брошур. *ДАТО. Ф. 275.* Оп. 1. Спр. 948. Арк. 1.

²³² Там само. Арк. 472.

симфонія” (Львів: “Смолоскипи”, 1937)²³³, Петра Мірчука “Дума з-над Дніпра” (Стрий: “Наш Світогляд”, 1937)²³⁴.

Негативне значення для української видавничої справи міжвоєнного періоду мав новий “Декрет президента Речі Посполитої про пресовий закон” від 21 листопада 1938 р., який “не можна погодити ні з духом, ні з буквою конституційного закону”²³⁵. Проєкт Декрету викликав опір і української, і польської громади. Газета “Діло” повідомляла про звернення делегації польських журналістів до прем’єр-міністра щодо зміни окремих статей. Вони не розуміли, “що за «державна конечність» змушує так нагло уряд оголошувати цей проєкт і то у формі декрету, не ждучи на парламент, що зійдеться за кілька днів... Адаже Польща обходила 20 років без суцільних пресових норм і то без шкоди для правного ладу і могла подождати ще кілька днів...”²³⁶. У відповідь – міністр справедливості на зустрічі із журналістами наголосив, що Декрет “спирається на основі «свободи» преси і на засаді «легалізму»”²³⁷.

Свободу преси (друкованого слова), згідно зі статтею 1, обмежувало загальне благо, що є досить широким поняттям. У відхилених Декреті від 1919 р., Розпорядженні від 1927 р. та австрійському пресовому закону, межі свободи друку визначали статті тих актів і Кримінального кодексу, які мали чіткіший зміст щодо порушень через друковані видання. У статті 2 було сформульовано визначення “друковані видання”, “часописи” (продовжувані видання, що виходить друком через певні проміжки часу, не рідше ніж один раз на три місяці) і “книга” (друковане видання обсягом від 32 сторінок, окрім часописів). Як і в попередніх пресових законах, обов’язкові перші примірники кожного видання друкарня передавала прокуророві та дотичній повітової владі, відразу після друку (стаття 5). Поширювати друковану продукцію

²³³ Розпорядження Тернопільського слідчого відділу про конфіскацію антидержавних брошур. *ДАТО*. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 948. Арк. 482.

²³⁴ Там само. Арк. 497.

²³⁵ Перед оголошенням пресового декрету. *Діло*. 1938. 23 листопада. (№ 260). С. 5.

²³⁶ Там само. С. 5.

²³⁷ Там само. С. 5.

можна негайно після того, як адміністрація отримала обов'язкові примірники (стаття 6). Закон зобов'язував видавців у кожному виданні подавати польською мовою прізвище видавця, назву й адресу книгарні (стаття 4), про що свідчать книжки за 1939 р. (Семен Ордівський “Чорна ігуменя: Історична повість з XVII ст.” – титульний аркуш оформили за нормативними вимогами та інші). За порушення статті 4 влада мала право конфіскувати примірник чи цілий наклад, а за неправдиву інформацію щодо видавництва/друкарні подані на друках – арешт до трьох місяців або штраф до 3000 зл. (статті 44, 45)²³⁸.

П'ятий розділ закону містив статті, які регулювали винятково книговидавничу справу. Зокрема, керівниками видавництва могли бути громадяни Польщі, які не мали адміністративних і кримінальних порушень (стаття 23), а про намір зайнятися видавничою діяльністю мали повідомити повітову владу і впродовж двох днів подати заяву від свого імені з назвою й адресою інституції (стаття 24).

Конфіскувати друки мала право повітова адміністрація, прокурор чи суд (стаття 52). Навіть коли судову справу проти звинуваченого раніше видавця, редактора було закрито чи призупинено, а “текст видання містив ознаки злочину”, стаття 63 передбачала конфіскацію друкованих видань знову. За “пресову провину” вважали “шкідливий” для безпеки Польської держави та її громадян зміст видання або “порядкові порушення” (стаття 32). До останніх, зараховували передрук конфіскованих творів чи їхнє розповсюдження і передбачався арешт до 3 місяців та грошовий штраф до 3000 зл. (стаття 41). Видавець, керівник складу друків чи особи, котрі розповсюджували неперіодичну літературу, що містить проступок, але не кримінальне порушення, підлягали карі за те, що недобросовісно виконували свої обов'язки (стаття 34).

Основною метою пресового Декрету від 1938 р., який проголошував свободу друку і забороняв цензуру (як і польські Конституції), було посилити

²³⁸ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. Prawo prasowe. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1938. Nr. 89. Poz. 607 i 608. S. 1333–1334, 1338.

відповідальність усіх учасників видавничого процесу (видавців, друкарів, редакторів, керівників бібліотек, книгарень, розповсюджувачів) через збільшення штрафних санкцій (від одного місяця арешту до 3000 зл. штрафу, в окремих випадках два види покарання поєднували). Зокрема, якщо за ухвалою суду в тексті книжки виявили зневагу до держави, народу, фізичної особи тощо, то звинувачений виплачував до 10 000 зл. моральної компенсації (стаття 37).

Наприкінці 1930-х рр. низку друкованих видань заборонили і знищили через антидержавний зміст, наявність слова “український” і його похідних. Тут слід згадати кримінальні справи на основі статті 63 нового пресового закону в 1938–1939 рр. над працями Галини Журби “Революція іде” (Львів: “Батьківщина”, 1937)²³⁹, І. Филипчака “Кульчицький герой Відня” (Самбір, 1933)²⁴⁰, П. Мірчука “Карпатська Україна” (Львів: “Українська Преса”, 1939)²⁴¹, “Історія України. Том III. Козаччина” (Львів: “Світ Дитини”, 1939)²⁴² та інші.

На захист українських книжкових видань перед законом Польської держави стали галицькі адвокати В. Старосольський, С. Баран, Кость Паньківський, Степан Шухевич, Осип Назарук та інші. Вони відстоювали національно-патріотичну позицію видавців, письменників, а також аргументовано вказували на свавілля адміністративних органів галицького краю. Справедливо зазначити, що часто звернення адвокатів, видавців щодо конфіскації книжок Окружний апеляційний суд задовольняв і накладі видань повертали власникові чи друкарні. Наприклад, у грудні 1938 р. Окружний апеляційний суд у Львові відхилив конфіскацію ювілейного видання “У століття «Русалки Дністрової»”, яку видав самбірський кружок “Рідної Школи” в 1937 р., бо в новому накладі книжки видавець упустив заклики

²³⁹ Справа конфіскації української брошури Галини Журби “Революція іде” за публікацію статті “Ні, це ви зрадили”. *ДАЛО*. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 8349. Арк. 3.

²⁴⁰ Справа конфіскації української книги “Кульчицький герой Відня” автора Івана Филипчака. *ДАЛО*. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 8336. Арк. 10.

²⁴¹ Справа конфіскації української книги “Карпатська Україна”. *ДАЛО*. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 8632. Арк. 14.

²⁴² Справа конфіскації книги “Історія України”, том III: Козаччина. *ДАЛО*. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 8631. Арк. 17.

щодо самостійності українських земель²⁴³. З одного боку впливало, складне політичне, соціально-економічне та культурне становище українського народу, вияв якого в друкованій формі, польські органи безпеки та повітова влада трактували як “сепаратичні настрої” чи зневагу до держави. З другого – пресове законодавство міжвоєнної Польщі, частіше відмінне у різних регіонах держави та сформоване з давніх (щодо Галичини – австрійських) і нових правових актів. У студії про обов’язкові примірники для громадських бібліотек Євстахій Габерле зауважив, що роль повітової адміністрації у справі вилучених примірників була найбільшою, позаяк прокуророві “не обов’язково ознайомлюватися зі змістом усіх друків”. Він отримував конфіскований примірник із підкресленими текстом, який порушував норми кримінального права²⁴⁴ і передавав справу до суду. Низка документів про заборону розповсюджувати деякі українські книги свідчить, що їхній текст не завжди перевіряли і в суді.

Отже, діяльність українських видавництв регламентували пресові закони Польської держави, видані у 20–30-х рр. ХХ ст. Чинним, упродовж деякого часу, залишалися пресове законодавство Австро-Угорщини. Вони були досить лояльні до видавців і друкованого слова. Відповідно, порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом. За задумом польського уряду пресові закони мали бути на сторожі безпеки держави, а не інтересів видавців або читачів. Нечіткий зміст окремих статей нормативно-правових актів, впровадження нового кримінального кодексу, активні дії органів безпеки, призводили до частих конфіскацій, особливо в 1929 р. та наприкінці 30-х рр. ХХ ст. У різних воєводствах вплив цензури відрізнявся, що вплинуло на динаміку й тематику конфіскованих книжок. До заборонених належали народне видання “Кобзар” Т. Шевченка за редакцією В. Сімовича,

²⁴³ Справа конфіскації української брошури “У століття «Русалки Дністрової»” з додатком конфіскованої брошури. ДАЛО. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 8337. Арк. 7.

²⁴⁴ Gaberle E. Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawnej i dziś: z opracowaniem zbiorom artykułów ustaw i rozporządzeń: szkic historyczno-systematyczny. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1928. S. 63.

майже всі художні історичні твори та література національно-патріотичного характеру.

* * *

У міжвоєнний період український національний рух у Галичині розгортався в умовах політики відновленої Польської республіки. На кінець 1921 р. остаточно завершилося формування польської адміністрації на території краю. Міжнародні договори та внутрішні закони держави гарантували українцям право на самоуправління, вільний розвиток мови, культури, релігії. Згідно з Конституціями 1921 і 1935 рр., національні меншини отримали право вільного розвитку друкованого слова та його розповсюдження на території Польщі, заборонялася цензура видань. Але на практиці уряд відкрито проводив антиукраїнську політику. Польська влада скасувала Галицький автономний сейм, ліквідувала місцеве самоврядування, кресовий закон 1924 р. обмежив вжиток української мови в урядових установах, шкільна реформа перетворила більшість українських шкіл на двомовні, де переважала польська мова.

У соціальній структурі українського населення домінувало селянство (понад 70 %), а частка української інтелігенції не перевищувала 1 %. Натомість, змінився її склад: на зміну священникам прийшли вчителі, службовці в національних кооперативах, громадсько-культурних організаціях, юристи, інженери тощо. Політична неоднорідність, матеріальна бідність, неграмотність населення впливали на зміст і динаміку видавничого процесу, ускладнювали завдання видавцям щодо вибору авторів і творів для народного читання.

Правові основи функціонування видавничих інституцій, як і різних видів підприємств, визначило австрійське промислове законодавство, яке продовжувало діяти у відновленій Польщі, зокрема в Галичині. А також, польські закони про державний промисловий податок від 1923, 1925 і 1932 рр. Майже всі українські осередки (видавництва, друкарні, книгарні, кооперативні

спілки), які видавали і розповсюджували неперіодичні друки, зараховували до комерційних підприємств, яким необхідно купити реєстраційне свідоцтво (або концесію до 1927 р.) і сплачувати податок від доходів видавництва без врахування витрат.

Діяльність українських видавництв регламентувала правова база Польської держави, яку формували чинні законопроекти і Австро-Угорщини (пресові закони від 1862, 1868 і 1894 рр., Кримінальний кодекс від 1852 р.) та вже нові Другої Речі Посполитої (пресові Декрети міністра внутрішніх справ від 1919 р., Розпорядження президента від 1927 і 1938 рр., Кримінальний кодекс від 1932 р.). Згідно з пресовими законами видавці доставляли по декілька безкоштовних примірників кожного видання до повітової адміністрації і громадських бібліотек. Метою обов'язкових примірників було не лише надати адміністративним та судовим органам право контролю за формою і змістом усієї друкованої продукції, а й зберегти копії більшості видань, як вияв культурного розвитку нації.

Порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом, що призводило до конфіскацій за статтями Кримінального кодексу, судових процесів і штрафних санкцій (від одного місяця арешту до 3000 зл. штрафу, в окремих випадках два види покарання поєднували).

Українську неперіодичну літературу в 20–30-х рр. ХХ ст. видавали і розповсюджували низка видавничих осередків. Найактивнішими були установи Львівського воєводства. Окрім Львова, Станиславова, Тернополя, книжкова продукція з'являлася у різних містах Галичини: Жовкві, Золочеві, Коломиї, Перемишлі, Самборі, Стрию, Чорткові.

Динаміка українського книговидання в Галичині у міжвоєнний період залежала від політичних, соціально-економічних та культурних змін, що відбувалися на території краю зокрема, і в цілій державі. На початку 1920-х рр. провідну роль у видавничому процесі займали національні товариства, яким вдалося швидко відновити свою діяльність і які мали вирішувати нагальні

потреби українського суспільства (політичні, економічні, освітні, культурні тощо). У той період в різні роки виходило друком від 101 до 237 назв, і лише від 1927 рр. кількість книжкових видань випередила довоєнний період. У другій половині 1920-х рр. і в 1930-х рр. економічне, культурно-просвітнє життя українців та книговидавнича справа розвивалася на нових засадах, а головну роль відіграла ідея національної кооперації. У 1930-х рр. масив української друкованої продукції поповнювали нові книжки: найбільше видали в 1937 р. – 810 назв. Але, водночас, не всі книжкові видання, ще й цілим накладом (в середньому 2000 примірників), доходили до галицьких читачів через конфіскації і заборону розповсюдження друків.

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНСЬКІ ВИДАВНИЦТВА В ГАЛИЧИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ Й ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ

3.1. Громадсько-організаційні засади та діяльність видавничих осередків.

Суспільно-політичні чинники, правова база, розбудова внутрішнього життя галицьких українців, ідеологічне протистояння українських політичних та громадських сил, які прагнули реалізувати державотворчу мету різними методами, безумовно вплинули на видавничу справу міжвоєнних років. На відміну від австрійського, який виділяв державні субсидії для НТШ як наукової інституції, на видавничу діяльність Українського педагогічного товариства тощо, польський уряд в Галичині відмовлявся будь яким способом підтримувати національні українські інституції. Тому, видавнича справа, всупереч цензурі, несправедливій та некомпетентній політиці державних урядовців, розвивалася винятково на громадських засадах: ініціативі українських інтелектуалів, фінансовій допомозі щедрих меценатів, українців-емігрантів, кооперації видавничих інституцій та галицьких селян.

Книжкові видання українською мовою в регіоні у 20–30-х рр. ХХ ст. поширювали не лише видавничі установи до яких, згідно з пресовим законодавством, належали видавництва, книгарні й антикварні, друкарні, редакції періодичних видань, а й кооперативні видавництва, культурно-просвітні та освітні товариства, наукові інституції, навчальні заклади, спортивні, мистецькі об'єднання, громадські, партійні та греко-католицькі організації. Їхню активність, пов'язану із виготовленням, друком і поширенням літературних чи мистецьких творів, відтворених механічним чи хімічним способом (видавництва різного типу, друкарні, книгарні й антикварні, випозичальні, склади друків тощо), окрім пресового, регулювали промислові закони, закон про кооперації і товариства.

За соціально-функціональним призначенням видань та специфіки читацької аудиторії (вік адресатів) приблизно 90 % видавничих осередків були універсальними або широкого профілю, а 10 % – спеціалізованими, які готували до друку видання певної тематики або для певної вікової групи (наклади Українського технічного товариства, Українського гігієнічного товариства у Львові, Музичного товариства ім. М. Лисенка, “Наш Приятель” та інших). Принагідно зазначити, що наведені вище класифікації є умовними, через модифікацію видавничих задумів упродовж 20–30-х рр. ХХ ст.: одні змінювали свої початкові видавничі плани, відмовлялися від спеціалізації та розширювали тематичний репертуар (наприклад, видавництво Миколи Матвійчука під назвою “Нова українська школа” спочатку видавало підручники, а потім розпочало видавати дитячу літературу – “Золота бібліотека української дитини”), інші – започатковували щоразу нові книжкові серії, розширювали видавничий репертуар або обирали галузеву стратегію, щоб витримувати конкуренцію, залучати широке коло читачів і швидко реалізовувати друковані видання.

У видавничому русі міжвоєнного періоду найбільше було приватних фірм, які постали з ініціативи української інтелігенції, редакторів періодичних видань, щоб виховувати населення краю, залучати їх до культурно-просвітнього розвитку, формувати національну свідомість молодого покоління в умовах бездержавності. Вони мали чималий видавничий досвід та прекрасно усвідомлювали роль друкованого слова рідною мовою, щоб патріотично виховувати молодь, розширювати світоглядні обрії українців.

Ідея малого підприємства, що впливала із організації кооперативного руху за національними принципами, які мали протистояти полякам та розширити асортимент книжкових видань, спричинили до появи цілої низки малих видавництв на початку міжвоєнного періоду. За видавничу справу, найчастіше на аматорському рівні, бралось чимало громадсько-культурних діячів, освітян, які пропонували галичанам літературу з різних ніш. Проте вони не могли скласти серйозної конкуренції видавцям, які мали ще передвоєнний

досвід у книговидавничій справі. Наприклад, видавництво “Бібліотека Меріяма”, що видавала переклади світових творів; “Живі Гроби” – наукові та художні твори історичного характеру; “Історичні листки” видавало науково-популярну літературу, зокрема в 1921 р. вийшла друком “Мала історія України” І. Крип’якевича – брошура кишенькового формату для широкого кола читачів; “Нове Життя” друкувало книжки для самоосвіти; видавництво “Бібліотека для всіх” поширювало пригодницькі й драматичні твори, красне письменство, зокрема перші шість книжок були переклади творів Артура Конана Дойля; “Бібліотека оригінальних українських творів для родин і дорослої молодіжи”, “Світанок”, “Новгра”, “Волосожар”, “Маруся” тощо. Але через скрутне матеріальне становище, відсутній видавничий досвід і високу конкурентність, більшість фірм, створених з комерційною метою, проіснувала недовго, а число надрукованих книжок не перевищує десяти назв.

Одним із найпродуктивніших підприємств був концерн “Українська Преса” відомого галицького видавця, громадського діяча й патріота І. Тиктора, який постав на основі газети “Новий Час” у 1924 р. Навіть найменше знайомство з реалізованими проєктами цього чоловіка показує, що він заснував потужну видавничу інституцію, яка послідовно обстоювала національно-патріотичні позиції.

Протягом міжвоєнного періоду концерн “Українська Преса” видав понад 300 найменувань друкованої продукції (видавничий кооператив “Червона Калина” у Львові протягом 1921–1939 рр. поширили 83 книги²⁴⁵, що, практично, урівноважується лише із однією видавничою серією концерну), а це становить приблизно 75% усіх його книжкових видань²⁴⁶. Загалом, протягом тривалої видавничої практики (львівський, краківський, волинський, австрійський, канадський періоди) І. Тиктор видав понад 400 назв книжок²⁴⁷.

²⁴⁵ Список статей та літературних творів, надрукованих у “Червоній Калині”. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 316. Оп. 1. Спр. 31. 19 арк. (У покажчику видань “Червоної Калини” В. Передирій зафіксовано 92 книжкові видання).

²⁴⁶ Мова йде про львівський період його видавничої діяльності (1923 – вересень 1939).

²⁴⁷ Видання Івана Тиктора та концерну “Українська преса”: бібліографічний покажчик (1923–1977) / уклад. В. Денисюк. Львів, 2000. 368 с.

Пошуки і моральної, і матеріальної підтримки в колах впливових, помірковано налаштованих кіл галицької інтелігенції засвідчують трансформацію політичних поглядів І. Тиктора наприкінці 1920-х рр. (фінансова допомога від митрополита Андрея Шептицького вплинула до зміни політичних поглядів діяча від націоналістичних і радикальних до поміркованіших). Це відобразилося на тематиці й динаміці друкованих видань концерну. На початковому етапі діяльності виходило пересічно до 5 книг за один рік. Це є досить низький показник у порівнянні з іншими видавництвами (“Просвіта” видавала пересічно 12 книжок за рік). Кількісно масштаби видання зросли від 1933 р. – 15 книг, у 1934 р. – 21 назва, у 1937 р. – 42 назви за рік (це була максимальна кількість надрукованих видань за рік за всю історію книговидавничого руху на західноукраїнських землях), у 1938 р. – 30 назв, а вже у 1939 р. вийшло друком 18 найменувань. Провідну роль у збільшенні друкованої продукції відіграла книжкова серія “Українська Бібліотека”, яка виходила щомісячним додатком до часопису “Наш Прапор” від 1933 р. накладом не менше 5000 примірників. Окремі числа серії видавали по 7000–7500 примірників, зокрема “Кривавий шлях, 19.XII.1918–15.V.1919: П’ять місяців боїв III куреня 24 п. п. ім. гетьмана П. Дорошенка за Львів” Володимира Бояринича (1936), “Танок смерти” Івана Садового (1937). Загалом, в серії “Українська Бібліотека” вийшло друком 80 книжок накладом 403 500 примірників.

Видавничий колектив “Української Преси” не практикував перевидавати книжки, які користувалися попитом у різній категорії читачів, як це робили просвітяни чи інші видавці. Окремі праці І. Тиктор повторно або із доповненнями надрукував у Вінніпезі (Канада): серію “Історична Бібліотека”, художні твори в серії “Клюб приятелів української книжки” (Леонід Мосендз “Людина покірна: Оповіді”, Василь Радич “Максим Залізник: Історичний роман” у 2-х томах та інші). Ймовірно, це пов’язано із розмахом видавничої діяльності концерну в міжвоєнний період, високою ціною на матеріали та конкуренцією на ниві книгодрукування.

Знаковою особистістю в галицькому книговиданні був М. Таранько, власник спеціалізованого видавництва “Світ Дитини” у Львові, яке стало першим дитячим видавничим осередком на території Західної України і найдовше протрималося на книговидавничому ринку. М. Таранько видав популярну історію України для дітей, краєзнавчий довідник, фаховий poradnik, сценарії для проведення шкільних імпрез та народних свят. Результатом подвижницької видавничої праці М. Таранька була поява у світі понад 300 книжкових видань для різних вікових категорій, згрупованих у серіях різного цільового призначення (“Образкова (кольорова) Бібліотека” (від 2 до 8 років), “Діточа Бібліотека” (від 2 до 15 років), “Бібліотека для молоді”, “Бібліотека «Молодої України»”, “Популярна Бібліотека”, “Пластова Бібліотека”)²⁴⁸. Серійні видання для молоді й дорослих, в основному, видавав під назвою видавництва “Молода Україна” (від однойменної назви журналу). У книжках видавництва “Світ Дитини” автори порушували історико-патріотичну, релігійну, природничо-пізнавальну, географічну й етнографічну, політичну, музичну, спортивну теми, взаєностосунків батьків і дітей, проблеми виховання, етики, моралі, духовності, тему відпочинку, побуту, гігієни тощо. Вони отримали схвальні відгуки літературних критиків, читачів. Цінними є авторські переклади художніх творів²⁴⁹, особливо переклад М. Таранька з німецької казок братів Грімм українською мовою з використанням характерного на той час галицького говору.

Книжки для дітей та молоді пропонувало видавництво М. Матвійчука у Львові. На початку 1920-х рр. він організував фірму “Молочний Шлях” і видавав друковані видання універсальної тематики. Далі зосередився на випуску літератури педагогічного характеру і шкільних підручників. М. Матвійчук планував назвати видавництво “Нова українська школа і СКА”,

²⁴⁸ Каталог “Діточої Бібліотеки” видавництва “Світ Дитини”. Львів: Світ Дитини, б.р. 8 с.; Кусий Л. Михайло Таранько – редактор і видавець української періодики та книжкових серій для молоді і дітей (1919–1939): автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікації: 27.00.05. Київ, 2009. С. 11–12.

²⁴⁹ Гарнович А. Рецензії й критика дитячої літератури Видавництва “Світ Дитини” з 1932 р. *Дзвони*. 1932. С. 689–692.

але через судову справу, пов'язану з картою України у праці “Методика устного і письмєнного стилю для всіх шкіл” Б. Заклинського, відмовився від неї²⁵⁰. Книгу М. Матвійчук видав у 1929 р. власним накладом і без карти. Від 1928 р. успішно реалізовував книжки “Золотої бібліотеки української дитини”, які рекомендував читати не лише дітям, їх “повинні масово читати також старші читачі з поміж селянства і робітництва, особливо ті, які не є добре підготовлені до читання книжок більших”²⁵¹. Як автор, і видавець М. Матвійчук не цурається галицьких слів, чи таких, що вживалися тільки на Лемківщині, Бойківщині. Не схвалював діяч наслідування місцевими видавцями варіанту мови Наддніпрянської України, деякі книжки Г. Гануляка написані язичієм²⁵².

Плідну видавничу діяльність провадило львівське підприємство “Русалка” галицького журналіста і видавця Г. Гануляка, яке відновило свою роботу у 1921 р. (заснував у 1907 р.). До Першої світової війни, оперуючи лише кредитними коштами, видавець надрукував понад 300 зразків одно-, дво- та триколірних листівок та 15 книжок накладом 20 000 примірників, які побачив увесь культурний світ (Промислова виставка в Коломиї 1912 р., Всесвітня виставка у Києві 1913 р.)²⁵³. Книжкова продукція “Русалки” була різноманітною: художні і драматичні твори, сільськогосподарська література, журнали, календарі тощо. Чимало друків, особливо у 20-х рр. ХХ ст. Г. Гануляк видав “язичієм”, наприклад окремі числа серії “Селянська Бібліотека”. Упродовж 1921–1927 рр. видавництво “Русалка” поширило для галичан 199 книжкових видань, загальним накладом 413 200 примірників²⁵⁴.

²⁵⁰ Домбровська Є. Богдан Заклинський і учительський видавничий процес у Галичині 20–30-х рр. ХХ ст. (із матеріалів родинного архівного фонду Заклинських у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 186.

²⁵¹ Ілюстрований цінник книжок власних і комісових накладні М. Матвійчука. Львів, 1929. С. 1.

²⁵² Домбровська Є. Богдан Заклинський і учительський видавничий процес... С. 187.

²⁵³ Листування з українськими видавництвами й редакціями “Рада”, “Рідна Школа”, “Світ”, “Стрибожич”, “Технічні Вісті”, “Український Агрономічний Вісник”, “Червона Калина” та ін. у Львові про обмін виданнями, продаж літератури, опублікування оголошень. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6534. Арк. 11–12.

²⁵⁴ Там само. Арк. 12.

Видавництво на початку не мало чіткого видавничого плану, тому регулярно друкували рукописи, які надсилали молоді українські автори у серії “Літературна Бібліотека” (1921–1925, 21 випуск, 42 000 прим.), зокрема, “Ненависть і любов” Олесья Бабія, “Краса життя” Федора Дудка, “Отаман Зелений”, “Ангельський лист” Кліма Поліщука, збірка оповідань з життя Холмщини “Вівці й пастирі” Володимира Островського та інші. Одночасно видавництво “Русалка” видавало серію художніх творів та популярних книжок для народу “Селянська Бібліотека” (7 випусків, 15 000 прим.), яку залюбки читали вправні господарі. А саме: практичний господарський poradnik “На новий шлях”, господарські читанки “Колосся” і “Наша Сила”, малий ветеринарний poradnik, правила гігієни, невеликі літературні твори, народні пісні, коломийки, жарти і “Самоучитель німецького язика”²⁵⁵. У листах до редакції читачі висловлювали подяку Сильвестрові Калинцю, за його студії: “Бачив я на другім селі у читальні Ваші книжки і перечитав одну з них, а саме Сильвестра Калинця «По другім світі: [ілюстрована поема в 3 частинах, з прольоґом]». Варта було читати таку книжку: всьо гарними віршами і скажу правду, що ще ми такої гарної книжки яка не читали, відколи жиємо на світі. Вишліть мені сю книжку, нехай коштує, що хоче...”²⁵⁶.

Чільне місце у видавничому репертуарі “Русалки” займала серія “Театральна Бібліотека” (додаток до журналу “Театральне Мистецтво”) для аматорських театрів і спеціальна книжкова бібліотека для юних артистів “Діточий Театр” (вийшли друком лише декілька випусків). Принагідно зазначити, що Г. Гануляк був палким прихильником театрального мистецтва, автором низки сценічних творів, переважно комедійних, для народних театрів та активним громадським діячем, який ніколи не забував рідної Лемківщини (створив понад 50 новел і оповідань, у яких використовував лемківську говірку)²⁵⁷.

²⁵⁵ Каталог видавництва “Русалка” / під ред. Г. Гануляка. Львів, б/р. С. 9.

²⁵⁶ Новий ілюстрований каталог видавництва “Русалка”. Львів: Русалка, 1924. С. 8.

²⁵⁷ Кусий Л. Видавнича діяльність Григорія Гануляка у Львові (1910–1939). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2009. № 1. С. 150.

Осередком допомоги масовій освіті було видавництво “Дешева Книжка”, яке 1935 р. у Львові заснував Е. Круківський (від 1936 р. власником став Володимир Кунанець). У різні роки редакторську працю виконували Роман Паладійчук, В. Сидорак, Є. Мельник, П. Букало. “Дешева Книжка” видавала популярні серед націоналістичної молоді на західноукраїнських землях щомісячні книжки (історичного та політичного змісту) невеликого формату накладом 9–15 тис. примірників. Видавництво зразу здобуло собі велику популярність, а найпродуктивнішими у книговидавничому процесі стали 1937–1938 рр.²⁵⁸. Також, “Дешева Книжка” організувала курс інструкторів для самоосвітніх гуртків, який закінчили 30 осіб. Головним завданням курсу було навчити учасників ефективно розповсюджувати друковану продукцію видавництва і залучити нових передплатників через самоосвітні гуртки при осередках національних товариств, зокрема “Просвіти”, за що отримували 50 зл. на місяць та відсоток від проданих книжок²⁵⁹.

Окрім того, для активної реалізації власних видань “Дешева Книжка” залучала “представників в напрямі пропаганди”, які ходили від хати до хати, але часто, “місцеві члени читалень [“Просвіти” – М. П] і їхніх відділів, що прихильно ставляться до наших видань запрошують представників до читалень, щоби вони там публічно запізнали [ознайомили] зібраних членів із виданнями... та їх ролю в піднесенні освіти і національної свідомости українського селянства”, – зауважив Р. Паладійчук у листі до Головного віділу “Просвіти”²⁶⁰. І далі, звернувся з проханням влаштувати книжкові виставки у читальнях та філіях товариства з такою самою метою. Взамін – безкоштовна реклама друкованих видань “Просвіти”²⁶¹. Товариство не погодилася на таку співпрацю, через посилений контроль поліції за діяльністю

²⁵⁸ Гринько М. Дешева Книжка. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23875

²⁵⁹ Листування з видавництвами і редакціями “Батьківщина”, “Вісті з Лугу”, “Громадський Голос”, “Народна Справа”, “Праця” та ін. у Львові. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6533. Арк. 13.

²⁶⁰ Там само. Арк. 11.

²⁶¹ Там само. Арк. 12.

читалень, і запропонувало видавництву розповсюджувати свої книжки через книгарню “Просвіти” або інших установ за певних умов, та брати участь у загальних виставках друкованої продукції²⁶².

Історичне значення для розвитку українського національного руху, а відтак й книговидання, мають видавництва Станиславівського воєводства. Найбільше, з усіх галицьких провінційних міст, книжкової продукції видавали в Коломиї. У 1920 р. Дмитро Николишин відновив діяльність “Загальної Книгозбірні” (заснована у 1914 р.) в Коломиї. Багатий видавничий досвід письменник отримав через тісні контакти й співпрацю із видавництвом Я. Оренштайна, яке справедливо можна визнати одним із найдавніших і найпродуктивніших організацій міжвоєнного періоду і в Галичині, і в Берліні. Перелік друкованої продукції видавництва складає 36 найменувань: поезії, драматичні твори, науково-популярні розвідки, переклади античної літератури²⁶³. Особливою популярністю користувались історичні поеми Т. Шевченка (“Іван Підкова”, “Гамалія”, “Тарасова ніч”, “Чернець” та інші) з примітками та коментарями Д. Николишина. “З тих видань, що трапили до рук за час еміграції, може найбільше симпатичне вражіння маємо від книжок «Загальної Книгозбірні»”, – зазначає Василь Королів-Старий²⁶⁴.

Ініціатором та керівником видавництва “ОКА”, яке розпочало діяльність у 1921 р. в Коломиї, був Осип Кузьма. Редакторську працю провадила його дружина Олена Кузьма. Видавництво друкувало свої книжки у трьох серіях. У першій – патріотичного українського змісту твори, зокрема козацькі пригодницькі повісті для молоді (А. Чайковського, К. Поліщука, І. Зубенка). В другій серії здебільшого публікували переклади творів М. Мельника, А. Куприна, Б. Келермана, Д. Мережковського та інших. У листі до А. Крушельницького від 10 грудня 1924 р. О. Кузьма писав про непростий час

²⁶² Листування з видавництвами і редакціями “Батьківщина”, “Вісті з Лугу”, “Громадський Голос”... *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6533. Арк. 14.

²⁶³ Каталог виданих книжок “Загальної Книгозбірні. Видання за перше десятиліття”, надрукований в Коломиї в 1923 р. *ДАЛО*. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 102. 8 арк.

²⁶⁴ Там само. Арк. 13в.

для видавничої справи “на власну руку”. Ще до виходу у світ третьої серії, видавець згадував, що “не йде се діло так, як би я собі того бажав, але тягну дальше і сподіюся, що трудности переможу”²⁶⁵. Тому, наступні друки “ОКА” презентують дешеві книжечки “для всіх” під назвою “Ряст”. Черговий номер бібліотеки виходив щомісяця впродовж 1927–1928 рр., а її мета – “популяризація нашої героїчної, славної минувшини [...]; описи життя-буття й праці визначних осіб: войовників, винахідників, учених, мистців, добродіїв людства”²⁶⁶. Книжки видавництва були різні за жанрами (повісті, оповідання, нариси, оперети, комедії), але мали спільну тематику – оповідали про славне історичне минуле нашої держави.

Плідну видавничу діяльність у Коломиї провадило видавництво М. Ковалюка “Рекорд”, яке подавало читачам різного роду книги: від сценічних творів для сільських аматорських театрів до “поважних” й актуальних студій. У 1929 р. розпочав видавати книжкову серію “Український купець” як додаток до місячника під однойменною назвою, присвяченого справам української приватної торгівлі і промислу. Через фінансові труднощі, першим й останнім випуском бібліотеки “Українського купця” було оповідання А. Чайковського “Аристократ”²⁶⁷. На початку 1930-х рр. М. Ковалюк видавав повісті, оповідання і романи тогочасних українських письменників, переклади зі світової літератури, а також науково-популярні праці у видавничій серії “Пролом” (11 випусків). Зокрема, другу частину повісті “До слави” А. Чайковського (конфісковану в 1932 р. і заборонену в 1935 р.), “За чужі гріхи”, студію О. Скалозуба “Словник чужомовних слів”. Невеликими за обсягом (32 сторінки) і дешевими (30 гр.) книжками з ілюстраціями, видавець поширював історичні та пригодницькі оповідання

²⁶⁵ Листи Б. Кудрика, З. Кузеля, О. Кузьми, Т. Кухти, В. Кушніра до А. Крушельницького. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 361. Спр. 94. Арк. 5.

²⁶⁶ Зубенко І. Ганжа Андібєр. Коломия: Накладом видавництва “ОКА”, 1928. С. 1. (“Ряст” Бібліотека для всіх. Вип. 9–10).

²⁶⁷ Васильчук М. Українська видавнича справа в Коломиї (друга половина XIX–XX ст.). 2-ге вид., переробл. і доп. Коломия: Вік, 2012. С. 102.

українських письменників у серійній бібліотеці “Ріжноманітність” (16 випусків).

Знаменитою постаттю видавничого руху в Галичині є Олена Кисілевська, яка була довголітнім очільником видавництва “Жіноча Доля”, активною громадсько-культурною діячкою. Актуальними були книжкові серії видавництва: бібліотека для господинь “Добра хазяйка”, бібліотека історичної тематики (1934) для широкого кола читачів (“Холодний яр: Спогади з визвольної боротьби” Ю. Горліс-Горського, “Отаман Зелений”, “Манівцями”, “Гуляйпільський батько” К. Поліщука, “В зворах Бескиду” Р. Купчинського).

Жваву видавничу діяльність у 1920-х рр. в Коломиї провадили фірми: “Трембіта” Зенона Куриловича (1922–1929), “Поступ” (1922), Видавництво ім. Драгоманова (1921), а в 1930-х рр. – “Запорожець” (1924–1937), “Віра і наука” (1925–1939), “Чорногора” (1930–1938), “Бувальщина” (1933–1935), “Наша Слава” (1935–1938) і друкарня Михайла Бойчука (1921–1939).

Через фінансові труднощі, менш активними були два видавництва у Рогатині: для дорослих “Журавлі” та для дітей “Сині Дзвіночки”, які постали в 1923 р. з ініціативи прозаїка, поета, драматурга, педагога, громадського діяча Миколи Угрин-Безгрішного та письменника, педагога і видавця Антона Лотоцького. Тут друкували твори різних жанрів на історичну тематику: “Нарис історії «Українських Січових Стрільців»”, “Софія Галечко: Песа з життя УСС в 3-х діях”, “Великі роковини: Драматичні картини на основі творів І. Франка” та інші. У листі до Андрея Шептицького від 24 листопада 1924 р. Угрин-Безгрішний писав: “Рік тепер дуже важкий настав, книжечки йдуть мляво, немає за що видавати нових”²⁶⁸. Щоб реалізувати задумані книжкові проєкти (видання повістей, новел, драм, комедій та “спогадів із неволі й Дніпрової України”), видавець просив митрополита викупити в нього стрілецький архів, який оцінив у 1500 ам. дол.²⁶⁹. У 1936 р. накладом

²⁶⁸ Листування з українськими видавництвами в Галичині, Закарпатті і Польщі про надання грошової допомоги, надсилання часописів, журналів, співробітництво й інші питання. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 154. Арк. 125.

²⁶⁹ Там само. Арк. 125.

видавництва “Сині Дзвіночки” з’явилася студія А. Лотоцького та М. Угриня-Безгрішного “Коротка граматики української літературної мови” (друге видання у 1938 р.). Мета авторів – дати народові сучасну й доступну для приватного вжитку українську граматику. Книжка помітно відрізнялася від тогочасних підручників та залишається актуальною і донині: приклади до граматичних правил автори взяли не з газет, а з художньої класичної літератури, з народної мови²⁷⁰.

У 1934 р. учитель, перекладач Іван Ставничий заснував у Станиславові нове приватне видавництво “Універсальна Бібліотека”. Видавничу діяльність розпочав із випуску дешевих, а відтак доступних для читачів книжок (ціна видання коливалася між 50 гр. – 1 зл. 50 гр.). Ставничий планував перевидавати українських класиків, видавати нові літературні твори і найкращі зразки європейської літератури, щоб “в цей спосіб вибити вікно з-над Дністра в Європу”, поширювати актуальні популярно-наукові праці, такі як історія, географія України. Першою книжкою “Універсальної Бібліотеки” став “Кобзар” Т. Шевченка за редакцією І. Ставничого (I том), який планували видати у 3-х частинах. Видання – хоч і не надто вибагливе, з огляду на ціну, але все ж таки дбайливе і старанне, а пояснення до творів Шевченка – найновіші, на той час, студії в ділянці Шевченкознавства²⁷¹.

У міжвоєнний період, після довгої перерви, галичани відновили книговидання у Тернополі. У 1925 р. відомий місцевий драматург і книгопродавець Володимир Мартиневич заснував видавництво “Подільська Театральна Бібліотека”, яке видавало невеликі за обсягом (40–60 сторінок) драматичні твори, призначені переважно для аматорських театрів й театральних гуртків. Книжки видавництва користувалися неабиякою популярністю у населення, тому неодноразово на останній сторінці видання чи обкладинці редакція зазначала, що наклад того чи іншого твору “на

²⁷⁰ Коритко Р., Якимович Б. Антін Лотоцький і його казка “Котигорошок”. *Лотоцький А. Котигорошко: (До 125-річчя від дня народження)*. Львів: ВД “Панорама”, 2006. С. 13.

²⁷¹ Нове видавництво. *Дзвони*. 1934. С. 576.

вичерпанню”²⁷². Пік видавничої активності “Подільської Театральної Бібліотеки” припадає на 1928–1930 рр., коли побачили світ близько 30 книжок. Загалом, видавництво надрукувало близько 40 видань (в основному, наклад складав 3000 примірників).

Одночасно В. Мартиневич заснував видавництво “Поділля” – для видання творів українських письменників. У видавничому репертуарі переважали соціально-побутова та історична проза: “Панич” А. Чайковського (1926), “Захар Беркут” І. Франка (1928), “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського (1928).

У 1928 р. відновило роботу видавництво “Чар-Зілля” Василя Семчишина. До того редакція однойменного ілюстрованого журналу містилася у Львові, але через значно нижчі ціни на друкарські послуги у Тернополі видавництво змінило локацію²⁷³. Однією із перших книжок “Чар-Зілля” була друга частина історичної повісті А. Чайковського “Сагайдачний” – “До слави”, наклад якої у 1929 р. конфіскувало Тернопільське повітове староство ще у друкарні.

Активними видавцями книжок, особливо календарів, були редакції періодичних видань, газет у різних містах Галичини. У Львові виходили друком: серія “Книгозбірня Вістника” (1934–1939), яку заснували при журналі “Літературно-Науковий Вістник”, серія журналу “Дажбог” (1931–1934), бібліотека [часопису] “Студентський Шлях” (1932–1933), бібліотека [часопису] “Хліборобський Шлях” (1932–1935), бібліотека [журналу] “Кіно” (1931–1935). У Перемишлі виходили книжкова серія тижневика “Український Голос” (1924–1932), у Коломиї – науково-популярна література “Голосу Покуття”, а в Сокалі – бібліотека “Голосу знад Буга” та інші.

²⁷² Листування з Міністерством Внутрішніх Справ Польщі й повітовими староствами Тернопільського воєводства про контроль цензурою друкованих видань та нагляд за типографіями на території воєводства. ДАТЮ. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1744. Арк. 20зв.

²⁷³ Решетуца Т. Українськомовне книговидання в Тернополі 20–30-х років ХХ століття в умовах посилення утисків та цензурних обмежень. *Український інформаційний простір*. 2014. Вип. 2. С. 167.

Важливим просвітницьким осередком Галичини з кінця ХІХ ст. було Українське педагогічне товариство (далі УПТ), а від 1926 р. “Рідна Школа”, головним завданням якого було становлення національної освіти. Як і більшість культурно-просвітніх товариств, “Рідна Школа” існувала лише за рахунок членських внесків та добродійних пожертвувань і не мала стабільної державної підтримки. Книжкові видання УПТ, для дітей, молоді й дорослих, виконували пізнавальну, виховну, навчальну та інформаційні функції. Універсальною була й тематика видань “Рідної Школи”: навчальна (підручники для народних шкіл та середніх навчальних закладів), науково-популярна (література з природознавства, історії, географії), розважальна (книжки-картинки для дітей), художня, педагогічна та методична література на допомогу вчителям²⁷⁴. Попри фінансову скруту в 1930 р. члени “Рідної Школи” започаткували випуск унікальної “Української Загальної Енциклопедії”, що вийшла у трьох томах. Ініціатором був педагог, видавець і громадський діяч Коломийщини Василь Микитчук²⁷⁵.

Найпопулярнішими серед населення Галичини були книжки товариства “Просвіта”. Головний Виділ намагався забезпечити читачів не лише виданнями українських класиків, студіями з історії, української культури, але й необхідною в щоденному житті сільськогосподарською літературою, енциклопедіями, довідниками, що охоплювали б різноманітні сфери суспільного життя, сприяли всебічному розвитку особистості та формуванню національного світогляду. Адже першочерговим завданням “Просвіти” від заснування товариства було “ширити просвіту між українським народом” шляхом “збирання і видавання всіх плодів устної народньої словесности, як пісень, казок, приповідок, історичних переказів і взагалі усього, що причиниться до пізнання народу і його історії”²⁷⁶. Фінансові проблеми

²⁷⁴ Плитус О. Роль Товариства “Рідна Школа” у книжковому русі Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2012. С. 10.

²⁷⁵ Журнал реєстрації вхідної кореспонденції. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 328. Оп. 1. Спр. 122. 210 арк.

²⁷⁶ Мудрий В. Роля “Просвіти” в українському житті: З приводу шістьдесятиліття “Просвіти”. Львів: Накладом Товариства “Просвіта”, 1928. С. 8.

вирішували власними силами та з допомогою благодійного фінансування приватних фондів чи організацій (у 1920 р. товариство “Дністер” пожертвувало 5 000 корон²⁷⁷).

У січні 1921 р. з нагоди 60-ї річниці з дня смерті Т. Шевченка просвітяни організували всенародний збір коштів на видавничий фонд “Учітеся, брати мої”²⁷⁸. Фонд цей існував за рахунок щорічних зборів під час Шевченківських свят та продажу видань “Просвіти”, зокрема науково-популярних ілюстрованих книжок, призначених для освітніх діячів та самосвіти: “Кирило-Методіївське Братство” М. Возняка (1921), “Шевченкова криниця” В. Дорошенка (1922), “Начерк історії українського мистецтва” М. Голубця (1922), “Історія козаччини” (1922) та “Історія України для народу” (1929) І. Крип’якевича, “Історія української держави” О. Терлецького (1923).

Від 1922 р. просвітяни беруться за “форсовану видавничу діяльність”, роблять акцент на продукції, від якої отримують прибуток (у міжвоєнний час основний дохід був від продажу календарів). Через скарги до редакції, відмовляються від “занадто давніх статей; занадто довгих поезій; великих на цілу сторінку ілюстрацій, які не є завжди зі змістом”²⁷⁹, за ініціативою М. Возняка та Івана Брика вносять зміни до правопису (наприклад серію “Руська Письменність” перейменовують на “Українська Письменність”), збільшують розмір авторського гонорару, друкують нові книжкові серії. Товариство “Просвіта” почало видавати “Театральну Бібліотеку”, де друкували п’єси для аматорських гуртків. Головний Відділ модифікує стратегію і тактику видавничої діяльності²⁸⁰, що призводить до збільшення друкованої продукції товариства. Загалом, від 1919 до 1939 рр. накладом “Просвіти” вийшло 284 книжкових видань (загальна кількість друкованої

²⁷⁷ Архів Товариства “Просвіта” у Львові. Протоколи загальних зборів Товариства. Т. 6. *ЦДДА України, м. Львів*. Колекція 9. М/ф 68607. Кадр 450.

²⁷⁸ Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.): монографія. Київ: Логос, 1996. С. 230–231.

²⁷⁹ Протоколи засідань видавничої комісії. *ЦДДА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6503. Арк. 136–137.

²⁸⁰ Протоколи окремої наради за участю представників ряду філіалів товариства, скликані на 29 вересня 1924 р. у Львові по питанню більшої активізації культосвітньої праці та підвідомчого видавництва. *ЦДДА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 154. 9 арк.; Протоколи засідань Головного Відділу “Просвіти”. *ЦДДА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 7633.

продукції у міжвоєнний період складає 306 найменувань: календарі, просвітні листки, книжкові видання, каталоги)²⁸¹.

Головний відділ товариства проводив жвавий обмін власної друкованої продукції на книжки або часописи інших видавництв чи організацій. Зокрема, із видавничою спілкою “Наш Край”, “Українським Голосом” та редакцією “Українського Бескиду” у Перемишлі; видавництвами “Бистриця” і “Тирса” у Станиславові; видавництвом “Журавлі” та читальнею при Союзі товариства протиалкогольних гуртків у Рогатині (Союзові “Просвіта” надала знижку 20 % за 100 примірників, як і фірма “Русалка”, товариство “Відродження” й НТШ)²⁸²; видавництвами “Рекорд”, “Жіноча Доля”, “ОКА”, “Чорногора”, “Запорожець” та іншими в Коломиї²⁸³.

Як правило, чимало друків між установами реалізовували зі знижками, які залежали від кількості замовлених примірників, накладу книжкового видання і його залишку на складі “Просвіти”. Наприклад, видавництву “Тирса” у Станиславові в 1930 р. товариство пропонувало такі знижки: 25 % за невелику кількість примірників, 30 % – за 50–100 примірників, 35 % при купівлі від 100 до 500 примірників²⁸⁴. Натомість, видавництву “Червона Калина” у 1936 р. Головний відділ продав книги зі знижкою 32 % на суму 4 103,18 зл.²⁸⁵, а наприкінці 1938 р. дозволив представникам кооперативу рекламувати їхню видавничу продукцію у філіях та читальнях “Просвіти” при умові виплати 5 % від замовлених книжок у читальні²⁸⁶.

²⁸¹ Головата Л., Суц Л., Бербека О. Товариство “Просвіта” у Львові (1868–1939): Показчик видань. 2-ге вид., випр. і допов. НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Львів, 2008. 520 с.

²⁸² Листування з видавництвами і редакціями у містах: Жовква, Зборів, Перемишль, Рогатин, Станиславів, Стрий, Яворів про розпродаж, обмін видань, опублікування анонсів і т.д. *ЦДІА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6531. Арк. 39.

²⁸³ Листування з видавництвами і редакціями УЗЕ, “Рекорд”, “Трембіта”, “Чорногора”, “Жіноча Доля” та ін. у м. Коломия про розпродаж, обмін видань, опублікування анкет і т.д. *ЦДІА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6532. 70 арк.; Листи західноукраїнських видавництв “Запорожець”, “ОКА”, “Рекорд” у м. Коломия, адресовані книгарні з пропозиціями про обмін книжками. *ЦДІА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6558. 12 арк.

²⁸⁴ Листування з видавництвами і редакціями у містах: Жовква... *ЦДІА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6531. Арк. 47.

²⁸⁵ Листування з українськими видавництвами й редакціями “Рада”, “Рідна Школа”, “Світ”, “Стрибожич”, “Технічні Вісті”, “Український Агрономічний Вісник”, “Червона Калина” та ін. у Львові про обмін виданнями, продаж літератури, опублікування оголошень. *ЦДІА України, м. Львів*, Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6534. Арк. 68.

²⁸⁶ Там само. Арк. 76.

Українські шкільні підручники, літературу педагогічного та методичного змісту для учителів, навчальні книжки для молоді видавало професійне товариство “Взаїмна поміч українського вчительства” (далі ВПУВ). Наприкінці червня 1930 р. ВПУВ мала 47 окружних відділів, які проводили широку культурно-освітню роботу на місцях як серед своїх членів, так і серед населення, в ділянці позашкільної освіти²⁸⁷, видавали друковану продукцію. На відміну від львівської філії, що й так мала багато нереалізованих книжкових проєктів (наприклад, як безкоштовний додаток до квартальника “Педагогічна Бібліотека” щороку планували видавати 4 книжки, але вийшла друком тільки брошура Степана Сірополка “Дальтон-Плян в шкільному вихованню та навчанню” (1928)²⁸⁸) метою низки відділів ВПУВ було організувати учителів-письменників та видавати художню літературу. Зокрема, Самбірська філія товариства видала дві книжки: “За вчительським хлібом” І. Филипчака (1932) та “Слідами босих ніжок” Олени Цегельської (1934).

Українські спортивно-руханкові організації в Галичині були осередком виховання молоді в дусі підготовки до майбутньої боротьби та збереження національної ідентичності. Вони завжди підтримували і розвивали видавничу діяльність, друкували книжки з основ фізичного розвитку, становлення різних видів спорту, зародження та діяльності спортивно-руханкових інституцій, пластового руху тощо. Зокрема, у 1921 р. накладом Верховної Пластової Ради вийшла у світ книжка Олександра Тисовського “Життя в Пласті”. Літературу з ділянки спорту, руханки і посібники для праці Володимира Лаврівського, Івана Боберського, Степана Гайдучка, Едварда Жарського, Петра Франка, Катерини Суховерської та інших видавало товариство “Сокіл-Батько” у Львові (від 1935 р. виходила книжкова серія “Сокільська Бібліотека”)²⁸⁹.

²⁸⁷ Ювілей учительської організації. *Діло*. 1930. 24 червня. (№ 137). С. 1.

²⁸⁸ Домбровська Є. Богдан Заклинський і учительський видавничий процес... С. 189.

²⁸⁹ “Сокіл-Батько” спортивно-руханкове товариство у Львові : Альманах 1894–1994 / ред. І. Гургула. Львів: Основа, 1996. С. 8.

Діяльність туристично-краєзнавчого товариства “Плай”, яке організовувало мандрівки для молоді з описами екскурсій та оприлюднювало їх у путівниках, часописах, активізувало видавничу діяльність краєзнавчих товариств і музеїв, наприклад “Бойківщини” у Самборі (1931–1939), “Стривігору” в Перемишлі (1936–1939). Їх першочерговим завданням стало дослідження й монографічні опрацювання різних аспектів матеріальної та духовної культури західноукраїнських регіонів. За неповних десять років існування товариство “Бойківщина” у Самборі опублікувало 11 випусків періодичного видання “Літопис Бойківщини” (12-те число, підготовлене до друку, так і не дійшло до загалу через більшовицьку окупацію краю). Також, у 1931 р. започаткували серію книжкових видань з історії побуту та фольклорної спадщини бойків під назвою “Книгозбірня «Бойківщини»” (12 випусків): “Межі Бойківщини” А. Княжинського, “Словник бойківського говору”, зібраний і упорядкований Юрієм Кмітом, студії М. Скорика “Бойківські писанки” (1934) та “Походження назви міста Самбора” (1935). Окрім того, члени Товариства практикували друкувати відбитки цікавих досліджень з “Літопису Бойківщини” і видавати як самостійну книжкову продукцію, особливо активно у другій половині 1930-х рр., що було фінансово вигідніше.

Розвиток культурно-мистецького життя регіону під впливом Національного музею у Львові та громадських організацій, зумовив появу книгодруків українських мистецьких товариств, виставкових каталогів у книжковому форматі. Сюди зараховуємо видання Національного Музею (1920–1939), Асоціації незалежних українських митців (1932–1939, далі АНУМ), Українського фотографічного товариства (1931–1939). Їхній друкованій продукції вдалося об’єднати територіально розрізаних українських митців. Вона порушувала найважливіші питання теорії та практики мистецтва, розповідала про життя і творчість як українських, так і зарубіжних художників, інформувала про виставки, нові книги.

Появі книжкових видань господарських товариств сприяв кооперативний закон від 29 жовтня 1920 р., що дозволяв господарську працю поєднувати з культурно-просвітницькою²⁹⁰. У 1921 р. відновила діяльність львівська центральна “Сільського Господаря”, яка дуже швидко перетворилася на потужну фінансово-економічну структуру, що мала філії практично в кожному повіті, а також низку гуртків та секцій. Окрім ефективної сільськогосподарської праці, його члени розгорнули широку редакційно-видавничу роботу. З цією метою товариство сформувало видавничу комісію, яка на основі читацьких зацікавлень розробила видавничий план. Члени “Сільського Господаря” намагалися звести до мінімуму ціни на книжкові видання для господарських бібліотек, відповідно, рекомендували створювати їх при філіях та гуртках організації. Друковані видання купували, отримували в подарунок, але під час пацифікації в 1930 р. бібліотеку товариства у Львові розгромили, а картотеку передплатників розірвали²⁹¹.

Найбільший проєкт товариства – книжкова серія “Бібліотека Сільського Господаря”, що складалася з видань науково-популярного характеру з різних галузей сільського господарства: рослинництво, городництво, садівництво, пасічництво, агрономія, ветеринарія, кооперація, зоотехніка тощо. Жваву видавничу діяльність “Сільський Господар” розгорнув після 1927 р., коли директором централі став Євген Храпливий. Ініціативу на ниві книговидавання проявляли і філії товариства в повітових містах Галичини: Коломиї, Жовкві. Поза “Бібліотекою Сільського Господаря” (у повоєнний час вийшло 117 чисел) видавали звіти про діяльність товариства, таблиці, канцелярські друки, періодичні збірники. Упродовж 1932 р. накладом товариства вийшло 36 тис. примірників, у 1933 р. – 35 тис. примірників, у 1934 р. – 59 тис. примірників, а в 1935 р. – 23 650 примірників²⁹². У 1935 р. чистий дохід від

²⁹⁰ Родіонова Л. Роль товариства “Сільський Господар” у розвитку сільського господарства західноукраїнських земель (20–30-і роки) : дис. ... канд. екон. наук : 08.01.04. Тернопіль, 2001. С. 64.

²⁹¹ Там само. С. 133.

²⁹² Звідомлення з праці красового господарського товариства “Сільський господар” за 1935 рік. Львів: Накладом Красового Господарського Товариства “Сільський Господар”, 1936. С. 37.

видання книжок та їх розповсюдження складав 492,70 зл.²⁹³. Справедливо зазначити, що друкована продукція господарських організацій значною мірою формувала економічне мислення галичан, розширювала горизонти агрокультурних знань селян, сприяла добробуту населення краю.

Звіти про діяльність та власні книжкові бібліотеки серед українців популяризували громадські організації, зокрема: “Союз Українок”, антиалкогольне товариство “Відродження”, Союз українських інвалідів, Українське товариство охорони дітей та опіки над молоддю, Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України, Крайовий Комітет охорони воєнних могил у Львові (у перші дні діяльності отримав від Греко-католицької церкви щедрі фінансування – 35 000 корон²⁹⁴, надалі його підтримували матеріально відомі громадські та політичні діячі) та інші.

Продовжувало свою діяльність Товариство ім. Михайла Качковського, видавнича продукція якого, через читальні товариства, локальні кооперативи поширювала русофільські настрої серед галичан. Друковані видання Товариства поділялися на дві категорії: книжки для малоосвічених верств населення, які поширювали безкоштовно, та видання для освіченої інтелігенції, зорієнтовані для продажу. Читачі високо оцінювали їхній книжковий репертуар, зокрема, науково-популярне видання “Історія Руси” Андріяна Копистянського, але критикували “великий натиск видавництва в справі мови”, відходу від “чисто укр. мови [народної розмовної]”, використанні нових правил, тим паче, що й сам Качковський був прихильником живої народної мови²⁹⁵.

До москвофільських видавництв належали Ставропігійський Інститут, видавничий кооператив “Слово”, “Галергофський Комітет”, товариство руських студентів “Друг”, які практикували видавати для галицьких селян не лише повсякденні практичні поради, а й студії з різних галузей науки

²⁹³ Звідомлення з праці краевого господарського товариства “Сільський господар”... С. 46.

²⁹⁴ Клименко Н. Иван Крип'якевич і діяльність Крайового комітету охорони військових могил. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2016. Вип. 28. С. 386.

²⁹⁵ Ісаїв П. Рецензії. *Дзвони*. 1931. Ч. 4–5. С. 317.

(права, економіки, літератури). Але з кінця 20-х рр. ХХ ст. ідеологія русофілів (австрійських часів), орієнтована на Росію, вичерпувала себе. Для більшості галичан, москвофільський рух загалом, мав радше культурно-мовний характер, ніж політичний²⁹⁶.

Упродовж міжвоєнного періоду активну видавничу діяльність провадили партійні угруповання різної політичної орієнтації, які вважали за необхідне використовувати можливості друкованого слова для пропаганди та агітації власних цілей. Українські політичні сили Галичини (УНДО, УСДП, УСРП, ФНС, КПЗУ та інші) поширювали не лише свої програмні документи, соймові промови, матеріали з актуальних питань, зокрема проблеми державного ладу та самоврядування, соціально-економічних, кооперативних тощо, а й невелику за обсягом навчальну літературу про природу, історію, суспільство й культуру, логічні науки, технічні й фахові знання.

Рушієм наукового і культурного життя українців було Наукове Товариство імені Шевченка, навколо якого згуртувалися найкращі інтелектуальні сили (Василь Щурат, Кирило Студинський, Іван Крип'якевич, Мирон Кордуба, Василь Сімович, Іван Раковський, Остап Макарушка, Анатоль Вахнянин, та ін.). Після війни становище товариства було незавидним, “наукове життя у нас дуже ослабло”, – писав І. Крип'якевич у листі до Степана Томашівського²⁹⁷. У 1923 р. Львівська шкільна кураторія за наказом міністра освіти Станіслава Гломбінського змінила друкарню НТШ, яка вже 30 років видавала шкільні підручники, на друкарню Ставропігійського Інституту під управою москвофілів, хоча Інститут не мав відповідного технічного забезпечення, щоб видавати навчальну лектуру²⁹⁸. Цікаво, що до кінця 90-х рр. ХІХ ст. польський і москвофільський рух вважались непримиренними противниками. Але від початку ХХ ст., і надалі, польська

²⁹⁶ Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові: На 100-річчя першого українського іспиту зрілості (1878–1978) / упор. Б. Романенчук. Філадельфія–Мюнхен: Український Вільний університет в Мюнхені, 1978. С. 417.

²⁹⁷ Зашкільняк Л. Українська історіографія у міжвоєнній Польщі: організаційні та методологічні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2014. Вип. 50. С. 56.

²⁹⁸ Листування з Кураторією львівського шкільного округу і Крайовою шкільною радою про видання підручників та використання печатні товариства. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 190. Арк. 15.

влада почала підтримувати москвофілів у Галичині, сподіваючись розколоти і дезорганізувати український національний табір.

Від 1926 р. кураторія все рідше зверталася до послуг друкарні НТШ, старалася друкувати українські підручники у малоприспособлених для цього установах, але за нижчу ціну. Надмірно великі податки на будинки Товариства, поглиблювали і так скрутне матеріальне становище установи. Дорого обходилися НТШ й обмін друківаними виданнями з інституціями за межами Польської держави: накладали мито навіть за книжки бібліотеки НТШ, які вона надсилала за кордон. Про відносини польського уряду з науковим товариством красномовно свідчить розмір державних субвенцій – разова допомога від Міністерства віровизнання та народної освіти 7500 зл. та двічі від Магістрату міста Львова по 3000 зл.²⁹⁹. Черговий раз адміністрація Львова відгукнулась на прохання управи наукової інституції та виділила у 1933 р. грошову допомогу у розмірі 200 000 зл. на розвиток бібліотеки (щорічно витрати на книгозбірню НТШ складали 35 000 зл.³⁰⁰). Окрім того, місцева влада погодилася використовувати послуги друкарні НТШ, щоб погасити частину боргу, який наприкінці 1934 р. складав 5 461 зл.³⁰¹.

Організація та фінансова підтримка Українського таємного університету у Львові (1921–1925) на деякий час призупинила видавничу активність Товариства. Науковий збірник “Записки НТШ” виходив друком, замість що два місяці, як було раніше, пересічно один раз на рік, часом в збільшеному обсязі. Товариство видавало також науково-популярні журнали: історичний місячник, орган бібліотеки і музею НТШ “Стара Україна” (1924–1925) за редакцією Івана Кривецького, українознавчий місячник “Сьогодні й Минуле” (1939) за редакцією Івана Раковського. Книгарня Товариства, у досліджуваний період, видала понад 200 творів національного письменства, українських шкільних підручників, зокрема для середніх шкіл. Друкарня

²⁹⁹ Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949). Львів, 1991. С. 34.

³⁰⁰ Листування з Магістратом міста Львова про надання субвенцій і ремонт будинків товариства. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 1.

³⁰¹ Там само. Арк. 15.

НТШ, окрім власних видань, надрукувала понад 10 000 назв за 1873–1930 рр. та близько 600 назв за 20–30-ті рр. ХХ ст. цінних українських книжок. Коли зважити, що друкували їх за зниженими цінами, а часто ще й списували видавцям борги (за підрахунками В. Кубійовича, сума знижок і боргів перед друкарнею установи складала 1 000 000 зл.³⁰²), то виходить, що НТШ було найщедрішим меценатом видавничого руху в Галичині.

Впливовою силою у галицькому суспільстві залишалася греко-католицька церква, яка своїми досягненнями у міжвоєнний період завдячує насамперед митрополитові Андреєві Шептицькому. Провідною тематикою книжкової продукції видавництв чи інституцій греко-католиків (Видавництво чину св. Василя Великого, Марійське товариство молоді, Літературно-видавничий інститут “Добра Книжка”, видавництва “Наш Приятель”, “Мета”, Товариства св. Апостола Павла, Організації Українських Богословів, видавництво греко-католицької Богословської академії “Християнський Голос” та інші) були релігійна та національно-історична в рамках християнського світогляду.

Фінансові субсидії Андрея Шептицького із власних заощаджень і прибутків церковного майна допомогли реалізувати видавничий план не одній організації, а саме: “Слово”, “Українській Культурі”, “Червоній Калині”, “Нашому Приятелеві”, “Світу Дитини”, Українському Видавничому Інституту, “Ізмарагдові”, кооперативі “Вогні” у Львові, “Журавлі” та філії Української Видавничої Спілки в Рогатині³⁰³. Редакція католицького журналу “Дзвони” впродовж 1934–1937 рр. отримала приблизно 4000 зл.³⁰⁴ від митрополита особисто та Консисторії греко-католицької митрополії.

У 1920 р. літературознавець, редактор, критик Олександр Мох заснував видавництво “Добра Книжка” (від 1930 р. – кооперативна спілка “Видавничий

³⁰² Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка... С. 46.

³⁰³ Листування з українськими видавництвами в Галичині, Закарпатті і Польщі про надання грошової допомоги, надсилання часописів, журналів, співробітництво й інші питання. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 154. 235 арк.

³⁰⁴ Там само. Арк. 8–14.

інститут «Добра Книжка»») під протекторатом Марійського товариства молоді у Львові (репрезентувало видавничу діяльність отців василіян), завданням якого було поширювати християнські ідеї серед народу, що для міжвоєнного часу, на думку видавця, було “невеселою” справою: “Щодо числа видань ми стоїмо ледве на шостому місці, а щодо кольпортажі, то... з п’яти тисяч осіб – священників, монахів, черниць, богословів і т.п. – є лише 10% таких, що купують по 1 примірнику католицьких видань”³⁰⁵. Не випадково, на думку Мар’яни Комариці, О. Мох обрав назву фірми “Добра Книжка”: популярній для міжвоєнного періоду концепції “дешевої книжки” видавець протиставляв концепцію “доброї книжки”, яка відрізняється не обсягом, зовнішнім оформленням і ціною, а духовним впливом на читача³⁰⁶. За час галицького періоду редактор видав 133 книжкових найменувань. Видавництво проіснувало до 1939 р., а з 1952 р. відновило діяльність у Торонто (Канада).

Видавничий осередок у Станиславові активно підтримував єпископ Григорій Хомишин. У 1923 р. він ініціював створення Товариства безжених священників ім. св. священомученика Йосафата, яке, видаючи пресу та книги поширювало християнські ідеї серед українського населення. Розвитку освітнього та культурного рівня українців “на основах св. католицької Церкви” спряло товариство “Скала”, члени якого від 1931 р., в рамках Католицької Акції в Галичині (проголосив Папа Римський на початку 30-х рр. з метою зміцнити релігійні переконання вірних, залучивши не лише священників та монахів, а й світську інтелігенцію³⁰⁷), активно засновували читальні по містах і селах Станиславівського воєводства. Товариство довело до українського читача цікаву та пізнавальну для різних вікових категорій книжкову серію “Бібліотека «Скали»”, яка нараховує понад 30 видань, надрукованих упродовж 1936–1938 рр. (“Володимир Великий, будівничий

³⁰⁵ Цит. за: Шпрінгер Т. Олександр Мох як літературний критик, журналіст і видавець. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Вип. 36. С. 173.

³⁰⁶ Комариця М. Католицька акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Моха: інтерпретаційні моделі. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2011. Вип. 1. С. 436.

³⁰⁷ Комариця М. Українська “католицька критика”... С. 4.

Української Держави” Т. Коструби, “Село без дітей – нація без майбутнього” П. Матієвича, “Історія нового українського письменства” М. Олександровича та інші).

Пресові закони міжвоєнної Польщі передбачали свободу видання накладів авторам чи співавторам власних праць та їх розповсюдження. У Галичині, як правило, це були ініціативні освітяни, літератори, просвітяни, кооператори, науковці, політики, громадські діячі, митці чи українські патріоти з фінансами, які радо долучалися до культурно-просвітнього розвитку краю. Значну кількість книжок приватним накладом видали М. Таранько, М. Галущинський, Г. Гануляк, К. Левицький, М. Матвійчук, В. Будзиновський (історичні оповідання, “Історія України. Княжий вік”, “Історія України: Литовсько-польський вік”) та інші. За кошти педагога, перекладача, громадсько-культурного діяча, управителя Окружної Військової Команди в Коломиї Ореста Кузьми видали твори А. Чайковського “Віддячився: Оповідання з козацької давнини для української молоді”, “За сестрою: оповідання з козацької старини”. “Українську Соціалістичну Бібліотеку” власним накладом видавав Іван Квасниця у Львові (3 книжки).

Друковану продукцію про розвиток української мови та літератури, музейну роботу видавав директор Національного музею у Львові Іларіон Свенціцький (“Про музей та музейництво: Нариси і замітки”, двомовний “Українсько-польський словник = Słownik polsko-ukraiński”, а в 1923 р. вийшла наукова студія польською мовою „Rzecz o języku ukraińskim, gramatyka z przykładami”). Книжкові видання про кооперативний рух, економічного та правового характеру фінансував громадсько-політичний діяч, меценат та відомий галицький кооператор Микола Заячківський, зокрема “Підручник до ведення книг в кооперативних, господарсько-торговельних і споживчих спілках: З примірами і взорами” Сильвестра Герасимовича (1920). Серію “Кооперативна бібліотека” із 15 випусків 1923–1938 рр. видавав Антін Гаврилко.

У міжвоєнний період більшість видавництв видавали книжки за двома традиційними схемами: 1) купували рукописи авторів, а після публікації твору давали безкоштовні примірники авторові (від 15 до 50 примірників); 2) оплата видання залежала від обсягу рукопису й кількості друкованих аркушів, авторові давали декілька безкоштовних примірників та виплачували відсоток від продажів. Непогані видавничі умови для учителів-письменників пропонувало видавництво ЧСВВ, що друкувало твори в кредит, а виплати розтермінували на один чи півтора року. Наприклад, суму 3097,50 зл. за друк книжки (папір, складання і сам друк, коректу тексту, дизайн обкладинки) “Націоналізм” (2000 прим.) в друкарні ЧСВВ у Жовкві Д. Донцов виплачував частинами упродовж грудня 1925 – лютого 1927 рр. (повну суму так і не виплатив, залишилося ще 1365 зл.)³⁰⁸. Загалом, ціни на друкарські послуги в Жовкві, як зауважив Д. Донцов у листі до друкарні були майже такі самі як у Львові: друк 1 аркуша більшого розміру (формат “Літературно-наукового Вістника”) на газетному папері коштував 130 зл., на кращому папері – до 150 зл. Друк кольорової обкладинки для книжки обсягом 272 сторінки (17 друк. арк.) на якіснішому папері при накладі 2000 примірників становив 180 зл., а для видання обсягом 160 сторінок при накладі 1000 примірників – 60 зл.³⁰⁹

Щоб зекономити на друці книжки, редакції періодичних видань пропонували авторам публікувати твір частинами на шпальтах газет, у журналах, а згодом робити відбитки для окремого видання. Але тоді, художні твори чи науково-популярні студії вже не були новинками для читачів і це впливало на динаміку продажу. Найчастіше, передруки чи відбитки видавали без обкладинок і титульних аркушів, зокрема наукові студії із “Записок НТШ” (особливо багато, відбиток з’являється після 1926 р.), політичні видання, канцелярська документація господарських та кредитних кооператив.

³⁰⁸ Архів Дмитра Донцова: матеріали політичної діяльності; редакція “ЛНВ”, “Вістника”. *ЦДАЛ України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф 80371. Кадр 182.

³⁰⁹ Там само. Кадр 184–186.

Українське книговидання ускладнювали не лише суспільно-політичні, економічні умови, а й внутрішні конфлікти між видавцями й авторами, критиками, видавництвами й друкарнями, особиста неприязнь українських діячів. Наприклад, правило “редакторських ножиць” І. Тиктора у видавничій серії “Українська Бібліотека”, коли редакція необдуманно скорочувала текст оригіналу, щоб книжка не перевищувала обсяг восьми аркушів або 128 сторінок (твір Галини Журби “Зорі світ заповідають”, Сергія Даушкова “Опанас Тятива”, Володимира Каліни “Курінь Смерти У.С.С.”)³¹⁰. Чи не вперше, тенденцію “зрізу” художніх творів у видавництві Тиктора, гостро розкритикував А. Чайковський, коли його повість “За живою” порізали “де їм хотілося і не старалися порядно посшивати”³¹¹. Практикував скорочення перекладів, часом доволі радикальних (до третини твору), М. Рудницький у “Бібліотеці «Діла»”. Це викликало обурення критиків, які вважали таку позицію нефаховою, і звинувачували редактора у неповазі до творів і до власної публіки³¹².

Принагідно зазначити, що видавництва різних форм власності – приватні й кооперативні конкурували між собою. На думку кооператорів, приватний видавець – це капіталіст, який докладає максимум зусиль, щоби його “капітал приніс якнайбільший зиск”, “видають книжки не конче найліпші, але найбільш почитні, числячися з потребою не правдивої науки і поступу, але зі смаком пересічної публіки, через що книгарський ринок закинений безвартісним сміттям, а книжок дійсно позиточних дуже мало” та ще й продають їх за високою ціною³¹³. Тоді як львівські приватні видавці старалися не робити конкуренції один одному, хоча правил етикету і видавничих стандартів дотримувалися не всі.

³¹⁰ Незадоволення технічним скороченням оригінального тексту видавництвом висловлював Іван Филипчак щодо повісті “Дмитро Детько” (1935), Іван Федорак (псев. Іван Садовий) автор повісті у 2-х частинах “Безіменні плугатарі” (1935) у листах до Богдана Заклинського.

³¹¹ Чайковський А. В обороні авторських прав. *Діло*. 1934. 23 червня. (№ 163). С. 6.

³¹² Когут С. Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду: ідеї, проекти, перспективи. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 275.

³¹³ І-а. Закладайте кооперативні книгарні. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 3. С. 42.

Характерною особливістю видавничого руху в Галичині була виразна персоніфікація іміджу Видавця, який у свідомості читачів заступає саму видавничу структуру. Наприклад, видавництво “Світ Дитини” часто називали видавництвом М. Таранька, чи кооперативу “Ізмарагд” – видавництвом М. Матчака. Авторитет власника чи громадської організації на книжковому ринку підкреслювали поліграфічне, технічне й художньо-мистецьке оформлення друкованих видань. Багато вартісних наукових та художніх праць видавали додатково (в середньому 100–500 примірників) на дорожчому та якіснішому папері, у шкіряних різнокольорових обкладинках, твердих палітурках з різнобарвним художнім орнаментом, які, в основному, призначалися для дарунків.

Отже, у міжвоєнний період видавнича справа в галицькому краю розвивалася на ідейно-громадських засадах української інтелігенції. До видання і розповсюдження друкованої продукції, окрім видавництв, долучилися кооперативні організації, товариства і громадські діячі. Найактивнішими видавничими осередками були національно-культурні товариства, які мали багатий довоєнний видавничий досвід, зокрема “Просвіта”, УПТ “Рідна Школа”, НТШ. Кількісно в Галичині переважали комерційні видавництва, наприклад “Русалка” Г. Гануляка, “Світ Дитини” М. Таранька, а переваги крилися у мобільності його апарату, який швидко реагував на будь-які економічні та соціальні зміни.

3.2. Видавнича кооперація як засіб реалізації національних та інтелектуальних вимог українців.

У міжвоєнний період у Галичині великого поступу досягла українська кооперація, в основі якої лежала національна кооперативна ідеологія, вироблена наприкінці XIX – початку XX ст. Вона відіграла неабияку роль у зміцненні економічних позицій та консолідації видавництв, а в політиці її

можна розглядати як форму національного руху українців. Розгортанню акціонерних спілок сприяла політика уряду Другої Речі Посполитої, який 29 жовтня 1920 р. ухвалив досить ліберальний закон про кооперативи, що дозволяв створювати національні організації, гарантував дотримання основних демократичних принципів кооперативного руху: нескладний спосіб заснування і реєстрації кооперативів, добровільне і відкрите членство, навіть для неписьменних³¹⁴, обмежені відсотки від капіталів, самостійність, виборність керівних органів, співробітництво між кооперативами³¹⁵. Закон передбачав створення при Міністерстві фінансів Державної кооперативної ради, більшість у якій (2/3) складали представники національних і регіональних кооперативних союзів. Рада надавала союзам право ревізії, зобов'язувала стежити за веденням кооперативної статистики, контролювати організаційну діяльність. Кооперативна рада регулювала відносини між організаціями і державними установами. Їй належало право законодавчої ініціативи. Разом з тим, вона не втручалася у внутрішнє життя спілок.

Нова законодавча база створила вигідні умови для розвитку видавничої кооперації, головна мета якої – залучити якнайбільше української інтелігенції, забезпечених промисловців, селян до культурно-просвітнього розвитку галичан, спільними силами протистояти росту польської та єврейської літератури на українських землях, сприяти розвитку українського національного руху в умовах політики Другої Речі Посполитої.

Українську кооперацію галичани розбудовували на засадах “взаємности, самопомочі, солідаризму й політичної нейтральности”³¹⁶. Тому, галицькі видавці зокрема, І. Чепига, І. Калинович, М. Таранько, Г. Гануляк, М. Матчак та інші, вбачали у спільній формі господарювання єдиний шлях до відродження всіх ділянок національного життя, постійно наголошували, що

³¹⁴ Стаття 18 кооперативного закону передбачала участь неписьменних осіб в організації, що дозволяло залучати малограмотних селян до кооперативної праці.

³¹⁵ Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 1. Poz. 733. S. 1951–1974.

³¹⁶ Українська кооперація і сучасні події. *Діло*. 1930. 1 жовтня. (№ 217). С. 1.

сила організацій – в їх масовості, закликали відновлювати старі й засновувати нові видавничі спілки. А сільські кооперативи, які у той час вважали “найрухливішим центром села” повинні старатися попри товари першої потреби, продавати також книжки, календарі й часописи, щоб зробити друковану продукцію ближчою до населення³¹⁷.

На думку польської дослідниці Е. Вуйцік, саме кооперативні організації та уділові спілки, із великим статутним та обіговим капіталом, відігравали домінуючу роль в українському видавничому русі у міжвоєнній Галичині³¹⁸.

Провід кооперативних організацій уособлювали підприємці та численні представники української інтелігенції, які за нового політичного режиму не могли знайти відповідної роботи, особливо у провінційних містах, але з користю для себе виконували її в кооперативних організаціях. Відомі громадські діячі мали більше можливостей організаційно змінювати видавничі фірми, модифікувати стратегії та ефективніше використовувати переваги кооперативної співпраці³¹⁹ (недорогі друкарські послуги та можливість реалізації видань у книжкових магазинах товариств, що увійшли до складу спілки). Також кооперативна форма видавництва дозволяла уникати кількаразового оподаткування суб’єкта підприємницької діяльності та регулювати ціни на друковану продукцію. З іншого боку, високий грошовий ценз для вступу (в середньому 50–100 зл.) до кооперативів, обмежував доступ великого числа селянської інтелігенції та освітян провінційних міст до спільної праці.

Ця пояснює обставину, чому один з перших видавничих кооператив у Галичині, “Всесвітня Бібліотека” виник у Бориславі. До реалізації задуму І. Калинович, знаний бібліограф та перекладач, у 1914 р. залучив найбільших підприємців Борислава, І. Франка як найбільшого літературного авторитета³²⁰,

³¹⁷ Кооператива й народня освіта. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 7.

³¹⁸ Wójcik E. Środowisko księgarskie Lwowa w dwudziestoleciu międzywojennym. Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku / red. G. Vrona, O. Kolosovska. T. 10. Lwów, 2011. S. 108.

³¹⁹ Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939)... С. 242.

³²⁰ Якимович Б. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. С. 493.

українських перекладачів Михайла Білика, Тараса Франка, Олександра Луцького, Василя Щурата, Осипа Роздольського, Петра Карманського, В. Дорошенка та інших³²¹. Через матеріальні труднощі видавнича серія завмирає в 1923 р., але низка праць, підготованих до друку (“Халдея і Вавилон”, “Тайна і святиня книги” І. Калиновича, “Прометей у кайданах” Аїсхіля, “Жаби” Арістофана, “Нарис історії грецької літератури” Т. Франка, “Новелі” І. Папіні, “Мазепа в легенді та історії” Е. Воґе, “Слово о полку Ігоревім” та інші) свідчили про наміри провідних галичан вплинути і на рівень освіченості, і на розвиток українського національного руху³²².

Від 1920-х рр., після повернення в Галичину з Відня, бібліограф активно розпочав поширювати книгодруки. Наукові зацікавлення І. Калиновича тісно перепліталися з громадсько-культурною діяльністю, забезпечили знайомство і дружні стосунки з широким колом української інтелігенції. Він співпрацював з багатьма українськими організаціями й установами Західної, Наддніпрянської України та за кордоном. Йому вдалось перетворити “Всесвітню Бібліотеку” не лише на видавничу серію “всесвітньої літератури у гарному та художньому українському перекладі”³²³, а на книжковий склад з продукцією українських видавництв, які користувались чималою популярністю серед населення краю та в еміграції. Каталог видавництва нараховував 286 найменувань, які ділили на рубрики: красне письменство (всесвітня література), оповідання, наукове письменство (історія літератури і мова, історія і географія, філософія і педагогіка, інші видання). Переважали книги львівських, коломийських, перемишльських, станіславівських, тернопільських, а також віденські та берлінські україномовні видання 1918–1922 рр. Читачам пропонували найкращі твори не лише рідною мовою, а й німецькою, польською,

³²¹ Видання “Всесвітньої Бібліотеки”, 1914–1922 рр. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 28. 65 арк.

³²² Примірник “Каталога видавництва «Всесвітня Бібліотека»” на 1923 р., виданого у Золочеві в 1923 р. та вирізки з газет із анонсами “Всесвітньої Бібліотеки”. *ДАЛО*. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 10–11.

³²³ Якимович Б. Іван Франко – видавець... С. 493.

російською, чеською, англійською. Чужоземну літературу купували не часто, що свідчить про патріотизм галичан.

У повоєнний період відновила діяльність Українська Видавнича Спілка (далі УВС), що видавала белетристику, соціально-економічну літературу, праці про життя і діяльність відомих українських діячів, зокрема у 1921 р. (практично всі джерела, зокрема й “Енциклопедія Українознавства”, повідомляє, що установа відновила діяльність у 1922 р.³²⁴) було надруковано твори М. Галущинського “Михайло Драгоманів – ідеолог Нової України” та “Шевченко – поет життя й чину”, М. Костомарова “Книги биття Українського Народу”, передмову до якої написав М. Возняк³²⁵. Накладом УВС появилися збірки творів маловідомих у Галичині авторів та передруки творів “старших письменників” – О. Кониського, П. Куліша, І. Левицького, Марко Вовчок, Данила Мордовця, Олекси Стороженка³²⁶. Видавнича діяльність УВС після відновлення, була значно обмежена, що відобразилося на кількості та якості друкованої продукції.

Провідне місце в книговидавничому русі Галичини належить кооперативу “Червона Калина”, яке, на думку дописувачів літературно-наукового журналу “Дзвони”, було єдиним світським видавництвом, що інтенсивно працювало та мало “визначні заслуги перед українською літературою й наукою завдяки виданим десяткам вельми корисних, цінних і цікавих книжок з ділянки мемуаристики, історії, історичної повісти і т. д. Особливої уваги заслуговують повісти з воєнних часів”³²⁷. Ідейно-організаційні засади створення “Червоної Калини” належать військовим старшинам УСС: Осипові Навроцькому, Михайлові Галущинському, Степанові Шухевичу, М. Матчакові, Петрові Постолюку, Левові Лепкому, І. Тиктору та іншим. За назву видавничого кооперативу вони взяли народний

³²⁴ Українсько-руська Видавнича Спілка. *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 9. Перевид. в Україні. Львів, 2000. С. 3455.

³²⁵ Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 2 : 1920–1923 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2012. С. 158–159, 200.

³²⁶ 25-ліття Української Видавничої Спілки (1899–1924). *Діло*. 1924. 24 квітня. (№ 91). С. 4.

³²⁷ Заїкин В. Рецензії. *Дзвони*. 1933. С. 331.

символ, що має глибокі історичні корені, а в роки визвольних змагань здобув популярність серед стрільцтва³²⁸. Перші установчі збори відбулися 17 серпня 1921 р., а незабаром “Червона Калина” перетворилося на одне з найуспішніших видавничих підприємств у Львові. Члени кооперативу мали знижку 50 % на власну друковану продукцію і, розуміючи потреби видавництва, майже всі свої виплати за одержані книжки висилали негайно, що значно полегшувало роботу адміністрації³²⁹. Видавництво доводило до українського читача доволі оригінальну літературу: спогади визначних діячів (Дмитро Дорошенко “Мої спогади про недавнє минуле” у 4-х ч. [1923–1924], А. Чайковський “Чорні рядки” [1930], Віталій Юрченко “Шляхами на Соловки” [1931], Юрій Шкрумеляк “Поїзд мерців” [1922]), історичні та літературні твори (Микола Капустянський “Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 році” [1921], Ілля Борщак “Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана” [1933], С. Шухевич “Видиш брате мій” [1930], Антін Крезуб “Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919” [1933]), що висвітлювали змагання українського народу до самостійного державного життя, формували національний світогляд і виховували молодь. Друкована продукція “Червоної Калини” була вельми популярна на книжковому ринку, автори з різних закутків української землі “солідно” опрацьовували видання, старалися бути об’єктивними, коли писали твори про визвольну боротьбу³³⁰.

Національні видавничі проєкти члени кооперативу успішно реалізовували попри урядові утиски, польську цензуру – було сконфісковано, наприклад, увесь наклад монографії “Золоті Ворота”, на яку витратили 25 000 зл., лише невелику частину накладу видавництво врятувало, висилаючи книжку своїм членам і деяким книгарням ще перед заборонаю. Відтак, 1937-го року книжку перевидали, з третьої спроби, у “багато-багато скромнішому

³²⁸ Якимович Б. Літописці нескореної нації: До 80-річчя діяльності видавництва “Червона Калина”. *Україна та українці: Події далекі і близькі. Вибрані праці*. Львів, 2014. С. 57.

³²⁹ Листування з українськими видавництвами й редакціями “Рада”, “Рідна Школа”, “Світ”, “Стрибожич”, “Технічні Вісті”, “Український Агрономічний Вісник”, “Червона Калина” та ін. у Львові... *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6534. Арк. 55зв.

³³⁰ Качор А. “Червона Калина”: 60-річчя її славної видавничої діяльності. Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1983. С. 10

вигляді, ніж це передбачалося первісно” (пропав список старшин УСС і список померлих осіб, нотатка В. Старосольського про ідеологію створення УСС, белетристичні замітки про січовиків Б. Лепкого, О. Кобилянської, О. Маковея, В. Стефаніка та інших)³³¹. Через цензурні обмеження до “Великого співаника Червоної Калини” не потрапила одна з найпопулярніших стрілецьких пісень на слова Романа Купчинського “Ой, та зажурились стрільці січові”³³².

Щоб краще обслуговувати читачів, “Червона Калина” мала власні книгарні у Львові, Золочеві та інших містах Галичини. Більшість видань, в тому числі й нецензурованих на суму 95 000 зл., члени видавництва зберігали в таємному від польської влади магазині при вул. Сикстуській у Львові (тепер вул. Дорошенка). Ці видання, здебільшого, призначалися для пересилки за кордон (США, Канада)³³³.

У 1920-х рр. у Львові з’явилася низка подібних видавництв: “Українське Наукове Видавництво, кооператив з обмеженою порукою у Львові” (1923)³³⁴; “Видавничо-накладовий кооператив «Друкар»” (1924)³³⁵, одним із ініціаторів створення якого був Порфирій Буняк, активний діяч Української соціал-демократичної партії; “Видавнича книгарня і випозичальня «Ізмарagd»” (1926), “Видавничий кооператив «Національне Об’єднання»” (1928), який репрезентували діячі УНДО; видавничий кооператив “Слово” (1929, під впливом москвофілів); видавнича спілка “Нові Шляхи” (1929).

Активну видавничу діяльність на початку міжвоєнного періоду провадила спілка з обмеженою відповідальністю “Бистриця” в Станиславові, яку заснував Іван Чепига у 1920 р. Його власниками були також Зенон Курилович з Коломиї та о. Михайло Менцінський. Кооператив розпочав видавництво книжок “зі смішно малим капіталом”, але надхненна праця його

³³¹ “Золоті Ворота”: Історія Січових Стрільців (1917–1919) / [В. Кучабський, М. Безручко, Є. Коновалець, І. Шендрик]. Львів: Видавничий кооператив “Червона Калина”, 1937. С. XI.

³³² Якимович Б. Літописці нескореної нації: До 80-річчя діяльності видавництва “Червона Калина”... С. 59.

³³³ Качор А. “Червона Калина”: 60-річчя її славної видавничої діяльності... С. 13.

³³⁴ Українське Наукове Видавництво. *Діло*. 1923. 5 жовтня. (№ 148). С. 3.

³³⁵ Донесення повітових старостів про видання журналів, бюлетенів та інших друкованих видань у повітах та короткі біографічні довідки про відповідальних редакторів, їхніх помічників. *ДАЛО*. Ф. 1. Оп. 58. Спр. 423. Арк. 33.

членів допомагала реалізовувати актуальний для міжвоєнного часу видавничий задум: серія “Дитячі читанки” і “Бібліотека для української молодіжі”, які формували ілюстровані казки українських авторів та переклади, оповідання, “Коротка історія України” Бориса Грінченка, “Малий Кобзар” Т. Шевченка; у серії “Літературна бібліотека” вийшла повісті М. Гоголя “Тарас Бульба”, А. Чайковського “Малолітній”, новели з гуцульського життя Івана Семанюка тощо. Накладом “Бистриці” виходила друком “Народна Бібліотека”, зокрема М. Брагін, М. Мінін “Кооперативи, їх єство і організація”, Тома Реляй “Елементарні основи політики”, практичний poradnik для селян “Мала ілюстрована загальна енциклопедія”³³⁶.

Упродовж 1921–1923 рр. кооператив “Бистриця” видавав неперіодичний вісник “Книжка” накладом 2000 примірників. У виданні подавали інформацію про шляхи та способи поширення книжки, теоретичні та практичні статті на тему видавничого руху, нотували й обговорювали усі новини літературної продукції.

В роки ЗУНР І. Чепига працював редактором “Станиславівського Голосу” (листопад 1918 р.) і згодом написав про той період спогади “Станиславів – столиця ЗУНР”, машинопис якого у 1930-х рр. відправив до видавництва “Червона Калина”. З невідомих причин ці мемуари не опублікували і текст їх не зберігся³³⁷.

У квітні 1924 р., з нагоди 350-ї річниці появи першої української книжки у Львові, місцеві друкарі заснували видавничий кооператив з обмеженою відповідальністю “Друкар”³³⁸. Одним із ініціаторів створення був Порфирій Буняк, активний діяч Української соціал-демократичної партії. Головними завданнями організації були: “1) видання книжок, брошур, часописів, образів і, загалом, усіляких друків; 2) ведення книгарні, торгівлі друкарськими

³³⁶ Каталог видавництва “Бистриця”. Коломия–Станиславів, 1920. 6 с.

³³⁷ Мороз В. Редактор Іван Чепига. *ШІІІ*. 2013. 13 лютого. (№ 6).

URL: <https://www.academia.edu/36993198/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%A7%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D0%B3%D0%B0>

³³⁸ Видавничо-накладава кооператива “Друкар”. *Діло*. 1924. 10 квітня. (№ 79). С. 3.

матеріалами й товарами першої необхідності; 3) утримання і ведення літо- та хеміграфії, відливання черенок; 4) організація загальних і фахових відчитів [рефератів, доповідей], спеціальних курсів, бібліотек; 5) виділення грошових позик для членів спілки; 6) організація фондів самозабезпечення учасників кооперативу, виділення стипендій на освіту для них та їхніх родин; 7) плекати товариський дух між своїми членами та організовувати забави, концерти, свята, прогулянки, вистави аматорських театрів”³³⁹.

До складу дирекції спілки входили три члени: Порфір Буняк, Степан Микитка, Густав Кришталович і троє заступників: Іван Мусій, Михайло Гарух і Микола Галушка. До Наглядової ради – 7 членів і 4 заступники. Вступ до кооперативу складав 100 зл, а виплати можна розділити на один календарний рік. Члени організації мали право володіти декількома акціями, якщо дозволяло фінансове становище³⁴⁰. Першим виданням “Друкаря” була брошура “Свято української друкованої книги” з програмою заходу і текстами виступів до 350-ліття появи першої української друканої книги у Львові. Кооператив, в основному, пропонував галичанам інформаційні та сатирично-гумористичні календарі, оповідання та переклади творів для молоді.

У грудні 1926 р. львівський окружний суд зареєстрував нову видавничу інституцію – кооператив “Ізмарагд” з книгарнею та випозичальною під керівництвом М. Матчака. До Наглядової ради увійшли: громадсько-політичний діяч, просвітянин і публіцист М. Галущинський (голова), журналіст, публіцист, просвітянин і перекладач Федір Федорців (секретар) та заслужений директор Краєвого Товариства кредитового і Союзного Базару у Львові Іван Іжицький. Головне завданням нової “культурної станиці” – створити українську випозичальню книжок у Львові, заснувати “свої філії по всіх важніших осередках західно-української національної території”, “подавати українській громаді відповідну літературу, в першу чергу

³³⁹ Донесення повітових староств про видання журналів, бюлетенів та інших друкованих видань у повітах та короткі біографічні довідки про відповідальних редакторів, їхніх помічників. *ДАЛО*. Ф. 1. Оп. 58. Спр. 423. Арк. 33.

³⁴⁰ Там само. Арк. 33зв.

перекладну, високої літературної вартости”³⁴¹ і відновити зв’язок з культурою сходу і заходу.

Залучення нових членів до кооперативи допомагало вирішувати фінансові проблеми. Для цього, відомим громадсько-культурним діячам надсилали проспект видавництва і заохочували приєднатися, безумовно, фінансово. Прізвища відомих діячів – членів Наглядової ради, дирекції, ще більше мотивували галичан приєднатися до розбудови культурного життя. Початковий внесок складав 30 зл. а один уділ коштував 100 зл., який можна виплачувати частинами, не менше 10 зл. щомісячно. Таких листів-запрошень розіслали понад 300 примірників. Але відгукнулося небагато ентузіастів³⁴².

За сприяння дирекції Земельного гіпотечного банку, особливо Леся Кульчицького, у травні 1927 р. “Ізмарагд” одержав приміщення у будинку банку при вул. Словацького, 14³⁴³. Туди перемістили випозичальню, яка нараховувала понад 6000 книжок³⁴⁴. Наприкінці 1928 р. видавництво отримало нову локацію при вул. Костюшка, 5. Впродовж міжвоєнного період накладом видавництва “Ізмарагд” вийшло друком 40 назв книжок. Сучасники зазначали, що попри глибокі політичні й громадські впливи, М. Матчак провадив видавництво, з кожного погляду незалежне – ні від політичних структур, ні від ідеологічних напрямів³⁴⁵, про що свідчить книжковий репертуар. Накладом кооперативи вперше з’явилися переклади творів з російської мови, які заборонила радянська цензура (Б. Пільняк “Смерть командарма”), белетристичні твори М. Рудницького “Очі та уста”, “Нагоди й пригоди”, поезії художника Святослава Гординського, Богдана-Ігоря Антонича, повне видання творів Марка Черемшини за редакцією Євгена-Юлія Пеленського тощо.

Оригінальним і досконалим у поліграфічному плані виданням “Ізмарагду” був збірник АНУМ “Екслібрис” за редакцією Павла Ковжуна.

³⁴¹ М. В. На культурному фронті (Нова українська культурна станиця). *Діло*. 1927. 28 травня. (№ 117). С. 3.

³⁴² Там само. С. 3.

³⁴³ Випозичальня книжок “Ізмарагд”. *Діло*. 1928. 22 грудня. (№ 284). С. 4.

³⁴⁴ М. В. На культурному фронті... *Діло*. 1927. 28 травня. (№ 117). С. 3.

³⁴⁵ Мочульський М. Вибране: твори / упор. Є. Баран та ін. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. С. 674.

Перший випуск збірника вийшов на бездеревному матовому картоні в кількості 250 примірників (для цілого накладу міжвоєнних друків це було рідкістю). Упродовж 1932–1936 рр. (з великою періодичністю) накладом видавництва виходив друкований орган АНУМ “Мистецтво”. Саме їх, та ще 28 книжок, виданих в Галичині, радянській Україні та в еміграції впродовж 1928–1933 рр., Українське товариство прихильників книги в Празі, навесні 1934 р., відзначило як українські бібліофільські видання³⁴⁶.

Велику матеріальну та моральну допомогу видавничим організаціям надавали крайові та повітові союзи в Галичині: Ревізійний союз українських кооператив (далі РСУК), Крайовий союз кредитовий (Центробанк), “Народна Торговля”, які самостійно брали участь у книговидавничому процесі та через окружні, повітові союзи і низові кооперативи допомагали реалізовувати друковану продукцію. У 1934 р. РСУК об’єднував 3193 кооперативи (поширив діяльність на Волинь і Полісся), але новий кооперативний закон від 13 березня 1934 р., посилив нагляд адміністративної влади над кооперацією і обмежив діяльність РСУК до трьох галицьких воєводств³⁴⁷. У 1934 р. до РСУК належало 14 видавничих кооператив, 5 книгарень і випозичалень та 10 спілок доводили книжкову продукцію до українців у містах і селах через низові кооперативи. Динаміка продажу видань залежала від тематики, а загальний наклад від липня 1934 до грудня 1935 рр. складав 12 420 примірників. З них реалізували 9 410 примірників³⁴⁸. Свої читачам РСУК пропонував власні книги, а також літературу про економічні відносини, розвиток кооперації й торгівлі інших видавництв та серію “Кооперативна бібліотека” А. Гаврилка. Принагідно зазначити, що статистичні звіти РСУК, окрім українського викладу, містили пояснення польською та німецькою мовами, щоб підприємства за кордоном могли ознайомитися з українським кооперативним рухом³⁴⁹.

³⁴⁶ Найгарніші українські видання (висліді конкурсу-анкети). *Діло*. 1934. 8 червня. (№ 148). С. 5.

³⁴⁷ Витанович І. Кооперація. *Енциклопедія українознавства: словникова частина / гол. ред. В. Кубійович*. Т. 3. Львів: “Молоде життя”, 1994. С. 1128.

³⁴⁸ Звіт з діяльності Ревізійного Союзу Українських Кооператив за час від 1. VII. 1933 до 31. XII. 1935 р. Львів: Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив, 1936. С. 19.

³⁴⁹ З кооперативного шляху. *Діло*. 1929. 19 травня. (№ 109). С. 4.

Редакція “Книжки”, практично у кожному номері, звертала увагу на проблеми видавничого процесу. Серед них: відсутність налагодженої співпраці, видавничої кооперації, постійного бібліографічного органу, непоінформованість одних видавців книжками інших, а відповідно, часто подібні чи однакові видання, не стабільний обмін друкованою продукцією³⁵⁰. Іван Чепига вважав, що “Галичина повинна і мусить остати надалі культурним Піємонттом, як довго сього вимагають обставини [...]. Галичина не може і не повинна остати на теперішньому ступені розвою культури і освіти, але повинна поступати вперед”³⁵¹. Тому, всі галицькі видавництва, культурно-просвітні товариства, громадські організації, наукові установи, книгарні повинні об’єднатися і створити на умовах кооперації союз із комісійним складом, який буде законним представником українського видавничого руху на території краю та міжнародній арені.

Дня 11 квітня 1926 р. у Львові відбулися перші установчі збори нової професійної організації “Союзу українських книгарень і накладень”, на які завітали представники 25 установ. Членами-засновниками союзу були: 1) Книгарня НТШ; 2) музична накладня “Торбан”; 3) редакція журналу “Театральне Мистецтво”; 4) видавництво “Русалка”; 5) кооператива “Друкар”; 6) УПТ “Рідна Школа” і Книгарня Ставропігійського інституту в оренді товариства; 7) видавнича спілка “Червона Калина”; 8) Товариство “Просвіта”; 9) “Українська книгарня і антикварня” І. Громницького; 10) видавництво М. Таранька “Світ Дитини”; 11) видавництво “Молода Україна”; 12) “Всесвітня Бібліотека” І. Калиновича в Золочеві; 13) Українська Видавнича Спілка³⁵².

Але польський уряд ще в грудні 1925 р. відхилив реєстрацію статуту кооперативного союзу (проект статуту сформулювала редакція “Книжки” у

³⁵⁰ [Від редакції]. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 70.

³⁵¹ І. Ч-а. Організація українських видавництв і книгарень. (Проект і замітки). *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 1–3. С. 14.

³⁵² Справа реєстрації Союзу робітників укр. видавництв та книжкових магазинів у Львові. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 618. Арк. 24–24зв.

1922 р.³⁵³), оскільки отримали лише один примірник, замість двох, і не знайшли у документі параграфів, як будуть вирішувати дискусійні питання між членами та про долю майна організації після її розв'язання³⁵⁴. Тому перші установчі збори професійної організації “Союзу українських книгарень і накладень” відбулися 11 квітня 1926 р. у Львові. Головою обрали М. Таранька, заступником – І. Громницького, секретарем – М. Матчака.

Метою організації, згідно зі статутом, були “оборона престижу українського видавничого руху; піклування авторським правом авторів Українців; піднесення техніки українських видань; поширення українського друкованого слова; захист і охорона професійних інтересів українських видавництв і книгарень; заснування українських книгарень; заснування фабрики паперу; видавання власного професійного періодичного органу, неперіодичних звідомлень”³⁵⁵.

У 1927 р. “Союз українських книгарень і накладень” розпочав видавати часопис “Книжник” за редакцією М. Матчака (400 примірників). Планували реєструвати всю українську неперіодичну літературу, що виходила на західноукраїнських землях та в еміграції, публікувати статті про видавничу та книжкову справу. На жаль, організація видала лише один номер журналу. На чергових зборах в 1929 р. управа Союзу визначила новий розмір членських внесків, прийняла ухвалу про пошуки нових шляхів обміну та вільного продажу галицьких книжкових видань із установами радянської України, виділила з доходів Союзу 50 зл. на розбудову культурного життя львів'ян³⁵⁶.

Не вдалося Союзові відкрити і власну книгарню. Ймовірно, цю роль виконували “Українська книгарня і антикварня” І. Громницького чи Книгарня “Рідної Школи”. Мабуть, кооперативна основа організації забезпечувала її членам недорогі друкарські послуги та можливість реалізації видань у

³⁵³ І. Ч-а. Організація українських видавництв і книгарень... С. 13–16.

³⁵⁴ Справа реєстрації Союзу робітників укр. видавництв та книжкових магазинів у Львові. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 618. Арк. 15.

³⁵⁵ Там само. Арк. 20.

³⁵⁶ Справа спостереження за Союзом укр. переплетних майстерень і книжкових магазинів. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 1074. Арк. 1.

книжкових магазинах товариств, що увійшли до складу спілки. Хоч у листі до І. Калиновича, ще до реєстрації Союзу книгарень, М. Матчак писав, що за дорученням РСУК та центральної кооперативних спілок він має зайнятися організацією у Львові Центральної комісійної книгарні. Її завдання – організувати кооперативні книгарні у всіх повітових містах, забезпечувати галицькими, еміграційними та, по можливості, з радянської України друкованими виданнями усі точки продажу. Щоб поширення книжок було ефективним, просив Калиновича, як фахівця, упорядкувати повний каталог галицьких видань³⁵⁷. В подальшому цим питанням займався “Союз українських книгарень і накладень”, але реалізувати задум до кінця не вдалося.

У 1935 р. організація складалася із 40 підприємств, а, ймовірно, останні збори відбулися 12 квітня 1938 р.³⁵⁸. Загалом, донині збереглося дуже мало інформації про діяльність “Союзу українських книгарень і накладень”, а в біографіях засновників відсутня інформація щодо їхньої участі в кооперативі. Невідомо, наскільки активно й плідно функціонувала організація галицьких видавців, зате кожний її учасник в роки польської окупації наполегливо працював на ниві книговидання.

Одним із культурних осередків емігрантів з Наддніпрянщини був видавничий кооператив “Хортиця”, який заснували під кінець 1928 р. Ця назва символізувала ситуацію, в якій опинилася українська інтелігенція по той бік Дніпра – через поразку у війні з більшовиками, вона емігрувала до Галичини і продовжила боротися за національну справу³⁵⁹. До складу Управи увійшли: А. Петренко, А. Жук, Ф. Дудко, а також В. Дорошенко, В. Сімович, М. Таранович, М. Струтинський та інші. Видавничу діяльність розпочали у 1930 р. і за дев’ять років “Хортиця” видала 12 книжок, тематика яких здебільшого була пов’язана з добою визвольних змагань, і два числа журналу

³⁵⁷ Листи М. Матчака до І. Калиновича (Львів, 1926 р.). *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 207. Арк. 1.

³⁵⁸ Справа реєстрації Союзу робітників українських видавництв та книжкових магазинів у Львові. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 618. Арк. 4.

³⁵⁹ А. В. 10-ліття видавничої кооперативи “Хортиця” у Львові. *Діло*. 1939. 1 травня. (№ 98). С. 5.

“За Україну”. Загальний наклад видань складав 44 200 примірників. У 1938 р. видавничий кооператив нараховував 47 членів, переважно наддніпрянців, і видав 3 книжки накладом 6 200 примірників. Того року, грошовий обіг становив 8 182 зл., друкованої продукції реалізували на суму 2 990,60 зл., а чистий дохід видавництва складав 1 428,89 зл. Такий результат вдалось отримати лише завдяки безплатній членів Управи кооперативу³⁶⁰. Серед друкованої продукції “Хортиці”, хоч і небагатої за назвами, галичани отримали актуальні для культурного й національного розвитку книжки. Зокрема, “Чорний крук” Ф. Дудка, “Призначення України” Ю. Липи, “Мої спомини” С. Русової, “Полковник Михайло Кричевський: Історична повість з XVII віку” А. Чайковського, “Войнаровський” І. Борщака та інші.

У 1929 р. за ініціативи Антона Крушельницького створено видавничу спілку “Нові Шляхи”, яка видавала літературно-науковий місячник з однойменною назвою (друкували часопис в друкарні НТШ). Основними завданнями кооперативу були: видання журналів, часописів, книжок, художніх і мистецьких творів, заснуванні друкарень і книгарень, організації читалень, бібліотек, виставок тощо³⁶¹. Навколо журналу гуртувалися письменники прорадянської орієнтації, але на перших порах “Нові Шляхи” зуміли згуртувати широке коло демократично настроєної творчої інтелігенції (І. Свенціцький, В. Щурат, І. Крипякевич, С. Гординський, Б. Лепкий та інші)³⁶². Накладом кооперативу упродовж 1930–1932 рр. вийшли друком 17 книжок. Серед них: драматичні твори Я. Галагана, С. Черкасенка, Ю. Косача, поезія І. Крушельницького, серія суспільно-політичних нарисів “Критичні листи” тощо. Польська влада контролювала активність прорадянських та комуністичних установ, особливо у 1930-х рр., забороняла розповсюджувати їхні друковані видання, таємно збирала інформацію про

³⁶⁰ А. В. 10-ліття видавничої кооперативи “Хортиця” у Львові. *Діло*. 1939. 1 травня. (№ 98). С. 5.

³⁶¹ Зуляк І., Зуляк М. Редакційно-видавнича праця Антона Крушельницького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Історія*. 2018. Вип. 1. С. 105.

³⁶² Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного... С. 19.

членів кооперативу. наприклад, про Івана Крушельницького (сина А. Крушельницького)³⁶³.

Трибуною нелегального Пласту стала продукція видавничої кооперативи, яку організували пластуни та, водночас, літератори на базі журналу “Вогні” у 1930 р. Ініціаторами створення й редакторами були Є.-Ю. Пеленський, Я. Рудницький, В. Кархут, Я. Гладкий³⁶⁴. Видавництво інформувало населення про цікаві новинки в літературі, мистецтві у часописах “Дажбог” та “Вогні”, а також поширювало науково-популярні видання та белетристику в книжкових серіях “Бібліотека «Вогнів»” і “Бібліотека «Дажбога»”.

Не стояла осторонь видавничої кооперації греко-католицька церква. З ініціативи Українського католицького союзу у 1931 р. заснували видавничу спілку “Мета”, яка до початку Другої світової війни успішно видавала літературно-науковий місячник “Дзвони” (1931–1939), книжки, переважно релігійної та суспільно-політичної тематики, художню літературу.

Ініціатором та відповідальним редактором універсальної “Бібліотеки «Дзвони»” (1932–1939) був Петро Ісаїв. Книжкова серія складалася із 32 чисел: твори українських класиків, видатних письменників, літературознавців того часу, переклади європейських наукових студій, релігійні праці, нотатки соціально-політичного характеру. Стратегічний підхід до широкої тематики друкованої продукції, орієнтація не лише на ревних католиків, інтелігенцію, а на міщан і селян, які “вимагали” зображати реальні будні українців у роки бездержавности і мотивацію до боротьби за самостійність, зумовили швидкий продаж окремих частин (“Волинь”, “Війна і революція” Уласа Самчука³⁶⁵, “Габор Костельник” В. Миропільського, “1313”, “Во дні они” Наталени Королевої).

³⁶³ Інформація повітових староств про конфіскацію і заборону поширення окремих друкованих видань на території воеводства. ДАТЮ. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1942. Арк. 78.

³⁶⁴ “Вогні”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 297.

³⁶⁵ Вагому роль у популяризації повісті “Війна і революція” Уласа Самчука відіграла нагорода для постійних читачів від адміністрації видання “Дзвони” – книжку надсилали як подарунок за вчасну передплату журналу на 1936 р. (Нагорода для точних Передплатників. *Дзвони*. 1935. С. 554).

Помітну роль в українському книговиданні відіграла уділова видавнича спілка “Діло”. Її друкований орган “сивобороде «Діло»” (так називали газету редактори “Нового Часу” у Львові) – була найстарішою і найпопулярнішою щоденною газетою, а нині залишається одним із найцінніших джерел для науковців. Книжковий репертуар видавництва, яке мало більш-менш надійну фінансову основу через підтримку УНДО, формували спогади Євгена Чикаленка, Євгена Олесницького, М. Галушинського, оригінальні твори сучасних українських письменників (У. Самчук “Віднайдений рай: Збірка оповідань”, Софія Яблонська “З далеких обривів: Мандрівки і враження”, Ірина Вільде та інші). Літературний критик, письменник і довголітній дописувач газети відомий оригінал і скептик М. Рудницький, у колі близьких людей, називав установу “кадильницею”, де не завжди можна бути щирим, і де, з огляду на певні тенденції, не все можна і варто публікувати³⁶⁶.

У 1936 р. М. Рудницький ініціює та реалізовує нову книжкову серію “Бібліотека «Діла»” у якій впродовж неповних трьох років вийшли друком 48 оригінальних творів української літератури та перекладів зі світової літератури. Ця серія мала продовжити широковідому свого часу “Бібліотеку найзнаменитіших повістей”, але ще до появи першого числа викликала шквал критики: літератори і колеги видавця наголошували, що М. Рудницький як редактор, підходив не фахово до вибору репертуару, віддавав перевагу творам які б сподобалися читачам – романи, оповідання, з цікавим динамічним сюжетом, легким для читання та сприйняття, нерідко з промовистою назвою. Натомість, сучасні дослідники зауважили, що переклади оновленої “Бібліотеки «Діла»” відрізнялися від попередньої серії високим рівнем фахових передмов (відомості про автора, епоху, короткий аналіз твору), що загалом покращувало сприйняття твору, вдалим добором оригіналів³⁶⁷. Окрім перекладів, частина серії містила публікації творів сучасної української

³⁶⁶ Когут С. Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду... С. 85.

³⁶⁷ Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 21. С. 237.

літератури, книгу спогадів П. Карманського “Українська Богема: Сторінки вчорашнього” (1936) та збірник до ювілею літературного угруповання “Чорна Індія «Молодої Музи»” (1937).

Отже, діяльність видавничих кооперативних організацій слугувала не тільки дієвим засобом захисту інтересів українських підприємців, авторів та читачів різних соціальних груп, а й представляла одну з організаційних форм національного руху. Масив книжкової продукції формував читацькі інтереси мешканців Галичини, впливав на розвиток культурного і національного світогляду українців.

3.3. Характеристика книжкового ринку і читацькі пріоритети

Видавнича практика, книжкова культура й читання галичан у 1920–1930 рр. ХХ ст. з одного боку залишались продуктом літературних та культурних традицій другої половини ХІХ ст. З іншого боку, поразка української державності 1918–1919 рр. у Львові, складне суспільно-політичне становище галичан, розбудова видавничого руху, посилення ролі української книжки штовхали діячів краю реалізувати нові літературні проєкти, які значною мірою, базувалися на концепції “народного читання”/читань для народу, що прийшла з Наддніпрянської України³⁶⁸.

Соціальна структура українського населення була доволі строкатою, що вимагало скрупульозного вибору друкованої продукції для різних вікових категорій, рівня освіченості галичан, професії тощо. Школярам потрібні були нові підручники рідною мовою; ученим – наукові студії; міщанам і селянам – художня й науково-популярна, господарська література; духовенству – церковні книги й писання святих отців, праці з історії церкви; фаховим працівникам (ремісники, хлібороби, садівники, малярі, скульптори та інші) – книжки, які сприятимуть розвиткові й удосконаленню їхніх професійних

³⁶⁸ Голик Р. Книжний світ “Просвіти”: культурна пам’ять і національна ідентичність української Галичини ХІХ – першої половини ХХ століття. *Товариство “Просвіта”: в обороні української ідентичності, духовності та культури (до 150-ти літнього ювілею)* / Наук. ред. І. Орлевич. Львів: Логос, 2019. С. 28.

знань. Відповідно успіх видавничих проєктів залежав від діалогу двох основних верств українського суспільства: інтелігенції та селянства³⁶⁹.

Насамперед нових книжок вимагали школярі, оскільки навчальні заклади були головними осередками формування національної і культурної свідомості молоді. Від початку міжвоєнного періоду галицька інтелігенція активно розвивала народну освіту, відновили діяльність освітні та культурно-просвітні товариства. Львів став другим (після Варшави) видавничим центром в Польщі щодо публікації навчальної та наукової літератури³⁷⁰. Тому польський уряд пильно стежив за українською навчальною літературою, що впливало на зміст підручників.

Через дефіцит нових українських підручників, учителі рекомендували читати “прегарні твори Коцюбинського, Б. Лепкого, Лесі Українки, Кобилянської й ін. новіших письменників, бо в цих творах можемо найти багато цінностей” та, додатково для бажаючих, багатотомні видання М. Возняка “Історія української літератури” у 3-х томах з ілюстраціями (1920–1924) та М. Грушевського “Історія української літератури” у 3-х томах (Львів, 1923)³⁷¹. До слова, працю М. Возняка високо оцінили галицькі інтелектуальні кола як академічне україномовне видання, що не мало аналогів в українській культурі за охопленням матеріалу й доступністю викладів. Автор доводить ідею самостійного розвитку української літератури у слов’янському середовищі від початків до кінця XVIII ст. Попри витрати на друк і рекламу, “Історія української літератури” була недорогим виданням для українців краю і за кордоном (I т. – 5 зл. (6000 прим.), II т. – 6 зл., III т. – 8 зл.)³⁷².

Історію України в державницькому ключі школярі, гімназисти, історичні та краєзнавчі гуртки вивчали за студією І. Крип’якевича “Коротка історія України”, яка після 1939 р. забезпечувала читачам не шкільну, а таємну

³⁶⁹ Голик Р. Книжний світ “Просвіти”: культурна пам’ять... С. 28.

³⁷⁰ Wójcik E. Produkcja wydawnicza w wielonarodowym lwowie – postulaty badawcze. Україна XX століття: культура, ідеологія, політика. 2015. Вип. 20. С. 300.

³⁷¹ Нарада львівських українців. *Українська школа*. 1925. Ч. 14. С. 77.

³⁷² Каталог книгарні Товариства “Просвіта”. Львів: Товариство “Просвіта”, 1939. С. 3.

самоосвіту³⁷³, виконувала функції національного самопізнання і самоусвідомлення.

До видання навчальної літератури приєдналися члени “Просвіти”. Особливу увагу вони приділяли боротьбі з неписьменністю серед дорослого населення, що як “хвороба параліжувала всякі освітні починання”³⁷⁴. На початку 1930-х рр. в українських землях під Польщею, частка громадян віком 10 років і старше, які не вміли писати і читати, складала 34,5 %³⁷⁵ (Додаток 9). Ці дані стосувалися всіх мешканців краю, без огляду на національну приналежність, але українців, особливо селян, було найбільше. Причина – тривале національне гноблення українського населення чужоземними правителями, які хотіли через економічну відсталість, культурну і духовну темноту, перешкодити формуванню національної свідомості і визвольного руху.

Просвітяни намагалися повністю ліквідувати неписьменність, видаючи підручники, зміст яких зводився до подання елементарних знань із читання, писання й математики: “Просвітні листки” (1924), “Рідне слово: Буквар для неграмотних” А. Домбровського (1928), “До сонця. Початки письма й рахунків для старших” В. Полянського (1938). Окрім навчального блоку, читанки містили коротку історію українських земель, пізнавальні та морально-виховні тексти, твори українських авторів, публікації про господарство, гігієну і, звичайно, кооперацію. Заклики просвітян, “Кожний письменний, навчи одного неписьменного читати й писати”, “Книжку до рук!”, підтримували всі культурні об’єднання і церква. Навіть видавництво “Жіноча Доля” видало брошуру “Як устроїти і вести курс для неграмотних” П. Кривоносюка (1928). Така активна боротьба мала позитивні результати: відсоток письменного, а водночас, національно-свідомого населення серед

³⁷³ Крип’якевич Р. Іван Крип’якевич – популяризатор історії України. *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* / відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2001. С. 876.

³⁷⁴ Галушинський М. Українські народні бібліотеки і праця над поширенням книжки. Львів: Видання Товариства “Просвіта”, 1926. С. 3.

³⁷⁵ Народний ілюстрований календар “Просвіти” на звичайний 1939 рік... С. 111–114.

українців збільшився з 50,5 % на початку 1920-х рр. до 64,7 % у 1930-х рр.³⁷⁶. На 1938 р. у трьох галицьких воєводствах неписьменними залишалося близько 34,5 % від всього українського населення краю³⁷⁷. Тоді як польський уряд боявся поступового росту свідомості національних меншин, що, безперечно, впливала на міцність їхньої влади.

Підручники українською мовою від початку міжвоєнного періоду також видавала установа єврейського підприємця Арнольда Бардаха, зокрема єдиний тоді підручник українською мовою “Ботаніка для нищих клас середніх шкіл” І. Верхратського, а також “Учебник арифметики для середніх шкіл нищого ступня. I, II і III класа” М. Грицака, “Всесвітня історія до I і II класи” М. Грушевського, “Фізика для висших клас середніх шкіл” В. Левицького, “Англійський самовчитель: Практичний підручник” Ю. Мінкевича та багато інших.

Зрозуміло, що нових підручників вимагали не лише школи, а й учителі. Попитом користувалася педагогічна література, книжки про виховання, але такий студій було мало, зокрема, праці М. Галушинського “Народна освіта й виховання народу: Методи й цілі” (1920), “Національне виховання” (1920), Остапа Макарушки “Наука виховання” (1922), “Освіта дорослих, передумови її розвитку та успіху” (1930), Івана Кухти “Учитель-виховник і його постава до учня в освітленні психологічних дослідів” (1934) тощо.

Галицькі видавці через книжкові видання інформували мешканців краю про розвиток народної освіти та проблеми українізації школи. Цим питанням присвятили студії Іван Герасимович “Українські школи під польською владою” (1924), “Збройна і культурна війна” (1925), Іван Ліщинський “Биймо в дзвін! Польська шкільна влада переводить ліквідацію українського шкільництва” (1924), Клим Андрієнко-Чічка “Українські школи в Галичині у світлі законів і практики” (1924), Володимир Калинович “Неграмотність і

³⁷⁶ Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини... С. 478.

³⁷⁷ Там само. С. 475.

недільні школи на Україні: Причинки до українського шкільництва” (1925) та інші.

І державна, і шкільна польська влада не лише забороняли проводити лекторії для народу, але й спрямовували зусилля, щоб їх виявляли – відвідували засідання товариств, громадських організацій, урочисті заходи. Тому, для юних і дорослих читачів видавали науково-популярну літературу, книжки для самоосвіти. “Українська книгарня і антикварня” у Львові видала 13 чисел бібліотеки науково-популярних викладів “Знання” за редакцією Омеляна Терлецького (О. Терлецький “Як будував і руйнував український народ” [1921], Петро Сосенко “Сьогочасні форми державности” [1926]). Видавництво “Поділля” видавало книжкову бібліотеку “Школяр” та в співпраці з адміністрацією часопису “Вперед” – праці культурно-освітньої комісії УСДП, зокрема Богдана Чайковського “Організація і завдання нашої культурно-освітньої праці” та нарис В. Дорошенка “Василь Стефаник”. У 1930-х рр. видавництво “Самоосвіта” УСРП розпочало видавати для народу змістовні, але невеликі за обсягом підручники” про природу, історію, суспільство й культуру, логічні науки, технічні й фахові знання (за дев’ять років діяльності установа видала 117 книжок, наклад кожної від 5 до 10 тис. примірників).

Актуальною і донині залишається науково-популярна серія “Історична Бібліотека” І. Тиктора. Видання цієї серії засвідчили новаторські підходи підприємця і до маркетингу, і до поліграфії. Зокрема, щомісяця виходив один зшиток “Великої історії України” (18 зшитків) обсягом 48 сторінок, а після реалізації, виручені кошти використовували для оплати друку наступних і наступних 48 сторінок. Часом зшитки закінчувалися на половині речення чи слова. Таким способом опублікували “Історію українського війська” (12 зшитків) та “Історію української культури” (12 зшитків). Як оцінювати інноваційні підходи І. Тиктора: видавець не ускладнював собі роботу чи в такий спосіб заохочував до купівлі наступного випуску серійного видання? Очевидно, видавець, випускаючи книжку окремими зошитами, переслідував

насамперед таки економічну мету. Окремий зшиток коштував недорого, а вкладені кошти швидко поверталися. Власник, зібравши комплект, міг зробити собі пізніше оправу, залежно від своїх статків і вподобань. Незаперечний факт: видання концерну користувалися попитом і, попри низьку платоспроможність українського читача, розходилися накладками від 10 до 12 тис. примірників. Навіть сьогодні тодішній наклад видання є значним. Врешті матриці не розбиралися і, повернувши кошти за друк зошитів, можна було додрукувати та оправити необхідну кількість примірників.

Як додаткову лектуру для селян, робітників і шкільної молоді видавництво М. Таранька пропонувало серію науково-популярних викладів “Популярна Бібліотека” (від 1930 р.)³⁷⁸, а просвітяни – книжкову серію “Науково-популярна Бібліотека” (від 1935 р. виходила накладом фонду “Учітеся, брати мої”)³⁷⁹.

Проблеми державного ладу та самоврядування, правова база викликала не менше зацікавлення в українського народу, тому галицька інтелігенція намагалася зрозуміло пояснити людям ці складні питання у своїх виданнях: К. Левицький “Історія політичної думки Галицьких українців 1848–1914: На підставі споминів” (1926), О. Терлецький “Історія української держави: У 2-х томах” (1924), Станіслав Дністрянський “Погляд на теорії права і держави” (1925), В. Старосольський “До питання про форми держави” (1925), І. Крип’якевич “Студії над державою Богдана Хмельницького” (1926), “22 січня: (В п’ятнадцяті й чотирнацяті роковини великих днів)” (1933), перший наклад цього видання конфіскувала цензура. Книжкову серію “Політична Бібліотека” (1928–1932) видавало “Національне Об’єднання” під впливом УНДО. Чи не вперше, в 1935 р. накладом “Просвіти”, з’являється розвідка Т. Скотинського про державні символи України – Тризуб і синьо-жовтий прапор, які мають глибоке історичне коріння.

³⁷⁸ Нове видавництво. *Діло*. 1929. 6 грудня. (№ 270). С. 4.

³⁷⁹ Каталог книгарні Товариства “Просвіта”. Львів: Товариство “Просвіта”, 1939. С. [1].

Різні погляди українських політичних сил на майбутнє держави відобразилися на книжковому репертуарі. Читачам пропонували літературу від націоналістичної до комуністичної тематики, від підтримки ідеї цілковитої самостійності України до курсу на об'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській радянській державі. Зауважу, щоб оминати цензуру та донести книжку до читача КПЗУ видавала твори під нейтральними та патріотичними назвами, фактично – як контрафакції. Так, працю С. Гурка “Стати на рівень завдань. Комсомол в національно-визвольному русі на Західній Україні” (Дрогобич, 1933) оправили в обкладинку під назвою “Байки та прислів'я: З народної творчості”³⁸⁰.

Темі про українське національне питання у міжвоєнній Польщі присвятили студії М. Галушинський “Національне питання: (Статті і замітки)” (1920), К. Коберський “Українське народництво по обох боках Збруча” (1924), Ю. Павликовський “Населення Галичини: Критичний огляд першої польської статистики” (1925), Людмил Давидовський “Міжнародня охорона національних меншостей” (1929). Загалом, в основі більшості українських друкованих видань – націоналістичні погляди й почуття авторів по той і по цей бік Збруча. Виросли вони не лише через загальні тенденції доби, а, скоріше через те, що більшість авторів, видавців були учасниками визвольних змагань. І можна так сказати, активно продовжували культурну боротьбу з окупантом.

Болючою для українського суспільства була тема еміграції. Шукати щастя в незвіданих краях галичан змушували не “виключно голод і нужда”, а й бажання, часто мрії, про свободу, прагнення реалізувати власний потенціал, якому не було місця у тісних рамках чужих імперій. Через нові політичні умови чимало українських громадських діячів активно працювали для розвитку національно-культурного життя українців за межами рідного краю. Тому, нечасто, але видавали книжки про долю української еміграції: Лев Ясінчук “За океаном: Особисті помічення й переживання за час однорічного

³⁸⁰ Машотас С. Комуністична партія Західної України: бібліографічний покажчик матеріалів і публікацій за 1919–1967 рр. Львів: Каменярь, 1969. С. 358.

побуту в Америці” (1930), Сергій Даушков “Подорож у Сибір: Спомини волинського емігранта про страшне життя на Сибірі” (1933), Степан Вапрович “Аргентина: Українська еміграція в ній” (1935). До цієї теми зверталися й українські письменники, але художні книжки не обходилися без авторської фантазії (П. Франко “В пралісах Бразилії”).

Виходили книжки про походження українців, етнографічні студії. Зокрема, побачили світ чотири томи серії “Матеріяли до етнології й антропології” Етнографічної комісії НТШ, “Літопис Бойківщини” в Самборі.

Ідею єдності українських земель, традиції етнографічних регіонів, колоритність місцевих проявів культури підтримували видавці, друкуючи твори Уласа Самчука, Йова Шумського, Франца Коковського, Зіновія Кудея, Богдана Шведа, Володимира Хиляка, Петра Мірчука та інших. У цих виданнях редакторські колективи намагалися зберегти мову оригіналу, використовувати коментарі й примітки для пояснення окремих слів і доповнювали тексти словничками регіональних говірок.

Свій багатий політичний та організаційний досвід галичани поширювали через друковане слово: друкували статuti, порадики як засновувати товариства, організації, про особливості внутрішньої структури тощо. Ці книжки потрапляли до населення через культурну мережу товариств та низові кооперативи у містах і селах, ознайомлювали з актуальними ідеями та завданнями, звітували про виконану роботу. Разом з тим мали за мету і залучити людей до громадської та культурної праці, консолідувати українців навколо національних товариств.

Елементом самоосвіти галичан було читання науково-популярної літератури, енциклопедій, словників. З ініціативи “Рідної Школи” вийшла друком “Українська Загальна Енциклопедія”, яка на думку Миколи Гнатишака, мала цінний, “ба навіть до певної міри епохальний” внесок у розвиток української науки та культури³⁸¹ і була для школярів альтернативою

³⁸¹ Гнатишак М. Українська Загальна Енциклопедія. *Дзвони*. 1931. Ч. 4–5. С. 340.

для польських популярних довідників, зокрема “Świat i życie”³⁸². Основний тягар редакторської праці ліг на плечі ініціативної групи, яку очолив професор Іван Раковський. Українські видавці міжвоєнного двадцятиліття не мали досвіду подібних видань (видання великої енциклопедії лише було тоді в проєкті у Харкові), та й ґрунтовно висвітлити широкі теми не реально у тритомному виданні. Тому, провідні наукові та культурно-просвітницькі осередки вельми стримано сприйняли цю ідею. Значення мало й невелике початкове замовлення УЗЕ (8 000 примірників): селяни, які складали основну масу людності краю, були незнайомі з таким родом видання, а висока ціна книги не дозволяла оформити передплату. Але попри фінансові труднощі, відсутність стабільного редакційного колективу, критичні оцінки літературознавців ще в процесі видання, тритомник вийшов друком в друкарні НТШ із двома видами палітурки, шкіра та “півшкірок” у чотирьох кольорах³⁸³. Слід зауважити, що чимало галичан ставилися з особливою повагою до книжок, тому цінували і любили художньо-мистецькі видання.

У світовій видавничій практиці, у Галичині зокрема, склалася тенденція, щоб десяток чи сотню примірників книжки друкувати на якіснішому і дорожчому папері, оправляти їх у шкіряні обкладинки. Лімітовані видання найчастіше використовували як дарунок колегам, родичам, культурним чи науковим установам. Вони могли бути мистецькою прикрасою приватних книгозбірень бібліофілів, яких однак було дуже мало серед української читацької аудиторії.

Новаторським для галицького аграрного краю було видання “Сільсько-господарської енциклопедії” (початкова назва “Знання Хлібороба”³⁸⁴) до 40-ліття діяльності “Сільського Господаря”. Влітку 1939 р. накладом “Українського Видавничого Інституту” появився перший зшиток тритомника, редакційний колектив (80 осіб) очолив Є. Храпливий. Зміст видання

³⁸² Надрага М. Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова... С. 71.

³⁸³ Листування дирекції друкарні із замовниками про виконання замовлень і фінансові розрахунки. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 622. Арк. 41.

³⁸⁴ Родіонова Л. Роль товариства “Сільський Господар”... С. 106.

формували статті на букви А–Б про аграрну політику, агрономію, аналіз ґрунту, бавовну, бактерії тощо³⁸⁵. Редакція планувала видавати новий зшиток щомісяця обсягом п'ять друкованих аркушів, але початок воєнних дій не дозволив зреалізувати цей видавничий проєкт.

Актуальною, і водночас, доволі слабкою ланкою видавничої галузі міжвоєнного часу була навчальна та фахова література рідною мовою за доступними цінами. Провідним видавцем наукових праць на західно-українських землях було НТШ. У “Записках” Товариства друкували свої студії М. Грушевський, В. Шухевич, Ф. Колесса, інші учені світового рівня. Видавництво “Знання – то сила” (під впливом соціалістів) видавало науково-популярні книжки з різних галузей знань, авторами були відомі учені і громадські діячі – І. Білецький, М. Галущинський, В. Дорошенко.

Підручники для студентів і самоосвіти видавала кооператива з обмеженою порукою у Львові “Українське наукове видавництво”. На думку організаторів, брак наукової літератури рідною мовою “бодай по одному основному творові кожної вітки людського знання”³⁸⁶, призводить до звуження української наукової термінології, вона відстає у своєму розвитку.

У міжвоєнний час з'являються книжки, присвячені розвиткові української мови, яка була ідентифікатором національної приналежності. У 1920 р. І. Свенціцький видав студію “Нариси з історії української мови” із покажчиком слів для історично-етимологічного словника української мови. Згодом, побачили світ праці Юлія Сальоні “Нарис методики рідної мови” (1933), В. Сімовича “Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини” (1934) та інші.

Вагомий внесок у розвиток української мови, а відтак і книговидавництва, зробив Іван Огієнко, автор низки термінологічних словників, студій про рідну мову, народну освіту тощо. У 1933 р. він розпочав видавати книжкові серії “Бібліотека рідної мови” та “Бібліотека українознавства”, які популяризували

³⁸⁵ Книга величезної ваги. *Діло*. 1939. 17 червня. (№ 136). С. 6.

³⁸⁶ Українське Наукове Видавництво. *Діло*. 1923. 5 жовтня. (№ 148). С. 3.

для школярів і дорослих підручники й словники для вивчення української літературної мови і літератури, праці з історії давньослов'янської та церковно-слов'янської мов. Підсумком глибоких роздумів І. Огієнка про роль правопису в житті нації є праця “Наука про рідномовні обов'язки”. Довгоочікувану 30-томну “Бібліотеку українознавства” відкривало у 1938 р. жовківське видання “Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян”, яке було повнішим і систематизованішим за варшавський примірник 1927 р.

Важливими були і словникові видання: “Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення української літературної мови” І. Огієнка (1924), “Словник чужих слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові”, упорядник О. Скалозуб (Станиславів, 1933) та низка малих словничків галицької, бойківської, лемківської говірок з поясненнями, що доповнювали науково-популярні розвідки.

Популярними для шкільного (хоча офіційно не підтверджені) і домашнього читання були праці з історії літератури М. Грушевського “Історія української літератури”, В. Радзикевича “Нарис історії української літератури”, М. Возняка “Початки української комедії”, Т. Франка “Історія української літератури”, “Нарис історії римської літератури”, В. Гнатюка “Українська народна словесність”, В. Сімовича “Українська література: Погляд на її історичний розвиток: (З образками)”.

Розвиток культурного життя українців зумовив появу теоретичних видань в галузі бібліотекознавства (С. Сірополко “Короткий курс бібліотекознавства: Історія, теорія та практика бібліотечної справи” (1924)), з'являються студії з бібліографії І. Калиновича “Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр.”, “Українська преса і видавництво за 1923 рік: Бібліографічний покажчик з коротким вступним словом автора”, Є.-Ю. Пеленського “Бібліографія української бібліографії”. Від 1925 р. “Просвіта” почала видавати часопис “Бібліотечний порадник”, чим заповнила прогалину в рекламі і у пропаганді української книжки. Редакція пропонувала читачам “не сухий перелік книжок, але їхню оцінку, оцінку того, що книжка

може дати”³⁸⁷. З’являються студії з історії розвитку друкарства, видавничої справи – О. Кузьма “Як друкується книжка” (1921), І. Огієнко “Історія українського друкарства”, І. Брик “Початки української преси в Галичині і львівська Ставропігія” (1921), “Початки книгопечатання на землях України” (1924), Володимир Січинський “Травюри українського перводруку: (До ювілею українського друкарства)” (1924).

Нещодавні військові дії на західноукраїнських землях, політична роздробленість українців призвели до появи книжок з історії визвольної боротьби: Олександр Доценко “Літопис Української Революції: Матеріали й документи до історії Української революції, 1917–1923” у 2-х томах (1924), “Бій під Крутами: (В чотирнадцяті роковини геройського безумства)” (1932), “Золоті ворота: історія січових стрільців, 1917–1919 рр.” (1937) та багато інших. Громадсько-політичний діяч, видавець Д. Донцов писав: “за рідкими виїзками в рр. 1921–1939 не було в Галичині такого українського видавництва, яке бодай не спричинилося б до спопуляризації української військовости. Спеціально видатне місце під цим поглядом займає видавництво “Червона Калина”, яке повстало спеціально для традиції воєнної літератури і в своїй видавничій діяльності виказало максимум енергії, розмаху і зусиль, на які лише дозволяла несприятлива до українства польська дійсність”³⁸⁸.

І справді, видання спогадів займає провідне місце у видавничому репертуарі. Наголосимо, що конкурс на кращі воєнні спогади 1914–1920 рр. оголосило товариство “Просвіта”³⁸⁹. Розпочату просвітянами ініціативу згодом підхопили видавництво “Червона Калина”, “Крайове товариство охорони воєнних могил”, концерн “Українська Преса” та інші. Громадські діячі заохочували населення писати спогади не лише про військові події, а й

³⁸⁷ Завдання “Бібліотечного Порадника”. *Бібліотечний порадник*. 1925. Ч. 2. С. 35.

³⁸⁸ Архів Дмитра Донцова: матеріали політичної діяльності; редакція “ЛНВ”, “Вістника”. *ЦДАЛ України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф 80371. Кадр 132–133.

³⁸⁹ Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 414.

про культурне, освітнє життя провінційних міст, селищ³⁹⁰. Щоб спростити роботу авторів з мемуарами, відомий історик і заслужений бібліотекар НТШ І. Кривецький опублікував студію “Українська мемуаристика: Сучасний стан і значіння”, з poradником “Як писати мемуари: Пояснення і вказівки” (у співавторстві з О. Назаруком). Це вже було третє перевидання poradника, і кожного разу автор наголошував, як важливо писати спогади: “Передовсім – се нічим незаступний матеріал для історика... Вони [спогади] становитимуть дуже важний національно-виховуючий чинник. Бо вони розбуджуватимуть серед грядучих поколінь національну традицію, якої в нас нині дуже мало, а з тим – і національну свідомість”³⁹¹.

Важливе значення для українців мала краєзнавча література, але її видавали мало. Преса радо вітала появу бібліотеки “Наш рідний край”, яку започаткувало видавництво “Неділя” у Львові. Тут вийшли студії з ілюстраціями М. Голубця “З історії міста Сокаля” (1929), І. Крип’якевича “Коротка історія Зборова до початку ХІХ. в.” (1929) та інші. У видавничій серії планували друкувати щомісяця невеликі за обсягом книжки про “незамітні містечка і їх славу історію”³⁹². Серію творів М. Голубця про історію західно-українських міст видав концерн “Українська Преса”, зокрема “Белз-Буськ-Звенигород” (1927), “Теребовля – княжий город” (1927), “Перемишль” (1928), “Слідами Хмельницького по Львові” (1928). Позитивні відгуки отримала збірка історичних нарисів “З минулого Жовкви” (1930), яку видала місцева філія “Просвіти”.

Розвиток кооперативного руху в Галичині впливав на видавничий репертуар української книжки і, відповідно, формував інтереси читацької аудиторії: частіше з’являлася література про кооперацію, види кооперативів та способи організації, її роль і значення, практичні поради: Григорій Саїк “Золотий білянс і вальоризація в кооперативах, пояснені на примірах” (1924),

³⁹⁰ Кравченко У. Спогади учительки. Коломия: б/в, 1936. С. 2.

³⁹¹ Кривецький І. Українська мемуаристика: Сучасний стан і значіння. Львів: Накладом Книгарні НТШ, 1923. С. 19. (48 с.)

³⁹² І. К. Нові історичні видання. *Діло*. 1929. 6 квітня. (№ 76). С. 3.

“Кооперативний крамар: Практичні ради та вказівки” (1924), Іван Стернюк “Підручник торговельно кооперативного книговодства: 3 34 взорами” (1926), книжкова серія “Кооперативна Бібліотека” галицького кооператора, ревізора РСУК Антона Гаврилка, Бібліотека Ревізійного союзу українських кооператив (3–5 тис. примірників, близько 40 чисел серії).

У міжвоєнний період галичани активізували видання фахово-господарської літератури. Найчастіше основний виклад майже всіх книжок на господарську тематику спочатку апробували на шпальтах преси, а коли тема зацікавила читачів, її друкували окремим примірником – видавали відбиток, що було вигідно фінансово, і зручно технічно. В основному це були науково-популярні видання з різних галузей сільського господарства: рослинництво, городництво, садівництво, пасічництво, ветеринарія, зоотехніка, агрономія, кооперація, техніка тощо. Наприклад, “Як міряти землю” Г. Герасимовича (1928), “Як вибирати коня” В. Королева-Старого (1930), “Підручник шовківництва” та “Годівля коропа і будова ставів” М. Гнатевича (1931), “Практичне садівництво” М. Панашия (1934), “Ветеринарія і гігієна” В. Білинського. З’являються студії голови “Сільського Господаря” Є. Храпливого про історико-економічні дослідження господарства західного регіону України: “Плекання рогатої худоби у східній Галичині. Нарис за час від 1880 до 1930 року” (1933), “Сільське господарство Галицько-Волинських земель” (1936).

Про те, що селяни залюбки читали господарську літературу, свідчать продажі праці Леоніда Бачинського і Степана Дмоховського “Рік в садку і городі: підручник до систематичного ведення господарки садівничої та городової у формі вічного календаря” (Перемишль, 1922). Автори зазначали, що точну кількість куплених примірників упродовж року складно підрахувати, бо чимало ще знаходилося на прилавках. Але, загалом, мешканці та книгарні Львова і його околиць купили 1245 книжок, Станиславівське воєводство – 640 примірників, Волинь – 508, Тернопільщина – 503 книжки, поза межами Галичини (Варшава, Холмщина та ін.) – 138 книжок, Чехія – 100 примірників,

Америка – 100, роздрібний продаж – 1957 видань. Разом продано 5181 книжку³⁹³. Неодноразово у кооперативах селяни цікавилися чи немає “книжечки про виріб масла”, або як найкраще “угноювати землю”. У листі до Л. Бачинського мешканець с. Гуменів (нині Івано-Франківська обл.) прохав: “дайте хлопцям від коси і ціпа фахову книжку, дайте поміч бідному поневоленому народу”³⁹⁴.

Кооперативні організації та фахові товариства видавали літературу з теорії різних промислів, галузей знань, технічних наук, особливостей лікувальної справи: Теодор Панич “Лічнічі рослини: Підручник для збирачів, з відбитками і народними назвами рослин” (1924), Є. Храпливий “Молочарське книговодство: Технічна частина: 3 4 таблицями і 9 зображеннями” (1930) та інші.

Значне місце серед видавничого репертуару займає художня література. Аналіз тематики запотребованих просвітянськими бібліотеками книжок засвідчує, що найбільшим попитом користувалися твори українських письменників, першочергово І. Франка, Т. Шевченка, Б. Грінченка, С. Руданського, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка та ін. Читацькі симпатії підтверджує тематика проданих товариством “Просвіта” друків. Наприклад, із загальної кількості розповсюджених видань від кінця 1921-го до весни 1923-го року 40 % склали щорічні календарі товариства, водночас 1050 примірників оповідань Б. Грінченка, 950 – С. Руданського, 900 – І. Котляревського, 744 – Т. Шевченка, 4 тис. портретів визначних українців³⁹⁵.

Художня історична, соціально-побутова література виконувала не лише пізнавальну і виховну функції, а й впливала психологічно і надовго закарбовувалась в пам’яті багатьох читачів. Серед гімназійної молоді популярними були трилогія “Мазепа” Б. Лепкого, твори А. Чайковського (“За

³⁹³ Б. Л. До питання поширення книжки. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1923. Ч. 1–5. С. 48.

³⁹⁴ Бачинський Л. В справі фахових книжок. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 105.

³⁹⁵ Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства “Просвіта”)... С. 416.

сестрою”, “На уходах”, “Віддячився”, “Козацька помста”, “Олексій Корнієнко”), О. Назарука, В. Будзиновського, М. Голубця, Ю. Опільського, І. Филипчака тощо. Адже, саме для молоді, яку слід було підготувати до іспиту національної зрілості, до розбудови Української держави, автори написали низку творів про славне минуле нашого народу. Основоположником західноукраїнської історичної прози традиційно вважають А. Чайковського. Його історичні твори побудовані на реальних подіях минулого з історичними особами, що втілювали національні чесноти, сповідували лицарський кодекс честі й любові до батьківщини та свого народу, вчили цінувати свободу, виховували відданість Україні.

Помітну роль у літературному процесі Галичини від початку 1920-х рр. відігравала стрілецька тематика, що стала фактором пробудження національної свідомості українців, його державницьких ідеалів. Її представники Левко Лепкий, М. Голубець, Р. Купчинський, Олесь Бабій та інші, котрі гуртувалися навколо видавництва “Червона Калина”, розвинули її в широкому жанровому діапазоні: пісні, поеми (“Гуцульський курінь” О. Бабія), повісті, літературно-критичні замітки. Популярність серед читачів здобули оповідання М. Матіїва-Мельника (“На чорній дорозі”, “За парубоцьку славу”), новели В. Софроніва-Левицького (“Під сміх війни”, “Бо війна війною”), повісті М. Голубця (“Люде і блазні”)³⁹⁶.

Відчували потребу галичани в художній літературі для дошкільнят, учнів молодших і старших класів. Критики відзначали видавничу серію для школярів на християнських засадах “Цікаві оповідання” (вийшло 20 чисел), яку видавали на базі студентського вісника “Поступ”, оригінальні й актуальні твори А. Чайковського, В. Королева-Старого, А. Лотоцького. Якісні переклади художніх дитячих творів з ілюстраціями видавала установа М. Таранька “Світ Дитини”. Практикують видавництва й передруки раніше

³⁹⁶ Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя... С. 22.

виданих творів: “Українська книгарня й антикварня” перевидала казки І. Франка для дітей.

Велика прогалина на початку 1920-х рр. була у ділянці перекладної літератури. Письменник В. Королів-Старий закликав українців, особливо в еміграції, активно перекладати літературні й наукові твори “всамперед з московської, німецької, чеської та польської мов”, бо нам є чого у них повчитися і не платити за чужоземні оригінали, через лихо, яке приносили згадані держави українцям³⁹⁷. Серед прозових перекладів домінувало зацікавлення англійською, німецькою, італійською літературами, зокрема твори Дж. Лондона, Ч. Діккенса, А. Конан Дойла, Р. Кіплінга, К. Джерома, А. Бірабо, Д. Дефо, Дж. Свіфта та інших. Головний редактор видавництва “Чайка” (українська еміграційна фірма у Відні) О. Грицай зазначав, вибір перекладних творів зумовлений зацікавленням сучасного європейського читача, він здійснювався з урахуванням загального попиту на друковану продукцію, а також з метою заповнити існуючі прогалини в українській перекладній літературі³⁹⁸. На вибір творів для перекладу і видання впливали також мова оригіналу, жанрова і тематична спрямованість. Тому, галичани відчували дефіцит якісних перекладів європейських наукових студій, що вимагали не тільки знання основ перекладацької діяльності, а й володіння предметом, великого словникового запасу і часу. Для більшості українських перекладачів-самоучок це було непосильною роботою.

Переклади творів світових класиків, також українська науково-популярна література, були розраховані на досвідченішого, естетично вибагливішого читача, а не для “народного читання”. Тому її менше замовляли читальні “Просвіти”, культурні товариства, які надавали перевагу художнім, патріотичним книгам про реальних героїв, події народних буднів. Наприклад, із невеликого накладу (2500 прим.) “Українського стилістичного словника”

³⁹⁷ Королів-Старий В. Переклади та літературні конвенції. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 80.

³⁹⁸ Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 21. С. 237.

І. Огієнка продали 150 примірників, студії М. Возняка “Початки української комедії” (5000 прим.) – 2500 книжок, С. Рудницького “Основи землезнання України” (5000 прим.) – 500 книжок³⁹⁹.

Особливою популярністю користувалися драматичні твори, видання яких не залежало від існування офіційного театру. П’єси були невід’ємною частиною культурного життя міщан, селян, а домашні вистави – найпопулярнішою розвагою галичан ще від австрійських часів. Тому львівські видавництва пропонували українцям п’єси І. Тобілевича (“Бурлака”, “Хазяїн”, “Мартин Боруля”, “Безталанна”), М. Старицького (“Зимовий вечір”, “Як ковбаса та чарка...”), Т. Шевченка (“Назар Стодоля”), переклади драматичних творів французьких, німецьких, білоруських та польських авторів, надавали перевагу коротким одноактовим комедіям. Позитивні відгуки отримала драматична трилогія “Тарас Шевченко” Володимира Лопушанського (1936). Це перший твір у сценічній літературі, що репрезентує життя українського генія, показує як у складних суспільно-політичних умовах молодий Тарас гартував свій характер. За допомогою шкільних театральних вистав галицька інтелігенція прагнула охопити якомога більше української молоді, активно впливати на її почуття та свідомість. А львівські гімназисти вигадували різні варіанти, щоб знайти гроші на квиток: “не один шкільний підручник помандрував до книгарні Бодєка”⁴⁰⁰.

Натомість фахову музичну літературу видавали рідко, через незначний попит і малу кількість видавництв, та й ті видання не завжди були якісними змістовно⁴⁰¹. Варто згадати підручники І. Левицького “Нарис історії музики” (1921) та “Основи теорії музики” (1921), “Популярна наука гармонії”(1929) з нотами й ілюстраціями. Популярність серед галичан мали збірники українських народних, стрілецьких пісень, колядок тощо.

³⁹⁹ Українська книга в небезпеці. Матеріали до нарису. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 51. Арк. 27.

⁴⁰⁰ Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові... С. 438.

⁴⁰¹ Залеський О. Стан українських музичних видавництв. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 4–5.

На тлі економічних негараздів та літературного застою читацька аудиторія, особливо селяни, надавали перевагу молитвеникам, навчальній літературі для боротьби із неписьменністю та господарській літературі, поезії⁴⁰². У центрі уваги тогочасної галицької інтелігенції та селян залишалася релігійна література: Біблія, молитовники, життя святих тощо. Проте навіть видання Святого Письма народною мовою першочергово були адресовані духовенству та світській інтелігенції, меншою мірою – ширшій публіці. Для молоді, дітей і селян галицькі видавці пропонували катехизми і літургіки, в яких подавали елементарні знання про християнство, його теологічні та морально-етичні засади, пояснювали обряди греко-католицької церкви (різні види богослужінь, символіку тощо). Життя святих мали показати читачам ідеал зразкового християнина, стати прикладом для наслідування. Попуряними були художні видання релігійних текстів, адаптовані для української молоді. Наприклад, книжкова продукція видавництва “Наш Приятель” у Львові: О. Квіт “Зоря світу: Оповідання з життя Пречистої Діви” (1936), О. Годунько “Перші промені: Оповідання з перших часів християнства на Україні” (1938) та інші. На думку автора, високий відсоток релігійної літератури у книжковому репертуарі та її вплив на людей, зумовлений не лише “католицьким духом видань”, а й до певної міри великим авторитетом, яким користувався в народі головний меценат і захисник українців митрополит Андрей Шептицький.

Книговидавнича справа у міжвоєнний період розвивалася у складних суспільно-політичних, економічних умовах. Серед постійних мовних утисків, заборон та видавничих труднощів, усі зусилля культурних діячів ішли на те, щоб книжка вийшла в світ. Тому в низки видавців не вистарчало вже ні сил, ні засобів, щоб дізнатися про читацькі уподобання.

Вивчати читацький попит на книги було одним із головним завдань видавничої комісії товариства “Просвіта”, яку створили в 1906 р. Члени комісії

⁴⁰² Архів товариства “Просвіта” у Львові: статут; документи організації та діяльності Головної управи, філії й читалень. ЦДІА України, м. Львів. Колекція № 9. М/ф 68690. Кадр 246.

не лише дискутували й обговорювали тематику майбутніх видань, форми подачі матеріалу, а й уклали питальник (анкету) і розіслали по філіях та читальнях товариства. Анкетування було дійсно ефективним, і з кінця 20-х рр. його проводили багато видавництв, видавали порадики як правильно їх заповнювати, зокрема “Матеріяли до анкети в справі книжок до читання для української дітвори й молоді” Євгена Грицака (Перемишль: “Учительська Громада”, 1924).

Українські видавці розуміли і низький рівень освіти, і матеріальну скруту майбутніх читачів. Тому, основний масив видань у міжвоєнний період складала невеликі за обсягом книжки за доступною ціною. Про те, що “малі книжечки розходяться краще, ніж великі”⁴⁰³, неодноразово згадували передплатники видань М. Таранька.

Щоб чіткіше окреслити читацькі пріоритети, а, відтак, і поширювати друковану продукцію, видавці часто популяризували книжки на шпальтах газет. Видавництво “Русалка” рекомендувало власні видання для селян на літо: господарські читанки “Колосся”, “На новий шлях”, щоденні порадики для жінок, календарі й, обов’язково “Малий Кобзар” Т. Шевченка⁴⁰⁴.

Проблема вибору літератури для галичан була доволі гострою, почасти з фінансової можливості, почасти із широкого асортименту друкованої продукції. Тому, галицькі видавництва поширювали спеціальні каталоги, часто з ілюстраціями, щоб полегшити вибір книжок для читання. У “бібліографічних путівниках”, крім автора, назви, ціни, редакція подавала короткий зміст найцікавіших, на їхню думку, творів або перераховувала асортимент книгарень. Виявом видавничих і читацьких смаків можуть слугувати ілюстровані каталоги накладні М. Матвійчука, книгарні НТШ та УПТ. Окрім української (великий інтерес був до книжок, що видавали у радянській Україні), пропонували перекладну літературу, серед якої були і

⁴⁰³ Листування з авторами з прізвищами на літери “Б–Я” про розміщення статей, віршів, оповідань, передплату і розповсюдження. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 111.

⁴⁰⁴ Справа цензурного нагляду за друкованими виданнями з додатком конфіскованих газет. *ДАЛО*. Ф. 1. Оп. 58. Спр. 142. Арк. 33зв.

польські видання чи переклади, наприклад проза Юліуша Каден-Бандровського, спогади і твори Корнелія Макушинського, В. Берента (“Живі каміння”), легкі та доступні для сприйняття твори Генрика Збежховського, Вільгельма Раорта (Рапопорта), Т. Парніцького, навчальну літературу (Arnoldowa “Elementarz”, “Czytanka dla II klasy szkół powszechnych”, Ferster “Szkola i charakter”)⁴⁰⁵.

Проте не всі видання польська влада допускала до масового читача. Тому просвітяни видали порадики для бібліотек зі списком конфіскованих і заборонених українських друків⁴⁰⁶ і наголошували, щоб працівники читалень, книгозбірень чи власники приватних бібліотек, слідкували за назвами книжок на полицях⁴⁰⁷. У 1938 р. видавнича комісія визначила список книжок, який нараховував двадцять вісім авторів, що можна було використовувати для масового поширення серед українського громадянства⁴⁰⁸.

Скрутне матеріальне становище багатьох видавництв, часто призводило до поновлення редакторського колективу, пошуку меценатів і нових джерел фінансування. Відповідно, це впливало на зміну тематичної спрямованості, зовнішнього вигляду друкованої продукції, посилення інтересу чи нівеляція видань читацькою аудиторією. Більше того, на думку редакторів “Нового Часу”, замало людей “розуміють вагу книжки, замало її цінять, замало її потребують. Не відчувають її недостачі...”⁴⁰⁹.

Тому Рада Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка у травні 1933 р. висунула проєкт літературних нагород за найкращі твори, надруковані у 1932 р. “для оживлення українського літературного руху на західно-українських землях” та створення “Українського літературного фонду”⁴¹⁰.

⁴⁰⁵ Ілюстрований цінник книжок власних і комісових накладні М. Матвійчука. Львів, 1929. С. 9, 49.

⁴⁰⁶ Спис цензурованих українських пес дозволених владою до вистави. Львів: Накладом кооперативи “Товариство Просвіта” у Львові, 1929. 38 с.; Спис сконфіскованих і заборонених українських книжок та друків в Польщі: Порадник для бібліотек / зібрав і уложив С. Магальяс. Львів: Накладом Т-ва “Просвіта”, 1932. 36, [8], [5] с.

⁴⁰⁷ Архів товариства “Просвіта” у Львові... *ЦДІА України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф 68690. Кадр 261.

⁴⁰⁸ Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у західній Україні в міжвоєнний період... С. 327.

⁴⁰⁹ “З преси і журналів”. *Дзвони*. 1937. С. 166.

⁴¹⁰ Листування з громадськими організаціями про видання творів, надсилання літератури, проведення ювілейних дат та інших питань. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 193. Арк. 4.

Члени літературного журі старалися оцінювати не видавців, авторів твору, редакторів, а їхню продукцію, який вона має вплив на культурно-освітній розвиток населення, формування національної свідомості галичан. Але літературна нагорода за 1935 р., яку отримала Ірина Вільде за повість “Метелики на шпильках”, розв’язала дискусію на сторінках галицької періодики, за те, що журі (Костянтина Малицька, Володимир Радзикевиц, М. Рудницький, В. Сімович) віддало перевагу повісті молодій авторки над творами Олега Ольжича, Наталени Королевої, Катрі Гриневичевої та Уласа Самчука саме за відсутність націоналістичної (і релігійної) ангажованості⁴¹¹. Тоді як католицькі критики, зокрема Михайло Гнатишак, звертали увагу про негативний вплив цього твору для молоді та духовно незрілих читачів, яких виховували на християнських і національних засадах⁴¹². Дискусія з приводу нагороди І. Вільде, зумовила появу нової літературної премії від Українського Католицького Союзу за кращі твори, “що не матимуть протихристиянських тенденцій”⁴¹³.

Поява конкурсів на найкращу книжку “красного письменства” дала новий поштовх на літературній ниві, визначала перелік “достойних” творів для читачів та мотивувала видавців поширювати технічно і художньо якісні видання. Тоді й самі галичани, ймовірно, відчували певний вплив на розвиток літератури, книговидання, бачили в цих справах не лише якісь підприємницькі схеми чи письменницький хист, а рушійну силу культурного розвитку краю.

* * *

Отже, у 20–30-х рр. ХХ ст. видавнича справа у Галичині розвивалася на ідейно-громадських засадах української інтелігенції. Діячі власними силами, з величезною енергією, розвивали книговидання, яке не мало ані державної підтримки, ані фінансової бази. Одні, без фахового досвіду і лише

⁴¹¹ Ісаїв П. З приводу літературної нагороди за 1935 р. *Дзвони*. 1936. С. 47–48.

⁴¹² М. Г. Дискусії й рецензії. *Дзвони*. 1936. С. 74.

⁴¹³ Нова українська літературна нагорода. *Дзвони*. 1936. С. 77.

практичними розрахунками, шукали способи реалізувати друковані видання, інші – вдало оцінювали середовище, стиль життя українців, і намагалися пристосуватися до нього.

Книговидавнича мережа краю репрезентована низкою видавничих осередків: культурно-просвітні товариства, спортивні організації, наукові та релігійні установи, приватні та кооперативні видавництва. Найактивнішими видавцями були національно-культурні товариства, які мали багатий довоєнний видавничий досвід й авторитет у галичан, зокрема “Просвіта”, “Рідна Школа”, НТШ. Книгарня наукового Товариства, у досліджуваний період, видала понад 200 творів національного письменства, українських шкільних підручників, зокрема для середніх шкіл, а друкарня НТШ, окрім власних видань, надрукувала близько 600 назв за 20–30-ті рр. ХХ ст. цінних українських книжок.

За формою власності у трьох воєводствах переважали приватні фірми, які розповсюдили чимало українських друків для дітей, молоді й дорослих, інтелігенції та селян: “Світ Дитини” М. Таранька (понад 300 видань), “Русалка” Г. Гануляка (близько 250 назв), концерн “Українська Преса” (близько 300 назв), “Подільська Театральна Бібліотека” (близько 40 книжок) та інші.

Найменше було кооперативних видавництв, хоча їхній внесок в українське книговидання був досить вагомий. Зокрема, “Ізмарагд” активно розповсюджував власну друковану продукцію (40 назв) і видавав книги, журнали мистецьких об’єднань, які відрізнялися високим поліграфічним та художнім рівнем, отримували відзнаки на міжнародних виставках і конкурсах. Діяльність видавничих кооперативних організацій слугувала не лише дієвим засобом захисту інтересів українських підприємців, авторів та читачів різних соціальних груп, а й репрезентувала одну з організаційних форм національного руху.

За соціально-функціональним призначенням видань та специфіки читацької аудиторії (вік адресатів) приблизно 90% видавництв були

універсальними або широкого профілю, а 10% – спеціалізованими, які готували до друку видання певної типологічної ніші або для певної вікової групи. Стратегія і діяльність видавничих організацій змінювалася відповідно до розвитку українсько-польських відносин, а самий процес книговидання у 20–30-х рр. ХХ ст. мав не тільки культурно-просвітній характер, а був справою національно-державної ваги. Видавничі осередки в Галичині активно підтримували контакти між собою, обмінювалися друкованою продукцією, спільно реалізовували масштабні видавничі проєкти, наприклад “Українська Загальна Енциклопедія”.

Наприкінці міжвоєнного двадцятиліття близько половини галицьких видавництв досить чітко окреслили свою позицію не лише на українському книжковому ринку, а й на світовій арені. Одним видавцям для перетворення видавничої марки на відомий національний продукт – українську книжку із виразними конкурентними перевагами, знадобилася десятки років нелегкої праці. Комуś вдавалося зробити добре ім’я швидше: чи то завдяки грамотному застосуванню тогочасних технологій, новаторських видавничих кроків, діалогу з населенням (“Світ Дитини”, “Русалка”, “Просвіта”, “Українська Преса”), чи просто вони діяли під опікою відомих для населення товариств (“Добра Книжка”, яка репрезентувала друковану продукцію отців Василян). Фінансові негаразди, конкуренція, часто політична орієнтація, розмита видавнича стратегія похитнули діяльність не однієї фірми, створеної виключно з комерційною метою.

Більшість видавців акцентували увагу на недорогій видавничій продукції широкого асортименту, інші – на унікальності книжкового репертуару, якісних та художньо-мистецьких виданнях. Головними напрямками книгодруків були: художня література, драматичні твори, література з історії та культури українського народу, підручники для школи і самоосвіти, господарські видання, дитячі книжки, рідше – громадсько-політична література.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКА КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ

4.1. Способи поширення українських видань

Основними шляхами доведення книжки до галицьких читачів були:

- 1) продажі друкованої продукції книгарнями, видавництвами, приватними книгоношами (кольпортерами)⁴¹⁴, друкарнями; 2) безкоштовна роздача; 3) комплектування бібліотек (громадські, шкільні, бібліотеки національно-культурних товариств), читалень.

Мета книгорозповсюдження – розширити аудиторію споживачів книжки та полегшити умови доступу чи покупки (локація книгарні, складу, видавництва, ціна, актуальність). На думку С. Сірополка, “книготорговля лише тоді виправдає своє значіння як носителя культури, коли вона наблизиться до населення, коли книжка стане для кожного письменного о стільки потрібною річчю, як хліб «насущний»”⁴¹⁵.

На початку 20-х рр. ХХ ст. система книгопоширення не була налагоджена, відповідно українська книжка не доходила до селянських хат. В Галичині діяли лише дві книгарні у Львові – НТШ і Ставропігійського інституту, що була в руках москвофілів. Більшість провінційних міст не мали книгарень, за винятком осередків, які торгували папером і шкільним приладдям, зокрема “Народний Базар” в Стрию. Часто, українські видання можна було зустріти на полицях польських чи єврейських книгарень, але не всі власники були зацікавлені збувати ці книжки. Так, у Коломиї в 1921 р. не було жодної української книгарні, але діяли п’ять єврейських і одна польська⁴¹⁶. З іншого боку, мешканці провінційних міст не заходили, і навіть,

⁴¹⁴ Книгоноша – особа, котра продає книжки, заносючи їх додому покупцям; бібліотекар або працівник, який носить книжки додому, якусь установу тощо. У міжвоєнній Галичині їх називали кольпортерами.

⁴¹⁵ Сірополко С. Книготорговля та її потреби. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 76.

⁴¹⁶ Пекуча потреба. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 1. С. 4.

боялися відвідувати подібні заклади, бо не знали як себе поводити у книгарнях. Український урядовець з Поділля, автор нотаток про народну освіту, кооперацію Микола Литвицький вважав, що український селянин просто не вміє виявити власної цікавості до книжок і навчання, він “просто встидається говорити про ці справи [книжки], щоб його, якого здебільшого вважають найрозумнішим на селі, не поставити перед фактом виявлення незнання найелементарніших даних, які необхідні для розвинутої людини. Треба довгого і делікатного підходу, щоби переконати його в тому, що за такий стан свого розумового розвитку він не відповідає, що в цьому нічого встидного немає”⁴¹⁷.

Організація книгарень, як і видавництв, була й донині залишається нелегкою справою, що вимагає значних фінансів, професійних знань та відповідальності. Лише поодинокі книгарні працювали десятиріччями. Їхні власники були спеціально підготовані до книжкової торгівлі і мали чималий видавничий досвід, уявляли перспективи розпочатої справи, були добре обізнані з комерційними тонкощами, розумілися на асортименті й смаках покупців (книгарні І. Громницького, М. Матчака). Такі заклади виступали посередниками між читачем і видавцем. Установа з метою продажу замовляла цікаві та нові видання, орієнтуючись на запити відвідувачів. Літературні новини сортиментові книгарні отримували від видавця під процент з правом повернути непродані книжки до “умовленого” числа. У повоєнний час галицькі видавці пропонували книгарням нові книжки винятково за готівку (під процент лише журнали й часописи), через скрутне матеріальне становище⁴¹⁸. Це було вигідно і книгарням, і видавцям, бо ціна на лектуру постійно зростала.

У повоєнний період книгарня Ставропігійського Інституту при вул. Руській, 3 у Львові приносила невеликі прибутки. У січні 1922 р. її

⁴¹⁷ Литвицький М. Самоосвітні змагання як підстава національної освіти: Організація книжкового ринку. *Бібліотечний порадник*. Львів: Вид. т-ва “Просвіта”, 1926. Ч. 3. С. 66.

⁴¹⁸ Чепига І. Книгарство. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 2.

орендувало товариство УПТ “Рідна Школа”. За “умовами найму” книгарня товариства переймала залишки літургійних книг видання Ставропігійського Інституту, які мала продавати без прибутків, і 900 книжкових примірників з відповідною знижкою. Разом з книгарнею перейшов і її персонал – управителька і помічниця. Так, москвофіли “покликали фахового книгаря наглядати книгарню та фігурувати (за невисокою винагородою) у товаристві книгарів як власник книгарні”, – справедливо зауважив Лев Ясінчук⁴¹⁹. Ціна оренди постійно зростала – це загострювало взаємини між УПТ і Ставропігійським Інститутом. Тому в квітні 1929 р. товариство “Рідна Школа” перенесло книгарню до орендованих кімнат у будинку “Народної Гостиниці” при вул. Сикстуській, 20 (тепер вул. Дорошенка). Зміна приміщення не вплинула на книгопродаж⁴²⁰. Але в листопаді 1930 р. поліція, після ревізії, закрила книгарню товариства через продаж карт України (973 штуки)⁴²¹. На захист інтересів “Рідної Школи” виступив адвокат Степан Шевчук і через місяць книгарня знову приймала покупців⁴²².

Друкована продукція в ілюстрованому каталозі установи поділена на 21 розділ залежно від галузі знання, типу видань, вікової групи та жанрових ознак⁴²³. Пропонували читачам підручники з української історії, географії, літератури, фізичного виховання, господарську література, історичні оповідання, пригодницькі твори, книжки для самоосвіти. Окремо виділені видання для дітей, зазначено зірочкою твори, апробовані Крайовою шкільною радою для бібліотек і як премії для молоді.

Видавництво “Рідна Школа” надсилала свої друки у різні міста Галичини та за кордон, на шкільні підручники книгарням робили знижку 10–

⁴¹⁹ Ясінчук Л. 50 літ “Рідної Школи”, 1881–1931.... С. 193.

⁴²⁰ Там само. С. 193.

⁴²¹ Справа проведення обшуку та опечатання приміщення книжкового магазину “Рідна Школа” у зв’язку з продажем нелегальної літератури. *ДАЛО*. Ф. 110. Оп. 4. Спр. 570. Арк. 100.

⁴²² Там само. Арк. 108.

⁴²³ Ілюстрований каталог видавництв Українського Педагогічного товариства у Львові. Львів, б/р.

15 %, на книжки інших видавництв – 25 %. Товарообіг книгарні у 1938 р. складав 228 тис. зл., а чистий прибуток – 3 970 зл.⁴²⁴.

Про власну книгарню у Львові мріяло товариство “Просвіта”. Наприкінці 1921 р. просвітяни заснували комісію для поширення (кольпортажу) книжок. Її метою було розповсюджувати між народом корисні та популярні видання⁴²⁵. Наступного року комісія звернулася до промислового відділу з проханням надати товариству концесію на власну книгарню, але отримала категоричну відмову⁴²⁶. У 1922 р., за ініціативою І. Брика, просвітяни розпочинають продавати друковані видання в сільських кооперативних крамницях. Це мало привчити українських селян до книжки, бо регулярно відвідувати львівські книгарні вони не мали можливості. Поступове відновлення діяльності сільських читалень та практика “читання в голос” (ефективною була для сільських місцевостей, де мешкало багато неписьменних), сприяли розвиткові мандрівних бібліотек товариства.

Власну книгарню, у будинку товариства при вул. Руській, 1 просвітяни відкрили 18 березня 1931 р. На урочистий захід з нагоди відкриття прийшли відомі львівські видавці, редактори журналів, зокрема М. Таранько, та власники книгарень⁴²⁷. Установа працювала кожного дня з 8.30 до 18.30 год., у недільні та святкові дні – з 9.00 до 12.00 год., що було зручно для селян, які в будні працювали. Водночас, просвітяни скаржилися, що українці не купують книжок – в жовтні того року в пунктах продажу товариства зберігалось друкованих видань на суму близько 1 млн. зл., а борг філій і читалень перед Головним Віділом складав близько 150 тис. зл.⁴²⁸. До нової книгарні перемістили випозичальню книжок, що була при бібліотеці “Просвіти” та

⁴²⁴ Кубійович В. “Рідна школа”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. 2-ге вид. Львів: НТШ, 1998, Т. 7. С. 2520.

⁴²⁵ З книгарського руху. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 108.

⁴²⁶ Нарис історії “Просвіти” / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. Львів; Краків; Париж: Просвіта, 1993. С. 49–50.

⁴²⁷ Нова українська Книгарня. *Діло*. 1931. 26 березня. (№ 67). С. 4.

⁴²⁸ За поширення української книжки (Як можна допомогти “Просвіті” в місяць “свята книжки”). *Діло*. 1931. 4 жовтня. (№ 222). С. 1.

підготували інструкцію, щоб провадити зручне справочинство й ефективно обслуговувати читачів⁴²⁹.

Українські друковані видання через співпрацю із книгарнями у Львові поширював торговельно-промисловий кооператив “Союзний Базар”, який, в основному, торгував паперовими виробами, шкільним та канцелярським приладдям, засобами особистої гігієни⁴³⁰.

Успішно діяв у Станиславові ще від 1912 р. кооператив “Народний Базар і Українська Книгарня”, який пропонував відвідувачам шкільні підручники для різних навчальних закладів, широкий вибір української літератури галицьких і закордонних видавництв, часописи й журнали, канцелярські приладдя⁴³¹. У лютому 1923 р. на загальних зборах обрали новий склад торговельно-промислової спілки під управою професорів гімназії Якова Ковальського та Григорія Кичуна. До Наглядової ради увійшли: Ярослав Грушкевич (лікар), Олексій Саяка (судовий радник), Лев Гаванський, Гнат Павлюх, Никифор Даниш, Іван Фіголь (професори гімназії)⁴³². Кооператив фінансово допомагав українським товариствам: у 1928 р. пожертвував 4 038 зл. на “народні ціли”, з них 1 538 зл. у фонд “Рідної Школи”. У 1929 р. спілкова організація нараховувала 228 членів⁴³³.

Ще одна книгарня кооперативу від 1923 р. діяла в Чорткові під управою Володимира Електоровича⁴³⁴, де продавали не лише українські видання, а й польські книжки, газети⁴³⁵. На початку 30-х рр. ХХ ст. через велику заборгованість книгарні, галицькі видавці обмежили з нею обмін друкованими виданнями. Староство Чорткова у звіті про місяць української преси (жовтень, 1932) зазначало, що приводів для хвилювання польському урядові немає, бо

⁴²⁹ Інструкція про порядок діяльності видавничо-книгарського відділу товариства. ЦДІА України, м. Львів. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6496. Арк. 1–3.

⁴³⁰ Пасіцька О. Соціально-економічна діяльність українців Галичини... С. 104.

⁴³¹ [Реклама видавництв]. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 17.

⁴³² Заява правління торговельно-промислового товариства “Народний Базар і Українська Книгарня” про підтвердження статуту й членів правління товариства в м. Станиславів. ДАІФО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 92. Арк. 2.

⁴³³ Дописи: Станиславів (Українська Книгарня). *Діло*. 1929. 14 травня. (№ 104). С. 5.

⁴³⁴ Заява Чортківського кооперативу “Українська Книгарня” про видачу дозволу на продаж журналів й листування з цього приводу. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 236. Арк. 5.

⁴³⁵ Там само. Арк. 6.

селяни не цікавляться видавничими справами: з 10-ти видань, які надсилає видавництво “Діло” – 5 примірників купує поліція, а решту місцева інтелігенція⁴³⁶.

У Станиславові від лютого 1926 р. працювала народна книгарня та випозичальня видавництва “Бистриця”⁴³⁷ під управою І. Чепиги. Із листівкою про відкриття закладу, Головний виділ “Просвіти” отримав лист-прохання надіслати каталог видань та “уділити довшого кредиту в книжках, – бо видатки получені з відкриттям книгарні (льокаль, реклама і т.д.) унеможлюють нам купувати книжки за готівку”⁴³⁸. Наприкінці 1920-х рр. І. Чепига потрапив під вплив “підступної кремлівської політики” і певний час належав, за згадкою В. Макара, до “найбільш відомих у той час «ліваків»”. Тоді в його українській книгарні найбільше місця займали “прекрасно оформлені” різні видання з підрадянської України⁴³⁹ (ймовірно через зміну поглядів, кооператив “Червона Калина” не видав рукопис спогадів І. Чепиги “Станиславів – столиця ЗУНР”, про що вже згадували у попередньому розділі). Натомість дочка видавця Віра пригадує: “Полиці цієї книгарні були заставлені виданнями творів українського письменства, оправленими в полотно, з золотим тисненням”, і наголошує, що книгарня її батька відіграла помітну роль у культурному житті українців міста, на противагу активній пропольській пропаганді, яка велась тоді серед української молоді⁴⁴⁰. Книжковий фонд нараховував близько 7 000 томів⁴⁴¹.

⁴³⁶ Інформаційні повідомлення Львівського воєводського управління про українські націоналістичні видання, що виходили на території Львівського воєводства. *ДАТО*. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1941. Арк. 1.

⁴³⁷ Листування з видавництвами і редакціями у містах: Жовква, Зборів, Перемишль, Рогатин, Станиславів *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6531. Арк. 42.

⁴³⁸ Листування з видавництвами і редакціями у містах: Жовква, Зборів, Перемишль, Рогатин, Станиславів *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6531. Арк. 43.

⁴³⁹ Макар В. *Пройдений шлях: Спомини*. Т. 1 : Від Бистриці до Бугу (1911–1929). Торонто: Видання Вид. Спілки “Гомін України”, 1983. С. 429.

⁴⁴⁰ *Книжка (1921–1923) : Вісник українського книжкового руху: систематичний покажчик змісту / упор. С. Когут*. НАН України, ЛННБ ім. В. Стефаника. Львів, 2003. С. 95.

⁴⁴¹ Листи І. Чепиги до І. Калиновича. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 246. Арк. 3.

Українці Станиславова часто відвідували книгарню Маріана Гасклера, яка вважалася найпрестижнішою в місті. При вході до установи було дві вивіски – українською та польською мовами⁴⁴².

Книжки з усієї України продавало видавництво “Трембіта” в Коломиї⁴⁴³. Діяла в місті, упродовж 20–30-х рр. ХХ ст., українська випозичальня “Покутська Книгарня”, яку заснував Осип Кузьма. Ще одну національну книгарню в Коломиї відкрили при видавництві “Чорногора” у 1930 р. Установа реалізовували власну друковану продукцію та інших галицьких видавничих осередків, зокрема “Просвіти” і лише для неї зі знижкою 40 %⁴⁴⁴.

У Тернополі в 1929 р. В. Мартиневич відкрив Книгарню і антикварню ім. Лесі Українки при вул. Міцкевича, 33⁴⁴⁵. Видавець підтримував контакти не лише з українськими організаціями, а також з-за кордоном, і книжки його “Подільської Театральної Бібліотеки” читачі могли купити навіть у Нью-Йорку в книгарні “Ukrainian Bazar”, Вінніпезі та в Українській книгарні Т. Савули у Відні⁴⁴⁶.

У 1930-х рр. при кооперативі “Будучність” у Тернополі діяла українська книгарня, через яку розповсюджували шкільні підручники, неперіодичні видання, письмово-канцелярське приладдя і папір власного виробництва⁴⁴⁷. Із власних прибутків організація видавала книжки (1928–1931), фінансувала культурно-освітні проекти галицьких товариств, підтримувала діяльність “Рідної Школи”, “Сільського Господаря”.

Книгарня А. Бардаха у Львові при вул. Краківській, 1 пропонувала читачам найбільший вибір шкільної літератури, книжок для самоосвіти (нових

⁴⁴² Відносно новинки. *Діло*. 1929. 13 грудня. (№ 276). С. 5.

⁴⁴³ Монолатій І. Коломия як видавничий центр західно-української провінції (друга пол. ХІХ – перша чверть ХХ ст.). *Бібліотечний вісник*. 1996. (№ 4). С. 26.

⁴⁴⁴ Листування з видавництвами і редакціями УЗЕ, “Рекорд”, “Трембіта”, “Чорногора”, “Жіноча Доля” та ін. у м. Коломия... *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6532. Арк. 67.

⁴⁴⁵ Реклама. *Діло*. 1929. 30 серпня. (№ 192). С. 4.

⁴⁴⁶ Листування з Міністерством Внутрішніх Справ Польщі й повітовими староствами Тернопільського воєводства про контроль цензурою друкованих видань та нагляд за типографіями на території воєводства. *ДАТО*. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1744. Арк. 20 зв.

⁴⁴⁷ Купчинський О. Будучність. *Енциклопедія Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 2, Бібл. – Вес. Львів, 2014. С. 401–402.

і вживаних), наукових студій, історичної прози та белетристики, господарські й дитячі видання⁴⁴⁸.

Чималий асортимент друкованих видань мешканцям Львова з 1920 р. пропонувала “Українська книгарня й антикварня” І. Громницького. Він став повноправним власником лише в 1927 р., до цього установа належала А. Хойнацькому⁴⁴⁹. Тут продавали шкільні підручники, нову та букіністичну літературу. Книгарня мала зручне місце розташування при вул. Театральній, 22, поруч розміщувалася філія Академічної гімназії, тому учні могли придбати цікаву лектуру за доступними цінами. Серед друкованої продукції була низка українських видань (понад 1000 одиниць), польських (понад 600 одиниць), російських, німецьких. Цікаво, що в “Українській книгарні й антикварні” були переклади українською “На дорозі” М. Конопницької, “Конрад Валленрод” А. Міцкевича, “Недоспівана пісня” Е. Ожешко, тритомник “Фараон” Б. Пруса, “Із циклю Вігілії” С. Пшибишеського. Літературу польською мовою складали, переважно, твори світових класиків, знаменитих польських авторів: переклади Вергілія, О. Бальзака, О. Дюми, Р. Кіплінга, А. Міцкевича, Б. Пруса, Г. Сєнкевича, Ю. Словацького, Е. Золі, С. Жеромського тощо⁴⁵⁰.

Книгарня і випозичальня “Ізмарагд” при вул. Костюшка, 5 також задовольняла читацькі інтереси не лише українських мешканців, а й поляків (каталог випозичальні, складався з двох частин – української та польської з різними титульними аркушами). Місячний абонемент книгарні коштував 0,50 зл., за випозичену одну книжку доплачували ще 2,50 зл., дві книжки – 4 зл. Передбачалося й щоденне відвідування книгарні – 20 гр. Тоді, дозволяли брати лише одну книжку на день, а читач не платив застави, у розмірі 5 зл. за примірник. Адміністрація установи наголошувала, щоб з випозиченими

⁴⁴⁸ Накладня і книгарня А. Бардаха: Каталог книжок власного накладу і чужих накладів. Львів, 1927. 9 с.

⁴⁴⁹ Про діяльність цієї особи за Австро-Угорщини див.: Якимович Б. Іван Франко – видавець... С. 291–304, 308–310 та ін.).

⁴⁵⁰ Каталог Випозичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні у Львові”. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1926. 94 с.; Каталог Випозичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні” у Львові. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1929. 88 с.

книжками поводитися “обережно, не смарувати, не писати та не підкреслювати”, але “багато було таких, що могли без докорів совісті позичити собі чужу річ”⁴⁵¹. Випозичені на абонемент книжки читачі могли тримати не більше 10-ти днів. Хто затримує їх – платить додаткову оплату 10 гр. Поштові послуги оплачує адресат – 20 гр. За загублену книжку читач платить повну її ціну та вартість поштових витрат.

Каталог українських видань складався із 1189 позицій, натомість польський – 2508 позицій. У примірнику каталогу, який зберігається у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника, біля назв українських творів націоналістичного характеру є помітки блакитним олівцем. Наприклад, помічено такі видання: М. Возняк “Українська державність”, Д. Донцов “Націоналізм”, В. Мудрий “Боротьба за огнище української культури на західних землях України” та інші.

В умовах нестабільної економічної ситуації торгівля в книгарнях була малоприбуткова і недостатньо ефективна, тому українські видавці, все частіше, починали працювати за допомогою поштової доставки, у каталогах старалися пропонувати широкий асортимент видань для різних цільових та вікових аудиторій. При видавництвах створювали пункти передплати друкованих видань, хоча отримували їх поштою (відсоток за поштові послуги оплачували покупці).

Українські видавці та книгарні в різних містах краю співпрацювали між собою, беручи у книгарень товар на комісію. Більшість фірм, окрім власних друкованих видань, пропонували купити книжки інших видавництв. Деякі видавці зберігали на складі літературу польською, англійською, німецькою мовами, орієнтовану на вибагливих галичан чи українців за кордоном. Тому в каталогах, рекламних оголошеннях видавничих фірм зустрічаємо ціни не тільки в злотих, а ще й в доларах: В. Бірчак “Василько Ростиславович” (1 дол.), Марко Вовчок “Твори: У 3 томах” (3 дол.), І. Франко “Перехресні стежки”

⁴⁵¹ Каталог випозичальні “Ізмарагд”. Львів, 1930. С. 2.

(0,50 дол.) та інші⁴⁵². У чужоземній валюті пропонував книжки М. Таранько “з барвними малюнками” для дітей⁴⁵³.

Основними покупцями були приватні особи, навчальні заклади, філії чи гуртки громадських організацій. Чималий відсоток передплатників видавництва І. Калиновича складала галицька інтелігенція з Борислава, Дрогобича, Золочева, Коломиї, Косова, Львова, Перемишля, Рави-Руської, Станиславова, Тернополя тощо.

Назагал, упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. мережа українських книгарень в Галичині не була великою: у Львівському воєводстві відомо про діяльність не менше шести книгарень, з них три установи – “Просвіта”, “Українська Книгарня й Антикварня” та “Ізмарагд” пропонували книжки для читачів під заставу; у Станиславівському воєводстві було 7 книгарень – дві в Коломиї, три у Станиславові та одна у Чорткові; і 2 книгарні функціонували в Тернополі. Окрім, книгарень, які відкривали на основі концесій (а після 1927 р. на основі реєстраційних свідоцтв), книжкову продукцію розповсюджували й кооперативні магазини, разом зі шкільним приладдя, канцелярією тощо.

Одним із найважливіших чинників, що впливали на рішення про купівлю, була ціна видання, яка залежала від економічної ситуації у краю. У 1920 р. ціна за папір зросла майже у 700 разів (у 1914 р. коштував 20 сот., тепер коштує 140 мп.⁴⁵⁴), а в серні 1923 р. шкільні підручники коштували від 40 000 до 80 000 мп. за примірник⁴⁵⁵. Кожного наступного місяця, до кінця року, книгарський множник зростав, а відповідно, дорожчали друквані видання. Після 1924 р. та грошової реформи (національною валютою Польщі став злотий), ситуація частково стабілізувалася – навчальні підручники коштували приблизно 2–3 зл. На думку освітян і видавців це була доступна ціна відносно інших товарів першої необхідності.

⁴⁵² Примірник квартальника “Добра Книжка”, Львів №1 за 1926 р. ДАЛО. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 97. Арк. 1–3.

⁴⁵³ Шкільні бібліотеки для молоді: Нарис їх організації і каталог дитячої літератури. Львів: “Світ Дитини”, 1927. С. 22–24.

⁴⁵⁴ Prz. Gr. Чи тепер книжки дорогі? *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 4.

⁴⁵⁵ Дорожнеча книжок. *Діло*. 1923. 10 серпня. (№ 103). С. 3.

Вартість друкованої продукції коливалися залежно від книжки: в тонкій паперовій обкладинці чи палітурці; від кількості сторінок; роду літератури; читацької аудиторії та мистецької вартості видання. Наукові студії, дитячі та науково-популярні видання, на 1–2 аркуші друку, в середньому коштували до 1 зл. Одними з найдешевших, були книги для дітей видавництва “Світ Дитини” – у 1927 р. каталог установи пропонував 90 книжок для дитячих бібліотек за ціною від 10 гр. до 1 зл.⁴⁵⁶. Недорогі видання для молоді на християнських засадах, від 20 гр. до 2 зл., пропонувала “Добра Книжка”⁴⁵⁷.

Художня література для молоді і дорослих коштувала дорожче. Наприклад, книжки серії “Золота бібліотека української дитини” видавництва М. Матвійчука обсягом 32–64 сторінки та з ілюстраціями коштували по 2 зл. Назагал, більшість книжкових видань різної тематики обсягом 3–4 друковані аркуші (32–64 с.) видавці пропонували за 1,50–2,50 зл., видання на 10–15 аркушів (160–240 с.) за 3,50–4 зл. Часто, ціна за однакові книги була різною у книгарнях. Так, повість М. Зоценка “Останній пан” видану в 1929 р., кооператив “Ізмарагд” пропонував галичанам за 2 зл., а Книгарня НТШ у 1930 р. – за 3 зл.⁴⁵⁸. Ілюстровані книгодруки, практичні поради, альбоми вишивок, фахові підручники, коштували дорожче: мистецький збірник “Екслібрис” Асоціації українських незалежних митців, обсягом 48 сторінок коштував 30 зл. Це був, мабуть, один із найдорожчих українських друків міжвоєнного двадцятиліття.

Під час видання книжкових серій, деякі видавництва старалися зберегти однакову ціну для всіх чисел. Наприклад, кожний випуск бібліотеки “Ріжноманітність” видавництва “Рекорд” у Тернополі коштував по 0,30 зл., серію “Бібліотека для всіх «Ряст»” видавництва “ОКА” в Коломиї розповсюджували по 0,50 зл. чи 0,95 зл. за книжки “Української Бібліотеки” І. Тиктора у Львові. Низка видавництв пропонували читачам додаткову

⁴⁵⁶ Шкільні бібліотеки для молоді: Нарис їх організації і каталог дитячої літератури... С. 25–27.

⁴⁵⁷ Примірник квартальника “Добра Книжка”, Львів №1 за 1926 р. ДАЛО. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 97. Арк. 2–3.

⁴⁵⁸ Каталог повістей і оповідань Книгарні НТШ. Львів: Книгарня Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1930. С. 27

послугу за бажанням – тканинну оправу із золотим тиснення, що піднімало ціну книжки на 2–3 зл.

У міжвоєнний період, через складне соціально-економічне становище, українці в Галичині не поспішали купувати друковані видання. Внаслідок економічної кризи, споживчі витрати на дорослу особу (від 14 років) близько половини українських селян, які мали господарство розміром 2–5 га, становили 56,07 зл.: на освіту дітей витрачали 0,72 зл., книжки й часописи – 0,72 зл., тютюн і алкоголь – 6,77 зл. У власників більших за розміром господарств, відповідно, і доходів, споживчі витрати складали 105,62 зл. на одну особу. З них, на освіту дітей йшло 9,5 %, книжки та часописи – 1,52 %, на тютюн і алкоголь – 6,58 %⁴⁵⁹.

Поштові послуги також складали чимало витрат: в межах Польщі за друковані видання до 20 грам платили 5 гр., від 50 до 100 грам – 15 гр., від 250 до 500 грам – 50 гр. Якщо книжки відправляли за кордон, то сплачували витрати на доставку за кожні 50 грам по 10 гр.⁴⁶⁰. Дорого обходилося й листування – поштові витрати за лист до 20 грам складали 25 гр., до 250 грам – 50 гр., а за листівку треба було віддати 15 гр. На перший погляд суми невеликі, але для українських товариств, зокрема “Просвіти”, які не мали державного фінансування, окрім власного капіталу і пожертв, це були додаткові витрати.

Велику роль у поширенні книжки відігравала реклама: оголошення у галицьких довідкових чи періодичних видання, каталогах, календарях, вивісках. Окрім того, українські видавничі осередки постійно відчували матеріальну скруту, а реклама була одним з вагомих фінансових джерел існування⁴⁶¹. Періодика давала оголошення про видавництва (назву, власника, адресу) та їхній асортимент. У календарях “Просвіти” рекламні тексти видавництв та книжок займали від 20 до 30 сторінок. Інформацію про

⁴⁵⁹ Родіонова Л. Роль товариства “Сільський Господар”... С. 53.

⁴⁶⁰ Народний ілюстрований календар “Просвіти” на звичайний 1939 рік... С. 39.

⁴⁶¹ Кусий Л. Часопис Михайла Таранька “Світ Дитини” (1919–1939 pp.). *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą* / Pod red. J. Dzieniakowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2007. С. 251.

друковані новинки журнал “Дзвони” повідомляв у рубриках “Хроніка”, “Нові книжки”, “З преси й журналів”, “Рецензії” та “Надіслані книги”, де розміщували цікаві нотатки з царини української культури, літературні дискусії провідних діячів краю, характеристику нових праць (в основному, це була художня література, часто молодих та маловідомих авторів, релігійні, історичні, науково-популярні видання) та організацій, що їх видавали, повідомляли про видання різних жанрів і тематики, які готують до друку українські та європейські видавництва.

На сторінках і обкладинках книжок, фірмових бланках видавництв, широко застосовували такі засоби, як торговельна марка та її графічний символ – екслібрис, відбитки штампів з назвою та адресою видавництв. Оригінальні друкарські знаки в українському стилі – мистецькі роботи львівських графіків, часто репрезентували зміст книжкових серій, літературних чи науково-популярних праць, естетичний смак видавця і художника.

Більшість видавців, щоб економити витрати на каталоги, практикували друкувати список виданих книжок на обкладинках. Наприклад, коломийське видавництво “ОКА” на звороті першої обкладинки подавало інформацію про твір та його значення для українців, а на другій – перелік книжкових видань у трьох серіях і зазначало, які накладі вже вичерпані⁴⁶². Разом із художнім твором, в одній книжці, видавничий кооператив “Ізмарагд” часто подавав каталог власної друкованої продукції, а також видання інших фірм, які пропонував галичанам для домашнього читання⁴⁶³.

У системі книгопоширення, яку розвивали видавництва, кооперативні та громадські організації, книготоргівля була частиною ідейно-просвітницької діяльності, а її завдання – через друковані видання виховувати і формувати світогляд українців. Багато залежало від власників та управителів: вони мали

⁴⁶² Чайковський А. Московський цар Дмитро Самозванець. Хотинська справа: Історичні нариси. Коломия: Накладом В-ва “ОКА”, 1928. 2 обкл. зв.

⁴⁶³ Каталог видавництва “Ізмарагд”. Вільде І. Метелики на шпильках: [Повість]. Львів: Вид-во “Ізмарагд”, 1936. С. 153–156.

добре розумітися на продукції, самостійно аналізувати книжки за відсутності критичних відгуків про них, вміти відбирати гарні видання слабких фірм та відкидати слабкі провідних, знати які накладі творів вже закінчуються, а які стали вже рідкістю. Вони мали знати, які книжки конфіскувала цензура і їх рекомендують вилучити з продажу, про апробовані польським урядом шкільні підручники, яка література цікавить інтелігенцію, молодь, селян і що рекомендувати для дитячого читання, формувати з асортименту тематично збалансовані комплекти видань за різні ціни. Але у Галичині система, спрямована на організацію торгівлі для народу, не встигла запрацювати повною мірою.

Принагідно слід зазначити, що польський уряд також ініціював “пропаганду” книжкових видань серед молоді народних шкіл – Міністерство віровизнань та народної освіти у грудні 1926 р. оголосило лютий “Місяцем книжки для молоді”, разом з українською спільнотою. Автори рескрипту справедливо зазначили: “стан шкільних бібліотек у народних школах є сумний, що ледве 50 проц[ентів] шкіл має власні бібліотеки, міністерство хоче зацікавити учительство й громадянство справою книжки”⁴⁶⁴. У відповідь “Світ Дитини” видав нарис “Шкільні бібліотеки для молоді” (1927) з каталогом української дитячої літератури для дітей та молоді “ріжного віку і стану”, та, на жаль, “апробованих українських книжок покищо нема, а ждати на апробату треба би... дуже довго”⁴⁶⁵.

Ефективним методом поширювати українську книжку були різноманітні акції видавництва, передсвяткові розпродажі (“Найкращий дарунок під ялинку”, “Для довгих зимових вечорів” тощо). Наприклад, Головний Виділ “Просвіти” оголосив березень “місяцем дешевої книги”. Ціна видавничої продукції у той період була навіть вдвічі дешевшою, ніж зазвичай.

Практикували видавництва безкоштовну роздачу книжок за вчасну передплату чи літературні премії. У 1932 р. адміністрація журналу “Дзвони”

⁴⁶⁴ Місяць книжки для молоді. *Діло*. 1927. 3 лютого. (№ 25). С. 2.

⁴⁶⁵ Шкільні бібліотеки для молоді... С. 4.

оголосила “І літну премію”, метою якої було звернути увагу читачів на добросовісне виконання своїх обов’язків – вчасну передплату. Це був не лише вдало продуманий маркетинговий хід: у такий спосіб вони популяризували, власну друковану продукцію (журнал та книжкову бібліотеку) католицького характеру, а й активно поширювали книги галицьких видавництв, які безумовно впливали на формування світогляду українців. За результатами “Премії Точности” (Офіційна назва премії) книжкові дарунки отримали 115 передплатників або 10 %⁴⁶⁶. Навіть такий показник заохочував видавців надхненно працювати далі. Велику роль у популяризації та поширенні української друкованої продукції в Галичині, підрадянській Україні та світі відігравали локальні та міжнародні виставки, ярмарки. Так у 1924 р. на виставці українських друків та книжкової графіки у Празі були примірники майже всіх галицьких видавництв, хіба що “полумертві” або “півукраїнські” не надіслали своїх видань⁴⁶⁷. Тоді як на другому “Українському ярмарку” (3–7 жовтня, 1926) в Станиславові презентували для населення свої книжки лише два львівських видавництва – Книгарня НТШ і “Червона Калина”⁴⁶⁸.

У листопаді 1927 р. успішно відбулася виставка української книжки і преси в Станиславові за ініціативи І. Чепиги, С. Кушніра та місцевої молоді. Серед експонованих видань були цінні бібліографічні студії, повоєнна закордонна преса, на шпальтах якої друкували згадки про український визвольний рух, збірки “Кобзарів” Т. Шевченка, що появилися накладом різних видавництв від 1848 р. Привертали увагу відвідувачів не лише зі Станиславова, а й сусідніх повітів, “стильово і по мистецьки прикрашені” книжки “Червоної Калини”, календарі товариства “Просвіта”, шкільна література УПТ “Рідної Школи”. На виставці були друковані видання

⁴⁶⁶ Редакція. І Літна премія. *Дзвони*. 1932. С. 499–502. (Зі списку передплатників, що подає редакція, можна окреслити територію поширення журналу: Львів та Самбірський, Старосамбірський, Станиславівський, Рогатинський, Тернопільський, Перемишльський, Перемишлянський, Стрийський, Золочівський, Городоцький, Терехівський, Ліський, Коломийський повіти. Крім того, якщо число переможців складало 10 %, значить, влітку 1932 р. журнал “Дзвони” передплачували приблизно 1000 читачів).

⁴⁶⁷ Виставка українських друків книжної графіки в Празі. *Діло*. 1924. 29 березня. (№ 70). С. 3.

⁴⁶⁸ Крок вперед: з приводу організації “Українського Ярмарку” в Станиславові. *Діло*. 1926. 15 вересня. (№ 204). С. 2–3.

“Подільської Театральної Бібліотеки”, видавництва “Громада”, “ОКА”, “Добра Книжка”, “Русалка”, “Жіноча Доля”, “Світ Дитини”, ЧСВВ, Книгарні НТШ і Національного музею у Львові⁴⁶⁹.

Виставкова практика була одним із дієвих способів реклами книжкових видань, пошуку нових читачів, особливо серед селян, вияву діяльності товариств, видавничих установ і розвитку культу книжки. Приурочували їх до ювілейних дат національно-культурних товариств, “Свята книжки” чи Місяця книжки (від 1924 р. це жовтень). М. Галущинський у статті “Ще про громадські бібліотеки” писав: “Самою ідеєю свята книжки ми випередили багато народів, котрі щойно пізніше стали вводити у себе того роду свято”⁴⁷⁰. Успішно відбулися виставки в листопаді 1929 р. українських просвітніх видань до 60-літнього ювілею “Просвіти” у Львові, Коломиї, Жовкві. Тому видавці активно презентували власні видання. До виставки просвітян у Жовкві приєдналися видавництва ЧСВВ, Книгарня НТШ, “Червона Калина”, “Добра Книжка”, “Світ Дитини”, господарські товариства⁴⁷¹.

Третій шлях книгопоширення – українські бібліотеки громадських організацій, які в умовах бездержавності, контролювали їхню організацію та функціонування. Попри чималу кількість бібліотек на території краю, їх комплектація науковою та науково-популярною літературою була доволі низькою. Тому культурно-просвітні товариства вдавалися до рішучих кроків їх модернізувати.

На початку 1920-х рр. громадські бібліотеки були лише у Львові. Найбільшою була книгозбірня Національного закладу ім. Оссолінських – 600 000 томів скаталогованих примірників та 200 000 томів нескаталогованих ще (за даними сучасних львівських дослідників у 1939 р. книжковий фонд бібліотеки нараховував 330 000 скаталогованих книжкових одиниць і 190 000

⁴⁶⁹ І.М. Вистава української книжки і преси в Станиславові. *Діло*. 1927. 6 листопада. (№ 249). С. 3.

⁴⁷⁰ Галущинський М. Ще про громадські бібліотеки. *Діло*. 1930. 24 січня. (№ 17). С. 1.

⁴⁷¹ Виставка української книжки в Жовкві. *Діло*. 1929. 17 листопада. (№ 256). С. 5.

нескаталогованих⁴⁷²); далі бібліотека Львівського університету – 390 000 томів; Бібліотека Народного Дому (Бібліотека Публічна Руського Народного Інституту “Народний Дім”) – 150 000 томів; НТШ – 100 000 томів⁴⁷³. Але їх відвідували, в основному, місцеві інтелігенти, науковці, студенти.

Власну книгозбірню у Львові мало товариство “Просвіта”, яку відкрили для користувачів у 1920 р., але активну працю розпочали в 1922 р.⁴⁷⁴. Внутрішню організацію провадила бібліотечна комісія. До її завдань входило визначати напрями бібліотечної роботи, дбати про фахову освіту працівників, готувати матеріали для з’їздів та конференцій, допомагати в комплектуванні бібліотек, упорядковувати мандрівні книгозбірні й планувати мережу населених пунктів для їх поширення. Також, комісія досліджувала стан народних бібліотек по читальнях та їх вплив на освітній розвиток українців⁴⁷⁵.

На засіданні комісії 14 червня 1923 р. члени товариства вирішили об’єднати просвітянські бібліотеки в одну книгозбірню з трьома відділами для дорослих, дітей та юнацтва. Комісія також затвердила “Правила бібліотеки-випозичальні Товариства «Просвіта» у Львові”, де зазначила, що “бібліотека-випозичальня Матірнього товариства у Львові є прилюдна і користатися може кожна особа”. Просвітяни, які хотіли користуватися фондами бібліотеки сплачували 1 зл. щомісячно або 10 гр. кожного разу, коли відвідували установу, всі решта читачі, відповідно, платили по 2 зл. або 20 гр. Бібліотека працювала кожного дня: в понеділок, середу та суботу від 16.00 до 18.00 год., а у вівторок і п’ятницю – від 12.00 до 14.00 год. Працівники установи постійно нагадували читачам про бережливе ставлення до книжок⁴⁷⁶. Наприкінці 1930 р. випозичальня нараховувала 3150 примірників (4594 томи) та 43 комплекти

⁴⁷² Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів... С. XI

⁴⁷³ Чисельність публічних бібліотек. *Діло*. 1924. 26 листопада. (№ 263). С. 4.

⁴⁷⁴ Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)... С. 233.

⁴⁷⁵ Правила внутрішнього розпорядку роботи Бібліотечної комісії. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6401. Арк. 2.

⁴⁷⁶ Положення про читальняні часописи при бібліотеці товариства та план перебудови бібліотечного приміщення під читальні. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6386а. Арк. 1.

мандрівних бібліотек⁴⁷⁷ по 50 книжок у кожному (твори українських письменників, історичні видання, переклади тощо).

Мережа бібліотек товариства в Галичині динамічно розвивалася: якщо в 1920 р. було 10 просвітянських бібліотек, то у 1935 р. їх стало 2997⁴⁷⁸. Їхня головна мета – ознайомити неписьменних селян із кращими зразками української літератури та історії, підносити культурний рівень та формувати національний світогляд українців. Щодо розміру книжкових фондів бібліотек читалень, то у 1921 р. вони склали 5913 книжок, у 1922 р. – 16 500 назв, 1923 р. – 31 585, у 1924 р. – 70 515, на кінець 1925 р. – 115 388 примірників у 1141 бібліотеках⁴⁷⁹, а в 1926 р. – 164 870 книжок у 1503 бібліотеках на 83 філії товариства⁴⁸⁰.

Серед українських бібліотек Галичини найпомітнішою була книгозбірня НТШ у Львові, фонди якої у вересні 1923 р. нараховували 100 000 томів і видань (укомплектовували впродовж 30-ти років)⁴⁸¹. Окрім наукового відділу в читальному залі (“наукова робітня”) діяла так звана “публічна бібліотека”, що складалася із необхідної для роботи літератури: енциклопедії, бібліографічні студії та покажчики, словники мовні та фахові, описи рукописів і “найбільш уживані видання”⁴⁸².

Працівники бібліотеки НТШ у 1922 р. запропонували обмінну торгівлю книжками між видавництвами чи книгарнями на таких умовах: відповідний розрахунок чи за розмір видання (формат і кількість аркушів) чи кількість друкованих знаків. Це дозволяло би оминати поштові виплати, книжка буде продана за її ціну та хоч по декілька примірників, але галицькі видання будуть поширюватися⁴⁸³.

⁴⁷⁷ Архів товариства “Просвіта” у Львові: статут; документи організації та діяльності Головної управи, філії й читалень. *ЦДІА України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф. 68690. Кадр. 106.

⁴⁷⁸ Федорович В. Порівняльні цифри зростання “Просвіти” в 30-х роках. *“Просвіта”: історія та сучасність (1868–1998)*: збірник матеріалів та документів. Київ: Веселка, 1998. С. 73.

⁴⁷⁹ С.У.В. IV Інтернаціональний Конгрес Бібліологів і Бібліотекарів. *Діло*. 1926. 10 липня. (№ 150). С. 3.

⁴⁸⁰ Статистичні відомості про Товариство “Просвіта” на кінець листопада 1926 р. *ДАЛО*. Ф. 306. Оп. 1. Спр. 120. Арк. 1.

⁴⁸¹ Бібліотека Наук. Тов-а ім. Шевченка у Львові. *Діло*. 1923. 12 вересня. (№ 130). С. 2–3.

⁴⁸² Бібліотека Наук. Тов-а ім. Шевченка у Львові. *Діло*. 1923. 13 вересня. (№ 131). С. 3.

⁴⁸³ Б. З. Обмінна торгівля книжками. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 119.

Ідею обміну літератури підтримала Кураторія львівського шкільного округу – в жовтні 1926 р. звернулася до НТШ з проханням допомогти укомплектувати бібліотеку при кураторії для “заспокоєння наукових потреб учителів й працівників освітніх”⁴⁸⁴.

Бібліотека НТШ обмінювалася друкowanими виданнями із низкою установ і в Галичині, і за кордоном. Зокрема слід відзначити співпрацю з Українською Книжковою Палатою у Харкові, яка збагатила книжковий фонд бібліотеки новими примірниками – 6924 томи і збірка газет. В обмін товариство надіслало 905 томів українських друків, що вийшли за межами УСРР⁴⁸⁵.

Книжкові фонди бібліотеки поповнювали трьома шляхами: дарунки приватних осіб, редакцій, інституцій, обмін та купівля⁴⁸⁶. Впродовж 1923–1925 рр. до бібліотеки надійшло 22 569 томів та видань, а в 1926–1928 рр. кількість нових надходжень зросла до 36 920 примірників⁴⁸⁷. Найбільше книжок НТШ отримувало як дарунок для бібліотеки, що свідчить: галичани усвідомлювали потребу культурного та освітнього розвитку населення. Кількість друків постійно зростала. Навіть після розширення бібліотеки у 1928 р., члени товариства неодноразово повідомляли про брак місця у книгарні та читальному залі. Каталогізацію фондів бібліотеки провадили провідні львівські науковці: В. Дорошенко, І. Кривецький (управителі бібліотеки), М. Андрусак, Ф. Дудко, І. Левицька. Наприкінці грудня 1935 р. бібліотека НТШ налічувала 184 974 друкowanих видань⁴⁸⁸.

Оскільки бібліотека Товариства була передовсім науковою установою, її фондами користувалися не лише дійсні члени НТШ, українські науковці, галицька інтелігенція, а й німці, євреї та представники польських установ, зокрема Бібліотеки Оссолінеуму, Ягелонської бібліотеки у Кракові,

⁴⁸⁴ Листування з Кураторією львівського шкільного округу і Крайовою шкільною радою про видання підручників та використання печатні товариства. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 190. Арк. 14.

⁴⁸⁵ Звіт про роботу бібліотеки за 1930–1937 рр. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 807. Арк. 25.

⁴⁸⁶ Книга обліку придбаної, обмінної та ін. літератури. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 28. 57 арк.

⁴⁸⁷ Звіт про роботу бібліотеки за 1926–1929 рр. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 806. Арк. 6.

⁴⁸⁸ Звіт про роботу бібліотеки за 1930–1937 рр. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 807. Арк. 13.

університетських бібліотек у Варшаві, Вільно, Познані⁴⁸⁹. Бібліотека працювала щодня від 8.00 до 13.00 год. та від 16.00 до 18.00 год. в понеділок, середу і п'ятницю, крім неділі, святкових днів та літніх канікул. Зацікавлення галичанами друкowanими виданнями постійно зростало, що відобразилося на динаміці читачів: у 1926–1928 рр. видали 41 019 книжок та 1410 рукописів, 1930–1932 рр. – 45 777 книжок, у 1935 р. – 32 997 примірників. У 1930-х рр., управа бібліотеки у звіті про роботу зазначала, що читальний зал, розрахований на 36 осіб, постійно переповнений, бувають дні, коли одночасно приходять 40–45 осіб, навіть немає куди всіх посадити. Найбільше читачів було восени, а найменше влітку⁴⁹⁰.

Надходження українських видань з-за кордону постійно ускладнювала цензура та поліція – конфісковували майже всі пакунки. Однак зріст бібліотеки і її поповнення унікальними виданнями не припинялося, вона завойовувала чим раз більший авторитет на міжнародній арені. Це змусило польський уряд виявити повагу до установи: Міністерство віровизнань та народної освіти в порозумінні з Міністерство внутрішніх справ у лютому 1934 р. визнали за бібліотекою право на обов'язковий примірник усіх видань Другої Речі Посполитої (на основі “Закону про обов'язкові безкоштовні примірники для бібліотек і державної реєстрації” від 18 березня 1932 р.)⁴⁹¹. Відповідно, покращився обмін виданнями з підрадянською Україною, через співпрацю із Українським Науковим Інститутом у Києві (УНІК), Українською Книжковою Палатою у Харкові.

НТШ отримало в дарунок 20 223 видань від 1298 осіб⁴⁹². Обмін друкowanною продукцією дозволив поповнити фонди на 16 082 томи. Купили для бібліотеки – 379 книжок на суму 3984 зл. Із власних видань бібліотека

⁴⁸⁹ Звіт про роботу бібліотеки за 1926–1929 рр. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 806. Арк. 10.

⁴⁹⁰ Звіт про роботу бібліотеки за 1930–1937 рр. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 807. 24 арк.

⁴⁹¹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 9 lutego 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczenia druków dla celów biblioteczných i urzędowej rejestracji. *Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecznictwa sądów*. Tom II / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, 1934. S. 17.

⁴⁹² Звіт про роботу бібліотеки за 1926–1929 рр. *ЦДДА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 806. Арк. 2.

установи отримала всього лиш 235 назв⁴⁹³ (Додаток 10). Наприкінці міжвоєнного періоду, фонди бібліотеки розрослися до 300 000 томів. Вартість їхня була не так в кількості, як в якості. Була це найповніша бібліотека українських книжок, часописів та інших друків, видань про Україну чужими мовами, приватних книгозбірень громадсько-культурних діячів, національних письменників, які після їхньої смерті переходили до НТШ (колекція україніки становила 90 % усіх збірок). “Бібліотека НТШ – це справді феномен суспільно-культурного, духовного в житті нашого народу”, – писала Лариса Крушельницька⁴⁹⁴.

Значну увагу розвитку бібліотечної справи, особливо шкільних і педагогічних бібліотек, та поширення книжки серед галичан приділяли освітні товариства, зокрема УПТ “Рідна Школа”, “Взаїмна поміч українського вчителства”, “Учительська Громада”.

В. Дорошенко у статті “Українське літературно-наукове життя” так охарактеризував читацьку аудиторію в Галичині: “люде не дуже то люблять читати книжки, а тим більше купувати й норовлять в кращому разі обійтися дурничкою: позичити (на вічне віддання) чи що”⁴⁹⁵. З цим традиційним феноменом керівництво бібліотек чи працівники книгарень “боролися” впродовж усього свого існування, бо книжки не повертали не лише приватні особи, але й окремі громадські організації. У 1927 р. НТШ через суд зобов’язало І. Калиновича повернути до бібліотеки 141 видання (109 газет і журналів, 18 книжок, 14 брошур) на суму 500 зл., які видавець позичив у 1917 р.⁴⁹⁶. Відомий громадсько-політичний діяч І. Брик не повернув до бібліотеки “Просвіти” 10 книжок, М. Возняк – одну, адвокат С. Баран – одну.

⁴⁹³ Звіт про роботу бібліотеки за 1926–1929 рр. *ЦДІА України, м. Львів*. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 806. Арк. 3.

⁴⁹⁴ Крушельницька Л. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові – феномен національної культури. *Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди: матеріали круглого столу* / упор. Л. Ільницька. Львів, 1996. С. 7–8.

⁴⁹⁵ Дорошенко В. Українське літературно-наукове життя. *Діло*. 1924. 27 квітня. (№ 93). С. 2.

⁴⁹⁶ Дрібні матеріали до біографії І. Калиновича (газетні повідомлення, судові папери, посвідчення, розписка та ін.). *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 15. Арк. 34.

Найвідповідальніше до бібліотечних примірників та роботи закладу ставилася шкільна молодь, з їх числа було мало боржників⁴⁹⁷.

Отже, галичани визнаючи книжку як товар, все ж шукали та знаходили способи придбати її. Кооперативне гасло “Свій до свого – по своє!”, приводив читачів до українських книгарень, пунктів передплати національних видавців. Упродовж 20–30-х рр. в Галичині діяли 14 українських книгарень у Львові, Коломиї, Станиславові, Тернополі. Друковані видання галицьким читачам, у містах і селах, пропонували точки продажу споживчих кооператив, наприклад “Союзного Базару”. Система книгопоширення в Галичині втягувала регіон до світового економічного та інформаційного простору. Для кращої реалізації друкованої продукції, видавці вивчали і задовольняли індивідуальні запити читачів. Попри зростання інтересу до книжкових видань у населення, купівельний попит через брак фінансів залишався низьким. Щоб не купувати примірник, галичани відвідували випозичальні: могли вибрати літературу під заставу, для домашнього читання або працювати в закладі. Книгарні та випозичальні пропонували широкий асортимент видань українською та чужоземними мовами, усіх жанрів і для різних вікових груп.

4.2. Книговидавнича продукція та її роль у культурно-просвітньому і національному вихованні.

“Книжки – це ідеї, а все велике і мале робиться через ідею”, – констатував український літературознавець, педагог і публіцист Богдан Заклинський⁴⁹⁸. Тогочасне літературно-мистецьке життя Галичини було нерозривно пов’язане із завданням державного будівництва і об’єднанням української нації, однак шляхи, щоб його успішно здійснити, кожен бачив по своєму. Ідеологічне різноголосся проявилось і в західноукраїнській літературі

⁴⁹⁷ Списки незвернених підручників “Просвіти”. ЦДДА України, м. Львів. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6409. 34 арк.

⁴⁹⁸ Зошит із записами розповідей, спогадів, віршів та ін., зібраних невідомим діячем [Богданом Заклинським]. ЦДДА України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 79.

та видавничому репертуарі, які були невід’ємними складовими національного руху.

Спершу, зауважив літературознавець М. Ільницький, розмежування відбувалося майже непомітно, а потім дедалі виразніше почали окреслюватися основні напрямки літературного процесу міжвоєнного двадцятиліття: католицький (національно-християнський); націоналістичний (ідеолог Д. Донцов); ліберальний (із загальною ідеєю позасоціальності, “безсвітоглядності” митця); радянофільський (базувався на комуністичних засадах)⁴⁹⁹. Між ними не можна провести чіткої лінії поділу, бо, окрім радянофіського, усі вони зливалися в одне русло – творення української літератури, збереження національної і культурної ідентичності⁵⁰⁰.

Саме у видавничій сфері низка українських інтелектуалів вбачала можливість впливати на середовище, на його культурний рівень і духовну атмосферу. Міжвоєнні періодичні видання переповнені критикою і думками про книжкову продукцію, ідеї творів, їхню форму, зміст та мову, зовнішнє оформлення видання, технічну сторону, естетичне й етичне задоволення від неї. Кожний з діячів у термін “добра книжка” вкладав своє розуміння або більшості (редакційного чи авторського колективу, видавництва), що відобразилося на тематичному репертуарі української книги. Газета “Наш Лемко” (видавець І. Тиктор, редактор П. Смереканич, пізніше Ю. Тарнович) подає чотири критерії, яким мають відповідати друковані видання: 1) книжки мають відповідати засадам “християнсько-католицької релігії”; 2) “мусять беззастережно стояти на здоровім, природнім, національнім становищі”; 3) мова автора має бути грамотною та об’єктивною (особливо щодо критики видань), а самі твори – фахово редаговані; 4) “стиль книжки й часописів повинен бути ясний, прозорий і зрозумілий”⁵⁰¹, тому, рекомендували для селян популярні видання.

⁴⁹⁹ Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя... С. 14.

⁵⁰⁰ Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х рр. XX ст. Тернопіль–Львів, 2000. С.115.

⁵⁰¹ Знання – найбільший скарб. *Наш Лемко*. 1938. (№ 4). С. 16.

Але як визначити, котра книжка є відповідною для кожної із соціальних груп, різних вікових категорій? Що мали відповідати освічені люди на запитання селян: “Як і що читати, щоб пізнати значення доброї книжки і преси?”, “Які книжки найбільш корисні для початкуючих?”, “Як довідатися, що книжка є добра?” чи “Як виробити в собі охоту та замилювання до книжки?” та багато інших⁵⁰². На жаль, такого правильника, що і як читати, в якій послідовності нагромаджувати нові знання, як відповідно їх класифікувати, серед видавничого репертуару не було, за винятком декількох “скупих і доривочних” статей про “зразкові бібліотеки”, котрі друкували просвітяни у “Народній Просвіті” та “Бібліотечному Пораднику”⁵⁰³. Часто, навіть громадські діячі, що займали провідні місця у культурно-просвітніх закладах, не могли допомогти усім читачам⁵⁰⁴.

На думку українського поета, філософа і культурного діяча Василя Пачовського доцільними для формування української державотворчої спільноти є такі твори: 1) які висвітлюють духовне багатство українського народу, української культури: колорит, звичаї і традицій, вірування різних етнічних груп, різних куточків нашої країни; 2) твори, у яких піднімають державотворчі питання, які мусить розв’язати бездержавна нація аби “стати зрілою до утворення держави”. Вони будуть підкреслювати рівноправність нашого народу з державними народами (В. Стефаник “Сини”); 3) порушувати проблеми розбудови різних галузей, створювати в літературі й свідомості населення образ полководця, через недавні воєнні події; образ фінансиста, який вирішує економічні питання; промисловця та землевласника, управлінця і так далі⁵⁰⁵.

Внесок книжкових видань у культурно-просвітнє, а відтак, і національне виховання українського читача, його психологічний та емоційний стан, не можна аналізувати, оперуючи тільки статистичними даними випозичених

⁵⁰² Які книжки читати? *Наш Лемко*. 1934. (№ 4). С. 2.

⁵⁰³ Завдання “Бібліотечного Порадника”. *Бібліотечний поради́к*. 1925. Ч. 2. С. 34.

⁵⁰⁴ Литвицький М. Самоосвітні змагання як підстава національної освіти... С. 66.

⁵⁰⁵ Пачовський В. Проблеми української літератури й мистецтва. *Дзвони*. 1935. С. 186.

книжок бібліотеками чи проданими книгарнями. Найкраще його можна простежити в процесі читання, за станом невеличких бібліотек читалень “Просвіти”, книгарень, домашніх бібліотек, через відповіді самих адресантів і листування громадських діячів. І, нарешті, через зріст чи занепад культури читання, і книжкової культури загалом.

В першу чергу друкована продукція, окрім нової інформації, давала читачам можливість поширювати та поглиблювати освіту, загальні знання. Особливу увагу галицька інтелігенція звертала на виховання міської та сільської дітвори. Зміна освітньо-виховної системи в Галичині вплинула на модифікацію завдання дитячої книжки – з винятково додаткової літератури до шкільних підручників, вона перетворилася в один із головних чинників на шляху формування свідомих українських громадян⁵⁰⁶.

Але не всі видання були однаково корисні для дітей. Як правило, частина держаної шкільної лектури відображала компромісну (українсько-польську) і навіть пропольську ідеологію читання. Наприклад, текст підручника, рекомендованого кураторією для “третього клясу вселюдної школи”⁵⁰⁷, з одного боку формували невеликі поетичні твори українських авторів (М. Шашкевича, Я. Головацького), народний фольклор, тексти історичного (про київських князів, напади татар), релігійного (про хрещення Русі, дитячі молитви), пізнавально-етнографічного характеру (про Великодні свята, Гуцульщину). Поруч із ними містилися тексти, які виразно вказували на тодішню державну приналежність Східної Галичини, зокрема про Краків, Варшаву, Гнезно⁵⁰⁸, оповідання про польських управителів Казимира Великого, Ягайла, Ядвігу⁵⁰⁹. У читанці для старших класів народної школи за 1937 р. (надрукувала друкарня НТШ) виділялися оповідання про

⁵⁰⁶ Корнєєва Г. Українська дитяча книжка Галичини (друга половина XIX ст.–1939 р.)... С. 203.

⁵⁰⁷ Читанка для третьої кляси вселюдної школи. Друге видання. Львів: Накладом Державного видавництва шкільних книжок, 1928. 158 с.

⁵⁰⁸ Там само. С. 62–64, 64–65, 112.

⁵⁰⁹ Там само. С. 103–105, 118–123, 136–137.

Ю. Пілсудського⁵¹⁰, Е. Ридз-Смігли⁵¹¹, а після розповідей про Січ і запорожців було розміщено текст про “Відродження Польської Речі Посполитої”⁵¹².

Про негативний вплив польських читанок на школярів зазначав учитель П. Лисецький, котрий провів експеримент під назвою “жива книжечка” – учні самостійно вибирали українські твори для читання у шкільній бібліотеці. У результаті, за вісім місяців 224 учні прочитали 4911 книжок (в середньому по 23 примірники на кожного). Найбільше прочитали у другому класі – в середньому на одного учня припадало 42 книжки. Найменше – школярі п’ятих і шостих класів⁵¹³.

Результати читацьких анкет у статті “Що наші діти читають?” проаналізувала українська поетеса, бібліограф і педагог Костянтина Малицька. Серед опитаних були 374 учні старших класів народних шкіл. З числа прочитаних творів школярам найбільше запам’яталися “Робінзон Крузо”, “Лис Микита”, “Гулівер”, історичні повісті А. Чайковського “За сестрою”, “На уходах”, “Віддячився”, “Побратими”, І. Федева та В. Злотополя “Син України” та інші. На вибір книжок дівчатами впливали жанрова ознака (віддавали перевагу прозовим творам) та гумор; хлопці захоплювалися пригодницькою та історичною літературою (невеликі прозові твори). Світ рослин і тварин, життєписи видатних людей знаходили прихильників як серед дівчат, так і хлопців. Найбільше діти читали книжок зі шкільних бібліотек (284), позичали від друзів (121), самі купували (76). У домашніх книгозбірнях переважали белетристика, історичні й наукові студії. Водночас К. Малицька зауважує, що школярі не звертають уваги на зовнішній вигляд книжки (оправу, папір, якість друку, ілюстрації) та “читають все всуміш без розбору”⁵¹⁴. Принагідно зазначити, К. Малицька написала не одну

⁵¹⁰ Читанка для висших клас уселюдних шкіл. Нове справлене видання. Львів, 1937. С. 75–77.

⁵¹¹ Там само. С. 201–205.

⁵¹² Там само. С. 113–114.

⁵¹³ Корнєєва Г. Українська дитяча книжка Галичини (друга половина XIX ст.–1939 р.)... С. 205.

⁵¹⁴ Малицька К. Що наші діти читають? : З нагоди місяця преси. *Назустріч*. 1934. (№ 20). С. 3.

нотатку про вибір дитячих книжок, виховання любові та поваги до неї, з якого віку розпочинати читання і з яких жанрів⁵¹⁵.

Активним читачем була й сільська дітвора. В одній з читалень “Просвіти” на Чортківщині в 1927 р. до бібліотеки записалися 253 дитини, на читацьких абонементів було 233 книжки. Впродовж року школярі прочитали 2365 видань⁵¹⁶. З числа записаних до бібліотеки, не читало книжок 20 дітей, що свідчить про зацікавлення дітьми українськими виданнями.

Повагу і любов до українських книжок у школярів виховували учителі, родичі. Вони намагалися відокремити бажане коло читання від забороненого (за моральними, релігійними чи політичними критеріями), приносили цікаві твори на уроки. Великою популярністю користувалися видання М. Таранька. Одна з його книжок, “Оповідання з царства звірів” М. Рубакіна (переклад українською М. Соколовського), так зацікавила учня, що він пропустив шкільні уроки і, разом із мамою, дочитав її до кінця⁵¹⁷.

Проте, кількість видань, дитячої книги було недостатньо, накладів обмежені. Головною причиною низького попиту на українську дитячу книжку, окрім колонізації та цензури, видавці часто називали байдужість українців до своїх національних справ, зокрема до книговидавництва. Українська громада не розуміла доцільності робити капіталовкладення в дитячі видавництва, часто керівники навчальних закладів були недостатньо поінформовані про дитячі видання і не закупляли їх для шкільних бібліотек.

Книжки допомагали поглиблювати отриману “елементарну освіту” школярам старших класів, студентам і молоді, яка часто, після школи, забувала про друковане слово⁵¹⁸. Власне такими універсальними виданнями були альманахи, часописи, літературні збірники, які подавали коротку інформацію з усіх ділянок суспільного життя.

⁵¹⁵ Малицька К. Книжка в діточому світі. *Бібліотечний порадник*. 1925. Ч. 2. С. 36–53.

⁵¹⁶ В. В. Дописи: Чортківщина. *Діло*. 1928. 14 січня. (№ 10). С. 30.

⁵¹⁷ Петрів Д. Інтересна книжка. *Учительське Слово*. 1926. Ч. 12. С. 28–29.

⁵¹⁸ Знання – найбільший скарб. *Наш Лемко*. 1938. (№ 4). С. 16.

Художня соціально-побутова і особливо – історична література виконувала не лише пізнавальну і виховну функції, а й впливала психологічно і надовго закарбовувалась у пам'яті багатьох читачів⁵¹⁹. Серед гімназійної молоді популярними як ми вже відзначали вище, були трилогія “Мазепа” Б. Лепкого, твори А. Чайковського (“За сестрою”, “На уходах”, “Віддячився”, “Козацька помста”, “Олексій Корнієнко”), О. Назарука, В. Будзиновського, М. Голубця, Ю. Опільського, тощо. Вже дорослим, громадсько-політичний діяч та редактор, вихідець зі Станиславова, Володимир Макар згадував, що повісті “Хіба ревуть воли...” Панаса Мирного, “Бурлачка” І. Нечуя-Левицького, “Люборадські” Анатолія Свидницького, допомагали усвідомити та якнайшвидше активно приєднатися до боротьби за повне визволення України, образ якої символізує покритка Катерина в однойменній поемі Т. Шевченка⁵²⁰.

Внаслідок примусового читання у школі творів польських авторів, зокрема Г. Сенкевича “Вогнем і мечем”, “Потоп”, “Пан Володийовський”, які подавали антиукраїнську концепцію історичного розвитку українського народу, зростав вплив ідей УВО та ОУН серед молоді. Спогади учасників військових дій, УСС, політичних і культурних діячів, освітян в Галичині та в еміграції, пресові та друковані видання (“Сурма”, “Розбудова нації”, “Вістник”, твори Донцова та інших) – були основною лектурою, на якій виростало нове покоління молодих патріотів⁵²¹.

Інколи гімназистів приваблювала “серйозніша” наукова література. Зокрема, львів'янин Б. Надрага пригадував, що на нього “велике враження справив подарунок... хресного батька – чудово ілюстрований, різнобарвний “Атлас України і сумежних країв” (ред. В. Кубійович)”⁵²².

Друковані видання, згідно зі спогадами української молоді, давали учням “велике вдоволення й духовний корм”, книжки допомагали “вийти з

⁵¹⁹ Литвицький М. Самоосвітні змагання як підстава національної освіти... С. 68.

⁵²⁰ Макар В. Пройдений шлях: Спомини. Т. 1... С. 296–297.

⁵²¹ Климишин М. В поході до волі: Спомини. Т. 1. Вид. друге. Детройт: Українська Книгарня, 1987. С. 25.

⁵²² Надрага М. Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова... С. 71.

кола сухого шкільного матеріалу в ширший світ, з його кольором, блиском, чаром і фантазією...”⁵²³.

Безсистемне читання, що було характерним не тільки для дітей та молоді, а й для дорослих, часто призводило до втрати зацікавлення книжками і періодикою. Через відсутнє систематичне читання, вони не мали змоги уявити собі весь розвиток української літератури, ознайомитися з різними формами творів національних письменників, правильно трактувати важливі моменти праці, тонкощі відображення реальних подій через художні засоби в літературних творах. Наприклад, багато селян “відкидали” з кола читання книжку Ю. Опільського “Сумерк” через опис “соромницьких” сцен у романі⁵²⁴. Тоді як практика “читання в голос” – викликала захоплення, зазначали просвітяни: “Бувало нераз цілу ніч просидимо й око ніхто не зажмурить, а слухає цікавого “Кармелюка” або “За сестрою” (Андрія Чайковського), або “Фармазони” (Юрія Федьковича) чи “Панські жарти” (Івана Франка)”⁵²⁵. Але деякі твори українських письменників, зокрема Б. Лепкого чи В. Стефаника (“Земля”) на їхню думку, були “для сільської публіки за тяжкі!”⁵²⁶. У 1931 р. на 215 207 книжок, які знаходилися в 1427-х читальняних бібліотеках товариства, прочитано 429 264 видання – це 4 книжки на одного члена. Перевага невеликих драматичних творів у книжковому репертуарі підвищувала кількість прочитаних селянами примірників до 5–6 на особу. Якщо врахувати, що переважно по читальнях навчали живим словом, то пересічно один часопис, альманах (читальні передплачували 3082 журнали у 1931 р.) припадав на 37 членів, а виховний вплив рефератів й відчитів (3191), вистав (5435), свят книжки, “Просвіти” тощо (801), різних концертів (551), які так любили подавати у вигляді книжкових друків, охопити цифрами складно⁵²⁷. З іншого боку, рівень впливу

⁵²³ Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові... С. 439.

⁵²⁴ Литвицький М. Самоосвітні змагання як підстава національної освіти... С. 67.

⁵²⁵ Наша читальня працює. *Наш Лемко*. 1934. (№ 9). С. 2.

⁵²⁶ Щоденник співробітника газети “Діло” у Львові Степана Годованого. *ЦДДА України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф. 69009. Кадр 11.

⁵²⁷ Звідомлення з діяльності товариства “Просвіта” за час від 1-го липня 1931 до 30-го червня 1933. Львів: Накладом Товариства “Просвіта”, 1933. С. 14.

культурно-просвітніх та громадських організацій на мешканців краю, реалізацію їхніх задумів – підтверджує кількість членів товариств, галичан, готових до співпраці та фінансових пожертв.

Щоб краще запам'ятовувати твори, а не забувати “вже по місяцех, коли не швидше, що читали” просвітяни рекомендували читати книжку з олівцем в руках, робити позначки біля цікавих висловів, а ще краще завести окремий зошит і занотовувати автора, назву праці та її короткий чи розширений зміст⁵²⁸. Громадські та культурні діячі давали поради читацькій аудиторії з власного досвіду, бо знали наскільки це важливо і зручно. “Донцов був дуже активним і бурхливим читачем, – пригадує історик Ярослав Дашкевич, – він підкреслював рядки, ставив знаки оклику або запитання на полях, позначку NB, тобто nota bene, “добре відзначити”, біля місць, що його зацікавили. Часом своїм дуже нерозбірливим почерком полемізував на сторінках книжок з авторами”⁵²⁹.

Друковані видання не лише забезпечували освітні потреби, а й розвивали мислення, думку, часто незалежну, щодо літературних творів, наукових студій. Під впливом книжок українці формували читацькі інтереси, національний світогляд, “виробляли свою інтелігенцію”⁵³⁰.

Тематика друкованих видань відображала зміни в літературному процесі в Галичині. Якщо на початку 20-х рр. не вичерпав себе ще народницький дискурс традиційної історичної повісті з елементами романтики й експресіонізму, то в 30-х рр. оновлюється і розвивається жанр роману на основі реальних подій, історична проза тяжіє до документалізму, а в поєднанні з пригодницьким – захоплює увагу не одного читача. Вони подавали читачам модель поведінки національної людини, віру в себе через ідентифікацію з героями національної історії із найславнішими її подіями, новий стиль життя. Тема історичного минулого пронизувала усю тодішню західноукраїнську

⁵²⁸ Радзикович В. Як читати книжку. *Бібліотечний порадник*. 1925. Ч. 3. С. 65–66.

⁵²⁹ Сварник Г. Книгозбірня й архів Дмитра Донцова крізь призму долі власника. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ рукописів. Львів, 2019. Обкл. 2зв.

⁵³⁰ Знання – найбільший скарб. *Наш Лемко*. 1934. (№ 5). С. 12.

культуру: наукові дослідження, малярство, музику, драматургію, поезію. Але саме історична белетристика найбільш послідовно, всеохопно і масштабно підтримувала постійний діалог українця з українською історією, була найбільш психологічно заангажованим жанром, глибоко проникала в масову свідомість, формувала суспільну поведінку мешканців краю, чия значущість підтверджувала історія та покровність з національними героями⁵³¹. Перлиною української белетристики С. Лишкевич (О. Мох) вважав повість “Зорі світ заповідають...” Галини Журби⁵³², що вийшла друком в “Українській Бібліотеці” Тиктора, яку той самий О. Мох часто критикував. У 1934 р. Галина Журба отримала літературну премію за цю повість, а співробітник газети “Діло” Степан Годований у власному щоденнику занотував: “Як не дивно, мені те оповідання подібне до “Лісової Піснї” Лесі Українки. Твір “Зорі...” то є національна свідомість на основі “Кобзаря” і “Старих часів на Україні” Грушевського [“Про старі часи на Україні. Коротка історія України (для першого початку)”. Відень, 1919]. То є фундамент не якоїсь статті, то новий світ, що “зорі заповідають”, – під оглядом композиції це властиво образки (фільми) побуту...”⁵³³.

Українська національно свідомо інтелігенція прагнула сформуванню читацьку україномовну аудиторію, добре обізнану з рідною літературою. Якщо одні видавці вважали за необхідне розвивати низового читача, інші, навпаки, намагалися задовольнити його смаки, шукали фінансової віддачі від книг, що користуються широкою популярністю незалежно від змісту та якості. Комерційна політика, яку провадили видавці, визначала коло читання. А населення любило читати книжки із загальновідомими чи цікавими назвами. Серед оригінальних художніх творів українських класиків, національно-патріотичних видань, наукових студій у міжвоєнний період продовжували з’являтися лубкова та брукова література, розрахована на масового і

⁵³¹ Андрусів С. Модус національної ідентичності... С. 202.

⁵³² Лишкевич С. Між двох сил. (Оцінка книжок 95 грошової “Укр. Бібліотеки”). *Дзвони*. 1933. Ч. 11–12. С. 531.

⁵³³ Щоденник співробітника газети “Діло” у Львові Степана Годованого. *ЦДДА України, м. Львів*. Колекція № 9. М/ф. 69009. Кадр. 27.

примітивного читача, який вимагає від книжки не високої естетичної вартості, а передовсім того, що дозволяє йому відірватися від сірої буденщини, отже захоплювального змісту, сенсації. Не випадково, такі книжки часто повторювали назви відомих творів (серія творів А. Конана Дойля видавництва “Бібліотека для всіх”) чи просто були передруками під оновленою назвою, особливо такі популярні серед галичан календарі. Прикро, що до такої видавничої халатності та “жажди гроша” вдавалися знані приватні видавці, зокрема Г. Гануляк, А. Бардах, І. Громницький та інші.

Водночас літератори, видавці обурювалися, що світська інтелігенція загалом мало читає, зокрема українські книжки, знеохочені їх низьким культурним рівнем, тому не можуть забезпечити українському видавцеві фінансову стабільність. Але картотека передплатників І. Калиновича засвідчує інакшу ситуацію: галичани перед всесвітньою літературою перевагу надавали власному національному письменству, патріотичним книгам, які були вихідним пунктом на шляху формування свідомих українців: твори І. Котляревського, Т. Шевченка (дорогими й рідкісними були “Кобзарі”, особливо двотомне видання “Кобзаря” (Прага, 1876)⁵³⁴ та “Кобзар” за редакцією О. Огоновського (1893)⁵³⁵, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного, В. Будзиновського, А. Чайковського (передусім “За сестрою”, “На уходах”), А. Кащенко (“Зруйноване гніздо”, “На руїнах”, “Кость Гордієнко”, “З Дніпра на Дунай”), Б. Лепкого (“Мотря”, “Батурин”), Ю. Рудницького, С. Черкасенка (“Хуртовина”), М. Яцкова (“Далекі шляхи”), Д. Мордовця (“Сагайдачний”), К. Поліщука (“Отаман

⁵³⁴ Ініціатором публікації “празького” “Кобзаря” був Федір Вовк. Разом із київським цензором він поділив поезію Т. Шевченка на дві частини: цензурну (для Наддніпрянської України) та позацензурну (для Західної України). Празьке видання “Кобзаря” 1876 р. дозволило зберегти рукописи заборонених творів українського генія, хоча в Росію потрапив законно тільки перший том (наклад 4000 примірників), а другий (1000 примірників) ввозився нелегально. Надрукували книжки без вказівки на нумерацію томів, а розрізнити цензурне та позацензурне видання можна було лише за спогадами сучасників Т. Шевченка. До речі, галицький том “празького” “Кобзаря” був своєрідною контрафакцією, на що не звертали уваги українські книгознавці, окрім хіба що Богдана Якимовича.

⁵³⁵ Матеріали видавництва “Всесвітня Бібліотека”, 1914–1925 рр. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 57. Спр. 24. Арк. 12–13.

Зелений”). Художні твори історичної тематики видавець продавав по декілька примірників в одному рахунку, щоразу поповнював видавничий склад.

Були ситуації, коли думка населення щодо “достойної” та оригінальної лектури відрізнялася від думок провідних літераторів. Наприклад, щодо двічі премійованого художнього твору Н. Королевої “Інакший світ” і “Без коріння”, то галицькій публіці вони “не припали до душі”, – пише “Нова Хата”. Натомість, провідні видання (“Новий Час”, “Дзвони”) зазначають, що повість сподобалася читачам, “її можна брати без страху в руки, перечитувати по кілька разів і відпочивати при читанні душею”⁵³⁶. З цього приводу не єдиною була думка й українських критиків, як і постійно напружені стосунки між ними у той час (особливо між національно-християнськими та ліберально-демократичними, згуртованими навколо журналу “Назустріч” та “Світ”). Так, П. Ісаїв обурено писав: “Не знаю чи др. М. Рудницький масон і соціаліст, чи ні, але знаю, що він якраз намагається постійно обезцінювати вартісні твори, як напр. повісті Королевої”⁵³⁷.

Окремі видавці звертали увагу, як формувати естетичні смаки читача українськими книжками. Наприклад, редакція “Діла” друкувала переклади творів, урахувуючи не лише уподобання читача, а й актуальність перекладного твору залежно від календарного виходу часопису: в січневих номерах “Діло” публікує переклад оповідання К. Джерома “Чи святкувати Різдвяні свята?”⁵³⁸.

З іншого боку, поступ видавничої справи вдосконалював зовнішні ознаки книжки, яка все частіше імпонувала вибагливим читачам. Аналізуючи тогочасні читацькі практики в Галичині, Р. Голик згадує про моду на колекціонування серійних видань: “серед міжвоєнних читачів існував певний попит на книги, згруповані в тематичні бібліотеки, а також на передплатні видання”⁵³⁹. Деякі передплатники комплектували власні книгозбірні “серійними книгами тих видавництв, які читачі вважали найбільш

⁵³⁶ З преси і журналів. *Дзвони*. 1937. С. 287.

⁵³⁷ П. Ісаїв. Рецензії. *Дзвони*. 1938. С. 76.

⁵³⁸ Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові... С. 236.

⁵³⁹ Голик Р. Між Дмовським і Донцовим... С. 80.

солідними”⁵⁴⁰. Та й самі видавці, не ігноруючи комерційну концепцію, любили наголошувати, що друкують книжкові бібліотеки “на добрім білім папері в двобарвних мистецьких обгортках”⁵⁴¹ (видавництво І. Тиктора) чи “ціла бібліотека матиме дві різні обгортки... Таким чином читачі Бібліотеки “Діла” дістануть не тільки добірну лектуру, але й у відповідному мистецькому оформленні”⁵⁴² (видавнича спілка “Діло”). Велика частина репертуару української книжки того часу репрезентована серіями, під час видання яких прийнято було дотримуватися кількох важливих засад: серію формували на основі відповідного плану; це було неперервне видання зі спільною для всіх томів назвою; тематична єдність публікованих творів різних авторів в межах серії; формат, технічне й художнє оформлення мали бути однотипними; книжки серії мали виходити вчасно. Проте чимало з серійних бібліотек повторювали одна одну за назвами, концепцією та наповненням (серію сценічних творів видавали понад 20 видавництв у різних містах), були нерегулярними або просто залишилися нереалізованими.

Назагал більшість українських видавців дбайливо ставилися до кожного видання, піклувалися про оформлення та рекламу, пильнували, щоб книжки їхніх численних серій виходили вчасно, чим здобували пошану серед своїх читачів. Художньо і технічно оформлювала книжки плеяда талановитих львівських мистців: Едвард Козак, Святослав Гординський, Павло Ковжун, Юрій Кірієнко, Володимир Січинський, Іван Іванець, Роберт Лісовський та ін. Їхні праці відображали стилі й життєві характери оформлювачів, вони були прості для візуального сприйняття (здебільшого поєднували два або три кольори), але глибокі за змістом, вдало передавали основну ідею твору, викликали гострі емоції та зацікавленість читача ще до не прочитаного тексту (*Додаток 11*). Виховувати всебічно розвинених громадян, формувати їхні естетичні смаки та культурні цінності були покликані широко репрезентовані

⁵⁴⁰ Голик Р. Між Дмовським і Донцовим... С. 80.

⁵⁴¹ Мордовець Д. Гайдамаки: Історична повість : У 2-х т. Т. 1. “Українська Бібліотека”. Ч. 34. Львів: Накладом І. Тиктора, 1933. С. 125.

⁵⁴² До відома передплатників Бібліотеки “Діла”. *Діло*. 1936. 2 квітня. (№ 74). С. 1.

у друкованих виданнях портрети авторів, історичних постатей, визначних сучасників, а також зображення елементів побуту, військової зброї тощо.

У час роздробленості українських земель галицькі книжки виховували українців Лемківщини, Наддніпрянщини, Волині, Буковини, Закарпаття та в еміграції. Вони постійно відчували обов'язок допомагати їм у культурному й освітньому розвитку, підтримувати національний дух своїх побратимів.

“...З усіх українських земель найбільше грозить винародовлення Лемківщині... На Лемківщині йде нагінка на всі прояви національного українського життя”, – наголошували просвітяни⁵⁴³. Польська влада використовувала адміністративні заходи, що значно ускладнювало роботу культурно-просвітніх організацій в регіоні, особливо після заборони діяльності лемківської комісії при Головному Відділі “Просвіти” (діяла впродовж 1932–1936 рр.). Однак її внесок у ліквідацію неписьменності регіону є беззаперечним, – зауважує А. Середяк. Впродовж 1932 р. на Лемківщині вдалося розповсюдити 3112 примірників українофільських видань та 250 примірників періодики москвофільського спрямування⁵⁴⁴. У 1934 р. І. Тиктор видав “Першу лемківську читанку” (упорядник Ю. Тарнович), яка розпочала видавничу серію «Бібліотека “Нашого Лемка”». У книжці підкреслено роль національної еліти в патріотичному вихованні молоді та подальшого розвитку лемків як етнічної гілки українського народу.

Підтримували львівські видавництва й тісні зв'язки з українцями “за морем”, практикували збір друкованої продукції для фонду “Книжка на захід”, ініційованого “Просвітою”, до якого з радістю долучались наукові товариства, навчальні заклади, приватні підприємці, міщани й селяни. Із цього фонду книги надсилали до українських інституцій у Європі, Америці, галицьких товариств, філій “Просвіти”. Так, у 1934 р. Український науковий інститут у

⁵⁴³ Звернення, кореспонденція до Маркіяна Дзеровича, фінансова документація, квитанції, вкладкова книжечка “Дністра”, відбитки кліше та інші матеріали редакції журналу “Наш Лемко”. *Відділ рукописів. ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 122. Спр. 21. Арк. 4.

⁵⁴⁴ Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства “Просвіта”)... С. 418.

Берліні отримав 920 книжок, гурток старших пластунів “Україна” у Празі – 859 книг, Українське воєнно-історичне товариство у Варшаві – 8, філія товариства в Тернополі – 40 книг⁵⁴⁵.

Отже, книжкові видання міжвоєнного періоду відображали ідеологічні та політичні вектори галицького суспільства, зміни у літературному процесі, розвиток читацьких смаків, і водночас виховували не лише мешканців краю, а й всіх українців.

* * *

Підсумовуючи відзначимо, що українське книговидання, яке виразно “програло” європейському світові, зокрема виданням української еміграції, мало куди розвиватися. Відповідаючи на виклики і запити міжвоєнного суспільства галицька інтелігенція, поза державною підтримкою, творила книжкову культуру на громадських та приватних засадах. Вони намагалися об’єднати в цілісну систему окремі її елементи: книговидання, книгорозповсюдження, практика читання тощо. Ускладнював цей процес аматорський та комерційний характер діяльності багатьох видавничих фірм.

Основними шляхами доведення книжки до галицьких читачів були продажі друкованої продукції книгарнями, видавництвами, друкарнями, окремими особами та комплектування бібліотек (громадські, шкільні, бібліотеки національно-культурних товариств), читалень. Упродовж 20–30-х рр. в Галичині діяло не менше 14 українських книгарень у Львові, Коломиї, Станиславові, Тернополі. Друковані видання галицьким читачам, у містах і селах, пропонували точки продажу споживчих кооператив, наприклад “Союзного Багару”. Деякі видавництва практикували безкоштовну роздачу видань як премії за вчасну передплату, літературних нагород чи додаткової мотивації школярів за успіхи у навчанні.

⁵⁴⁵ “Книжка на захід”. *Новий Час*. 1934. 5 квітня. (№ 4). С. 5.

Система книгопоширення в Галичині втягувала регіон до світового економічного та інформаційного простору. Книгарні та випозичальні пропонували широкий асортимент видань українською та чужоземними мовами, усіх жанрів і для різних вікових груп. Водночас спостерігався дисбаланс у структурі книготорговельної та бібліотечної мережі, яка була відсутньою у більшості повітових центрів, і тим більше, в містечках і селах.

Безумовно, запити на українські книжки зростали, але через низьку купівельну спроможність видавнича продукція розходилися повільно, на складах залишалися великі запаси непроданих творів, а комунікації між установами перешкоджала некомпетентність працівників, зайві витрати на листування (особливо між Головним Відділом “Просвіти” і читальнями в питаннях комплектації бібліотек), неухважність чи байдужість. У 30-х рр. половина українських селян витрачала на освіту, книжки й часописи близько 3,9 % (1,44 зл.) з місячного бюджету. Щоб не купувати примірник, галичани відвідували випозичальні, яких діяло лише три у Львові: могли вибрати літературу під заставу, для домашнього читання або працювати в закладі

Тогочасне літературно-мистецьке життя Галичини було нерозривно пов’язане із завданням державного будівництва і об’єднанням української нації, однак шляхи, щоб його успішно здійснити, кожен бачив по своєму. Ідеологічне різноголосся проявлялося і в книговиданні, зокрема в тематичному репертуарі. Особливістю галицьких книжок була традиція єдності національного та християнського світоглядів, зміна літературних форм, вдосконалювали художньо-технічне оформлення, що й впливало на формування читацьких смаків.

За допомогою друкованого слова і тісного діалогу з усіма верствами суспільства, український провід навчав і виховував мешканців краю, розширював їхні культурні обрії, консолідував літературну спадщину наших авторів, допомагав зберегти власну ідентичність українцям, розкиданих по світу, що й кардинально впливало на розвиток українського національного руху.

ВИСНОВКИ

1. Українська книговидавнича справа в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст., з одного боку засвідчила поступ української культури, а з іншого – стала потужною зброєю національного руху. Історичні й книгознавчі студії українських та чужоземних науковців становлять важливий аспект дослідження періоду консолідації нації в умовах бездержавності, допомагають осягнути визначальні рушії національного руху, з'ясувати роль його чільних постатей. Широка джерельна база дозволила висвітлити в історичній послідовності громадсько-ідейні засади творення, особливості розвитку й функціонування українських видавничих осередків у регіоні, їх місця в суспільно-політичних і національно-культурних процесах, боротьбі за здобуття й побудову самостійної держави.

2. У міжвоєнний період український національний рух у Галичині розгортався в умовах політики відновленої Другої Речі Посполитої. Після міжнародного визнання її кордонів у складі Польщі опинилося чимало територій з етнічно неоднорідним населенням. Співжиття української та польської громад за чисельного переважаючого українців на території краю, істотно ускладнили міжнаціональні відносини. Міжнародні договори та внутрішні закони держави гарантували українцям право на самоуправління, вільний розвиток мови, культури, релігії. Згідно Конституції 1921 р., національні меншини отримали право вільного розвитку друкованого слова та його розповсюдження на території Польщі, заборонялася цензура видань. Тоді як на практиці, більшість нормативних документів Польської держави носили декларативний характер, аж ніяк не захищали українські друки від свавілля поліції, а польський уряд спрямовував зусилля на повну асиміляцію українців: ліквідацію народних інституцій, шкільництва, жорсткий контроль за видавничою і культурною діяльністю.

3. Правові основи функціонування видавництв й організації видавничого процесу у Галичині, визначили промислові та пресові закони, ратифіковані ще за Австро-Угорщини, і які продовжували діяти в міжвоєнній

Польщі. Водночас, їх доповнювали нові закони польського уряду, розпорядження президента чи постанови міністрів, прийняті у 20–30-х рр. ХХ ст. Втілюючи у життя концепції національної, а з кінця 1920-х рр. державної асиміляції, польський уряд ретельно контролював роботу українських організацій та їхню видавничу продукцію, з метою уникнути літератури антидержавного характеру. Назагал, пресові закони були досить лояльними до видавців: не ставили високих вимог щодо видавничої активності, за винятком обов'язкових вихідних даних книги та безкоштовних примірників для державної реєстрації і громадських бібліотек. Відповідно, порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом. Так звані “кресові закони”, акція “пацифікації” 1930 р., активність українських націоналістичних організацій на початку 30-х рр. ХХ ст. посилили нагляд поліції за громадськими установами, привели до заборони та конфіскації низки патріотичних видань.

4. Видавнича активність українських інституцій в Галичині залежала від політичних, соціально-економічних та культурних змін, що відбувалися на території краю зокрема, і в цілій державі загалом. Динаміка видання неперіодичної літератури у міжвоєнний період зростала поступово, і лише наприкінці 1920-х рр. (1927 р. – 370 назв) кількісно випередила довоєнний період (1913 р. – 362 назви). Внаслідок світової економічної кризи кількість українських друків упродовж 1931–1933 рр. суттєво зменшилася. Протягом 1935–1939 рр. за рік в середньому галицькі видавництва друкували приблизно 450 назв. Характерною особливістю книговидання у той час було розширення географії – на території краю створюються нові видавничі осередки у Львівському, Станіславівському і Тернопільському воєводствах, зростає роль провінційних видавництв у Жовкві, Коломиї, Рогатині. Форпостом національного книговидання українців залишалося місто Львів.

5. Відповідаючи на виклики і запити міжвоєнного суспільства галицька інтелігенція, поза державною підтримкою, творила книжкову

культуру на громадських та приватних засадах, окреслила її національні завдання та обов'язки, пов'язані з національно-визвольним рухом. Вони намагалися об'єднати в цілісну систему окремі її елементи: книговидання, книгорозповсюдження, практика читання тощо. Книговидавнича мережа краю репрезентована низкою видавничих осередків: культурно-просвітні товариства, спортивні організації, наукові та релігійні установи, приватні видавництва та кооперативні об'єднання. За формою власності в Галичині переважали приватні фірми, які розповсюдили чимало українських друків для дітей, молоді й дорослих, інтелігенції та селян: “Світ Дитини” М. Таранька, “Русалка” Г. Гануляка, концерн “Українська Преса”, “Подільська Театральна Бібліотека” В. Мартиновича та інші.

На початку 1920-х рр. провідну роль у видавничому процесі займали національно-культурні товариства, яким вдалося швидко відновити свою діяльність і які мали вирішувати нагальні потреби українського суспільства (політичні, економічні, освітні, культурні тощо), зокрема “Просвіта”, УПТ “Рідна Школа”, НТШ. Водночас, вони були найактивнішими видавцями через багатий довоєнний видавничий досвід й авторитет у галичан. У другій половині 1920-х рр. і в 1930-х рр. економічне, культурно-просвітне життя українців та книговидавнича справа розвивалася на нових засадах, а головну роль відіграла ідея національної кооперації. Діяльність видавничих кооператив слугувала не лише дієвим засобом захисту інтересів українських підприємців, авторів та читачів різних соціальних груп, а й репрезентувала одну з організаційних форм національного руху. Загострення польсько-українських відносин у 1930-х рр., щоразу нові методи антиукраїнської політики, пришвидшували консолідацію української інтелігенції та селян.

Національна політика і законодавство Другої Речі Посполитої впливали на зміну стратегії та діяльність видавничих організацій, а самий процес книговидання у 20–30-х рр. ХХ ст. носив не тільки культурно-просвітній характер, а був справою національно-державної ваги. Наприкінці міжвоєнного двадцятиліття близько половини галицьких видавництв досить чітко

окреслили свою позицію не лише на українському книжковому ринку, а й на світовій арені. Грамотне застосування тогочасних технологій, новаторських видавничих кроків, діалог з населенням і наполеглива праця українських авторів та видавців перетворили друковані видання на відомий національний продукт – українську книжку із виразними конкурентними перевагами. Фінансові негаразди, конкуренція, часто політична орієнтація, розмита видавнича стратегія похитнули працю не однієї фірми, створеної з комерційною метою.

6. Аналіз книжкових видань, свідчить про те, що галицькі видавці забезпечували читачів виданнями не лише з історії України, української культури, але й сільськогосподарською й мистецькою тематикою, енциклопедіями, довідниками, що охоплювали різноманітні сфери суспільного життя, сприяли розширенню світогляду і всебічному розвитку українців. В основному, видавці акцентували увагу на недорогій видавничій продукції універсального характеру чи певної тематики, часто в мистецьких обкладинках, розраховану на різні вікові та соціальні групи читачів (“Просвіта”, “Сільський Господар”, “Українська книгарня й антикварня”, видавництва М. Матвійчука, “ОКА” та інші), деякі – на унікальності тематичного репертуару, естетиці та якості оформлення книжок (видавничі спілки “Ізмарагд”, “Діло”, редакція журналу “Дзвони”). Суспільно-політичні та культурні процеси в міжвоєнній Польщі, віяння західної культури та інші, не менш вагомі чинники, формували читацькі зацікавлення та наклали відбиток на літературні уподобання української молоді.

7. Українські діячі та видавці докладали максимум зусиль, щоб полегшити умови доступу чи покупки (локація книгарні, складу, видавництва, ціна, актуальність) друкованих видань, розширити аудиторію споживачів книжки. Основними шляхами доведення книжки до українських читачів були продажі друкованої продукції книгарнями, видавництвами, друкарнями, окремими особами та комплектування бібліотек (громадські, шкільні, бібліотеки національно-культурних товариств), читалень. Деякі видавництва

практикували безкоштовну роздачу видань як премії за вчасну передплату, літературні нагороди чи додаткову мотивацію школярів за успіхи у навчанні. Кооперативне гасло “Свій до свого – по своє!”, приводив читачів до українських книгарень, пунктів передплати національних видавців. Система книгопоширення в Галичині втягувала регіон до світового економічного та інформаційного простору. Книгарні та випозичальні пропонували широкий асортимент видань українською та чужоземними мовами, усіх жанрів і для різних вікових груп. Водночас, спостерігався дисбаланс у структурі книготорговельної та бібліотечної мережі, яка була відсутньою у більшості повітових центрах, і тим більше, в містечках і селах. Упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. українські книгарні діяли у Львові, Коломиї, Станиславові, Тернополі, Чорткові.

8. Книжкові видання міжвоєнного періоду – це література, творена вчорашніми учасниками буремних подій, військових змагань за українську державність, котрі, експериментуючи зі стилем і жанром, водночас пам’ятали про національну і духову складову творів, їхню високу художню вартість. Практична видавнича діяльність українського проводу як складова національного руху зводилася до:

а) прагнення наситити книжковий ринок доступними для широких кіл українського населення україномовними книжками з усіх сфер гуманітарної науки, причому це мали бути кращі зразки української літератури та переклади вершинних здобутків світової літератури;

б) врахування інтересів читачів, а зі зростом їх числа – інтегрування зацікавлень читацьких кіл до україномовних книжок і періодики;

в) розширення тематики української книжки за рахунок власної літературної та наукової творчості, заохочення до літературної праці сучасників, особливо молоді;

г) ретельне редакторське опрацювання творів, упорядкованість вмісту матеріалу, оснащення видань супровідним матеріалом та науковим апаратом;

г) якісний підбір матеріалу та авторів з усіх етнографічних територій розселення українського народу, відсіювання слабших творів та недоброякісних перекладів з чужих мов;

д) акцентування видавничих програм на національних інтересах, підвищенні освітнього рівня читача;

е) орієнтація на соборність українських земель, а в цьому напрямку – на зближення мовних особливостей галицького та наддніпрянського варіантів української мови і формування загальноукраїнської літературної мови;

є) творення видань, які б рівнем поліграфії та художнього оформлення відроджували видатні здобутки давньої української книги і залишилися видатними пам'ятками свого часу.

9. За допомогою друкованого слова і тісного діалогу з усіма верствами суспільства, український провід навчав і виховував не лише мешканців краю, а й всіх українців, розширював їхні культурні обрії, консолідував літературну спадщину наших авторів, впливав на розвиток політичних й культурних процесів на етнічних українських землях. Але через антиукраїнську діяльність польської влади (так званий “сокальський кордон” між Галичиною і Волинню) галицькі видавництва та окремі підприємці не мали змоги поширювати українську книжку на Волині – в переважно українському регіоні (польське населення аж в 1939 р. за, на нашу думку, натягнутими офіційними даними складало там приблизно 17%). Теоретичні та практичні засади книговидавничих ідей авторів та видавців, їх активна видавнича діяльність започаткували нові шляхи і напрямки у видавничій справі українського народу. У міжвоєнний період побачили світ нового типу книжкові серії та окремі книжки (зокрема, бібліофільські видання), розгорнуто значні наукові проєкти, які до нашого часу не лише не втратили своєї вартості,

але є зразком для сучасних гуманітаріїв за змістом і формою (“Українська Загальна Енциклопедія”, “Історія українського війська” тощо). Книжкова продукція того часу відіграла важливу роль у формуванні політичної свідомості, розвитку національно-визвольного руху, структуруванні українського суспільства, у зростанні освіченості українського народу, була значним внеском у громадсько-політичне та суспільне життя України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Державний архів Львівської області (ДАЛО)

Фонд 1. Львівське воєводське управління. Президіальний відділ і підвідділ громадської безпеки.

Опис 58

1. Справа 142. Справа цензурного нагляду за друкованими виданнями з додатком конфіскованих газет, 34 арк.
2. Справа 423. Донесення повітових староств про видання журналів, бюлетенів та інших друкованих видань у повітах та короткі біографічні довідки про відповідальних редакторів, їхніх помічників, 89 арк.

Фонд 11. Львівський окружний суд. Відділ цензури.

Опис 29

3. Справа 4063. Справа конфіскації української книги “Під одну булаву”, 8 арк.
4. Справа 5787. Справа конфіскації українського друкованого видання “Атлас Самоосвіти”, за нанесення карти “Де живе український народ” з додатком конфіскованого екземпляру, 35 арк.
5. Справа 8336. Справа конфіскації української книги “Кульчицький герой Відня” автора Івана Филипчака, 19 арк.
6. Справа 8337. Справа конфіскації української брошури “У століття Русалки Дністрової” з додатком конфіскованої брошури, 41 арк.
7. Справа 8349. Справа конфіскації української брошури Галини Журби “Революція іде” за публікацію статті “Ні, це ви зрадили”), 12 арк.
8. Справа 8631. Справа конфіскації книги “Історія України”, том III: Козаччина, 20 арк.
9. Справа 8632. Справа конфіскації української книги “Карпатська Україна”, 17 арк.

Фонд 110. Львівське міське староство.

Опис 1

- 10.Справа 618. Справа реєстрації Союзу робітників українських видавництв та книжкових магазинів у Львові, 26 арк.
- 11.Справа 1074. Справа спостереження за Союзом українських переплетних майстерень і книжкових магазинів, 1 арк.
- 12.Справа 1081. Спостереження за видавничим союзом “Діло” у Львові, 5 арк.

Опис 4

- 13.Справа 570. Справа проведення обшуку та опечатання приміщення книжкового магазину “Рідна Школа” у зв’язку з продажем нелегальної літератури, 109 арк.
- 14.Справа 573. Списки книг конфіскованих поліцією в українському Народному музеї у Львові, 40 арк.

Фонд 243. Львівське міське управління поліції

Опис 1

- 15.Справа 426. Циркуляри Міністерства внутрішніх справ Львівського воєводського управління про встановлення нагляду за друкованими виданнями, 29 арк.

Фонд 306. Іван Калинович.

Опис 1

- 16.Справа 43. Примірник “Каталога видавництва «Всесвітня Бібліотека»” на 1923 р., виданого у Золочеві в 1923 р. та вирізки з газет із анонсами “Всесвітньої Бібліотеки”, 21 арк.
17. Справа 97. Примірник квартальника “Добра Книжка”, Львів №1 за 1926 р., 4 арк.
18. Справа 102. Каталог виданих книжок “«Загальної Книгозбірні». Видання за перше десятиліття”, надрукований в Коломиї в 1923 р., 8 арк.

19. Справа 120. Статистичні відомості про Товариство “Просвіта” на кінець листопада 1926 р., 1 арк.

Центральний державний історичний архів (ЦДА) України, м. Львів

Фонд 309. Наукове товариство імені Шевченка, м. Львів

Опис 1

20. Справа 28. Книга обліку придбаної, обмінної та ін. літератури, 57 арк.
21. Справа 43. Зошит із записами розповідей, спогадів, віршів та ін., зібраних невідомим діячем [Богданом Заклинським], 90 арк.
22. Справа 66. Листування з Магістратом міста Львова про надання субвенцій і ремонт будинків товариства, 24 арк.
23. Справа 190. Листування Кураторії львівського шкільного округу і Крайової шкільної ради про видання підручників у друкарні товариства, 18 арк.
24. Справа 193. Листування з громадськими організаціями про видання творів, надсилання літератури, проведення ювілейних дат та інших питань, 56 арк.
25. Справа 196. Листування з видавництвами й редакціями про видання наукових робіт і періодичної літератури, 67 арк.
26. Справа 622. Листування дирекції друкарні із замовниками про виконання замовлень і фінансові розрахунки, 63 арк.
27. Справа 806. Звіт про роботу бібліотеки за 1926–1929 рр., 35 арк.
28. Справа 807. Звіт про роботу бібліотеки за 1930–1937 рр., 24 арк.
29. Справа 899. Листи Українського Наукового Інституту в Варшаві про обмін літературою, 88 арк.

Фонд 316. Видавничий кооператив “Червона Калина”

Опис 1

30. Справа 31. Список статей та літературних творів, надрукованих у “Червоній Калині”, 19 арк.

- 31.Справа 154. Протоколи окремої наради за участю представників ряду філіалів товариства, скликані на 29 вересня 1924 р. у Львові по питанню більшої активізації культосвітньої праці та підвідомчого видавництва, 9 арк.
- 32.Справа 6386а. Положення про читальняні часописи при бібліотеці товариства та план перебудови бібліотечного приміщення під читальні, 9 арк.
- 33.Справа 6401. Правила внутрішнього розпорядку роботи Бібліотечної комісії, 3 арк.
- 34.Справа 6409. Списки незвернених підручників “Просвіти”, 34 арк.
- 35.Справа 6429. Списки літератури, конфіскованої в бібліотеках читалень в Галичині, переданих товариству з додатком посвідчень про передплату, 184 арк.
- 36.Справа 6496. Інструкція про порядок діяльності видавничо-книгарського відділу товариства, 4 арк.
- 37.Справа 6503. Протоколи засідань видавничої комісії, 150 арк.
- 38.Справа 6531. Листування з видавництвами і редакціями у містах: Жовква, Зборів, Перемишль, Рогатин, Станиславів, Стрий, Яворів про розпродаж, обмін видань, опублікування анонсів і т.д., 51 арк.
- 39.Справа 6532. Листування з видавництвами і редакціями УЗЕ, “Рекорд”, “Трембіта”, “Чорногора”, “Жіноча Доля” та ін. у м. Коломия про розпродаж, обмін видань, опублікування анкет і т.д., 70 арк.
- 40.Справа 6533. Листування з видавництвами і редакціями “Батьківщина”, “Вісті з Лугу”, “Громадський Голос”, “Народна Справа”, “Праця” та ін. у Львові, 62 арк.
- 41.Справа 6534. Листування з українськими видавництвами й редакціями “Рада”, “Рідна Школа”, “Світ”, “Стрибожич”, “Технічні Вісті”, “Український Агрономічний Вісник”, “Червона Калина” та ін. у Львові про обмін виданнями, продаж літератури, опублікування оголошень, 83 арк.

42. Справа 6658. Листи західноукраїнських видавництв “Запорожець”, “ОКА”, “Рекорд” у м. Коломия, адресовані книгарні з пропозиціями про обмін книжками, 12 арк.

43. Справа 7633. Протоколи засідань Головного Виділу “Просвіти”, 350 арк.

Фонд 328. Редакція “Української Загальної Енциклопедії”, м. Львів

Опис 1

44. Справа 122. Журнал реєстрації вхідної кореспонденції, 210 арк.

Фонд 358. Шептицький Андрій-Олександр – граф,
митрополит греко-католицької церкви

Опис 1

45. Справа 154. Листування з українськими видавництвами в Галичині, Закарпатті і Польщі про надання грошової допомоги, надсилання часописів, журналів, співробітництво й інші питання, 235 арк.

Фонд 361. Крушельницький Антін – письменник, журналіст,
літературний критик, педагог, громадсько-політичний діяч

Опис 1

46. Справа 94. Листи Б. Кудрика, З. Кузелі, О. Кузьми, Т. Кухти, В. Кушніра до А. Крушельницького, 22 арк.

Фонд 388. Андрусяк Микола – історик, дійсний член НТШ, бібліотекар
бібліотеки НТШ у Львові, професор УВУ.

Опис 1

47. Справа 47. Листування з редакціями українських газет, журналів, наукових видавництв про опублікування статей, рецензій, оглядів, підготованих М. Андрусяком та їх оплату, 25 арк.

Фонд 528. Видавництво журналу “Світ Дитини” у Львові

Опис 1

48.Справа 1. Листування з авторами з прізвищами на літери “Б–Я” про розміщення статей, віршів, оповідань, передплату і розповсюдження, 141 арк.

Колекція № 9. Матеріали архіву НТШ у Львові з Національної бібліотеки у
Варшаві

49. М/ф 68690. Архів товариства “Просвіта” у Львові: статут; документи організації та діяльності Головної управи, філії й читалень, 213 кадрів.

50. М/ф 69009. Щоденник співробітника газети “Діло” у Львові Степана Годованого, 683 кадри.

51. М/ф 80371. Архів Дмитра Донцова: матеріали політичної діяльності; редакція “ЛНВ”, “Вістника”, 598 кадрів.

Державний архів Тернопільської області (ДАТО)

Фонд 231. Тернопільське воєводське управління. (1921–1939)

Опис 1

52. Справа 236. Заява Чортківського кооперативу “Українська Книгарня” про видачу дозволу на продаж журналів й листування з цього приводу, 8 арк.

53. Справа 1151. Листування з повітовими староствами і органами поліції про конфіскацію деяких періодичних видань, 39 арк.

54. Справа 1744. Листування з Міністерством Внутрішніх Справ Польщі й повітовими староствами Тернопільського воєводства про контроль цензурою друкованих видань та нагляд за типографіями на території воєводства, 154 арк.

55. Справа 1746. Листування судових органів із повітовими староствами з питання конфіскації “Кобзар” Шевченка, 8 арк.

56. Справа 1941. Інформаційні повідомлення Львівського воєводського управління про українські націоналістичні видання, що виходили на території Львівського воєводства, 26 арк.

57. Справа 1942. Інформація повітових староств про конфіскацію і заборону поширення окремих друкованих видань на території воєводства, 101 арк.

Фонд 275. Тернопільський міський комісаріат державної поліції

Опис 1

58. Справа 752. Списки видань та брошур, які підлягають конфіскації, 26 арк.
59. Справа 948. Розпорядження Тернопільського слідчого відділу про конфіскацію антидержавних брошур, 6 арк.
60. Справа 461. Розпорядження Тернопільського староства та слідчого управління про конфіскацію окремих видань “Сяйво” і заборона подальшого видавництва, 16 арк.

Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО)

Фонд 6. Станиславівське повітове староство. (1919–1939)

Опис 1

61. Справа 92. Заява правління торгівельно-промислового товариства “Народний Базар і Українська Книгарня” про підтвердження статуту й членів правління товариства в м. Станиславів, 5 арк.

Фонд 68. Станиславівське воєводське управління державної поліції

Опис 2

62. Справа 155. Список місцевостей Львівського і Станиславівського воєводств, які охопила пацифікація, 99 арк.

Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника

Відділ рукописів

Фонд 57. (Іван Калинович)

63. Справа 15. Дрібні матеріали до біографії І. Калиновича (газетні повідомлення, судові папери, посвідчення, розписка та ін.), 56 арк.
64. Справа 24. Матеріали видавництва “Всесвітня Бібліотека”, 1914–1925 рр., 81 арк.
65. Справа 28. Видання “Всесвітньої Бібліотеки”, 1914–1922 рр., 65 арк.

66. Справа 51. Українська книга в небезпеці. Матеріали до нарису, 1925 р. 32 арк.
67. Справа 207. Листи М. Матчака до І. Калиновича. Львів, 1926 р., 3 арк.
68. Справа 246. Листи І. Чепиги до І. Калиновича. Станиславів, 1923–1924 рр., 3 арк.

Фонд 122. Товариство “Просвіта”

69. Справа 21. Звернення, кореспонденція до Маркіяна Дзеровича, фінансова документація, квитанції, вкладкова книжечка “Дністра”, відбитки кліше та інші матеріали редакції журналу “Наш Лемко”, 196 арк.

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Законодавчі та нормативно-правові акти

70. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. Prawo prasowe. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1938. Nr. 89. Poz. 607 i 608. S. 1333–1341.
71. Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów prasowych. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 186. S. 286–291.
72. Dekret w przedmiocie przepisów tymczasowych o zakładach drukarskich, i składach druków. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 14. Poz. 146. S. 190–192.
73. Obwieszenie ministra Skarbu z dnia 27 stycznia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o państwowym podatku przemysłowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1932. Nr. 17. Poz. 109 i 110. S. 252–278.
74. Polski kodeks karny z 11. VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymaniem w mocy przepisami kodeksy karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem / w oprac. K. Sobolewski, A. Laniewski. Lwów: Księgarnia nakładowa M. Bodeka, 1932. 227 s.

75. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maj 1927 r. o prawie prasowym. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398. S. 550.
76. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 r. zmieniające niektóre postanowienia ustaw karnych o rozpowszechnianiu nieprawdziwych wiadomości i o zniewagach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. Nr. 45. Poz. 398 i 399. S. 559–560.
77. Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą w Rydze dnia 18 marca 1921 roku. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 49. Poz. 300. S. 814–867.
78. Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. Nr. 44. Poz. 267. S. 633–658.
79. Ustawa o państwowym podatku przemysłowym z dnia 15 lipca 1925 r. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1925. Nr. 79. Poz. 550. S. 1156–1178.
80. Ustawa Przemysłowa według patentu ces. z dnia 20 grudnia 1859 r. i noweli z dnia 15 marca 1883 r.: z wstępem historycznym i dodatkiem. Lwów: Nakładem Księgarni J. Milikowskiego, 1884. 232 s.
81. Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 1. Poz. 733. S. 1951–1974.
82. Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. Nr. 117. Poz. 768. S. 2064–2066.
83. Ustawodawstwo prasowe: zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecnitwa sądów. Tom I / Zebrał i oprac. L. Zielenewski. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, 1933. 292 s.
84. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych (ogólnych i dzielnicowych): obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej / W opracowaniu

St. Szaputowicza, T. Sikorskiego. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka, 1925.
603 s.

85. Про державну підтримку книговидавничої справи : Закон України від 20. 11. 2003 р. № 1300-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15>

Статистичні джерела

86. Statystyka druków. Warszawa. 1932–1939.

Бібліографічні посібники та каталоги

87. Видання Івана Тиктора та концерну “Українська преса”: бібліографічний покажчик (1923–1977) / уклад. В. Денисюк. Львів, 2000. 368 с.
88. Видання “Просвіт” Галичини, 1868–1938: [бібліографічний покажчик] / Уклад. С. Зворський, наук. ред. А. Корнієнко. Київ: Абрис, 1996. 244 с.
89. Головата Л., Суц Л., Бербека О. Товариство “Просвіта” у Львові (1868–1939): Покажчик видань. 2-ге вид., випр. І допов. НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Львів, 2008. 520 с.
90. Ілюстрований катальог видавництв Українського Педагогічного товариства у Львові. Львів, б/р. 48 с.
91. Ілюстрований цінник книжок власних і комісових накладні М. Матвійчука. Львів, 1929. 49 с.
92. Каталог видавництва “Ізмарагд”. *Вільде І. Метелики на шпильках: [Повість]*. Львів: Вид-во “Ізмарагд”, 1936. С. 153–156.
93. Каталог Випожичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні у Львові”. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1926. 94 с.
94. Каталог Випожичальні книжок “Української Книгарні й Антикварні” у Львові. Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1929. 88 с.
95. Каталог випозичальні “Ізмарагд”. Львів, 1930. 80 с.
96. Катальог видавництва “Бистриця”. Коломия–Станиславів, 1920. 6 с.
97. Катальог “Діточої Бібліотеки” видавництва “Світ Дитини”. Львів: Світ Дитини, б.р. [1939]. 8 с.

98. Каталог видавництва “Русалка” / під ред. Г. Гануляка. Львів, б/р. 16 с.
99. Каталог книгарні Товариства “Просвіта”. Львів: Товариство “Просвіта”, 1939. 36 с.
100. Книжка (1921–1923) : Вісник українського книжкового руху: систематичний покажчик змісту / упор. С. Когут. НАН України, ЛННБ ім. В. Стефаника. Львів, 2003. 97 с.
101. Машотас С. Комуністична партія Західної України: бібліографічний покажчик матеріалів і публікацій за 1919–1967 рр. Львів: Каменяр, 1969. 439 с.
102. Накладня і книгарня А. Бардаха: Каталог книжок власного накладу і чужих накладів. Львів, 1927. 9 с.
103. Новий ілюстрований каталог видавництва “Русалка”. Львів: Русалка, 1924. 8 с.
104. Передирій А. Видання “Червоної Калини” (1922–1939): історико-бібліографічне дослідження. Львів: НАН України ЛННБ ім. В. Стефаника, 2004. 357 с.
105. Список сконфіскованих і заборонених українських книжок та друків в Польщі: Порадник для бібліотек / зібрав і уложив С. Магальяс. Львів: Накладом Т-ва “Просвіта”, 1932. 49 с.
106. Список цензурованих українських п’єс, дозволених владою до вистави. Львів: Накладом кооперативи “Товариство Просвіта” у Львові, 1929. 38 с.
107. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 1 : 1914–1919 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2010. 472 с.
108. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 2 : 1920–1923 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2012. 804 с.
109. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 3 : 1924–1927. У 2-х книгах. Кн. 1 : 1924–1925 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2015. 448 с.

110. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 3 : 1924–1927. У 2-х книгах. Кн. 2 : 1926–1927 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2016. С. 449–1022.
111. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 4 : 1928–1931. У 2-х книгах. Кн. 1 : 1928–1929 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2018. 498 с.
112. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 4 : 1928–1931. У 2-х книгах. Кн. 2 : 1930–1931 / уклад. Л. Ільницька та ін. Львів: ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2018. С. 499–1044.
113. Przewodnik bibliograficzny. Kraków. 1920–1933.
114. Urzędowy wykaz druków nieperiodycznych wydanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa. 1928–1939.

Літературні джерела

115. “Золоті Ворота”: Історія Січових Стрільців (1917–1919) / [В. Кучабський, М. Безручко, Є. Коновалець, І. Шендрик]. Львів: Видавнича кооператива “Червона Калина”, 1937. XV, 395 с.
116. Галуцинський М. Українські народні бібліотеки і праця над поширенням книжки. Львів: Видання Товариства “Просвіта”, 1926. 15 с.
117. Зубенко І. Ганжа Андібєр. Коломия: Накладом видавництва “ОКА”, 1928. 96 с. (“Ряст” Бібліотека для всіх. Вип. 9–10).
118. Кривецький І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1923. 16 с.
119. Кривецький І. Українська мемуаристика: Сучасний стан і значіння. Львів: Накладом Книгарні НТШ, 1923. 48 с.
120. Мордовець Д. Гайдамаки: Історична повість : У 2-х т. Т. 1. Львів: Накладом І. Тиктора, 1933. 126 с. (“Українська Бібліотека”. Ч. 34).

121. Мудрий В. Роля “Просвіти” в українському житті: З приводу шістдесятиліття “Просвіти”. Львів: Накладом Товариства “Просвіта”, 1928. 19 с.
122. Народний ілюстрований календар “Просвіти” на звичайний 1939 рік. Річник 59. Львів: Накладом Т-ва “Просвіта”, 1939. 240 с.
123. Просвіта до українського народу. Львів: Накладом тов-ва “Просвіта”, 1921. 71 с. (“Народня Бібліотека”. Ч. 5).
124. Целевич В. Нарід. Нація Держава. Вінниця: Накладом автора, 1934. 119 с.
125. Чайковський А. Московський цар Дмитро Самозванець. Хотинська справа: Історичні нариси. Коломия: Накладом В-ва “ОКА”, 1928. 72 с. (“Ряст” Бібліотека для всіх. Вип. 5–6).
126. Читанка для висших кляс уселюдних шкіл. Нове справлене видання. Львів, 1937. 312 с.
127. Читанка для третьої кляси вселюдної школи. Друге видання. Львів: Накладом Державного видавництва шкільних книжок, 1928. 158 с.
128. Шкільні бібліотеки для молоді: Нарис їх організації і катальог дитячої літератури. Львів: “Світ Дитини”, 1927. 95 с.

Документи та матеріали українських національно-культурних товариств, організацій, видавництв

129. Звідомлення з діяльності товариства “Просвіта” за час від 1-го липня 1931 до 30-го червня 1933. Львів: Накладом Товариства “Просвіта”, 1933. 40 с.
130. Звідомлення з праці краєвого господарського товариства “Сільський господар” за 1935 рік. Львів: Накладом Краєвого Господарського Товариства “Сільський Господар”, 1936. 48 с.
131. Звіт з діяльності Ревізійного Союзу Українських Кооператив за час від 1. VII. 1933 до 31. XII. 1935 р. Львів: Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив, 1936. 37 с.
132. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945): збірник документів і

матеріалів / упор. Г. Сварник та ін. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2010. 620 с.

133. Федорович В. Порівняльні цифри зростання “Просвіти” в 30-х роках. *“Просвіта”: історія та сучасність (1868–1998)*: збірник матеріалів та документів. Київ: Веселка, 1998. 485 с.

Джерела особового походження

134. Климичин М. В поході до волі: Спомини. Т. 1. Вид. друге. Детройт: Українська Книгарня, 1987. 435 с.
135. Кравченко Уляна. Спогади учительки. Коломия: б/в, 1936. 130 с.
136. Макар В. Пройдений шлях: Спомини. Т. 1 : Від Бистриці до Бугу (1911–1929). Торонто: “Гомін України”, 1983. 456 с. (Бібліотека “Гоміну України”. Ч. 56).
137. Мочульський М. Вибране: твори / упоряд. Є. Баран та ін. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 796 с.
138. “Сокіл-Батько” спортивно-руханкове товариство у Львові : Альманах 1894–1994 / ред. І. Гургула. Львів: Основа, 1996. 267 с.
139. Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 1. Львів, 2002. 514 с.
140. Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 2. Львів, 2002. 468 с.
141. Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упоряд. Б. Якимович та ін. Т. 3. Львів, 2002. 576 с.
142. Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові: На 100-річчя першого українського іспиту зрілості (1878–1978) / упор. Б. Романенчук. Філадельфія–Мюнхен: Український Вільний університет в Мюнхені, 1978. 613 с.

Періодика

143. [Від редакції]. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 69–70.

144. 25-ліття Української Видавничої Спілки (1899–1924). *Діло*. 1924. 24 квітня. (№ 91). С. 4.
145. А. В. 10-ліття видавничої кооперативи “Хортиця” у Львові. *Діло*. 1939. 1 травня. (№ 98). С. 5.
146. Арештування. *Діло*. 1923. 17 квітня. (№ 9). С. 4.
147. Б. З. Обмінна торгівля книжками. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 118–119.
148. Б. Л. До питання поширення книжки. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1923. Ч. 1–5. С. 48.
149. Бачинський Л. В справі фахових книжок. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 105.
150. Бібліотека Наук. Тов-а ім. Шевченка у Львові. *Діло*. 1923. 12 вересня. (№ 130). С. 2–3.
151. Бібліотека Наук. Тов-а ім. Шевченка у Львові. *Діло*. 1923. 13 вересня. (№ 131). С. 3.
152. В. В. Дописи: Чортківщина. *Діло*. 1928. 14 січня. (№ 10). С. 30.
153. Видавничо-накладова кооператива “Друкар”. *Діло*. 1924. 10 квітня. (№ 79). С. 3.
154. Випозичальня книжок “Ізмарагд”. *Діло*. 1928. 22 грудня. (№ 284). С. 4.
155. Виставка українських друків книжньої графіки в Празі. *Діло*. 1924. 29 березня. (№ 70). С. 3.
156. Виставка української книжки в Жовкві. *Діло*. 1929. 17 листопада. (№ 256). С. 5.
157. Відносно новинки. *Діло*. 1929. 13 грудня. (№ 276). С. 5.
158. Галущинський М. Ще про громадські бібліотеки. *Діло*. 1930. 24 січня. (№ 17). С. 1.
159. Герасимович І. Польський наступ і наша оборона. *Діло*. 1924. 3 липня. (№ 145). С. 1.
160. Гнатишак М. Українська Загальна Енциклопедія. *Дзвони*. 1931. Ч. 4–5. С. 340.

161. До відома передплатників Бібліотеки “Діла”. *Діло*. 1936. 2 квітня. (№ 74). С. 1.
162. Дописи: Станиславів (Українська Книгарня). *Діло*. 1929. 14 травня. (№ 104). С. 5.
163. Дорожнеча книжок. *Діло*. 1923. 10 серпня. (№ 103). С. 3.
164. Дорошенко В. Українське літературно-наукове життя. *Діло*. 1924. 27 квітня. (№ 93). С. 2.
165. З книгарського руху. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 108.
166. З кооперативного шляху. *Діло*. 1929. 19 травня. (№ 109). С. 4.
167. З преси і журналів. *Дзвони*. 1937. С. 287–288.
168. За поширення української книжки (Як можна допомогти “Просвіті” в місяць “Свята книжки”). *Діло*. 1931. 4 жовтня. (№ 222). С. 1.
169. Завдання “Бібліотечного Порадника”. *Бібліотечний поради́ник*. 1925. Ч. 2. С. 33–35.
170. Заїкин В. Рецензії. *Дзвони*. 1933. С. 331–333.
171. Залеський О. Стан українських музичних видавництв. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 4–5.
172. Знання – найбільший скарб. *Наш Лемко*. 1938. (№ 4). С. 16.
173. Знання – найбільший скарб. *Наш Лемко*. 1938. (№ 5). С. 12.
174. І. К. Нові історичні видання. *Діло*. 1929. 6 квітня. (№ 76). С. 3.
175. І. М. Вистава української книжки і преси в Станиславові. *Діло*. 1927. 6 листопада. (№ 249). С. 3.
176. І. Ч-а. Організація українських видавництв і книгарень. (Проект і замітки). *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 1–3. С. 13–16.
177. І-а. Закладайте кооперативні книгарні. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 3. С. 42–43.
178. Ісаїв П. З приводу літературної нагороди за 1935 р. *Дзвони*. 1936. С. 47–48.

179. Ісаїв П. Рецензії. *Дзвони*. 1931. Ч. 4–5. С. 314–318.
180. Історія одної конфіскації. *Діло*. 1935. 22 лютого. (№ 47). С. 3.
181. Книга величезної ваги. *Діло*. 1939. 17 червня. (№ 136). С. 6.
182. Конфіскація “Кобзаря”, словників і “Літопису”. *Діло*. 1924. 22 квітня. (№ 89). С. 3–4.
183. Конфіскація “Тараса Бульби”. *Діло*. 1929. 3 квітня. (№ 73). С. 3.
184. Конфіскація останнього числа бібліотеки “Ряст”. *Діло*. 1929. 5 січня. (№ 5). С. 3.
185. Кооператива й народня освіта. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1922. Ч. 8–10. С. 101–102.
186. Королів-Старий В. Переклади та літературні конвенції. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 79–82.
187. Крок вперед: з приводу організації “Українського Ярмарку” в Станіславові. *Діло*. 1926. 15 вересня. (№ 204). С. 2–3.
188. Куфаєв М. Книга як поняття і предмет науки та бібліографія як документальна наука про книгу. *Бібліологічні вісті*. 1925. (№ 1/2). С. 5–26.
189. Литвицький М. Самоосвітні змагання як підстава національної освіти: Організація книжкового ринку. *Бібліотечний порадник*. Львів: Вид. т-ва “Просвіта”, 1926. Ч. 3. С. 66.
190. Лишкевич С. Між двох сил. (Оцінка книжок 95 грошової “Укр. Бібліотеки”). *Дзвони*. 1933. С. 527–531.
191. М. В. На культурному фронті (Нова українська культурна станиця). *Діло*. 1927. 28 травня. (№ 117). С. 3.
192. М. Г. Дискусії й рецензії. *Дзвони*. 1936. С. 74.
193. Малицька К. Книжка в діточому світі. *Бібліотечний порадник*. 1925. Ч. 2. С. 36–53.
194. Малицька К. Що наші діти читають? : З нагоди місяця преси. *Назустріч*. 1934. (№ 20). С. 3.
195. Місяць книжки для молоді. *Діло*. 1927. 3 лютого. (№ 25). С. 2.

196. Н. Н. З минулого Жовкви: Історична читанка. Видання філії “Просвіти” в Жовкві, 1930 р. *Діло*. 1930. 7 жовтня. (№ 231). С. 4.
197. Нагорода для точних Передплатників. *Дзвони*. 1935. С. 554.
198. Найгарніші українські видання (висліди конкурсу-анкети). *Діло*. 1934. 8 червня. (№ 148). С. 5.
199. Нарада львівських українців. *Українська Школа*. 1925. Ч. 14. С. 77.
200. Наша читальня працює. *Наш Лемко*. 1934. (№ 9). С. 2.
201. Нова українська Книгарня. *Діло*. 1931. 26 березня. (№ 67). С. 4.
202. Нова українська літературна нагорода. *Дзвони*. 1936. С. 77.
203. Нове видавництво. *Дзвони*. 1934. С. 576.
204. Нове видавництво. *Діло*. 1929. 6 грудня. (№ 270). С. 4.
205. Останні вісти: Арештування. *Діло*. 1930. 28 жовтня. (№ 240). С. 4.
206. Останні вісти: Арештування. *Діло*. 1930. 4 листопада. (№ 246). С. 4.
207. П. Ісаїв. Рецензії. *Дзвони*. 1938. С. 75–77.
208. Пачовський В. Проблеми української літератури й мистецтва. *Дзвони*. 1935. С. 182–187.
209. Пекуча потреба. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станіславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 1. С. 3–4.
210. Перед оголошенням пресового декрету. *Діло*. 1938. 23 листопада. (№ 260). С. 5.
211. Переслідування українського культурного руху: нові три факти. *Діло*. 1924. 20 березня. (№ 62). С. 3.
212. Петрів Д. Інтересна книжка. *Учительське Слово*. 1926. Ч. 12. С. 28–29.
213. Потрібна книжка. Знесення конфіскати брошури “На тривогу!”. *Діло*. 1929. 17 серпня. (№ 183). С. 5.
214. Радзикович В. Як читати книжку. *Бібліотечний порадник*. 1925. Ч. 3. С. 65–66.
215. Ревізії й арештування. *Діло*. 1930. 2 листопада. (№ 245). С. 1–2.
216. Ревізій й арештування на провінції. *Діло*. 30 вересня. 1930. (№ 216). С. 5.
217. Редакція. I Літна премія. *Дзвони*. 1932. С. 499–502.
218. Реклама. *Діло*. 1929. 30 серпня. (№ 192). С. 4.

219. [Реклама видавництв]. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 17.
220. С.У.В. IV Інтернаціональний Конгрес Бібліологів і Бібліотекарів. *Діло*. 1926. 10 липня. (№ 150). С. 3.
221. Сірополко С. Книготорговля та її потреби. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 4–6. С. 76–77.
222. Сконфіскована книжка. *Діло*. 1929. 12 лютого. (№ 32). С. 5.
223. Спокою і рівноваги. *Діло*. 1922. 26 вересня. (№ 20). С. 1.
224. Тарнович А. Рецензії й критика дитячої літератури Видавництва “Світ Дитини” з 1932 р. *Дзвони*. 1932. С. 689–692.
225. Українська кооперація і сучасні події. *Діло*. 1930. 1 жовтня. (№ 217). С. 1.
226. Українське Наукове Видавництво. *Діло*. 1923. 5 жовтня. (№ 148). С. 3.
227. Цікава конфіската. *Діло*. 1929. 25 вересня. (№ 213). С. 5.
228. Чайковський А. В обороні авторських прав. *Діло*. 1934. 23 червня. (№ 163). С. 6.
229. Чепига І. Книгарство. *Книжка: неперіодичний вістник українського книжкового руху*. Станиславів: “Бистриця”, 1921. Ч. 2. С. 1–3.
230. Чисельність публічних бібліотек. *Діло*. 1924. 26 листопада. (№ 263). С. 4.
231. Ювілей учительської організації. *Діло*. 1930. 24 червня. (№ 137). С. 1.
232. Які книжки читати? *Наш Лемко*. 1934. Ч. 4. С. 2.

ЛІТЕРАТУРА

233. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х рр. ХХ ст. Тернопіль–Львів, 2000. 340 с.
234. Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 21. С. 233–241.
235. Васильчук М. Українська видавнича справа в Коломиї (друга половина ХІХ–ХХ ст.). 2-ге вид., переробл. і доп. Коломия: Вік, 2012. 224 с.
236. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменярь, 2006. 333 с.

237. Витанович І. Кооперація. *Енциклопедія українознавства: словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 3. Львів: “Молоде життя”, 1994. С. 1124–1129.
238. “Вогні”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 297.
239. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.
240. Голик Р. Книжний світ “Просвіти”: культурна пам'ять і національна ідентичність української Галичини ХІХ – першої половини ХХ століття. *Товариство “Просвіта”: в обороні української ідентичності, духовності та культури (до 150-ти літнього ювілею)* / Наук. ред. І. Орлевич. Львів: Логос, 2019. С. 28. 23–63.
241. Голик Р. Між Дмовським і Донцовим: читання, інтелектуальні та ідеологічні течії в Галичині 1920–30-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол.* 2012. Вип. 7. С. 65–83.
242. Гринько М. Дешева Книжка. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23875
243. Домбровська Є. Богдан Заклинський і учительський видавничий процес у Галичині 20–30-х рр. ХХ ст. (із матеріалів родинного архівного фонду Заклинських у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 184–198.
244. Євтух В. Свідомість національна. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс, 2012. С. 282.
245. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі: сподівання і реалії. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* : матеріали міжнародно-практичної конференції, Івано-Франківськ, 21–22 листопада, 1996. С. 155–160.
246. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.

247. Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939). Тернопіль: Воля, 2005. 946 с.
248. Зуляк І., Зуляк М. Редакційно-видавнича праця Антона Крушельницького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Історія*. 2018. Вип. 1. С. 105–117.
249. Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ ст. Львів: Місіонер, 1999. 236 с.
250. Ільницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. Львів: ВНТЛ, 1998. 148 с.
251. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2002. 518 с.
252. Качор А. “Червона Калина”: 60-річчя її славної видавничої діяльності. Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1983. 24 с.
253. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.): монографія. Київ: Логос, 1996. 340 с.
254. Клименко Н. Іван Крип’якевич і діяльність Крайового комітету охорони військових могил. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2016. Вип. 28. С. 386–390.
255. Когут С. Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду: ідеї, проекти, перспективи. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 267–277.
256. Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 360 с.
257. Комариця М. Католицька акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Моха: інтерпретаційні моделі. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2011. Вип. 1. С. 432–454.
258. Комариця М. Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. Львів, 2007. 328 с.

259. Коритко Р., Якимович Б. Антін Лотоцький і його казка “Котигорошок”. *Лотоцький А. Котигорошко: (До 125-річчя від дня народження)*. Львів: ВД “Панорама”, 2006. 88 с.
260. Корнеєва Г. Українська дитяча книжка Галичини (друга половина XIX ст.–1939 р.): історично-книгознавчий аспект. Львів, 2004. 300 с.
261. Котлобулатова І. Книгарі та книгарні в минулому Львова. Львів: Аверс 2005. 240 с.
262. Кравців Б. Книга. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 3: Перевид. в Україні. Львів, 1994. С. 1049–1054.
263. Кравців Б. Станиславівські видання і видавництва. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* / ред.-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. С. 530–535.
264. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 304 с.
265. Крип’якевич Р. Іван Крип’якевич – популяризатор історії України. *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* / відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2001. С. 874–878.
266. Крушельницька Л. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові – феномен національної культури. *Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди: матеріали круглого столу* / упор. Л. Ільницька. Львів, 1996. С. 4–8.
267. Кубійович В. “Рідна школа”. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. 2-ге вид. Львів: НТШ, 1998, Т. 7. С. 2518–2520.
268. Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949). Львів, 1991. 53 с.
269. Купчинський О. Будучність. *Енциклопедія Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 2, Бібл. – Вес. Львів, 2014. С. 401–402.
270. Кусий Л. Видавнича діяльність Григорія Гануляка у Львові (1910–1939). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2009. № 1. С. 141–142.

271. Кусий Л. Михайло Таранько – редактор і видавець української періодики та книжкових серій для молоді і дітей (1919–1939) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікації : 27.00.05. Київ, 2009. 18 с.
272. Кусий Л. Часопис Михайла Таранька “Світ Дитини” (1919–1939 рр.). *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą* / Pod red. J. Dzieniakowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2007. С. 245–259.
273. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 358 с.
274. Монолатій І. Коломия як видавничий центр західноукраїнської провінції (друга пол. XIX – перша чверть XX ст.). *Бібліотечний вісник*. 1996. (№ 4). С. 24–26.
275. Мороз В. Редактор Іван Чепига. *ШП*. 2013. 13 лютого. (№ 6). С. 6. URL: https://www.academia.edu/36993198/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A7%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D0%B3%D0%B0
276. Надрага М. Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова 1918–1939 рр.: організація, структура, діяльність : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2016. 274 с.
277. Нарис історії “Просвіти” / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 232 с.
278. Пасіцька О. “Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (20 – 30-ті роки ХХ ст.). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2019. 572 с.
279. Пірко М. Видавничі проекти Державного Секретаріату ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 79–87.
280. Пірко М. Іван Франко у видавничій практиці “Просвіти” й НТШ у міжвоєнний період. *Історична пам’ять*. 2019. № 2 (41). С. 40–49.

281. Пірко М. Історична проза як засіб ідеологічного впливу на світогляд українців в міжвоєнний період (на основі книжок “Бібліотеки для всіх «Ряст»”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018. Вип. 18. С. 192–206.
282. Пірко М. Культурно-просвітницька місія “Української Бібліотеки” Івана Тиктора в національному та ідеологічному просторі українців. *Схід*. 2017. (№ 2). С. 44–52.
283. Пірко М. Ретроспектива українського книговидання у міжвоєнній Галичині (за матеріалами літературно-наукового журналу “Дзвони”). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 541–556.
284. Пірко М. Українська книга у міжвоєнний період: Іван Тиктор та його “Бібліотеки”. Збірник тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції “*Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук*”. Київ, 2019. С. 18–22.
285. Пірко М. Українсько-польський видавничий діалог у міжвоєнний період. *Spheres of Culture*. Люблін, Польща. Vol. XVIII. 2019. S. 231–241.
286. Пірко М. Читацький інтерес галицької інтелігенції (на матеріалах архіву Івана Калиновича). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. 2018. Вип. 18. С. 84–88.
287. Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань І. Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 404–423.
288. Пірко М., Якимович Б. Західноукраїнська Шевченкіяна міжвоєнного періоду: студії з бібліологічного краєзнавства (1918–1940). Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції “*Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти*”. Львів, 2019. С. 120–122.
289. Плитус О. Роль Товариства “Рідна Школа” у книжковому русі Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2012. 20 с.

290. Р. М. Видавництва. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 1: Перевид. в Україні. Львів, 1993. С. 245–246.
291. Решетуха Т. Українськомовне книговидання в Тернополі 20–30-х років ХХ століття в умовах посилення утисків та цензурних обмежень. *Український інформаційний простір*. 2018. Вип. 1. С. 172–184.
292. Родіонова Л. Роль товариства “Сільський Господар” у розвитку сільського господарства західноукраїнських земель (20–30-і роки) : дис. ... канд. екон. наук : 08.01.04. Тернопіль, 2001. 239 с.
293. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
294. Сварник Г. Книгозбірня й архів Дмитра Донцова крізь призму долі власника. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ рукописів. Львів, 2019. 88 с.
295. Токарський Б. Село Лука – моя любов і журба: документальна повість. Львів: Гердан Графіка, 2006. 160 с.
296. Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі. Переклад стенограми відчиту, улаженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12.IV.1929. Львів, 1929. 48 с.
297. Українсько-руська Видавнича Спілка. *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина* / гол. ред. В. Кубійович. Т. 9. Перевид. в Україні. Львів, 2000. С. 3455.
298. Швагуляк М. Історичні студії: українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (др. пол. ХІХ – пер. пол. ХХ ст.). Львів: “Тріада плюс”, 2013. 748 с.
299. Шпрінгер Т. Олександр Мох як літературний критик, журналіст і видавець. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Вип. 36. С. 168–178.
300. Якимович Б. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 691 с.

301. Якимович Б. Літописці нескореної нації: До 80-річчя діяльності видавництва “Червона Калина”. *Україна та українці: Події далекі і близькі. Вибрані праці*. Львів, 2014. С. 57–61.
302. Ясінчук Л. 50 літ “Рідної Школи”, 1881–1931. Львів: “Рідна Школа”, [1931]. 230 с.
303. Gaberle E. Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawnej i dziś: z opracowaniem zbiorom artykułów ustaw i rozporządzeń: szkic historyczno-systematyczny. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1928. 75 s.
304. Muszkowski J. Sprawa książki w nowej ustawie prasowej. Kraków, 1928. 45 s.
305. Wójcik E. Polski ruch księgarski we Lwowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego. *Kulture książki ziem wschodnich i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek): paralele i różnice* / red. J. Gwioździk i E. Różycki. Katowice, 2004. S. 404–418.
306. Wójcik E. Produkcja wydawnicza w wielonarodowym lwowie – postulatory badawcze. *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика*. 2015. Вип. 20. С. 293–307.
307. Wójcik E. Środowisko księgarskie Lwowa w dwudziestoleciu międzywojennym. *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku* / red. G. Vrona, O. Kolosovska. T. 10. Lwów, 2011. S. 108–117.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України:

1) Пірко М. Культурно-просвітницька місія “Української Бібліотеки” Івана Тиктора в національному та ідеологічному просторі українців. *Схід*. 2017. (№ 2). С. 44–52.

2) Пірко М. Ретроспектива українського книговидання у міжвоєнній Галичині (за матеріалами літературно-наукового журналу “Дзвони”). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 541–556.

3) Пірко М. Історична проза як засіб ідеологічного впливу на світогляд українців в міжвоєнний період (на основі книжок “Бібліотеки для всіх «Ряст»”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018. Вип. 18. С. 192–206.

4) Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань Івана Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 404–423. (Особистий внесок автора: аналіз тематики видань концерну І. Тиктора “Українська Преса” та її орієнтованість на читацькі інтереси, висвітлення напрямів співпраці з товариством “Просвіта”).

5) Пірко М. Видавничі проекти Державного Секретаріату ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 79–87.

6) Пірко М. Іван Франко у видавничій практиці “Просвіти” й НТШ у міжвоєнний період. *Історична пам’ять*. 2019. № 2 (41). С. 40–49.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

7) Пірко М. Українсько-польський видавничий діалог у міжвоєнний період. *Spheres of Culture*. Люблін, Польща. Vol. XVIII. 2019. S. 231–241.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8) Пірко М. Читацький інтерес галицької інтелігенції (на матеріалах архіву Івана Калиновича). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. 2018. Вип. 18. С. 84–88.

9) Пірко М. Українська книга у міжвоєнний період: Іван Тиктор та його “Бібліотеки”. Збірник тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції “*Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук*”. Київ, 2019. С. 18–22.

10) Пірко М., Якимович Б. Західноукраїнська Шевченкіяна міжвоєнного періоду: студії з бібліологічного краєзнавства (1918–1940). Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції “*Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти*”. Львів, 2019. С. 120–122. (Особистий внесок автора: аналіз книжкових перевидань творів Т. Шевченка міжвоєнного двадцятиліття на західноукраїнських землях).

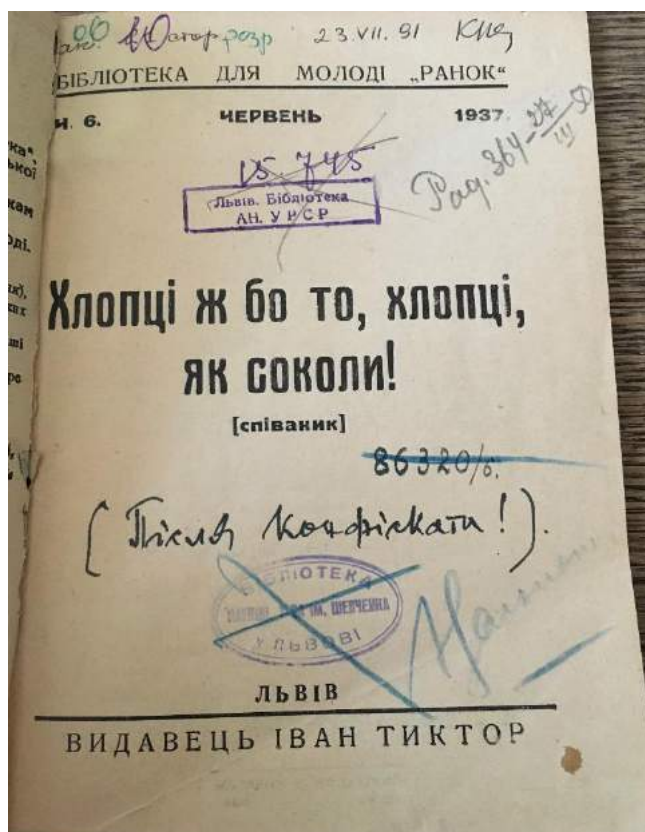
ДОДАТКИ

Додаток 1. Примірники українських книжкових видань, скерованих радянською цензурою до спецфонду

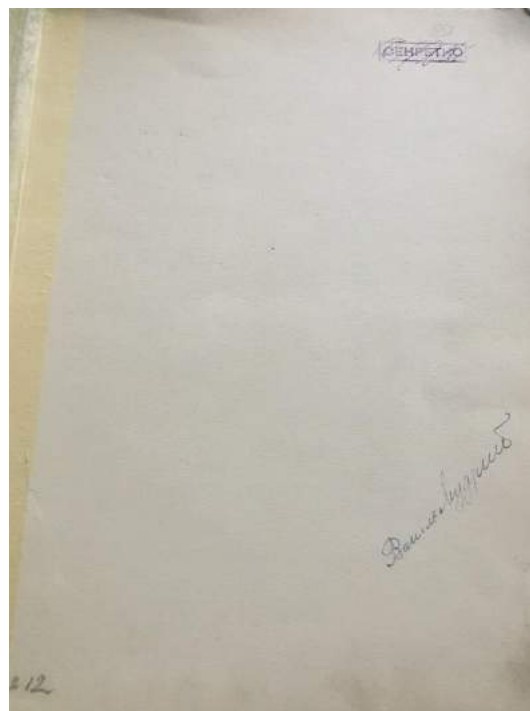
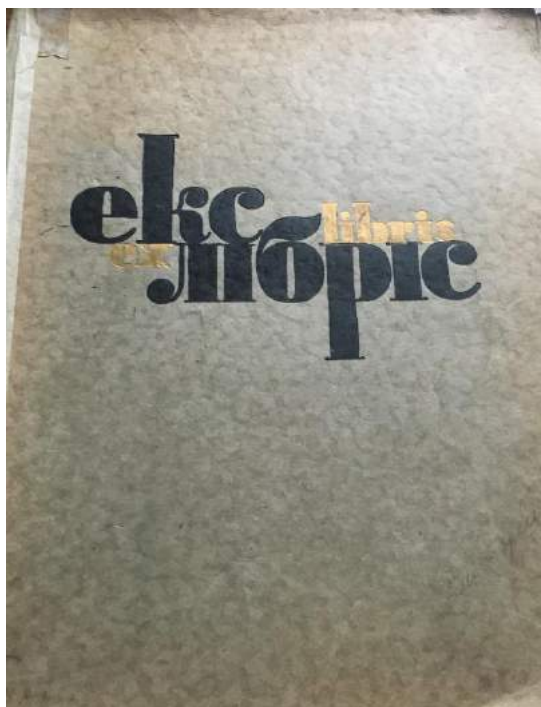
Шевченко Т. Історичні поеми / Пояснив Д. Николишин. 2-ге, доп. вид. Коломия: Накладом “Загальної Книгозбірни”, 1921. 147 с. (“Загальна Книгозбірня”. Чис. 1).

[Нац. изд.] – націоналістичне видання.

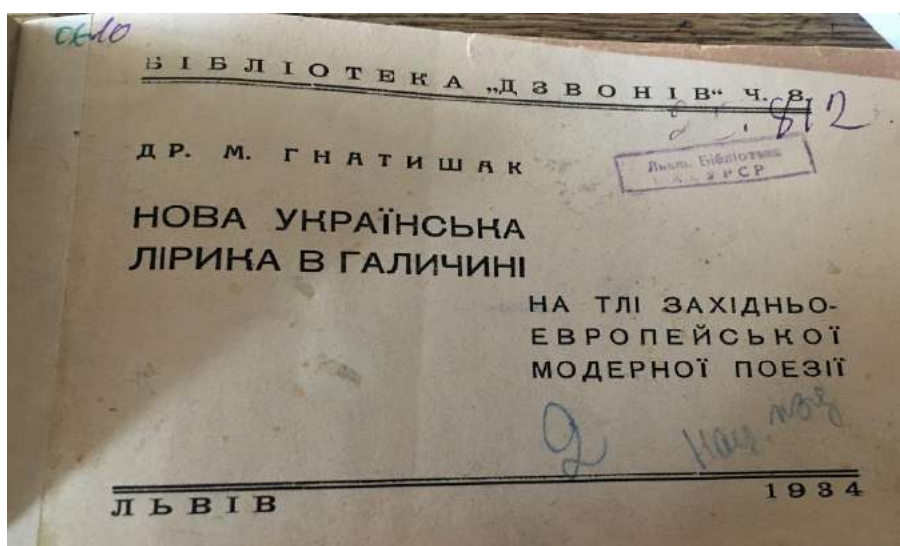
Хлопці ж бо то, хлопці, як соколи!: Співаник. [Вид. після конфіскації]. Львів: Видавець Іван Тиктор, 1937. 34 с. (“Б-ка для молоді «Ранок»”. Ч. 6).

[Националист.] – націоналістичне видання.

Екслібріс: Збірник Асоціації Незалежних Українських Мистців. Вип. 1 / За ред. П. Ковжуна. Львів: Вид-во „Ізмарагд”, 1932. 48 с.: іл. (Ціна 30 зол.; бібліофільське видання).

[Секретно] – штамп на форзаці; примірник В. Мудрого.

Гнатишак М. Нова українська лірика в Галичині: на тлі західно-європейської модерної поезії. Львів: б/в, 1934. 31 с. (Бібліотека “Дзвонів”. Ч. 8.).

[Нац. изд.] – націоналістичне видання.

Додаток 2. Українські видавничі осередки Львівського воєводства

Жовква

1. Видавництво “Українська Книжка” (1938–1939)
2. Видавництво чину св. Василя Великого (1895–1939)

Золочів

3. Видавнича спілка “Всесвітня Бібліотека” (1914–1927, Іван Калинович)

Львів

4. “Бібліотека для всіх” (1924)
5. “Бібліотека Меріяма” (1922–1924, Григор Лужницький)
6. “Бібліотека оригінальних українських творів для родин і дорослої молодіжи” (1919–1920, Йосип Застирець)
7. “Взаїмна поміч українського вчителства” (1905–1939, ВПУВ)
8. Бібліотека [журналу] “Дзвони” (1932–1939)
9. Бібліотека [журналу] “Наш Приятель” (1925–1938)
10. Бібліотека [журналу] “Нова Культура” (1923–1925, радянофільське)
11. Бібліотека [часопису] “Дажбог” (1931–1934)
12. Бібліотека Української Католицької Організації (1930–1938)
13. Бібліотека УНО (1931–1933, Української Народної Обнови)
14. Богословське Наукове Видавництво (“Богословія”) (1923–1938)
15. Видавництво “Батьківщина” (1933–1939)
16. Видавництво “Варяг” (1936–1938)
17. Видавництво “Вікна” (1930–1931, радянофільське)
18. Видавництво “Вперед” (1919–1924, УСДП)
19. Видавництво “Всесвіт” (1936–1939)
20. Видавництво “Дешева Книжка” (1935–1939, Е. Круківський, В. Кунанець)
21. Видавництво “Добра Новина”/ “Новина” (1922–1930, радянофільське)

- 22.Видавництво “Дружина” (1933–1938)
- 23.Видавництво “Живі Гроби” (1922–1923)
- 24.Видавництво “Життя” (1930–1938)
- 25.Видавництво “Історичні листки” (1921)
- 26.Видавництво “Лиман” (1933–1936)
- 27.Видавництво “Луна” (1927–1930)
- 28.Видавництво “Молода Україна” (1923–1925, Михайло Таранько)
- 29.Видавництво “Наша майбутність” (1935–1939)
- 30.Видавництво “Неділя” (1929–1939)
- 31.Видавництво “Нове Життя” (1915–1928, Антін Окпиш)
- 32.Видавництво “Новий Кобзар” (1925–1927)
- 33.Видавництво “Пісня” (1927–1939)
- 34.Видавництво “Поділля” (1921, Львів–Вінниця)
- 35.Видавництво “Практична Книжка” (1928–1931)
- 36.Видавництво “Проміні” (1935–1938, Ольга Стецишин)
- 37.Видавництво “Русалка” (1910–1914, 1921–1939, Григорій Гануляк)
- 38.Видавництво “Сад” (1936–1938)
- 39.Видавництво “Самоосвіта” (1930–1939, УСРП)
- 40.Видавництво “Світ Дитини” (1919–1939, М. Таранько)
- 41.Видавництво “Світанок” (1922–1930)
- 42.Видавництво “Смолоскипи” (1935–1938)
- 43.Видавництво “Талергофського Комітету” (1924–1932, москвофіли)
- 44.Видавництво “Українська Культура” (1932–1939)
- 45.Видавництво “Українська Преса” (1923–1939, Іван Тиктор)
- 46.Видавництво Івана Огієнка (1933–1939)
- 47.Видавництво Миколи Матвійчука (1923–1939)⁵⁴⁶
- 48.Видавництво Ставропігійського Інституту (1919–1939, москвофіли)
- 49.Видавничча спілка “Діло” (1881–1939)

⁵⁴⁶ Упродовж міжвоєнного періоду назва видавництва М. Матвійчука змінювалася: “Молочний шлях” (1923–1927), “Нова українська школа” (1924–1928), “Золота бібліотека української дитини” (1928–1939).

- 50.Видавнича спілка “Ізмарagd” (1926–1939, Михайло Матчак)
51. Видавнича спілка “Книжка” (1929–1936, радянофільська)
- 52.Видавнича спілка “Нові Шляхи” (1919–1932, радянофільська)⁵⁴⁷
- 53.Видавничий інститут “Поступ” (1920–1931, на базі студентського вісника “Поступ”)
- 54.Видавничий кооператив “Атенеум” (1923–1924)
- 55.Видавничий кооператив “Вогні” (1929–1939, Є.-Ю. Пеленський)
- 56.Видавничий кооператив “Друкар” (1924–1928, Порфирій Буняк)
- 57.Видавничий кооператив “Мета” (1931–1939)
- 58.Видавничий кооператив “Національне Об’єднання” (1928–1932, УНДО)
- 59.Видавничий кооператив “Наше Слово” (1938–1939)
- 60.Видавничий кооператив “Слово” (1929–1930, москвофіли)
- 61.Видавничий кооператив “Хортиця” (1928–1939, А. Петренко)
- 62.Видавничий кооператив “Червона Калина” (1921–1939)
- 63.Видавничий фонд “Учітеся, брати мої” (1921–1939, “Просвіта”)
- 64.Видання [газети] “Земля і Воля” (1937–1939, москвофіли)
- 65.Видання [книгарні] Арнольда Бардаха (1920–1939)
- 66.Видання КПЗУ (1919–1938, радянофільське)
- 67.Видання Крайового Комітету охорони воєнних могил (1921–1927)
- 68.Видання Музичного товариства ім. М. Лисенка (1924–1939)
- 69.Видання Національного Музею (1920–1939)
- 70.Видання партії “СельРоб” (1927–1928)
- 71.Видання Українського Культурно-Освітнього Товариства (1922, УВО)
- 72.Видання Українського Пласту (1921–1939)
- 73.Видання УНДО (1927–1936)
- 74.Книгарсько-видавнича спілка “Народ” (1922)
- 75.Книгозбірня [часопису] “Вістник” (1934–1939)

⁵⁴⁷ Упродовж 1919–1920 рр. називалася Видавнича Спілка “Шляхи”.

76. Літературно-Видавничий інститут “Добра Книжка” (1920–1939, Олександр Мох)
77. Марійське Товариство Молоді (1921–1938)
78. Накладня “Українська Книгарня і Антикварня” (1921–1939, Ізидор Громницький)
79. Наукове Товариство імені Шевченка (1919–1939)
80. Ревізійний Союз Українських Кооператив (1920–1939)
81. Священнича кооператива “Власна Допомога” (1924–1933)
82. Селянська спілка “Нове Село” (1930–1936, Українська Селянська Партія)
83. Соціалістично-наукове видавництво “Знання то сила” (1921–1923)
84. Спортивне товариство “Сокіл-Батько” (1923–1939)
85. Спортивно-руханкове товариство “Луг” (1927–1939)
86. Товариство “Просвіта” (1919–1939)
87. Товариство “Сільський Господар” (1921–1939)
88. Товариство “Союз Українок” (1921–1939)
89. Товариство “Учительська Громада” (1931–1935)
90. Товариство ім. М. Качковського (1919–1939, москвофіли)
91. Товариство руських студентів “Друг” (1930–1939, москвофіли)
92. Товариство українських ремісників та промисловців “Зоря” (1924 – 1927)
93. Туристично-краєзнавче товариство “Плаї” (1932–1938)
94. Українська Видавнича Спілка (1899, 1920–1932)
95. Українська видавнича спілка “Громада” (1924–1934)
96. Українська Крайова Студентська Рада (1923–1925, Центральне Бюро Преси і пропаганди професійної організації Українського Студентства)
97. Українське педагогічне товариство “Рідна Школа” (1919–1939)
98. Українське протиалкогольне товариство “Відродження” (1926– 1939)
99. Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України (1922–1939)
100. Український Видавничий Інститут (1936–1939)

Перемисьль

101. Видавництво “Краса і сила” (1933)
102. Видавництво “Криниця” (1934–1938)
103. Кооператив “Народний Базар” (1920–1930)
104. Видавництво “Українського Голосу” (1919–1932)
105. Товариство “Епархіальна Поміч” (1926–1936)
106. Товариство прихильників мистецтва “Стривігор” (1936–1939)

Самбір

107. Видавництво “Русло” (1930)
108. Видавництво “Чмелик” (1937–1938)
109. Товариство “Бойківщина” (1931–1939)

Стрий

110. Видавництво “Гориквіт” (1926–1927)
111. Видавництво “Листки Мистецтва” (1929–1931)
112. Видавництво “Наш Світогляд” (1935–1937)

Яворів

113. Видавничий кооператив “Гарт” (1929)

**Додаток 3. Українські видавничі осередки Станиславівського
воєводства**

Коломия

1. “Народна Бібліотека” Михайла Бойчука (1933–1939)
2. Видавництво “Бувальщина” (1928, 1933–1935)
3. Видавництво “Віра і наука” (1925–1939)
4. Видавництво “Жіноча Доля” (1925–1939)
5. Видавництво “Загальна Книгозбірня” (1914, 1919–1939, Дмитро Николишин)
6. Видавництво “Запорожець” (1924–1937)
7. Видавництво “Наша Слава” (1935–1938)
8. Видавництво “ОКА” (1921–1939, Осип Кузьма)
9. Видавництво “Рекорд” (1923–1939, Микола Ковалюк)
10. Видавництво “Трембіта” (1922–1929, Зенон Курилович)
11. Видавництво “Універсальна Бібліотека” (1934–1935, Іван Ставничий)
12. Видавництво “Чорногора” (1930–1938)
13. Видавництво ім. Драгоманова (1921)
14. Видавнича спілка Українського народного учительства (1921)

Рогатин

15. Видавництво “Журавлі” (1923–1936)
16. Видавництво “Калина” (1929)
17. Видавництво “Ми молоді!” (1928–1939, Товариство протиалкогольних гуртків молоді)
18. Видавництво “Сині Дзвіночки” (1923–1936)

Станиславів

19. Видавництво “Ватра” (1921)
20. Видавництво “Діточі читанки” (1930–1931)

21. Видавництво “Ліра” (1921–1939, Осип Залеський)
22. Видавництво “Прозри” (1936–1939)
23. Видавництво “Тирса” (1930–1938)
24. Видавнича спілка “Бистриця” (1920–1923)
25. Видавнича спілка “Селянський Прапор” (1925–1928)
26. Кооператив “Народний базар і Українська Книгарня” (1923–1936)
27. Кооператив “Священнича поміч” (1930–1933)
28. Товариства „Скала” (1936–1938)
29. Товариство безженних священників імені св. священикомученика Йосафата (1924–1934)

Додаток 4. Українські видавничі осередки Тернопільського воєводства

Бережани

1. Накладня “Артистичний Інститут” (1923–1926)

Тернопіль

2. “Всегалицьке радянське видавництво” (Всегалвидав) (1920, Іван Кулик, радянофільське)
3. Видавництво “Поділля” (1925–1938, Володимир Мартиневич)
4. Видавництво “Подільська театральна бібліотека” (1920, 1925–1938, Володимир Мартиневич)
5. Видавництво “Чар-Зілля” (1928–1929, Василь Семчишин)
6. Кооператив “Будучність” (1928–1931)

Чортків

7. “Українська Книгарня” (1928)

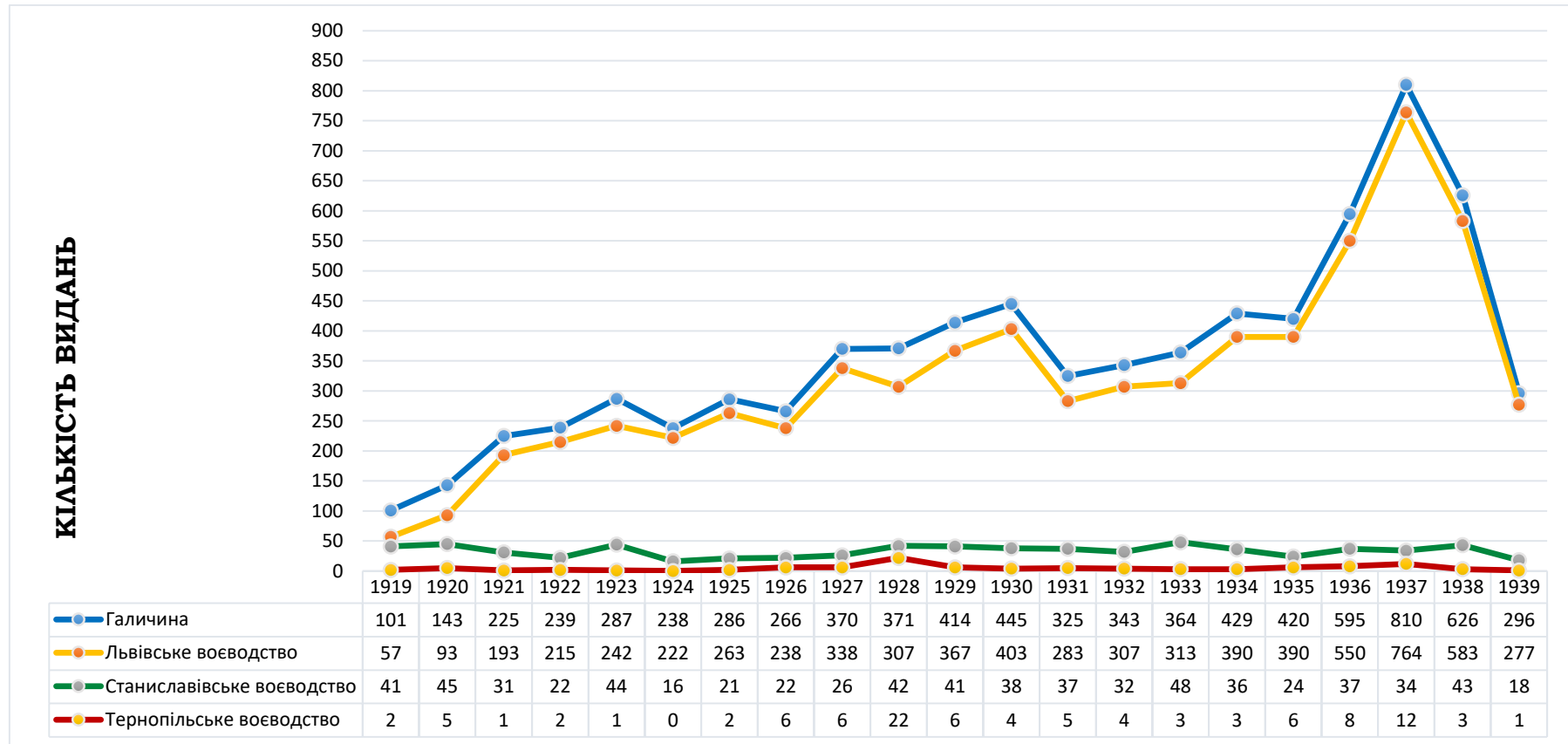
**Додаток 5. Порічна кількісна характеристика українських книжкових
видань в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст.⁵⁴⁸**

Роки	Всі друки	Львівське воєводство	Станиславівське воєводство	Тернопільське воєводство
1919	101	56	42	2
1920	143	93	31	1
1921	225	193	31	1
1922	239	215	22	2
1923	287	242	44	1
1924	238	222	16	–
1925	286	263	21	2
1926	266	238	22	6
1927	370	338	26	6
1928	371	307	42	22
1929	414	367	41	6
1930	445	403	38	4
1931	325	238	37	5
1932 ⁵⁴⁹	343	307	32	4
1933	364	313	48	3
1934	429	390	36	3
1935	420	390	24	6
1936	595	550	37	8
1937	810	764	34	12
1938	626	583	43	3
1939	296	277	18	1

⁵⁴⁸Таблицю укладено на основі видання “Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліографічний покажчик. Т. 1–4 (1914–1931)”.

⁵⁴⁹Від 1932 до 1939 рр. – підрахунки автора на основі джерельного матеріалу.

Додаток 6. Динаміка випуску книжкових видань в Галичині у 20–30-х рр. XX ст.
(кількість назв українською мовою)

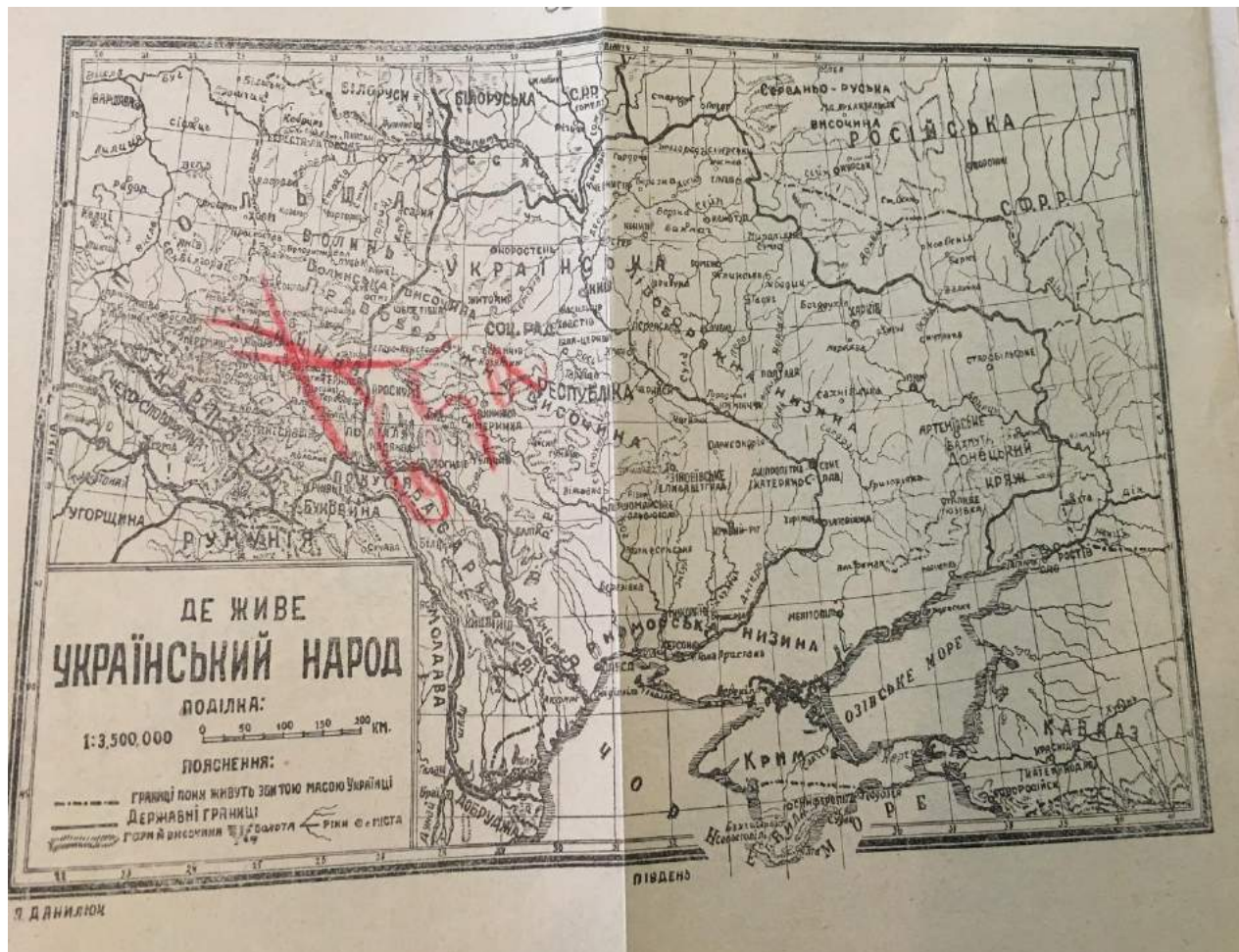

Додаток 7. Карта “Етнографічна (народна) Європа” із конфіскованого видання “Атлас «Самоосвіти»: Збірник географічних мап, статистичних таблиць та краєвидів”⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ Справа конфіскації українського друкованого видання “Атлас Самоосвіти”, за нанесення карти “Де живе український народ” з додатком конфіскованого екземпляру. ДАЛО. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 5787. Арк. 28.

Додаток 8. Карта “Де живе український народ” із конфіскованого видання “Атлас «Самоосвіти»: Збірник географічних мап, статистичних таблиць та красвидів”⁵⁵¹

⁵⁵¹ Справа конфіскації українського друкованого видання “Атлас Самоосвіти”, за нанесення карти “Де живе український народ” з додатком конфіскованого екземпляру. ДАЛО. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 5787. Арк. Арк. 29.

Додаток 9. Кількість неписьменних українців у міжвоєнній Галичині (на основі перепису 1931 р.)⁵⁵²

Воєводства	Загальна кількість українців	Українці старші 10-тироків	Кількість неписьменних	Відсоток (%)	Неписьменні чоловіки та хлопці	Неписьменні жінки та дівчата
Львівське	1 310 000	970 000	306 000	31,5	122 000	184 000
Тернопільське	872 000	659 000	213 000	32	79 000	134 000
Станиславівське	1 080 000	798 000	319 000	40	121 000	198 000
Разому трьох воєводствах	3 262 000	2 427 000	838 000	34,5	322 000	516 000

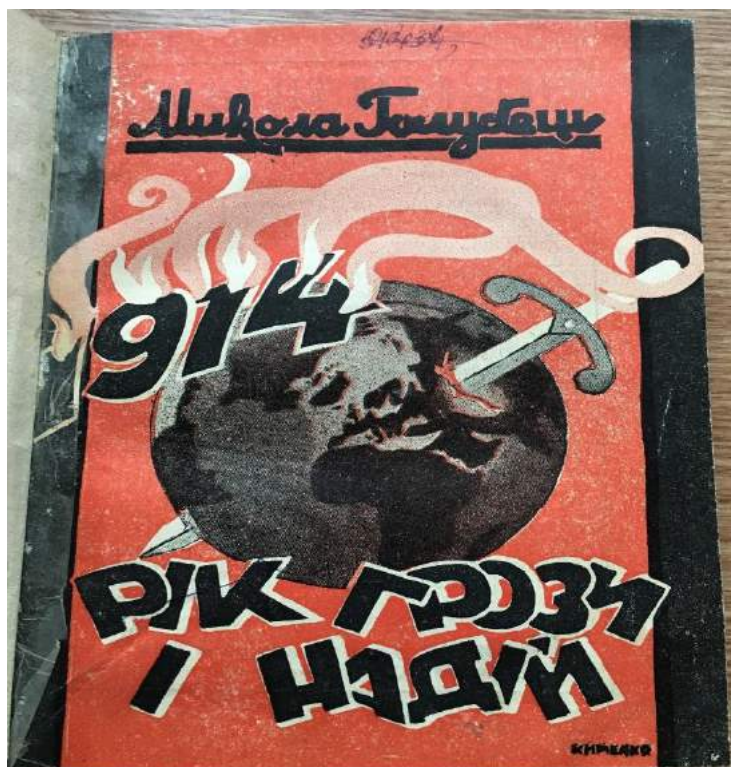
⁵⁵²Народний ілюстрований календар “Просвіти” на звичайний 1939 рік... С. 112.

**Додаток 10. Статистичні дані надходжень до бібліотеки НТШ
(книжкові видання, рукописи, збірники матеріалів, нотаток, мапи,
грамоти)⁵⁵³**

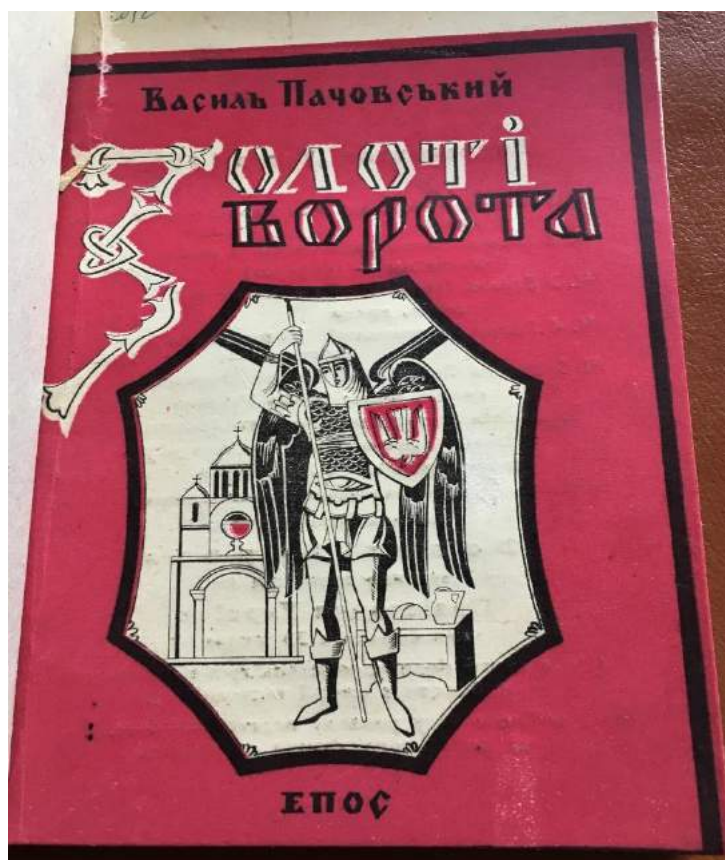
Рік	Дари (в одиницях)	Обмін (в одиницях)	Купівля (в одиницях)
1920	2226	2365	97
1921	1084	736	251
1922	1469	1160	248
1923	2482	2949	135
1924	6377	3416	181
1925	2072	2626	162
1926	5380	2392	81
1927	8821	5196	180
1928	6316	8510	120
1929	4461	9532	1826
1930– 1932	15042	29465	366
1935	10287	3617 (695 обов'язкових примірників)	105
1936	8720	5578 (669)	29
1937	5603	4633 (667)	73

⁵⁵³Таблицю укладено на основі архівних матеріалів ЦДІАЛ України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 806, 807 та праці Дорошенко В. Українська національна бібліотека (Бібліотека Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові). Львів: Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1936. С. 12 (виділено курсивом).

Додаток 11. Мистецькі обкладинки книжкових видань
20–30-х рр. XX ст. у Галичині

Робота Юрія Кірієнка
("Українська Преса", 1934)

Робота Святослава
Гординського
("Краса і Сила", 1937)